

Opusculū fratris Jo-

hannis de sancto geminiano ordinis fratrum predicato-
rum de quibusdam materijs predicabilib⁹ de operib⁹
sex dierū predicatū ab eo i aduētū dñi i cōuētū senarū.

Venundantur parisijs a Johanne petit in vi-
co diui Jacobi sub intersignio Lilij aurei.

Incipit opusculum

fratris Johannis de sancto geminiano ordinis fratrum predicatorum de quibusdam materiis predicabilibus de operibus sex dierum predicatum ab eo in aduentu domini in conuentu senarum. Et nota quod plura hic posuit scribendo quam rudi populo dixerit vulgariter predicando.

¶ Sermo primus de opere creationis

In principio creauit deus celum et terram. Gen. 1. Deus enim secundum philosophos duplicem mundum creauit. scilicet maiorem et minorem.

¶ Maior enim mundus est in quo nos sumus. ¶ Minor vero est qui nos sumus. Unde dictus est homo microcosmus quasi minor mundus. ¶ Assimilatur autem hic minor mundus. id est homo maiori mundo tripliciter. ¶ Primo quidem substantialiter quia ut sicut maior mundus ex visibilibus et inuisibilibus. id est corporeis et incorporeis constat substantiis sic etiam homo ipse ex incorporeo et inuisibili spiritu atque visibili corpore consistit. ¶ Patet etiam secundum theologos quod homo omnis creatura dei. ¶ Ad hoc ultimo predicante euangelium omni creature. id est omni homini. ¶ Exponit gre. quod cum omni creatura communi aliquid habet homo. ¶ Locat enim in eum cum lapidibus in viuere cum arboribus in sentire cum animalibus et in intelligere cum angelicis spiritibus. ¶ Secundo assimilatur homo maiori mundo dimensionaliter. scilicet secundum longum et latum quia ut sicut tanta est distantia in homine inter extremitates duorum digitorum utriusque manus. Quia est a vertice capitis usque ad plantam pedis. Sicut in maiori mundo visibili tanta est distantia a zenith capitis usque ad oppositum tropicum in celo. Quia est ab oriente in occi-

dentem. ¶ Tertio assimilatur homo maiori mundo figuratim. scilicet quantum ad perfectiones virtutum. Nam sicut mundus secundum descriptionem libri genese. fuit productus et per sex dierum opera successiue perfectus. Et post hec secuta est requies sabbati. Ita quoque spiritualiter homo non statim sed paulatim ad perfectionem adducitur per diuersos gradus virtutum post quos ad requiem peruenit eterne felicitatis que in dei visione consistit. unde ps. ibunt de virtute in virtute et videbitur deus deorum in syon. Et propterea gre. ait. Nemo repente fit summus sed in bona conuersatione animus quisque inchoat ut ad maiora perueniat. Si ergo videre volumus quomodo homo possit fieri perfectus et quomodo mundus fuit conditus et ornatus. Quod tamen sciri non potuisset ab homine cum nondum homo esset nisi deus homini reuelasset. Unde sicut paulus per reuelationem habuit euangelium sic moyses exordium. Unde moyses non tamen prophetauit de futuro ut quoniam ait de christo mitte. Domine mitte quem missurus es ero. 4. sed etiam de preterito quoniam dicit In principio creauit deus celum et terram. etc. Abi generaliter describitur triplex opus. ¶ Primo quidem opus creationis. In principio. etc. ¶ Secundo opus distinctionis ibi. dicit fiat lux. ¶ Tertio opus ornatus ibi. dixitque deus fiant luminaria. etc. ¶ Circa primum ponuntur tria quia primo ponitur opus creationis. In principio. etc. ¶ Secundo status confusionis ibi tenebre erant. etc. ¶ Tertio ponitur preparatio siue dispositio distinctionis ibi. spiritus domini etc. ¶ Circa primum cum dicit In principio creauit etc. fit triplex expositio. ¶ Prima est historica siue figurata siue litteralis. ¶ Secunda est allegorica. ¶ Tertia tropologica. id est moralis. ¶ Prima expositio pertinet ad initium mundi. ¶ Secunda ad aduentum domini. ¶ Tertia ad profectum animi. ¶ Prima est historica. id est figurata siue litteralis secundum quam hoc quod dicit In principio exponitur tripliciter. ¶ Anomodo in principio. id est temporis a. ij.

Sermo primus.

nō q̄ tempus eēt ante sed simul ince-
pit. Et hec expositio excludit errorem
ponentium mundum vel tempus eter-
num. ¶ Quidam enim philosophi vt
augustinus dicit. x. de ciuitate dei. li-
cet ponerent mundum esse causatum
a deo tñ dicebant ipsum non habuisse
temporis initium sed potius fuisse ab
eterno ponentes tale exemplū. ¶ Si-
cut enim inquit si pes ex eternita-
te semp fuisset in puluere semper sub
esset vestigiū qd̄ a calcante nemo du-
bitaret factum. Sic mundus semper
fuit semper existēte qui fecit. Et ideo
moyses contra hoc ait. In principio
creauit deus celum &c. An̄ augustinus
super gen̄. ait ad litteram q̄ crea-
tura tā corporalis q̄ spiritualis crea-
ta est ī initio temporis. propt̄ qd̄ dicit
proverb. viij. de sapientia. Dñs pos-
sidebit me ab initio viarum suarum
anteq̄ quicq̄ ab et̄no faceret. ¶ Alio
modo exponit In principio. i. in filio.
¶ Filius enim dei sapientia est dei et
ideo principium exemplare. Unde ip-
se fili⁹ dei ait. Jo. viij. ¶ Principium
q̄ & loquor vobis. Nam sicut patri ra-
tione potentie attribuitur principium
effectiuū. sic filio rōne sapientie attri-
buit principium exemplare. vñ sicut dici-
tur oia in sapientia fecisti ita intelli-
gatur deum oia in sapientia fecisse. i.
in filio scdm̄ illud colo. i. In ip̄so. i. in
filio condita sunt vniuersa. sed tñ qz
est vna potentia & sapientia patris &
filij. Et idcirco nō duo sunt principia
sed vnū tñ principium. Et Jo. x. Ego
& pater vnū sum⁹. Et ideo p̄ hoc ex-
cluditur error ponētium plura princi-
pia siue platonis qui posuit principium
exemplare. s. ydeā vt per se existens
extra intellectū opificis. i. dei & ita po-
suit tria principia. s. agens primū. i. de-
um & exemplar. i. ydeam & yle. i. ma-
teriā. Sicut si nos dicamus scriptorē
& cartam & exemplar esse libri princi-
pia. ¶ Aristoteles autem posuit mū-
dū esse factū a deo sicut p̄. 2. meth. &
posuit alia principia. s. materiam pri-
mā & formam non quidem principia

simpliciter sed in genere naturalium
principiorum sed in hoc errauit q̄ po-
suit illa eterna. ¶ Quidā etiā hereti-
ci posuerunt duo principia vt mani-
chei vnū visibiliū aliud inuisibilem
posuerūt enim illa visibilia eē crea-
ta non a bono deo sicut inuisibilia s;
a malo principio. cōtra qd̄ d̄r in ps̄. de
ip̄so qui fecit celū & terrā mare & oia
q̄ ī eis sūt. Operet em̄ fm̄ phōs oia
entia siue visibilia siue inuisibilia sint
ab vno p̄mo ente & principio causari
qd̄ p̄fectissime ē p̄pt̄ qd̄ plato dicit q̄
necesse est an̄ oēm multitudinē pone-
re vnitatē. Et aristoteles dicit in 2.
meth. q̄ id qd̄ ē maxime. n̄z maxie
verum ē cā ois entis & oū veri. sicut
id qd̄ ē maxime calidū ē cā ois cali-
di. vñ d̄r ro. xi. q̄ ex ip̄o & p̄ ipsum & in
ip̄o sunt oia ex ip̄o. s. tanq̄ ex efficien-
te & per ip̄us. s. tanq̄ per exemplar. i.
ip̄o tanq̄ in cōseruante & gubernante
sūt oia. s. tam visibilia q̄ inuisibilia.
¶ Tertio mō exponit In principio. i.
an̄ oia vt excludat error ponētū an-
gelos pri⁹ exiti. se & p̄ eos deū mūdū
creasse. ¶ Quattuor em̄ ponunt siml̄
creata. s. celū empyreū. materia cor-
poralis q̄ noie terre intelligit tps̄ & na-
tura angelica. An̄ p̄ q̄ ex hīs oñdit
etiā eternitas dei. Deinde oñdit oī po-
tentia qz creauit. i. ex nichilo fecit qd̄
certe nulla creatura pōt nec etiā an-
geli. An̄ aug. dicit in 3. de trinitate q̄
nec boni nec mali angeli pñt eē crea-
tores alicui⁹ rei. An̄ si angeli nō pñt
creare multo min⁹ alia creatura infe-
rior. Et sic elidit error auscēne q̄ po-
suit q̄ p̄ma sūba sepata creata a deo
creat aliā post se. & s̄bam orbis & aiaz
ei⁹. & q̄ s̄ba orbis creat materiā infe-
riorū corporū. ¶ Excludit etiā opinio
magri sentētiarū q̄ d̄t in. vi. di. quarti
libri sentētiarū q̄ de⁹ pōt potētā crea-
di creature cōicare vt creet p̄ ministeri-
um nō p̄pria aucte. hoc ei eē nō pōt
qz cā scd̄a istrumētalis nō participat
actionē cause superioris nisi inq̄tuz p̄
aliqd̄ sibi p̄p̄riū dispositiōe opat ad ef-
fectū p̄ncipalis agentis. ¶ Si igitur

nihil ibi ageret sicut id quod est sibi proprium frustra adhiberet ad agendum nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sicut ei videtur quod securis scidendo lignum quod habet ex proprietate sue forme producit ad formas scani qui est effectus proprius principalis agentis. Illud autem quod est proprius effectus dei creatus est id quod supponit omnibus alijs. scilicet esse absolute. An non potest aliquid aliud operari dispositiue et instrumentali ad hunc effectum cum creatio non sit ex aliquo presupposito quod possit disponi per actionem instrumentalis agentis. An impossibile est quod alicui creatur? Veniat creare siue virtute propria siue instrumentali siue per misterium. ¶ Item hoc quod dicit creauit. id est ex nihilo ad esse produxit. Est contra illos qui posuerunt mundum factum ex aliqua materia sicut democritus posuit mundum factum ex atomis nisi a deo factum sed a casu. scilicet ex casuali concursu atomorum. vnde propter hoc dicitur quod deus creauit. id est ex nihilo produxit. vnde per ipsum mandauit et creata sunt. ¶ Sequitur creationis obiectum cum dicitur celum et terram. Ebi sicut augustinus per celum natura spiritualis adhuc informis: per terram vero materia informis corporalis creature intelligitur. Non ei videtur conueniens dicere quod natura spiritualis fuerit a moysi pretermissa. Et ideo videtur intelligitur nomine celi. Strabo vero dicit quod celum dicitur non visibile firmamentum sed empyreum. id est igneum quod statim factum angelis est repletum: et dicitur empyreum non ab ardore sed a splendore. Et per celum intelliguntur quedam celum empyreum quod est locus congruus glorie beatorum. Expectatur enim in futura remuneratione duplex gloria. scilicet spiritualis et corporalis: non solum in corporibus humanis glorificationis sed in toto mundo inuadendo. Inchoata est autem spiritualis gloria ab ipso mundi principio in beatitudine angelorum quorum equalitas sanctis promittitur. vnde conueniens fuit ut etiam a principio corporalis inchoaretur in aliquo corpore quod a principio fuit ab unitate corruptiois et mutabilitatis: et totaliter lucidum sicut tota creatura corporalis expectatur post resurrectionem futuram. An dicuntur per empyreum esse celum totum lucidum et penitus

immobile ut scilicet congruat claritati et quieti beatorum. Unde dicit basiliscus in secundo libro exameron quod sicut damnati in tenebras ultimas abiguntur: ita remuneratio per dignis operibus restaurata in ea luce que est extra mundum quietis domicilium sortietur sed quis non moueat: tamen dicunt quidam ipsum habere influentiam super corpora que mouentur sicut supremi angeli qui assistunt habent influentiam super medios et ultimos qui mittuntur. Quis ipsi non mittant influit autem empyreum in celum quod mouetur non aliquid transiens et adueniens per motum sed aliquid fixum et stabile puta virtutem continendi et causandi vel aliquid homini ad dignitatem pertinens. Per terram vero intelliguntur materiam corporalem informem. et dicitur informis non quidem quod omni forma careret. sed quod non habebat istam formositatem et decorum que nunc apparet. ¶ Alij autem per celum intelligunt totam naturam superiorem scilicet a luna supra et per terram naturam inferiorem scilicet elementarem quod nominat terram quod manifestus elementum est. ¶ Allegorice autem exponi potest. In principio id est in filio creauit deus celum. id est spiritum rationalem qui celum vocari potest propter similitudinem celestium spirituum cum quibus conuenit in natura intellectuali vel quia ipse deus dictus est homo celestis sicut illud. i. cor. xv. Primus homo de terra terrenus Secundus vero de celo celestis et terram. id est naturam carnis teneram et passibilem et ista facta sunt in christi incarnatione quando. scilicet ipse filius dei qui est principium de principio. id est de patre assumpsit naturam humanam. id est animam rationalem de nouo creatam et carnem passibilem de immaculato virginis utero ope spiritus sancti formatam. vnde ista duo. scilicet celum. id est anima rationalis et celestis et terra. id est caro assumpta dicuntur creata in principio. id est in dei filio quod scilicet unita sunt deitati in vno supposito filij dei. Et ita hic tangitur mystice et allegorice triplex substantia que est in vna persona. scilicet eius diuinitas: nomine principij

Sermo primus

eius aia i noie celi z eius caro in no-
mine terre. An et illa fuit mirabilis
pnerio. s. principij celi z terre. i. dei et
anime z carnis huane de qua ipse fi-
lius ait psa. lxxvi. Celum michi sedes
est z terra scabellum pedum meorum
Nam celo. i. aie sue taq̄ sedi sue fili⁹
dei se vniuit et in terra id est in carne
sua imitanda nobis vestigia (ue san-
cte conuersationis impressit qz redem-
ptor noster (vt gregori⁹ dicit) per mor-
tale corpus omne. qd̄ egit hoc nobis i
exemplū actionis fuit. ¶ Moraliter
aut̄ deus in quolibz homine crauit celū
i. spiritum siue aiam fm̄ quā d̄ homo
esse celestis: d̄ igitur hō fm̄ aiam assi-
mulari celo. ¶ Primo q̄dem in simplici-
tate. Nam celum habet in substantia
simplicitatem qz nō est ex s̄ijs. Unde
nullā h̄z p̄trarietatē. lz enim ponatur
cōiter ex mā et forma compositum. tñ
mā celi est tota sue forme iubiecta et
ab ea totaliter cōprehensa. Et ideo in
celo non est discordia sicut ēpedocles
dicit s̄z solū cōcordia. Similiter d̄ hō
in se cōtrarietatē non h̄re qz lz in eo
mā z forma. i. caro et spūs. tñ ipsam
carnem d̄z subūcere spūi fm̄ illud. i.
cor. xi. Castigo corpus meū z in fui-
tatem redigo. Non debet etiam h̄re
cū primo discordiā: sed in q̄tum in se
est oimodam concordiam. Luce. xix.
pax in celo. i. in homine celesti et glo-
ria in excelsis. i. in beatis. ¶ Secūdo d̄z
assimilari celo in immutabilitate.
Celū enim h̄z suā s̄bam nō generatur
neqz corrūpit̄ z fm̄ suā q̄ritatem neqz
augetur neqz minuitur. Sic d̄z homo
cauere vt nō sit in aia ḡno malicie ne-
qz i corpe corruptio luxurie | neqz sit i
eo augm̄tū culpe neqz diminitio gr̄e.
Ille enim qui sic est firmus et immo-
bilis recte vocatur celum vnde gen. i
vocauit deus firmamentum celum.
¶ Tertio d̄z assimilari celo in rotun-
ditate. h̄z em̄ celus figurā sphericam
z rotundam. qz hec figura competit
eius i capacitati eius p̄formitati rei⁹
mutabilitati. Nam figura spherica ē ca-
pacissima quia vndiqz equaliter con-

caua. Et ideo valde cōpetit celo. qz ē
oim̄ corporū contētū. vñ d̄z hest. xij.
Tu enī fecisti celū z terrā z qcqd̄ celi
ambitu continet. Sic etiā homo cele-
stis per humilitatem vndiqz est con-
cauus et ideo diuine gratie capacissi-
mus. ¶ Item figura spherica ē deita-
ti conformis et simillima que et prin-
cipio caret et fine. Et ideo competit
celo qd̄ est nobilissimūz omnium cor-
porum vt sit sui opificis perfectioni
conforme et eius eternitatem glorie
representet. Et ideo dicitur in psal.
Celi enarrant gloriam dei. s. non lo-
quendo sed representat̄. et imitan-
do. Similiter debent homines cona-
ri in hoc mundo imitari diuinam p̄-
fectionem et ei q̄tum possunt assimi-
lari et conformari propter quod dicit̄
tur. i. cor. xv. qualis celestis tales ce-
lestes. ¶ Item figura spherica ē ad mo-
tum habilissima et aprissima qz non
habet angulum impediētem et detē-
nentem. Et ideo bene competit celo
cuius motus circularis est et conti-
nuus et maxime necessarius quia est
vt vita quedam natura existentibus
omnibus sicut ph̄s dicit in. viij. phi.
Super homines celestes student ad
motum virtuosarū operationum es-
se humiles et expediti Luce. xx. virtu-
tes celorum mouebuntur. i. homines
virtuosi et celestes mouebuntur. s. ad
actus virtutum. ¶ Quarto debet ho-
mo assimilari celo in situs sublimitate.
Nam celum habet altitudinem si-
tus quia sicut nobilitate ita et locali-
tate p̄minet oib⁹ corpib⁹ eccl. i. Altī-
tudine celi q̄s d̄mē⁹ ē. q̄si dicet n̄l̄⁹ n̄
q̄sit ipossibile s̄z qz ē diffi-
cile metiri al-
titudinē celi. vñ tholome⁹ posuit mē-
surā lōgitudis siue altitudis q̄ ē a ter-
ra vsqz ad solē z a terra vsqz ad lunā.
Et almagranus posuit mensuram al-
titudis q̄ ē a terra vsqz ad celū stel-
lā tū z d̄t q̄ ē. c. mille. z. 99. milia z. 37.
miliaria z p̄nter ponit ibi mēsurā al-
titudis vniuscuiusqz. 7. planetarū a fra-
quā h̄c cā breuitatē omitto. Hāc autē
altitudinē h̄nt hoies celestes triplē.

¶ Primo quidem in conuersatione
 fm illud phi. iij. Nostra conuersatio i
 celis e. ¶ Secdo i cōtēplatiōe siue oſo
 ne fm illō treñ. Leuem⁹ corda nra cū
 manib⁹ in celū. ¶ Tertio in intētiōe
 2dat. ōt thesaurizate vob thesauros i
 celo. Nā vt ibi subdit. Abi est thesau
 rus tu⁹ ibi z cor. i. itētiō. ¶ Quarto dz
 assimilari celo i mor⁹ q̄litate qz mor⁹
 celi est nālis circularis z incessabilis
 Naturalis quidē qz lz mor⁹ celi sit ef
 fectiue a motore sepato. s. a sba spūa
 li q̄ nō inheret celo vt forma s; solum
 vt motor z mouet ipm impio volūta
 tis: qz sicut ōt augu. 3. de trinitate. mā
 corpalis cōtēplatiō ad motū localē obedit
 ang. is ac nutū sicut g nobis appet
 in qbus sta. im ad impiū volūtatē z
 ymaginatiōis se. tur mor⁹ corpaliū
 membror. Tamē mor⁹ celi dz natura
 lis q̄tū ad hoc qz celū hz naturalē ap
 titudinē vt tali motu z nō alio moue
 atur. Nā nec ex se hz aliud ipediēs ta
 lem motū. Et sic patet qz in motu celi
 sūt duo. s. impiū mouētis intelligen
 tie z ex pre celi aptitudo nature ppe.
 Et sic istis duob⁹ mouētur hoies ce
 lestes ad bñ operandū. s. ex obia diui
 noz pceptoz z ex aptitudie ppevolū
 tatis. i. ex liberi arbitrij coactione ad
 diuinā volūtatē implendā fm illō. ps
 Ut facerem volūtatē tuam deus me⁹
 volui. Unde i oſone dñica petere do
 cemur: fiat voluntas tua sicut in ce
 lo et in terra. i. sicut impletur in homi
 ne celesti sic impleatur in pctōre terre
 no. ¶ Item motus celi est circularis z
 circularis motus est ab eodem i idē.
 Et hunc motum hñt viri celestes qz
 spiritum quem a deo hñt p creationē
 student in ipsum reducere p finalem
 thesionē: fm illō eccles. xij. sps redeat
 ad dñm qui fecit illū. Eccle. xlij. Si
 rauit celum in circuitu suo. Item mo
 tus celi est incessabilis et tamē infa
 tigabilis z ratio est qz sba mouens
 ipm est infinite virtutis: quelibet enī
 virtus superioris ordinis: licet sit fi
 nita in se z respectu superioris sui est
 tamē infinita respectu suorum inferio

rum. Sicut etiam virtus solis est in
 finita respectu generabilium z corru
 ptibilium per quorum productionem
 etiam si infinitū esset nō minoraretur
 Et similiter virtus intellectus est in
 finita respectu formarū sensibiliū. Sic
 etiā virtus sbe spūalis q̄ mouet celum
 est infinita respectu mor⁹ corpalis. Nā
 non sequitur in ea fatigatio: sic quoqz
 viri celestes sūt in motu bene viuēdi
 z bñ opandi ifesibiles z ifatigabiles
 fm illud apli gal. vi. Bonū autē faci
 entes nō deficiam⁹. Et heb. xij. nō fa
 tigemini aīs vris deficiētes z hoc ha
 bent ex virtute dei pformātis z ipellē
 tis cui⁹ virtus est omps ideficiens. Et
 iō ait ap⁹s phil⁹ 4 oia possum in eo
 qui me confortat. ¶ Sexto dz hō assi
 milari celo in numeri pluralitate qz
 sūt. x. celi siue sphere mobiles secūdū
 quosdā modernos theologos astrolo
 gos | quaz. Prima ab inferiori virtus
 terrā est sphaera lune ¶ Secda mercurij
 ¶ Tertia veneris. ¶ Quarta solis.
 ¶ Quinta maris ¶ Sexta iouis. ¶ Se
 ptia saturni. ¶ Octa. celū stellatū ¶ Ho
 na celū cristalinū siue aq̄uz abvni for
 mi dyafanitate sic dētū. ¶ Io dētū ē
 p̄mū mobile fm positionē theologi.
 ¶ Hic g denari⁹ numer⁹ ppetu viri ce
 lestib⁹ p obseruationē decalogi q̄b⁹ in
 cessantē mouēt cursu suo i deū fm illō
 ps. Nā mādatoz tuoz cucurri: s; ad
 huc hz theologos supra has sphaeras
 mobiles est celū empyreū. i. igneū lu
 cidū z imobilez oīm p̄tētiū. Et sic s
 oia pcepta decalogi est pceptū cari
 tatis oia alia pcepta cōtinens z ichu
 dens sicut p ap⁹ in patet. Isti g sūt ce
 li. i. celestes viri quoz bñficio etiā ter
 re. i. pctōri terreno pluuia mie z ros
 supne grē impetratur sicut ipse deus.
 ōt. osee. ij. exaudiam celos z ipi exau
 dient terram. ¶ Secdo deus in quolibz
 creauit terrā. i. terreni corpis sui ma
 teriā de qua etiā p̄mi hois ab eo for
 matū est. Et p̄t corp⁹ hūanū itelligi p
 terrā triplici rōne. Primo rōne p̄me
 formationis de qua gen. i. Formauit
 dñs deus hoīem de limo terre z inspi
 a. iij.

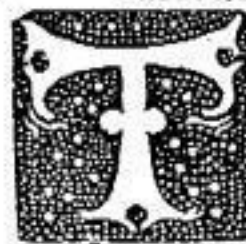

Sermo secundus

rauit in faciem eius spiraculū vite ⁊ cōiunxit spiraculū vite. i. spm̄ rōnalē viuificantem corpori terreno ⁊ vili. Et fecit deus hāc coniūctionem i hoīe multiplici rōne. ¶ **Primo** qdē pp̄t vniuerū pfectionē. Cū ei eēt aliq̄ creatura pure sp̄ialis ⁊ qdā pure corporalis pueniēs fuit fieri creaturā mixtā p̄tī sp̄ialem ⁊ p̄tīm corpalem. ¶ **Secūdo** pp̄t meriti augmētationē vt. s. aīa seruiendo deo in corpe mai⁹ meritum habeat: qz vbi ē maior pugna ⁊ p̄p̄tis maior corona. **Difficultas** ei operis multū valet ad efficaciam merendi. ¶ **Tertio** pp̄t p̄mū accumulatiōnē qz sicut corp⁹ viuū valet ad fructū p̄nē sic post mortē resuscitatum valebit ad p̄sumatiōnē stole duplicate qz non solum aīa s; ⁊ corp⁹ p̄miabitur dote sua p̄sa. lx. in terra sua duplicia possidebunt. ¶ **Secūdo** corpus humanum significatur per terram rōne vltime resolutionis qz vltimo in terram resoluitur sicut vnūq̄q; naturalit̄ redit in suū principium. Eccles. xij. reuertat̄ puluis i terram suā. Et gen. iij. terra es ⁊ in terram ibis. ¶ **Item** corp⁹ assimilatur terre rōne fructificationis. Terra ei culta bene fructificat sic terra corporis si bene regatur p̄ penitentiā ⁊ abstinentiā ⁊ p̄ bonoz opm̄ exercitiū efficitur sicut terra fructuosa de qua dicit Mat. xij. Semen cecidit i terram bonam ⁊ attulit fructum aliud tricesimum, aliud sexagesimū, aliud centesimum. Si quidē semen x̄bi dei vel ḡe in terra hūani corporis facit fructū tricesimum in cōiugatis, sexagesimū in viduis: sed centesimū in x̄ginibus cuius rōnem assignat beda dicens qz fructus tricesimus debetur cōiugatis qz in rep̄tatione q̄ fit in ablato. xxx. significatur p̄ contractum pollicis et indicis scdm̄ suā sūmitatem: vnde ibi quodāmodo osculatur se. Et tricenarius numer⁹ significat coniugator̄ oscula. Sexagenarius vero numer⁹ significatur p̄ tractū indicis sup̄ mediū articulū pollicis. Et sic p̄ hoc qz index iacet sup̄ pollicē opp̄mēs illū significat

oppressionem quā vidue patiūtur in mundo. Cū autē numerādo ad cētēnariū puenim⁹ transimus a leua in dexteram. Cū p̄ centenarium virginitas assignatur qz cū nos sumus i sinistra propter imperfectionem presētis vite virginitas tñ h̄z p̄fectionē angelice dignitatis qui sunt in dextera. s. in gl̄ia celesti. Ad quā nos perducatur. r̄c.

¶ Sermo secundus de statu cōfusionis.

Erra autem erat inanis et vacua ⁊ tenebre erant super faciē abyssi et p̄ritū dñi ferebatur super aquas. Ite. i. i. xim⁹ quomodo opus incarnationis quomodo ecclesia recolat̄ p̄figuratur, ut est i ope creationis. Hodie sequitur quomodo cause incarnationis rep̄ntantur in statu confusionis. Fuit enim mundus a principio creatus in quodam esse confuso ⁊ informi que informitas tangitur cū dicit terra autem erat inanis. r̄c. Duo enim moyses dixerat fuisse in principio creata. s. celum ⁊ terram. Unde tāgīt p̄mo informitas terre cū dicit terra autem erat inanis. ¶ **Secūdo** informitas celi ex carētia lucis cū subdit̄ ⁊ tenebre. r̄c. ¶ **Circa** p̄mā p̄tē dicēdū est qz terre de erat duplex formositas siue p̄chritudo. Una quā h̄z ex h̄o qd̄s discoopta Et q̄tū ad hec dicit qz terra erat inanis siue inuisibilis s̄m aliā l̄ram: qz corporali appetitē patē nō poterat pp̄t aq̄s vndiq; cooperētes eā. ¶ **Alii** vero quā h̄z ex hoc qz ē ornata herbis ⁊ plāntis et iō dicit qz erat inanis ⁊ vacua v̄t incōposita s̄m aliā l̄ram. i. nō ornata. ¶ **Idē** sum⁹ ē imaginari qz tūc elemēta ista stabāt qz terra erat aquis tota vn̄ h̄z cooperata: pp̄t qd̄ sicut dicit̄ ē erat inanis. i. sine fructu vel inuisibilis ⁊ vacua. i. sine plāntis ⁊ herbis ⁊ h̄mōi qz ḡiant̄ in ea. Erat ḡ aqua super terras. Sed vltiori⁹ sup̄ aquā erat aer obscurus ⁊ tenebrosus. Et ideo dicit qz tenebre. i. aer tenebrosus erat sup̄ faciē abyssi. i. aque que vocātur abyssus ab. a. qd̄ est sine ⁊ base. i. sine base: hoc est sine

fundo propter aque profunditatem. ¶ Sed aliqui pabyssum intelligunt aerem propter confusionem quia aqua vaporabitur ascendens erat aeri permixta. Per tenebras vero intelligunt ignem qui in spacia sua non lucet et ita noiantur omnia elementa. scilicet terra et abyssus. id est aer et tenebre. id est ignis et postea noiantur aqua cum dicitur quod spiritus domini ferebatur super aquas. Sed duo elementa que manifesta sunt noiantur nominibus propriis. scilicet terra et aqua. alia vero duo non quia moyses rudi populo loquebatur cui non erant manifesta hec duo elementa. scilicet aer et ignis. ¶ Sed secundum augustinum propter terram vel aquam intelligitur materia prima elementorum. Non ei poterat moyses predicto rudi populo materiam primam exprimere nisi sub similitudine rerum notarum eis. An sub multiplici similitudine eam exprimit non vocas eam tamen terram vel aquam ne videatur finem rei veritatem materiam primam esse vel terram vel aquam habere tamen similitudinem cum terra in quantum subsidet formis et cum aqua in quantum est apta formari diuisis formis. Et hinc hoc dicitur inanis et vacua vel inuisibilis et incomposita quia materia per formam cognoscitur. An in se considerata dicitur inuisibilis vel inanis et eius potentia per formam repletur. ¶ Contra autem exponitur quod per aquas intelligitur materia. id est elementorum ex qua facta sunt alia corpora elementata. Et dicitur aqua propter humiditatem ad diuisas formas sicut aqua est ductilis ad diuersas figuras. ¶ Spiritus vero domini ferebatur super aquas non corporaliter sicut voluntas artificis superfertur materie quam vult formare. ¶ Allegorice attenditur quod duplex causa incarnationis christi. ¶ Prima ei fuit propter caritatem dei scilicet quia terra. id est humana natura habitans in terra erat inanis. id est vana. propter caritatem dei scilicet quia sicut dicitur sapientia. viii. Animi sunt homines in quibus non subsistit scientia dei. Et ideo necessarium fuit ut veniret ille qui est sapientia dei. scilicet christus ad docendum scientiam dei. Et ideo post christi aduentum sicut dicitur psalms. xi. repleta est terra scientia domini etc. ¶ Secunda causa fuit propter defectum spiritus alius gratie: de qua. scilicet terra erat vacua sicut illud hieremias. 4. Asperam terram. id est vitam habitatum in terra et ecce vacua erat quare necesse

fuit ut veniret. Unigenitus a patre plenus gratia ad replendum. An ex tunc dictum est. dominus in terra et plenitudo eius. An tempus incarnationis christi dicitur tempus plenitudinis quia de plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia ut dicitur iohannes. 1. ¶ Tertia causa propter obscuritatem culpe quia tenebre peccatorum erant super faciem abyssi. id est cordis humani quod dicitur. scilicet velut abyssus profundum et inscrutabile est psalms. lx. Ecce tenebre. scilicet viciorum operient terram. ¶ An necessarium fuit mundo oriri nobis lumen diuinum ad viciorum tenebras effugandas et ideo in psalms dicitur Exortum est in tenebris lumen rectis corde. ¶ Quarta causa fuit propter infectionem originalis macule ad quam ablucendum necessarium fuit institutio baptismi. quod dicitur. scilicet christus suscipiendo et imponendo instituit in quo datur gratia spiritus sancti. Et propter hoc dicitur quod spiritus domini ferebatur super aquas. scilicet baptismi. An iohannes. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest introire in regnum dei. ¶ Moraliter autem describuntur duo. ¶ Primo deformatio peccatoris cuius dicitur terra autem erat inanis etc. ¶ Secundo reformatio penitentis cuius dicitur spiritus domini ferebatur etc. ¶ In peccatore enim inuenitur duplex deformitas ex peccato proueniens. Prima est ex parte corporis quam designat terra inanis et vacua. Secunda ex parte mentis quam designat abyssi facies tenebrosa. ¶ In corpore igitur humano reperitur triplex deformitas. Una quantum ad eius utilitatem siue fragilitatem et hanc figurat terra: terra enim que in infimo tanquam elementum vilius locata est dicitur a philosophis quasi fex elementorum et figurat humani corporis vilitatem et fedtatem quia corpus hominis secundum bernardum est sperma fetidum. saccus ster corum et esca vermium. ¶ Primum quo ad sui principium. ¶ Secundum quo ad finem. Et tamen in felix et vana mulier in tam fetida et vili terra exornando et pingendo se lasciuie contradicit creatori suo quia. scilicet non est contenta colore aut figura quam a

Sermo secundus.

suo factore recepit. vñ ysa. xlv. ve q̄
cōtradicit factori suo testa de saucis
terre. ¶ In terra vilitas. In testa fra-
gilitas. In sanie feditas et in cōtradi-
ctione fatuitas vane mulieris vel vi-
ri designatur. ¶ Mas terreum et fictile
fragile est et imbecille. Et de corpore
hominis Boetius dicit Porro si cor-
pus spectes q̄d imbecillius hoīe repe-
rire queas q̄d sepe morsus interficit
muscarum facilius per multa tēpora
conseruatur vas vitreū q̄ corp⁹ hu-
manū. qz illō per multa tēpora durat
si violenter non frangat sed corp⁹ ho-
minū ex se ip̄o consumit et corrūpitur.
Job. xiiij. a luvione paulatī terra cō-
sumit. i. corp⁹ humanū. ¶ Sed notan-
dū q̄ corpora sc̄torū ex spū sancto iha-
bitante cui⁹ tēpla sūt nobilitantē quia
etiam viuētia miracula operantur
et morua quoqz ab hoīb⁹ adorant et
quedaz enim odorifera vel corrupta
seruantur. Item corpora p̄c̄torū iue-
niuntur fortia ad tollerādū laborio-
sa p̄ mundo sed nō pro deo sed sancti
qui sperant in dño mutant fortitudi-
nem sicut patuit in beato Germano
antiodorensi ep̄o postq̄ conuersus
est ad penitētiam: quodā totū sit per
sp̄m sanctū inhabitatē qui replet eos
gr̄a quo ad aiām et fortitudine quo
ad corp⁹ sap. i. Spūs dñi repleuit or-
bem terrarū orbis enī terrarū dī mu-
tabilitas corporū humanorū q̄ hñt or-
bē. i. circulationē ab eodē in idē qz. s.
ex terra oriūtur et i terram reuertuntē
vel qz de vita p̄cedēdo ad mortē. Item
rū a morte resuscitabunt ad vitam. s. p̄
ip̄sum sp̄m sanctū viuificatē. sc̄m illō
ap̄t. ro. viij. Qui viuificabit mor-
tia corpora v̄sa p̄ sp̄m ei⁹ inhabitantem
in vobis. ¶ Sc̄da deformitas huma-
ni corp̄is est quo ad ei⁹ vanitatē siue
mutabilitatē. Et ideo dicit hic q̄ ter-
ra erat inanis. Res enī inanis ē faci-
le mobilis sicut fruct⁹ inanis et ab hu-
more vacu⁹ cito ab arbore cadit et in-
anis cama facile mouet. Terre ergo
inanitas ē corp̄is humani mutabili-
tas et instabilitas: immutatur ei⁹ corp⁹

humanū tā ab interiorib⁹ q̄ ab exte-
riorib⁹ ita vt sc̄m ph̄m nō sit in homie
eadem sanitas vespere et mane. Ad-
tatur ergo ab interiorib⁹ p̄pter humo-
rū varietatem. Et ab exteriorib⁹. vi.
modis sc̄m constantinū qz. vi. sunt vt
dicit q̄ ip̄m corp⁹ imutāt. Prīmū est
aer q̄ aliquñ pestilētialis est ex vaporibus
maximē pallidū et putredinibus
vel aialib⁹ venenosis vt serpētib⁹ dra-
conib⁹ et h̄mōi. ¶ Sc̄d⁹ ē cibus qz qdā
est cibus q̄ generat malū humorē et san-
guinē vt panis opirus et nō recens et
caro arietina et p̄cina et caro vetusta
¶ Ali⁹ s̄ vero est cibus q̄ h̄at sangui-
nē bonū vt panis mūdus et caro agni
annualis et edulina. Et in serib⁹ quē-
dā generant colerā vt s̄kapis: quidā
melencoliā vt lens et caulis: quidā
flegma vt pasinata et atrips tenta.
¶ Tertius est potus siue sit potus aq̄
que est potus tantum siue vini q̄d est
viuamentū cibi siue sit potus medici-
nalis qui sumitur ad confortationem
vel ad purgationem. ¶ Quartum ē
exercitiū et quies. ¶ Exercitiū enim
tēperatū cōfortat calorē. s̄ intēpera-
tū p̄mo calefacit postea infrigidat et
desiccāt. Sc̄m s̄c̄ si nimīū sit infri-
gidationē et humefactionem inducit.
¶ Quintū ē somn⁹ et vigilia. ¶ Som-
nus enī infrigidat exterius et calefacit
interi⁹ et si nimī⁹ sit infrigidat et hume-
ctat. ¶ Vigilia autē exteri⁹ calefacit et
interius infrigidat et exsiccāt. ¶ Sextū
ē ianitio et repletio et accidētia aiē vt
ira timor tristitia et h̄mōi q̄ omnia si
decenti moratione fiant in qualitate
q̄titate opere. tempore. ordine. custo-
diant sanitatem: et si contra accidunt
infirmittates. ¶ Similiter ad custodiē-
dam sanitatē anime cauēdū ē a pesti-
lenti aere. i. a malo loco. ¶ Itē a ma-
lo cibo et potu. i. a mala cogitatione et
delectatiōe. ¶ Itē ab exercitiō itēpe-
rato. i. a labore indiscreto et ab inor-
dinata quiete. i. ociositate. ¶ Item a
sōno negligētie et a vigilia. i. sollici-
tudine superflua. ¶ Itē ab ianitione
improdigaliter dando et a repletione

concupiscentie vel illicite acquirēdo siue recipiendo. Et a passionibus aie sordidatis. s. amore ira timore et hmoi
 Qui enim ab iustis se non custodit in ruentibus tentationibus inimicorum tanq̄ inanis faciliē cadit. vñ ps̄. Decidam merito ab inimicis meis inanis. ¶ Tertia deformitas hūani corporis attenditur q̄tum ad eius vanitatem. vnde dicitur vacua. Locus ei dicitur vacuus quando non est in eo id q̄ debet esse. sicut doliū vacuū d̄z qñ nō ē ibi vinū etiā si sit aere plenu. Et horreū d̄z vacuū qñ nō est bladū i eo et fons qñ non est ibi aq̄. Sed corpora nost̄ a sunt dei tēpla. vnde apostolus. 1. cor. 1. 6. Corpora vestra templa sunt spiritus sancti. S; si i corpore regnat peccatū: tunc deus nō inhabitat ibi iuxta illud sap̄. 1. In maluo lam animam non introibit sapientia nec habitabit in corpore subdito peccatis et ideo remanet terra nostri corporis vacua quando ē peccato subiecta. cōtra q̄ dicit̄. 1. re. Nolite dimittere terre eam vacuā. ¶ Secunda deformitas i peccatore ē ex parte mentis. s. qz ē tenebrosus. vnde dicit qz tenebre erāt super faciem abyssi. i. humane mentis: habet enim mens humana tenebras ex omni parte. s. a superiori et inferiori. qz. s. nescit homo an dei amore vel odio dignus sit. vt ecclesia. ix. Nam qui dignus est dei amore ascendit sursum ad celos: qui vero odio descendit deorsū ad infernum. ¶ Itē habet tenebras ante et retro | an quidem qz nescit homo finem suum vt dicitur ecclesia. ix. Retro vero quia nescit an peccata sint dimissa. vñ eccle. v. De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. ¶ Itē a dextris q̄ ad bona et a sinistris q̄ ad mala. Non enim perfecte discernimus bona quia frequenter credimus bona que mala sunt p̄ uerbiorum decimo quarto. Est via q̄ que videtur homini recta nouissima autem eius ducūt ad mortem. Et eōtra frequenter credimus mala que tandem bona sunt et proficia. vnde

ioseph genesis. xxii. dicit fratribus suis vos cogitatis mala de me et deus conuertit illud in bonum: quandoqz enim mala id est peccata sunt i nobis que nos latent. Unde psalmista dicebat. Ab occultis meis munda me. Et propter istas ignorantie tenebras d̄z de hoie Job. iij. Audiōs circundedit deus eū tenebris. ¶ Sc̄do tangit reformatio penitētis cū d̄z qz sp̄s dñi ferebatur super aquas. i. sup lachrymas penitentium. ¶ Habent em̄ aque lachrymarum et gemitus penitentium ab ipso sp̄u dñi mirabiles virtutes. p̄pter q̄ dicit ap̄tus Ro. viij. qz sp̄s postulat p̄ nobis i. postulare nos facit gemitibus inenarrabilibus. Habēt em̄ penitentium aque. i. lachryme et gemitus a spiritu sancto dñi. ¶ Primo q̄dem veritates viuificādi. Discis em̄ sine aqua nō uiuit: sed remotus ab aquis moritur et putrescit. Sic etiam sine lachrymis peccator spiritualiter uiuere nequit. ysa. l. Cōputrescent pisces sine aqua id est penitētes sine lachryma. Nam et piscis quidam qui alech dicitur ex sola aqua uiuere perhibetur. Sicut talpa ex terra. Cameleon ex aere. salamandra ex igne uiuere referunt. Quis sapientes dicant qz nullum animal nutriatur et uiuat ex puro elemento aliquo. ¶ Dicitur etiam esse vnum genus plante q̄ q̄tumcunqz aridum fuerit in aquam missum p̄tinuis reuiuiscit. Unde et anima etiaz mortua si i lachrymarum aquis fuerit balneata fit ex mortua uiua Jo. 4. dicitur et penitente fiet in eo fons aque uiue salientis in uitas eternam ¶ Secur̄ lo virtutem abluendi. Nam videm⁹ qz ea que sordidantur per lotionem aque mūdant̄ r. Unde pannus lineus qui videtur niger et sordidus dñi est a tela succisus aquis sepe lot⁹ efficitur valde albus. ¶ Oues ci ante q̄ tondentur prius lauant̄ in aqua Sic aqua lachrymarum est omnium peccatorum abscrisma mundificatiua et dealbatiua Job. ix. Si lotus fuero aquis uiuis et fulgeant velut mun-

Sermo tertius.

diissime manus mee etc. Nam sicut aquae fluentes ex resolutione niuius sunt lachryme fluentes ex recordatione peccatorum. Et he sunt maxime ablutivae. Et haec aquarum virtutem cognoscunt etiam animalia bruta et haec lotionis manifesta nobis praebent exempla. Nam leona dum adulterium cum pardo committit tanquam male fecerit masculumque suum offenderit ad ipsum nullatenus redit nisi prius fuerit lota aquis. Similiter et cyconia dum cum altero masculino concubiuit nisi prius se lauet ad comparem non redit. Cygnus alba avis non solum adulterium refugit: sed etiam si cum coniuge coierit tanquam rem turpem et fetidam fecerit nisi prius se lauerit nunquam cibum sumit. Et tamen multi miseri multis adulteriis et sceleribus fedati sine lotionis penitentiae ad corpus christi accedere non verentur. Elephas cum nudo rubore ad uxorem accedit latebras quaerit: videri refugit tanquam turpe et detestandum quid fecerit nisi prius aquis se lauerit ad socios nunquam redit. Et habent elephantes hoc proprium quia semper in luna nova turmatibus ad aquas accedunt et ab omnibus sordibus aquis se abluunt et filios suos quos ante se ire faciunt semper similia facere instruunt. Sed multi miseri relicta aqua munda penitentiae ad modum porcorum querunt aquam lutosam et turbidam luxurie. Eze. 16. Non est precibus umbilicus tuus et in aqua non est lota in salutem. Verba sunt Eze. ad hierosolimam. Tertio habet virtutem illuminandi in cuius signum dominus cecum natum illuminandum misit ad aquas siloe et abijt et lauit et venit videns. Quarto habet haec aqua virtutem fortificandi. Nam babilonia fortissima fuisse dicitur non tantum quia muris fortissimis et altissimis cingeretur sed quia insuper undique fluuius vallaretur. Nullus enim locus potest esse fortis ubi aqua deficit sicut patet in bethulia de iudich. Sic lachrymae penitentium mirabiliter fortificant et pro-

tegunt contra impetus tentationum et persecutionum Exo. xiiij. Erat aqua quasi murus ad dexteram eorum et laevam. In ea etiam aqua egyptii. id est hostes persequentes submerguntur et capita draconis. id est demonis tentantis vires confringunt. ps. Tu contribulasti capita draconum in aquis. Quinto haec aqua virtutem inflammandi. unde figurata est in aqua crassa ex qua accensus est ignis. scilicet amoris et devotionis. 2. mach. 1. Et haec omnia operatur in his spiritus domini. ps. Flabit spiritus eius et fluent aquae. id est non solum lachrymarum sed etiam gratiarum quibus ad vitam eternam perducimur ad quam nos producat. etc.

Sermo tertius de opere distinctionis et opere primi diei.

Dixitque deus fiat lux et facta est lux et vidit deus lucem quod esset bona et diuisit lucem a tenebris. Appellauitque lucem diem et tenebras noctem: factumque est vespere et mane dies vnus. In precedenti sermone ostendimus qualiter incarnationis domini cause representantur in statu confusionis. Hunc sequitur ostendendum quomodo ipsa incarnatio filii dei representatur in opere distinctionis cum dicitur fiat lux: ubi quo ad litteralem sensum ponitur triplex distinctio. Prima que facta est in superiori mundo. scilicet lucis a tenebris. Secunda facta est in medio. scilicet aquarum ab aquis. Tertia que facta est in infero. scilicet terre ab aqua. Et haec triplex distinctio pertinet ad tres primas dies. Sed quantum ad primam diem ponuntur quattuor. Primo enim ponitur lucis productio ibi: dicit deus fiat lux etc. Secundo lucis productae approbatio. Et vidit deus lucem etc. Tertio lucis distinctio. scilicet a tenebris segregatio ibi. diuisitque lucem etc. Quarto lucis terminatio ibi: factumque est vespere etc. Circa primum queritur quare incipit a productione lucis. Ad quod secundum opinionem beati augustini respondetur quod sicut di-

ctum fuit supra Moyses non debuit
 p̄mittere spiritualis creature pro
 ductionem. Et ideo quando dicit. In
 principio creauit deus celum & terrā
 intellexit spiritualemente naturā adhuc
 informē per terrā autē materiā infor
 mē corporalis creature. vnde qz spi
 ritualis creatura dignior ē q̄ corpo
 ralis prius fuit formāda. An forma
 tio ei⁹ significat i p̄ductione lucis: vt
 intelligat de luce spūali. An est forma
 tio spūalis p̄ hoc q̄ illuminat a deo vt
 adhereat v̄bo dei. S; alij sc̄ti dicūt q̄
 loquit moyses de p̄ductiōe lucis sen
 sibilis & corporalis qz spūalem naturā
 vt dicit basilis moyses iō p̄termisit
 qz fuerat a i mūdū illū sēibile creatura
 Sed sc̄m c̄p̄ostomū ideo fuit p̄ter
 missa a moyse spūalis natura qz rudi
 populo loquebatur qui nichil nisi cor
 poralia capere poterat quē ē ab ydo
 latria reuocare volebat. assūpisset
 aut occasionem si p̄posite fuissent eis
 aliquę substantię supra omnes corpo
 reas creaturas eas enī reputassent
 deum. cū etiam p̄ni essent ad hoc q̄
 solem lunā et stellas colerēt tāq̄ de
 os. q̄ eis phibetur deutro. 4. ¶ Se
 cundum ḡ illos sanctos p̄mittitur p̄
 ductio lucis qz p̄termissa fuit supra.
 Circa creaturā corpalem duplex ē i
 formitas. Una quidem terra erat in
 anis et vacua. Alia vero i hoc q̄ dice
 batur. Tenebre erant sup facie abyf
 si. ¶ Necessarium fuit vt informitas te
 nebrarū primo remoueretur per lucis
 productionem quadruplici ratione.
 ¶ Primo quidem qz lux ē q̄litas pri
 mi corporis alterātis. Et ideo fin eaz
 primo fuit mundus formand⁹. ¶ Se
 cūdo p̄pter cōtrarietatem lucis cō
 municant enim cum ea inferiora cor
 pora cum superioribus. Sicut autē
 i cognitiōe p̄ceditur a cōioribus ita
 etiam in opatione. ¶ Hā p̄mo ḡnat vi
 uū q̄ aīal & animal q̄ homo vt d̄r in
 libro de ḡnatione animalū Sic ergo
 optuit ordinē die sapiētie manifesta
 ri vnde primo inter opera distinctio
 nis p̄duceretur lux tāq̄ primi corpo

ris forma & tanq̄ communior. ¶ Ter
 tia rō est sc̄m basilium quia per lucē
 omnia manifestātur. ¶ Potest ratio
 quarta addi. qz id sine quo nō potuit
 esse dies oportuit fieri p̄ma die. Sed
 sine luce non potest esse dies ergo o
 portuit lucē p̄ma die fieri. ¶ Ponitur
 ergo p̄io lucis p̄ductio qz dicit deus
 fiat lux. dicere dei ē facere. facilius ei
 & velocius facit q̄ nos dicamus vel
 dicit fiat. i. verbuz genuit in quo erat
 vt fieret. Et facta est lux. s. eo mō quo
 disposita erat eternaliter in verbo.

¶ Dixerunt autē quidam lucem illam
 fuisse quandā nubem lucidā que post
 modū facto sole in materiā p̄iacentē
 redijt. sed hoc est inconueniens quia
 scriptura hic cōmemorat institutio
 nem nature que postmodū p̄seuerat
 fin illō eccles. iij. ¶ Hui⁹ q̄ oia opera
 dei p̄seuerāt in eternuz. Unde non de
 bet dici q̄ tunc aliqd factuz fuerit q̄
 postmodū esse desierit. ¶ Et ideo alij
 dūt q̄ illa nubes lucida adhuc rema
 net & ē cōiuncta soli vt ab eo discerni
 nō possit: sed secundū hoc illa nubes
 superflua remaneret: nihil aut super
 fluum est in operibus dei. ¶ Et ideo
 alij dicunt q̄ ex illa nube formatum
 est corpus solis. S; hoc etiam dici nō
 potest: si ponatur corpus solis non eē
 de natura quattuor elemētōr sed esse
 incorruptibile p̄ naturam sicut phi
 losoph⁹ tradit. Et sc̄m hoc materia
 eius non potest esse sub alia forma.

Et ideo dicendū ē vt dicit dyonisi⁹.
 4. de diuinis nominib⁹ q̄ illa lux fuit
 lux solis sed adhuc informis q̄tū ad
 hoc q̄ iā erat suba solis qui. s. in celo
 creat⁹ fuit primo q̄tum ad substantiaz
 postea data est ei virtus communis
 illuminatiua q̄ intelligitur in p̄du
 ctiōe lucis. Et postea quarta die dici
 tur sol factus fuisse qz recepit virtu
 tes p̄pletas ad determinatos effect⁹
 & particulares. ¶ Secūdo ponitur lu
 cis p̄ducte approbatio. Quia vidit
 deus lucem q̄ esset bona &c. vidit. i. vt
 deri fecit qz. s. talem fecit q̄ patenter
 discerni poterat q̄ ipa ē bona v̄ vidit

Sermo tertius.

approbādo qz sicut sibi placuerat in dispositione eterna vt fieret ita placuit in existētia vt remaneret. ¶ Tertio ponitur lucis distinctio. s. a tenebris. cū dicitur diuisit lucem a tenebris. Ubi attendēdū qz quidaz per lucem intelligūt naturaz angelicam que primo creata bona est sed postea distincta a tenebris qñ quidā steterūt z quidā ceciderūt. ¶ S; qz scdm augustinū informatas non precessit formationem duratione. opz dicere qz per lucis pductionem intelligatur formatio spūalis creature nō que ē per gloriam pfecta cū qua creata non fuit sed que est p gratiaz cū qua creata fuit. Per hāc ergo lucē facta est distinctio a tenebris i. ab informitate alterius creature non formate vel si tota creatura simul formata fuit distinctio facta est a tenebris spūalibus. i. demonibz nō que tūc essent: qz dyabolus nō fuit creatus malus: sed qz deus futuras preuidit. ¶ S; secundū alios scdōs facta est distinctio lucis corporalis a tenebris tripliciter. ¶ Primo quidē q̄tuz ad causam. s. qz lux erat a sole: tenebre vero ab opacitate terre. ¶ Secūdo q̄tum ad locū qz i vno hemisperio erat lumen: in alio vero tenebre. ¶ Tertio q̄tum ad tēpus qz i eodē hemisperio secūdū vnā partem temporis erat lumen sim aliā tenebre. Et hoc ē qd subditur. qz appellauit lucem diem z tenebras noctem Ubi etiam tāgitur lucis nominatio. Dies em̄ dī a dyā qd est claritas. Tenebre vero a tenēdo. Mor a nocendo. ¶ S; nota qz quidaz dixerunt fieri diē et noctem per emissionem et contractionem luminis et nō p motū. S; cōtra hoc obiicit aug. qz nulla rō esset huius vicissitudinis emittendi z retrahēdi luminis cū hoies z aīalia nō essent quozū vsibus hec deseruiret. Et preter hoc non pōt natura corporis lucidi vt retrahat lumen in sui pntia sed miraculose hoc fieri pōt. ¶ In prima autē institutio nature nō queritur miraculū s; qd natura rez habeat vt dicit aug. Et iō alit ē

dicendum. s. qz duplex est motus in celo. vnus cōis toti celo qui facit diem z noctem. Et ille videtur institutus primo die z ideo non fit mentio nisi de distinctione diei z noctis. ¶ Alius autē est qui diuersificatur per diuersa tpa secundū quē fit diuersitas dierum ad inuicē z mensū z annorum et ille fuit in quarta die. Unde tūc fit mentio de diuersitate dierū z temporū z annorum cum dī infra: vt sint insignia z tēpora z dies z annos que quidē diuersitas fit per motus proprios. ¶ Quarto ponitur lucis terminatio qz factū ē vespere z mane. Hāc luce ad occasum tendente factū ē vespere. ¶ Sic trāseunte nocte factū ē sequens mane. s. luce redeunte qd spaciū fuit. x. iij. horarū qd dī dies vnus naturalis. Et ideo nō est verum qz lux fuerit pducta plena. s. vt in meridie s; potius vt in diluculo sed noluit moyses noiare primum mane ne videret alia pcessisse qz mane est finis pcedentis z initium sequentis. ¶ Allegorice autē quando xp̄us incarnatus fuit facta ē lux i mūdo que prius erat in celo Jo. iij. lux venit in mundum zc. Et vidit. i. approbauit deus istam lucē qñ dicit. Hic est filius meus dilectus i quo mihi bñ placuit Math. xvij. Et istam lucem deus diuisit. s. separatā esse fecit a tenebris culpe. s. originalis in cōceptione z actualis in cōuersatione z a tenebris pene in resurrectione z a tenebris miserie i ascēsiōe. Tūc ascēdit a valle miserie ad mōtem gl̄ie. i. de mūdo ad gl̄iam. ¶ Ista lux faciebat diē spūalem p sui pntia z noctē p sui absentia. Sicut lux corporalis facit diē corpale. vñ ip̄e dicit Jo. ix. Quādiu sū i mūdo lux sum mūdi. ¶ S; vespe passionis z mane resurrectionis de qbus i psalmis dī Ad vespere demorabitur fletus z ad matutinū leticia p̄tinēt ad eādē diē. s. xp̄m. ¶ Moralit̄ i hoc op̄mi diei icludūtur. vij. Hāc p̄mo agit de fidei venustate sub similitudine lucis q̄ ē imago plenitudinis z venustatis. vñ dicit qz dicit deus fiat lux zc. Ubi primo tangitur

fidei origo qz sicut lux ortu hūit ex v-
bo dei. qz vt deus fiat lux sic et fides.
Dixit ei aplus Ro. x. qz fides est ex au-
ditu auditus aut per verbū dei. vñ. 2.
cor. iij. Deus de tenebris vt lucē sple-
descere. Itā illi qz p̄rio erāt infideles
et tenebrosi effecti sūt fideles z predi-
catores lucidi resplēdentes alijs per
doctrinā fidei sicut patet de paulo et
dyoniso z multis alijs qd totū p̄ces-
sit ex deo. i. ex virtute dei diuini. Deinde
tāgitur fidei pulcritudo cū subdit̄ r̄fa-
cta est lux. i. noticia fidei i mūdo luce-
scentis. S; notandū qz fides assimilā
luci triplici rōne. ¶ Primo qdem qz
lux h; subl̄m̄atē in ortu. Dicit̄ ei lux
a sublimib; corporibus. s. a sole z stel-
lis que sūt ac̄issima corpora sūt z digni-
tate. ecc̄i. lxxij. Ego feci vt in celis
oziretur lumen indeficiens: hoc lumē
fidei indeficiens qd. s. non extinguitur
ventis persecutionum ortum est in ce-
lis. s. a sole in stellis. i. a x̄po in aposto-
lis. Unde sicut calor ē qualitas actiua
consequēs formam substantialē ignis
Ita lux est qualitas actiua cōsequēs
formā substantialem solis vel cuiuscū-
qz alterius corporis a se lucētis si ali-
quid est tale. Videmus em̄ qz sc̄dm̄ di-
uersas naturas corporum celestiu a qz-
bus lux oritur h; diuersos effect̄. Si-
cut patet de radijs diuisay stellaray. An̄
videm̄ qz lux solis inflāmat: lux lune
humectat: lux stellaray terrā fecūdat: qz
vz terra virtutib; stellaray repleta diuer-
sas res z viles gn̄at que oīa cōpetūt
fidei. Itā fidei x̄pi doctrina humectat
qz penitētes puocat ad cōpūctionē.
inflāmat qz cōtemplatiuos puocat
ad dilectionē. z fecundat: qz actiuos
puocat ad bonoz opm̄ multiplicatio-
nē. An̄ dyonisi; d̄t qz lux oib; corpib;
cōfert gn̄ationē z vitam z motū. Sic
lux. i. doctrina fidei cōfert gn̄ationē
bonoz opm̄ actiuis: vitā dilectionis
cōtemplatiuis: z motū cōpūctionis
penitētib; z cōuersis. ¶ Sc̄do qz lux
h; speciositatē i aspectu imo etiam si-
ne luce nil apparet speciosum et pul-
chrum. An̄ ambrosi; dicit qz lux ē pul-

chritudo omnis creature visibilis cu-
ius maxia ē gr̄a qz in suo p̄spectu oīa
mūdi corpora laudibus facit digna.
Sic etiā tanta est fidei pulchritudo qz
sine ipsa nichil possit placere oculis
dei. Heb. xi. sine fide ipossibile est placē
deo. ¶ Dicit aut̄ p̄spectiu; ph̄is qz in
q̄tuor p̄sistit rez pulchritudo. s. i mlti-
tudie sicut loca celi vbi sūt pl̄ime stelle
pulchriora sūt qz nō stellata. Et sic fi-
des illa pulchrior ē z oculis dei gra-
tiosior qz pl̄ib; bonis opib; habūdat.
Nam fides sine opibus mortua est vt
d̄t ia. ij. An̄ caret suo decore sicut plā-
ta mortua z fructibus carens. ¶ Itē
cōsistit pulchritudo i magnitudine si-
cut stelle vel arbores maiores venu-
stiores sunt minoribus. Et sic fides
pulchra est que magna est siue p lon-
gitudinē p̄seueratiē siue p latitudinē
mie siue p p̄fūditatē huilitatis: siue p
altitudinē cōtēplationis. Et de hac fi-
de cōmendauit d̄ns Cananeā dicens
O mulier magna ē fides tua. ¶ Itē cō-
sistit pulchritudo i colore p̄cipue pul-
chritudo faciei i candore z rubore s; illud.
Can. v. Dilect; meus cādūsus
et rubicūdus. Et sic fides pulchra est
qz est cū cādore puritatis z rubedinis
flāma accēse caritatis. Item pulchri-
tudo consistit in claritate. Unde ille
stelle pulchriora sunt qz clariora. Et
sic fides pulchrior que cum claritate
cōtinētie. An̄ sap. iij. O qz pulchra ē
casta gn̄atō cū charitate siue cū clarī-
tate. Itā ē fidei pulchritudo qz dei o-
culos marie delectat. An̄ d̄t hier. v.
Dñe oculi tui fidem respiciūt. Et rō
est qz hec lux fidei deriuata ē ab eter-
na luce diē sapie cui; ē iestimabilis p̄-
chritudo An̄ d̄t de ea sap. 7. Cādor lu-
cis eterne z speculū s̄n̄ macula. s. falsita-
tis z erroris. ¶ Tertio assimilā luci
qz lux h; velocitatē in motu. Videm̄
enim qz subito sole apparet in pun-
cto oriētis fit illuminatio toti; hemi-
sperij n̄ri vsqz ad p̄ctum oppositum.
Et qz patet qz lux nō est corp; vt quidā
dixerūt qz si lux esset corpus tūc eius
illuminatō eēt mot; localis: null; aut̄

Sermo tertius.

motus localis corporis potest esse in instanti quia omne quod localiter mouetur necesse est ut veniat prius ad medium magnitudinis quam ad extremum: illuminatio autem fit in instanti quia quando subiectum susceptiuum alicuius forme est in vltima dispositione tunc forma introducit in instanti. Si autem subiectum est in dispositum tunc requiritur tempus non quidem ex parte forme introduce sed ex parte subiecti suscepti. Sed aer in quantum dyabolanus est in vltima dispositione ad lumen et ideo illuminatio fit in instanti. Hec autem velox lucis diffusio siue immutatio significat subiectam fidei inspirationem que quibusdam sanctis facta est ut paulo et aliquibus alijs in cuius signum dicitur de ipso paulo. actu. ix. q. subito circumfulsit eum lux de celo. scilicet etiam humane cum difficultate et in multo tempore discutitur. ¶ Sed doctrina fidei faciliter et in modico tempore discitur. Satis etiam et in modico tempore plantata est christi fides in mundo: quia velociter currit sermo eius ut dicitur in psalmo. sicut bona moneta cito currit. ¶ Secundo agitur de fidei utilitate quia vidit deus lucem quod esset bona. Et sicut est lux bona corporaliter sic fides bona id est utilis spiritualiter. ¶ An apostolus ephe. v. Fructus lucis est in omni bonitate id est utilitate. scilicet et quo ad cognoscenda et quo ad operanda et quo ad cauenda. Quo enim ad cognoscenda primo quia occulta prodit multa enim que secundum lumen naturalis rationis nobis ignota sunt et occulta fides prodat diuinitus reuelata sicut patet in articulis fidei de trinitate diuinarum personarum de actione mundi et de multis alijs que infideles philosophi minime cognouerunt. Unde cognoscit ea modo de deo vna vetula christiana que multi magni philosophi minime cognouerunt. Est enim naturale lumen rationis velut lumen lucerne siue ignis. Sed lumen fidei reuelate a deo est velut lumen solis multa enim non videmus sub lumine ignis que nobis prodat lumen solis. ¶ Alio etiam modo lux fidei prodat oc-

culta quia scilicet fide inducimur ad confitendum peccata latentia. Et est confessio fidei sacramentum manifestans peccatum occultum ad anime salutem. propter quod dicitur iob. xxviii. Abscondita producit in lucem: sed si aliquis non venit ad lucem ut non arguantur opera eius cum talis latere non poterit nisi quousque veniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium ut dicitur i. cor. 4. ¶ Secundo quia fides in via dirigit. Nam qui ambulat in tenebris nescit quo vadat. Dirigitur ergo homo ambulans per lucem que viam ostendit et offendicula prodat. Modus ambulandi in via vite eterne est per iusticiam et misericordiam. Nam misericordia parat iusticia offendicula vitat. propter quod dicitur in psalmo. Aniuerse vie domini misericordia et veritas. scilicet iusticie. Sed in utraque vi dirigit te lux fidei quia dirigit hominem ad opera misericordie et iusticie. ¶ An in psalmo. de hoc dicitur qui sequitur lucem fidei omnia opera eius in fide diligit misericordiam et iudicium siue intelligas de iudicio iusticie quo remouentur offendicula primorum siue de iudicio penitentie quo remouetur offendicula peccatorum. Et ideo ut homines recte ambulent hortatur est christus ut lucem fidei custodiret. Dicens ioh. xij. Ambulate dum lucem habetis Et iterum ioh. xij. Credite in lucem ut filij lucis sitis. Et iterum ioh. xi. Qui ambulat in die non offendit quia lucem huius mundi videt. ¶ Tertio quia lux ab hostibus defendit. Nam hostium insidias prodat latebras enim illustrat et patefacit in quibus insidie absconduntur. Et sic fides diuina versutias cognoscere docet et hec fortitudo que necessaria est contra dyabolum secundum illud. i. petri. v. Aduersarius vester dyabolus tanquam leo rugiens circuit querens quem deuoret cui resistite fortes in fide. Fides enim est scutum armature contra quam non possunt tela ignea. id est tentationes demonum accense persecutiones mundi feruentes. Unde hec est victoria que vincit mundum fides nostra. Et ideo huius armaturam suadebat apostolus

induere dicēs. Ro. xiiij. Induamur arma lucis. ¶ Tertio agit de fidei puritate. s. p̄ separationē a tenebris. An̄ diuisit lucē a tenebris. i. fideles ab infidelibus tenebrosis. Sicut hacten̄ in egipto vbi cūq; habitabāt filij israel q̄ fideles erāt ibi erat lux. Abi vero egiptij infideles ibi erāt tenebre vt d̄z exo. x. In eisdem etiam hoībus sepata ē lux a tenebris q̄ infidelitate relicta ad fidem conuersi sunt s̄m illud ephe. v. Eratis aliquā tenebre nūc aut lux in dño. Sed tñ sunt quidam qui miscēt lucē cū tenebris & hoc fit tripl̄r. ¶ Primo q̄n̄ q̄s heretic̄ vnū fidei articulū p̄fitetur & aliū negat sicut manichē qui in xp̄o p̄fitēbatur deitatem & negabat humanitatem. Et sabelius p̄fitēbatur vnitatē diuine essētie & negabat trinitatē p̄sonarū & sic de multis alijs. ¶ Secūdo q̄n̄ q̄s ypocrita facit bona s; mala intētiōne puta actū iusticie aīo vindictēz opa pietatis fauore hūane laudis. ¶ Tertio cū q̄s pctōz facit aliqua de gñe bonorū i pctō mortali existens. Sic faciētē d̄z. Mat. vi. vide ne lumē qd̄ in te est tenebre sint. ¶ Quarto agitur de fidei claritate qz appellauit lucē diē. Dies ei d̄z a dyam qd̄ est claritas. Per diē ei intelliguntur boni qui hñt in se presentiam lucis fidei. Est ei dies p̄mo noctis exp̄liua. Et sancti viri conant̄ q̄tum p̄nt expellere a se noctem pcti. s. penitendo & occasiones pcti vitando. itavt de eis dici pōt illud. i. thes. v. Fas nō estis noctis neq; tenebrarū s; omnes vos filij lucis estis & filij dei. ¶ Et nota qz q̄to nox precedens est magis tēpestuosa vel turbulenta tanto succedētis diei presentia magis est grata. Quia sancti q̄to magis hñt de labore & pugna in expulsione culpe tanto magis postea gaudent in serenitate con̄cie. Roma. 13. Nox precessit: dies autem appropinquauit. Item dies est sui augmentatiua vel diminutiua. Et q̄to plus decrescit in hieme tanto plus elongatur in estate. Sic boni viri crescunt in charitate secundum illud in charita-

te crescimus. ephe. 4. Quousq; peruenerunt ad perfectionem Sic lux v̄ calor diei a mane incipiens crescit. Unde prouerb. 4. Justorum semita q̄ si lux iplendēs procedit & crescit ad p̄fectum diem: decrescunt autem sancti in humilitate & paupertate. Nam humiles minuunt seipios. Pauperes ei minuuntur ab alijs. i. minimi reputantur. Sed q̄to sunt minores in vita ista tanto maiores in alia. Et ideo dicebat ioseph. gen. xli. Crescere me fecit deus in terra paupertatis mee. Et q̄to plus se humiliat in aduersitate tanto plus exaltantur in prosperitate sicut patet in iob. Nonit enim deus humiles in sublimi & merentes erigit i solitate. ¶ Item dies est a sōno excitatiua & ideo inductiua ad operandum & laborandum. Et q̄to plus dies declinat versus finem tanto sapiēs operarius plus conatur vt greg. d̄t. Et sic viri excitant se a negligentia & sollicitant ad bona opera & tanto plus appropinquant fini. Unde quilibet dicit illud io. ix. me opz opari donec dies ē. ¶ Quinto agitur de malorū tenebrositate quia tenebras appellauit noctē. Mali autem hñt tenebras interius & noctem exterius vel tenebras in mūdo & noctem in inferno. ps. Posuisti tenebras & facta est nox. Recte ḡ mali assimilantur tenebris. ¶ Primo ratione occultationis quia occultantur in tenebris colores rerum. Et sic malis exempla bonorum. Unde dicuntur tenebre a tenēdo qz dyabolus tenet oculos malorū ne respiciat exēpla bonorū psal. Obscurētur oculi eorum ne videant. Thob. In tenebris sedeo & lumē celi non video. ¶ Secundo ratione deuiationis quia tenebre faciunt errare in via. i. in opere. Errant enim qui operantur malum vt d̄z prouerb. 10. Et quod peius est interdū ipm̄ errorem & casum suū non agnoscūt. p̄uer. 4. Via impiorum tenebrosa: nesciūt vbi corruant: & in ps. nescierunt neq; intellexerun. in tenebris ambulant.

Sermo quartus

¶ Tertio rōne trepidationis qz tenebræ timorem inducūt z lux securitatē. Et sic nequitiā inducit timorem. Nā sicut dicit Seneca. Nichil timidū facit animum nisi reprehensibilis vite scia. puer. x. Pauor hūis qui operatur malum. Unde in ps. Timor z tremor venerunt super me z contererūt me tenebre. ¶ Habent enim peccatores noctem: lucem solis. i. lumen gratie intercipiētē. s. interpositionē terre id est terrene cupiditatis q̄ diem grē puertit in noctē culpe. Judic. xix. Dies mutabūtur in noctem. ¶ Item hñt noctē latronē sollicitatē q̄ ptinet ad vanam gloriam q̄. s. latenter subitrās furatur boni opis meritum. i. thes. v. sicut fur in nocte ita veniet. ¶ Itē hñt noctem infrigidantem. s. per absētiā solis caritatis. Et hoc est accidie z sō nolentie. Ephe. v. Qui dormiunt nocte dormiunt. ¶ Item habent noctem verecundiam peccati auferentem. s. propter occultationem tenebrarū que pertinet ad superbiam que inuerecūdum facit iob. iij. Noctē illā tenebrosus turbo possideat. ¶ Item hñt noctē aprū z alias feras pducentem q̄ ptinet ad iram z impatientiam. ps. Facta ē nox in ipsa p̄trāsibūt oēs bestie silue. ¶ Item habent noctem aeris infectam. Nam noctis frigiditas aerē condensat in vapores et in eo noxios concludit z conseruat. Unde hippocrates dicit qz nisi stillaret aqua de nocte z subtiliaret aeris dēsitatē destrueretur omne corpus animatum. Unde nox a nocendo dicitur. Nec autem infectio noctis pertinet ad luxuriam: que diligit caliginem noctis. Job. xxiij. Oculus adulter obseruat caliginem. Judic. xix. qua. s. muliere cum tota nocte abuss essent. zc. ¶ Itē est nox eorum q̄ de die non vidētur manifestatiua. Multi enī vermes vt noctiluce z huiusmodi appent de nocte qui non apparent de die. Et silt̄ aues vt noctuez huiusmodi z hoc pertinet ad inuidos qui ifamātes alios: defectus latentes faciunt apparere. Job.

Noctem verterunt in diem: quia que occultare deberēt alijs manifestant. ¶ Sexto agitur de tētationis vmbrositate cum post productionē lucis subditur factum est vespere. In hoc em̄ significat vt dicit greg. qz post lucē rectitudinis sequitur vmbra tētationis. Sero em̄ q̄ post lucē diei sequitur vmbre magis protenduntur: qz. s. postq̄ homo lumē die grē recepit maiores tentationes sequuntur: quia tunc demones magis incitantur z exeunt ad tētandum: sicut aues nocturne vespere s. sero exeunt ad predandum vnde tūc longiores sunt vmbre. i. maiores sunt tentationes. Hiere. vi. Longiores facte sūt tenebre vespere. ¶ Itē vespere. i. sero exalatiōes z vapores fumosi q̄ sūt nebule z nubes magis resoluuntur. Et iste sunt tētationes a carne. Unde dicitur. Numeri. ij. qz nubes vespere super tentorium erat. ¶ Item vespere. i. sero ppter resolutionē animalia ad sōnum disponūtur. i. tētatiōes accidie z negligētie. Isa. xxi. ad vespeream dormietis. Sed debes vespere. i. sero hostiuz cordis claudere. Itē sero hostia claudūtur z tunc clauduntur fores et pori corpis stringuntur. s. ppter remissionē caloris. Nec clausura d̄ fieri ppter timorē z cautelā vl̄ claudēde sūt fores sensū ad orādum vt oretur in abscondito: qz oratio multum valet contra tentationes. Unde primi Re. xx. Dimitte me vt abscondar vsqz ad vespeream. Fores etiam. i. exempla rāctorum debent esse clausa in corde et debet fieri restrictio porozum. i. carnalium appetituum vt carnalis concupiscētia mortificetur Eze. xxiij. Mortua est vxor mea vespere. i. mortificata carnalis cōcupiscētia in ipsa tentatione. ¶ Septimo agitur de humane vite varietate. qz vespere et mane dies vnus. Sic dies est vita humana q̄ respectu eternitatis ē tāq̄ dies externa q̄ p̄terit sicut in ps. Et si duraret mille annis sicut legit de quibusdam qui fuerūt in p̄ia etate geniti tamen illa dies vna. i. humana vita h̄ vespere.

et mane. i. quibus prosperitatem quibus aduersitatem. Unde quodam in limine templi iouis (ut refert boetius) duo dolia ponebantur: unum plenum dulci: alter plenum forti, liquore et quilibet in transitu de vitro per gustabat. Et signat mundum in quem qui nascendo ingreditur: utraque fortuna et prosperam et aduersam experitur. per. Ad vesperam. i. aduersitatis demorabitur fletus et ad matutinum leticia. An sancti viri diligunt primo in mundo habere vespe aduersitatis et temporalis tristitie. ut post hoc mane possideant eterne felicitatis et letitie. Ad quam nos producat

Sermo quartus de ope secunde diei. i. de firmamento.

Fixit quoque deus firmamentum in medio aquarum et diuidat aquas ab aquis. Et fecit deus firmamentum: diuisitque aquas que erant sub firmamento ab his que erant super firmamentum. Et factum est ita vocauit deus firmamentum celum. Et factum est vespe et mane dies sextus. In precedenti sermone ostensum est quod incarnatio filii dei fuit prefigurata in lucis productione. Nunc autem ostendendum est quod in christo incarnatum prefiguratum est. in similitudine firmamenti. **S**ed primo quantum ad sensum litteralem agitur de quatuor. **P**rimo de firmamenti productione. Dixit quoque deus fiat firmamentum. **S**ecundo de aquarum diuisione: ibi diuisitque aquas. **T**ertio de firmamenti nominatione. Vocauitque deus firmamentum celum. **Q**uarto de temporis terminatione quod factum est vespe et mane. **C**irca primum considera tria. **P**rinclpium factiuum scilicet dei verbum quod dicit deus. **S**ed queritur cum verbum dei sit etiam principium celi et terre: sicut et lucis vel firmamenti: que in productione celi et terre non fit mentio de ipso ut dicatur fiat celum et terra sed solum quod creauit celum et terram sicut dicit fiat lux vel dicit deus fiat firmamentum. **D**icere enim dei est ubi eius generatio. **A**d hoc sciendum est secundum augustinum quod persona filii dei commemoratur tam in prima creatione rerum quam in rebus distinctione vel ornatu sed aliter et aliter. **D**istinctio enim

et ornatus pertinent ad rebus formationem: sicut enim formatio artificiorum est per formam artis que est in mente artificis que potest dici intelligibile verbum ipsius. Ita formatio totius creature est per verbum dei. **E**t ideo in opere distinctionis et ornatus fit mentio de verbo dei cum dicitur deus. **I**n creatione autem commemoratur filius ut principium cum dicitur. **I**n principio creauit deus: quia in creatione intelligitur productio informis materie. **S**ed secundum alios sanctos ponuntur elementa esse creata sub propriis formis. **D**icit enim basilius quod cum deus creauit celum et terram. **P**er ista duo extrema debent intelligi et media elementa: marie quia omnia mediocrius vel est ad celum ut leuius: vel ad terram ut grauius. **N**el sicut alij dicunt omnia quatuor elementa preuenit scriptura comprehendere sub nomine terre. **U**nde in psalmo postquam dicit laudate dominum de terra subdit ignis grando nix glacies. **E**t. **E**t ideo secundum istos dicendum est aliter. **D**icit enim basilius quod per hoc quod dicitur. **D**icit deus importat diuinum imperium: prius enim oportuit produci creaturam que obediret quam fieri mentionem de diuino imperio. **E**t propterea non dicitur deus in prima creatione. **S**ecundo considera modum imperium cum subdit fiat firmamentum. **A**bi aduertendum est quod in productione firmamenti et aliorum utitur scriptura his tribus verbis fiat: factum est: et fecit. **P**er que tria secundum augustinum designatur triplex esse rerum. **P**rimo quidem esse rerum in verbo per hoc quod dicitur fiat. i. christum genuit in quo erat ut fieret. **S**ecundo esse rerum in mente angelica per hoc quod dicitur factum est ita. i. in cognitione angelica: que per diem figuratur. **N**on dicitur unumquodque opus factum in aliqua die quia nihil deus produxit in propria natura quod non impressit menti angelice. **N**on per primum diem intelligit augustinus cognitionem primi operis in mente angelorum et sic de alijs. **E**t quia mens angelorum multa potest cognoscere simul precipue in verbo in quo omnis angelorum cognitio perficitur et terminatur. **I**deo illa dierum distinctio

Sermo quartus

non accipit scdm successionē cognitiōis vel fm successionē cognitionis rerum sed fm naturalem ordinē rerū cognitarū. ¶ Tertio notat rex esse in propria natura p hoc qd dicit fecit deus zc. Sed fm alios scōs per hoc qd dicit de' fiat iportat diuinū iperū de faciēdo p hoc qd dicit z factū ē iportatur operis cōplemētū. Oportet autē qd p̄sideret quō fuit factū p̄cipue p̄p̄ illos qd dixerūt oīa inuisibilia p̄ angelos facta. Et ideo ad hoc remouendum subdit qd ip̄e deus fecit. An̄ etiam in singulis operibus postq̄ dicitur z factum est subditur aliqs act' dei | vel fecit | vel vocauit | vel aliqd̄ huiusmōi Sed adhuc circa hoc qd dicit fiat firmamentū cōsideranduz ē qd sit istud firmamentū. Et cōiter dicit qd firmamentū est celū sydereū. Quod firmamentū dicitur tū p̄pter spissitudinē q̄ p̄ etiaz ex multis stellis qz stella ē spissior p̄ orbis: tuz ex determinatiōe visus | qz rarū nō terminat visum. Res autem spissior ē firmior z a spissiori substantia firmamentū vocat. Sed tūc oritur questio cū supradictū sit qd celuz causatū ē a p̄cipio. Et hic dicat qd firmamentū vocauit celū | quō dicit factū scōa die qd iā a p̄cipio factuz erat. ¶ Ad qd dicēdū fm aug. qd legit in p̄cipio factū ē natura spūalis iformis. Celū autē qd legit scōa die factū ē celū corporeū. Vel fm Bedā z strabū celū qd legit p̄mo factū ē celū empyreū. Firmamentū autē qd legit scōa die factū ē celū sydereū. Vel fm Chryso. p̄mo dicit factū celū z terra. i. mūd' i ḡnali post ea vero i opib'. vi. diez specificat per ptes | veluti si qs dicat iste artifex fecit hāc domū. Et postea subdat. p̄mo fecit fundamētū. scōo erexit parietes tertio supposuit rectū. Et sic nō oportet nos aliud celū itelligere. cū dicit In p̄cipio creauit de' zc. dicit scōa die factū firmamentū. ¶ Scdm vero Damascenū Celū qd legit p̄mo factū ē qd dā celū sphericū sine stell' | de qd philo quūtur dicētes ip̄m eē nonā spherā z p̄mū mobile qd mouet motu diurno.

secūdum quosdā | p̄ firmamentū scōa die factū itelligit celū sydereū. Sed quidā alij dicūt qd p̄ celū p̄mo creatuz itelligit sydereū | s; p̄ firmamentū factū scōa die itelligit spaciū aeris i q̄ nubes p̄desant qd dicit firmamentū p̄p̄ spissitudinē aeris i parte illa. Hā qd est spissum z soliduz dicit corpus firmū ad differētiā corpis mathematici. Et Basili' dicit. Et hec expositio q̄tum ad firmamentū cōmēdat ab aug. iiii. super gen. Judicante eā laude digni' simā. qz nō ē cōtra fidem z i promptu documēto posito credi pōt. ¶ Alij hō nolūt qd idē sit celū p̄mo creatū z firmamentū scōa die factū. S; p̄mo creatū ē fm suā sōam aliquā iforme sed scōa die dicit dicit factū q̄tum ad aliquā ei' formationē qd ad aliqs q̄litates z virtutes sic etiā dionys. dicit. iiii. ca. de diuinis nominibus qd lumē solis fuit iforme in illo p̄mo triduo z postea fuit i. 4. die formatū. ¶ Tertio p̄sidera sitū oppositū qz i medio aquaz. Notādū qd sicut dicit aug. ij. sup gen. ad litterā. Māior ē scripture auctas q̄ oīs hūam ingenij p̄spicacitas. vñ cū scriptura dicat: firmamentū eē i medio aquaz nullo mō dubitādū ē quāsdā aqs esse supra firmamentū | quāsdā hō ifra ip̄m. Si ei ponam' qd firmamentū sit celum corporeū z aq̄ sit mā corpalis (vt vult aug.) tūc firmamentū ē i medio aqz. i. i medio corporū nālū ita vt aliquā naturā corpale hēat supra se | aliquā ifra se. vñ ē i medio aquaz. i. corporū materialū. ¶ Si autē p̄ aqs itelligam' elemētū aq̄ z p̄ firmamentū celū sydereū z de natura ignis (vt dicit plato) tūc oporteret dicē qd ali' ordo eēt i elemētis q̄ aristoteles posuerit. s. vt qdā aq̄ spisse sint circa terrā | qdā hō tenues circa celū vt sic se hēant ille ad celū sicut iste ad terrā. Et sunt ibi (vt dicit Basili') ad p̄tēperādū calorē celestū corporū cui' signū aliq̄ acceperūt vt dicit aug. qd stella saturni p̄p̄ vicitatē aqz supior est frigidissima. ¶ Si autē p̄ firmamentū itelligam' p̄tē aeris i q̄ nubes cōdensantur | tunc est

in medio aquarum quia habet aliquas sub se. s. eas que sunt circa terram et aliquas sup se. s. eas que vaporabiliter resolute supra partem aliquam aeris eleuantur ex quibus pluuie generantur.

¶ Si autem per firmamentum intelligatur celum sydereum et dicatur non esse de natura. iiii. elementorum. s. quintum corpus preter elementa prout ponit aristoteles. tunc aque que sunt super firmamentum sunt alterius nature ab his que sunt sub firmamento. Quarum differentiam Origenes volens assignare. dicit quod aque que sunt sub firmamento sunt aque corporales. Sed que supra firmamentum sunt aque spirituales s. angeli de quibus dicitur in psal. aque que sunt super celos. s. laudent nomen domini. Sed basilius dicit in. 4. li. exameron. quod non ideo dicitur per se. quod ille aque sint creature rationales. sed quia consideratio earum prudenter a sensum habentibus contemplata glorificationem perficit creatoris. Unde ibi etiam dicitur de igne et gramine et homini de quibus constat quod non sunt rationabiles creature. Et ideo alij dicunt quod aque ille sunt corporales non tamen elementares sicut he que sunt sub firmamento. Sed sicut secundum strabonem dicitur celum empireum. i. igneum propter solum splendorem. Ita dicitur aliquod celum aqueum propter solam dyaphanitatem. Et hoc est supra celum sydereum. s. celum totum dyaphanum absque stellis quod a quibusdam dicitur crystallinum. quod etiam quidam ponunt primum mobile quod resoluit totum celum motu diurno ut operetur continuitatem generationis. sicut celus in quo sunt sydera per motum qui est finis zodiacus operatur diuersitatem generationis et corruptionis per accessum et recessum. et per diuersas virtutes stellarum. Homini ergo celum quod est supra firmamentum. i. supra celum sydereum. totum crystallinum siue aqueum a dyaphanitate intelligitur per aquas que sunt supra firmamentum.

¶ Sed notandum est quod supra istud celum crystallinum siue aqueum quod est nona sphaera. Quidam ponunt decimum celum quod dicunt esse primum mobile hac ratione moti. quia. primum mobile

non potest habere nisi unicum motum. id enim quod est primum in genere mobile non potest esse multiforme et variatum in motibus quia ab uno primo motore et simplici in eo quod mouetur ab ipso non potest esse nisi motus.

¶ Cum igitur primum mobile quod est unum et simplex moueatur a suo proprio et simplici motore. non habet nisi unicum motum. Oportet etiam omnem multitudinem ab unitate causari.

¶ Et cum philosophus dicat in. ix. de animalibus quod natura non transit de extremo ad extremum nisi per medium non potest esse saltus nature ab eo quod habet unicum motum ad aliud quod habet tres nisi per medium quod habet duos.

¶ Cum igitur in sphaera stellarum fixarum sit. ab astrologis deprehensum triplex motus unus videlicet diurnus ab oriente in occidentem super polos mundi. qui completur in. xliiij. horis diurnis et nocturnis.

¶ Alter est motus stellarum fixarum e contrario ab occidente in orientem qui completur totus in. xxxvi. milibus annis. Et fit sic in omnibus. c. annis per unum gradum.

¶ Tertius est motus accessionis qui fit fere in. xx. annis per unum gradum secundum allategni et thebich. et completur totus in septem milibus annorum. Et dicitur thebich accessionem et recessionem esse equales et posuit centrum in equinoctiali et semidiameterum esse. ix. graduum fere.

¶ Patet ergo ex his quod ipsum celum stellarum fixarum non potest esse primum mobile sed quod oportet ante ipsum esse duas sphaeras mobiles siue duos celos. s. unam que habeat tantum duos motus. s. diurnum ab oriente in occidentem et declinatum. s. qui est e contrario ab occidente in orientem. et ista est sphaera nona. i. celum crystallinum. Et iterum aliam sphaeram. x. annum ipsam que habeat tantum unum motum primum. s. diurnum. Et ita ponunt isti. x. celos sed alij ponunt. ix. celos tamen quorum primum dicunt esse unum cuius lumen visui non subicitur propter raritatem et simplicitatem.

¶ Sed aristoteles posuit tantum. 8. sphaeras celestes. Antiquus posuit celum stellatum quod est. viij. sphaera esse ultimam sphaeram cui attribuit unicum tantum motum

Sermo quartus

z vniformem z in eo stellas fixas esse z immobiles asseruit sicut clauos i rota. vñ p̄dict^r stellarum motus adhuc non clare patebat astrologis cōtēporaneis aristotelis. p̄mi eī qui hoc p̄ceperunt fuerunt ab arachis et folix vt ptholomeus refert a quibus capere habuit. ¶ Et hū fuerūt post alex. magnū. Dicitur vero ptholomeus circa tempora adriani imperatoris quē ip̄e in suo libro almagesti sepi^r nominat Sic ergo p̄s quō firmamētū. i. celum sydereū est i medio aquarū. Et aque que sunt supra sunt alteri^r nature ab hūis elemētari^r aq̄s q̄ sūt sub firmamēto. ¶ Allegorice aut p̄ firmamētū intelligit̄ verbum dei incarnatum qz ip̄e ē firmamētū vñ de quolibet fidei d̄r̄ ecclē. xv. Firmabit̄ in illo in xp̄o et nō flectet̄. Firmat̄ em̄ dom^r in suo fūdamēto. vñ cū xp̄s sit ecclēie fundamētum s̄m illud fundamētū aliud nemo pōt ponere p̄ter illud qd̄ positū ē qd̄ est xp̄s ies^r. ¶ P̄s qz ip̄e ē ecclēie fundamētū. vñ i psal. Dñs firmamētū meū Ip̄e etiā ē i medio. i. mediator dei et hominum vel s̄m humanitatē in medio aquarū superiorū. i. angelorum et inferiorum. i. hominum. Nam minor ē angelis s̄m illud psal. Adiuisti eū paulomin^r ab angelis. s. ratione passibilitatis sed superior hominib^r saltem quo ad culpam qua ipse omnino caruit et quo ad gratiā qua plen^r habūdauit. ¶ Moraliter aut hoc firmamētū significat sp̄e triplici ratione. ¶ Primo pp̄ p̄ncipiū qz firmamētū corpale p̄ductū ē a deo p̄ creationē. vñ d̄r̄ qz d̄t deus fiat firmamētum zc. ¶ Ali^r etiā sp̄e ē a deo p̄ gr̄e ifusionē quā. s. gr̄am de^r infūdendo creat. Et patet qz sp̄es sit ex gr̄a dei. ex ipsius sp̄e diffinitione. Est em̄ sp̄es certa expectatio future beatitudinis ex gratia dei et meritis proueniens rō. iij. Secundus gratiā firma sit promissio. s. future beatitudinis ex qua sp̄es generatur. vnde de eo qui de dei iusticia et suis sceleribus formidans desperat dicitur in ps̄. Posuisti firma-

mentum eius fortitudinem. ¶ Secūdo propter effectum qui figuratur in nomine firmamenti cum dicit fiat firmamentum. Dicitur enim spes firmamentum quia per ipsas anima firmatur vt non deficiat in laboribus z periculis et tribulationibus. Et est triplex ratio istius firmitatis. ¶ Prima enim propter fructum siue premium sicut agricola non deficit in labore p̄pter sp̄em fructus. s. patienter expectans preciosissimum fructum terre. ¶ Et ex ista sp̄e non piget eum laborare in agricultura siue arando siue aliud faciendo ¶ postolus. i. cori. xij debet in sp̄e qui arat arare. Et simile facit miles propter sp̄em stipendij et nauta propter sp̄em lucri. Nūc quidē belli ¶ Iste vero maris periculis et laboribus se exponēs. Ergo multo magis debet homo firmari in tolerandis laboribus et suscipiendis periculis propter sp̄em eterni et celestis premij. Unde Chry^so. ait. Si qui vias laboriosam existimant sue desidie est accusatio. Si enim tempestates pelagi nautis vulnera militibus glacies z frigora agricultoribus leuia et portabilia sunt propter sp̄em premij temporalis multo magis cum celus placet nullum debet sentiri periculum. Maxime enim labores mitigat in benignum finem venire. Ne despicias ergo qz via aspera est. sed quo ducit nec aliam que lata est sed vbi desinit. Et beatus augustinus super canonicam Jaco. dicit. Spe illius boni ad quod tenditis quicquid vobis in via contigerit gaudere debetis ps̄. Erit firmamentum in terra in summis montium. Nam in terra. i. in mundo isto fundamentum montium. i. firma spes hominum perfectorum est in summis bonis propter quam sp̄em etiam in tribulationibus gaudent et patientiam habent s̄m illud spe gaudētēs i tribulationibus patientes. ¶ Sc̄da ratio firmitatis spes sanctorū ē pp̄ auxiliū. Quod licet enim castrum etiam obseſsum contra inimicos fortit̄

se tenet quando sperat habere auxiliū z succursus. sicut ps̄ p̄. regū. de viris iabes galaad. vñ sancti viri qui sperant in oī sua aduersitate z angustia diuinū auxiliū habere firmissime se tenēt in omni bono. sicut ps̄ de susāna cui⁹ cor erat fiducia z hñs in dño. Exemplū etiā de hoc habet in beato martino quē latrones ceperūt z occidere voluerūt. Et d̄t se nunq̄ securus fuisse qz sciebat miām dei maxime in tribulatiōib⁹ affuturā ps̄. In deo sperauit cor meū z adiut⁹ sū. Sed hoies peccatores hñt spem solū i adiutorio mūdi q̄ est bacul⁹ arūdineus. vñ frequenē ruūt sicut elephas q̄ appodiat se arbori debili. Sz sperans in dño ē sicut ille. qm̄ innititur super rem firmam qui nō timet ruinam z talis dicere pot̄ illd̄. ij. regū. xxij. Factus est dñs firmamētū meū. ¶ Tertia ratio firmitatis spei sāctorū est pp̄ terminuz puta qm̄ quis sperat cito se posse euadere de periculo z ipm̄ piculū cito terminandū sicut interdū accidit i mari. Sic sancti viri sperantes bñtudinē eternā nō timent penas transitorias q̄s sperāt cito se euasuros. Sed penas eternas de qb⁹ nō est spes euadendi illas metuūt. Et sicut dicit tullius. Omnia breuia tolerabilia esse debent etiam si magna sint. vnde tali firmatur animus contra mala vel in periculis sicut nauis in mari ancora firmatur. Vnde ap̄ solol⁹ heb. confugimus ad tenendam spem quā habemus sicut ancora zc. Et sic accidit in omni casu piculoso. vñ. eccl. iij. In tēpore casus. iueniet firmamētū. ¶ Tercio firmamētū signat virtutē spei pp̄ sitū qz in medio aquarū. s. supioz z inferiorū. ¶ Per aquas inferiores possum⁹ itelligere malos. p̄ supiores. vero bonos. Intelligunt̄ ei hoies mali per aquas inferiores. s. que sūt i terra. Quarū quedā sunt turbulente pp̄ admixtionē terre. Sicut aqua fluuū qui dicit̄ eufrates. z tales aque significant avaros. Je. ij. Quid tibi in via egypti vt bibas aquam turbidam.

Quedam vero sūt fetide vt sulphuree. z significant luxuriosos. Quedā fluide z velocissimi curs⁹ sicut aqua fluuū qui dicitur tigris et significant superbos qui appetunt honores z potentatus qui cito transeunt. Quedā vero sunt amare sicut aque marathexo. xv. vel sicut maris aque z significant inuidos qui de bonis aliorum amaritudinē patiūtur. Quedam sūt lapide sicut aque dulces. licet enī aq̄ de se nullū hēat saporem. acq̄rit tñ sapore vel p̄ colationē quā h̄z in poris terre. vel p̄ calozē solis qui dulcedinē facit i aq̄ eleuādo subtili⁹ ei⁹ z pmiscendo ei humidū aereū qd̄ pigue facit z dulcorat. Aque ergo lapide significant gulosos q̄ sapes ciboz et delectatiōes gule q̄rūt. ¶ Quedā vō sūt aq̄ frigide z significant accidiosos q̄ frigidū sūt pp̄ defectū feruoris et amoris z qb⁹ ipūalia nō sapiūt sz insipida videntur. Quedam sūt aq̄ bullientes z calide z significant iracundos z furore accensos. Iste ergo sūt aque inferiores q̄ fluūt ad inferiora. i. tendūt ad inferna supplicia. de quib⁹ ioseph. iij. Aque inferiores. i. peccatores ad ifirma pctōz descēdūt i mare mortuū. i. in amaritudinē mortis eterne. ¶ Sed p̄ aquas superiores intelliguntur boni qz sunt vt aque pure p̄ munditiam clare per sapientiā solide. i. sū in ep̄ grām z perseuerantiam. mouentur tñ sed circulariter q̄uis enim circularitē moueant̄ fm̄ se tñ nō recedūt a loco. Et sic boni viri propter mutationes fortune nō recedūt a deo q̄ est loc⁹ quietis aīe fm̄ illud aug. Circuiui in mente mea. z non inueni locū neq̄ requiē nisi in te deus meus. ¶ Firmamentuz ergo d̄t stare i medio aq̄z ita q̄ inferiores sūt ifra supiores vō supra. In quo signat̄ q̄ mali ponunt spem suā in inferioribus. i. in mūdānis bonis z hoc tñ expectant. ¶ Sed boni expectant z sperāt supra q̄q̄ firmamentum sūt in medio. tñ ē sepatus siue eleuatū ab aquis inferiorib⁹ que sunt fluide. et adherēs vel appropin-

Sermo quintus

quans superioribus aquis que sunt solide. qz sancti eleuati sunt ab inferioribus et transitorijs bonis et appropinquare incipiunt vel adherere sumis et superioribus bonis. ps. Qui firmavit aquas super celos. Ubi. s. sunt bona firma in eternum mansura. Ad que nos perducatur. zc.

¶ Sermo quintus adhuc de opere secunde diei.

Fecit deus firmamentum diuisitqz aquas que erant sub firmamento ab hijs qz erant sup firmamentum Et factum est ita. Vocauitqz deus firmamentum celum Et factum est vespere et mane dies secundus.

¶ Possumus in verbis promissis. iij. opa dei considerare. Primum est quia formantur celestia qz fecit deus firmamentum. Secundum est qz distinguuntur dyaphana. i. aque. quia diuisit aquas. zc. Tertium est qz variatur noia: qz vocauit. zc. Quartum est qz succedunt tempora: qz factum est vespere et mane. zc. Circa primum sciendum est qz firmamentum dicitur coiter intelligendum esse celum stellatum. Quod quidam dixerunt esse ex. 4. elementis. compositum sicut empedocles: tunc est illud in tanta equalitate elementorum constitutum quod penitus indissolubile siue incorruptibile est. Et ideo dicitur qz in eius proposito ne non erat lis sed amicitia tantum. Cetera autem que ex elementis sunt aut constare ex amicitia et lite. Unde secundum hoc potest vocari firmamentum qz indissolubiliter firmatum et compactum. Quidam autem alij dicunt ipsum esse ignis elementum sicut plato eiusque sequaces: et qz ultra ascendere non potest in circuitu rotatur et voluitur sicut ignis in clibano. Et dicit illud esse indissolubile siue incorruptibile non natura sed voluntate diuina. Unde vocari potest firmamentum. tunc quia ascendere et descendere non potest: tunc qz incorruptibile est a deo institutum. Sed aristoteles ponit ipsum non esse ex. 4. elementis quod patet. tunc qz non habet peritium sicut elementa et ideo incorruptibile: tunc qz non mouetur motu recto. i. sursum vel

deorsum sicut elementa. Et ideo dicitur ipsum esse quantum corpus. i. de quanta essentia propter. 4. elementa et incorruptibile per naturam. Et dicitur vocari firmamentum propter soliditatem et incorruptibilem esse eius: tunc etiam (ut quidam dicunt) qz est superior aquarum ut illa que prestantur. Secundum vero opinionem absolute posset concedi. qz firmamentum secunda die factum fuerit etiam secundum suam substantiam: qz. s. in opere creationis producta fuit ipsa elementorum substantia: sed secunda die formatum fuit ex ipsis elementis. Secundum vero opinionem platonis est inconueniens ponere qz celum tunc suam substantiam fuerit factum secunda die. Nam facere firmamentum sed hoc est producere elementum ignis. Productio autem elementorum pertinet ad opus creationis: sicut eos etiam que ponunt in formam materie tempore precesdere suam formationem qz forme elementorum sunt que primo adueniunt materie. Adultero enim minus sicut opinionem aristoteli. ponit pro firmamentum tunc suam substantiam secunda die productum sit sed qz per istos dies successio temporis designatur: qz celum cum sit sicut suam naturam incorruptibile habet materiam que non potest subesse alteri forme. An impossibile est qz sit formatum ex materia prius tempore exite. An productio substantie ad tempus creationis pertinet. sed alij eius formatio: sicut has duas opiniones. s. platonis et aristoteli. pertinet ad opus secunde diei. Allegorice per istud firmamentum intelligitur filius dei: qui licet in se non sit factus vel creatus tamen nobis dicitur factus firmamentum. s. in sua incarnatione. Nam firmamentum dicitur id quo aliquid firmatur: sed res que mobilis est non firmatur nisi adhereat et alligetur alicui rei immobili sicut folia arbori. Sed homo maxime mobilis est qz fugit velut umbra et nunquam in eodem statu permanet: ut dicitur Job. 8. tunc adheresit et alligatus est rei immobili quando humanitas unita est deitati: que omnino immobilis est. Unde tunc humana natura dicere potuit illud ps. Dominus firmamentum meum et refugium meum et liberator meus. An etiam nobis que membra eius sumus dum ei coniuncti sumus per fidem et amorem ipse est firmamentum

nostrū quo in bono sum? stabiles et cōtra aduersa cōstātes. An ipse fuit pfiguratus i ioseph. de quo b̄ eccli. xlix. Ioseph nat? est hō pnceps sc̄m firmamētū gētis. ¶ Adoralit̄ aut̄ notādū ē qd est multiplex firmamētū. ¶ Prīmū est firmamētū timoris quo firmātur penitētes. Nam sicut tabula firmat̄ clauo sic homo timore d̄no. An i ps. *Confige timore tuo. Et postea etiam ut ps. qd firmamētum est d̄ns timētibus eum.* ¶ Sc̄m est firmamentū vigoris quo firmantur pugnantes. Mō enim fugit homo de plio qn̄ h̄ bonū adiutorem et validum protectorem. S; in pugna sp̄iali h̄ hō si vult auxiliū et p̄tectionē dei omnipotentis: et ideo nichil d̄ timere fm̄ illud ps. *D̄ns mihi adiutor: nō timebo.* zc. Unde ipsi? p̄tectio corroborat et cōfirmat. ¶ Tertū est firmamētū doctoris qd p̄tinet ad p̄dicātes quoz doctrina p̄ opas firmatur. Sicut ei dictū accusatoris cōfirmat̄ p̄ testes: sic x̄bū p̄dicatoris p̄ opaei?. Crisostom?. Testimoniū qd ē ab ope credibili? est. s. qd quod a x̄bō tm̄. Eccli. 4. firmamētū doctrine i opibus iusticie. Gregori? nazanzenus: i. le michi videtur sapiens qd de x̄tutibus aīe pauca cōmonet et p̄loquitur | plura aut̄ in suis sc̄tis atq; operibus oñdit: et fidem x̄bi operum suorum astipulatione p̄firmat. ¶ Quartum est firmamētū fulgoris qd p̄tinet ad sapiētes qui fulgent interiorius quo ad deū et resplendent exteriorius quo ad proximum. ¶ Gregori? nazanzen?. Prīma sapientia est vita laudabilis et apud deum pura mens per quam puri puro iunguntur et sancti sancto sociātur ergo qui tali sapiētia sunt p̄diti fulgent deo per mētis puritatem | resplendent proximo per vitam laudabilem. Et tales assimilantur firmamento. dan. xij. qui docti fuerint fulgebunt sicut splendor firmamenti. ¶ Quintum est firmamētum decoris qd p̄tinet ad contēplantes qui eleuantur ad cōtemplandam inestimabilem pulchritudinē diuinorū. Et iō qd talis ē efficiē

illius pulchritudinis princeps Eccli. 43. Alit̄ iudinis firmamētum pulchritudo eius. Tūc aut̄ erit p̄fectm̄ hoc firmamentum quādo homo erit in plena p̄templatione siue cognitione dei. s. in via eterna eccli. xvij. In die agnitionis iuenies firmamētum. ¶ Sc̄do attendere debes quō distiguntur corpora dyaphana qd oñditur cū subdit̄ diuisit̄ aquas q̄erant sub firmamento. Nā p̄ aqs̄ intelligūtur corpora dyaphana. Quoz qdā sūt supra firmamētū. i. supra celū s̄dereū sicut d̄ctm̄ est supra de celo cristallino siue aqueo. Quedā vero sūt sub firmamēto sicut ignis | aer | aqua: q̄ oīa noīantur noīe aque qz loq̄batur moȳ es rudi populo qui forte nō credebatur eē aliq̄d aliud corpus ab aqua vsq; ad celum qz aer et ignis non videtur sicut aqua et terra. Unde quidā phi dixerūt vacuū eē vbi est aer. Et sic firmamentum diuidit aquas. i. dyaphana corpora. s. superiora ab inferioribus. Sed si per firmamētū intelligatur aer nubilos? (ut d̄ctm̄ est supra) tūc distinguit aquas ab aquis. i. superiorem aeris partem in qua ḡnantur pluuię et h̄mōi ip̄pressiones ab inferiori pte aeris q̄ aque connectitur et sub noīe aquarū intelligitur ¶ Allegorice aut̄ firmamētum. i. x̄ps diuidit aquā inferiorē a superiori. i. culpā a gr̄a qz in eō solo fuit gr̄a sine culpa. Unde sicut firmamentum eleuarum et separatū est ab inferiori aq; et superiori cōiunctum. Sic x̄ps separatus est a culpa et p̄iunctus gr̄e. ¶ Adoraliter aut̄ p̄ aquas p̄nt̄ itelligi p̄ctōz fluxibilitates q̄ sunt diuidēde quadrupliciter. ¶ Prīmo p̄ donū fortitudis et sic exponi p̄t qd d̄ctm̄ est supra. Fiac firmamētū in medio aquarū et diuidat aquas ab aquis ut firmamētū fit donū fortitudis p̄ qd diuiduntur aque culpe ab aquis gr̄e ¶ Sc̄do diuidūtur p̄ virgam p̄nt̄e qd s̄ḡtur. Exodi. xiiij. vbi p̄ virgam moȳ si diuise sunt aque maris. Et aqua erat quasi murus a dextris et a sinistris. Virga est penitētia et aqua a sinistris vita peccatorū

Sermo quintus.

qui sinistra quunt. i. temporalia: aqua a dextris vita sanctorum qui querunt vitam eternam. ¶ Tertio per aquam gratie. iosephus. Abi dicitur quod cum portaretur archa pfluvium iordanis aque diuine sunt quod inferiores decurrebant in mare mortuum et aque superiores crescebant. Archa gratia est: aque inferiores peccatores ad ima partium defluentes quousque veniant ad mare mortuum. i. ad amaritudinem mortis eterne. Aque vero superiores sunt viri sancti qui semper in merito crescunt. ¶ Quarto diuiditur aqua per pallium caritatis sicut. iij. regum primo diuise sunt aquae per pallium helpe. ¶ Tertio attendere potes quomodo variantur nomina quod quod prius dicebatur firmamentum postea appellatur celum. unde de vocauit deus firmamentum celum. s. a celando quod celat nobis superiora que non videmus et licet hoc celum nominetur plures tamen sunt celi alij. ¶ Tripliciter enim dicitur celum in scripturis: quoniam ei dicitur prope et natus. Et sic dicitur celum corpus quod est sublime et luminosum actu vel potentia et incorruptibile per naturam. Et in hoc ponuntur tres celi. ¶ Primum totaliter lucidum quod vocatur empyreum. ¶ Secundum dyaphanum quod vocatur celum aquarum vel crystallinum. ¶ Tertium primum dyaphanum et primum lucidum actu quod vocatur celum siderum et diuiditur in octo sphaeras. s. sphaeram stellarum et. vij. sphaeras planetarum que possunt dici 8 celi. ¶ Quidam etiam (ut dictum est) ponunt unam aliam sphaeram propter celum crystallinum et illud empireum. ¶ Secundo dicitur celum per participationem alicuius proprietatis celestis corporis. s. substantialitatis et luminositatis actu vel potentia. Et sic totum illud spacium quod est ab aquis usque ad orbem lune. Damascenus ponit unum illud nominans celum aereum. Et sic secundum eum sunt tres celi. aereum sidereum et alius superius de quo intelligitur (ut ait apostolus) raptus fuit usque ad tertium celum. Sed illud spacium continet duo elementa. s. aeris et ignis. Et utrumque eorum vocatur superior et inferior regio. Ideo istud celum diuisit Babanus in quattuor. Super-

ma regionem ignis nominans celum igneum in inferiorem vero regionem celum olipum ab altitudine cuiusdam montis qui vocatur olimpus. Superiorem vero regionem aeris vocauit celum ethereum propter inflammationem inferiori vero regionem vocauit celum aereum. Et sic cum isti quattuor celi tribus superioribus celis connumerantur fiunt in uniuerso secundum Babanum. vij. celi corporei. ¶ Tertio dicitur celum metaphorice et sic quoniam sancta trinitas dicitur celum propter eius spirituali sublimitate et luce: de quo celo exponit diabolus dixisse. Ascendam in celum. i. ad equalitatem dei. ¶ Quoniam etiam spiritualia bona in quibus est sanctorum remuneratio propter eorum eminentiam celum nominantur: ubi dicitur merces vestra multa est in celis ut augustinus exponit. ¶ Quoniam vero tria genera supernalium visionum. s. corporalis imaginarie et intellectualis: tres celi nominantur de quibus exponit augustinus. quod paulus raptus est usque ad tertium celum. Unde quod sunt multi celi: dicitur in psalms. Laudate eum celi celorum. ¶ Allegorice autem firmamento. i. christo competit nomen celi in quo sub carne passibili deitas celabat. Tho. Lumen celi non video. i. deitatem christi oculo corporali. ¶ Moraliter autem hoc firmamentum quod vocatur celum virtutem spei significat triplicatione. ¶ Prima est quod istud est. 8. celum et significat quod in octaua etate in qua erit resurrectio perfecta beatitudo implebitur quam speramus. s. in corporum glorificatione. ¶ Secunda ratio est quod dicitur celum a celando quod. s. ea que speramus celata et occulta sunt nobis quia sunt futura et nondum apparentia. Sic agricola sperat de fructu quando seminat qui tamen nondum apparet. Unde res sperande habent augmentum fidei sed non apparentiam. Unde Ro. viij. Quod non videmus speramus. Virtute ei videre est ipsam habere. Illud autem spat aliquid id. quod iam habet: sed spes est de hoc quod non habet. Illam scilicet timor est de malo nondum presertim dolor autem de presenti malo. Sic spes est de bono quod non dum habetur: amor autem

est boni quod iam habet. Et omnia illa debent esse in nobis. scilicet timor gehenne dolor penitentiam amor iusticie et spes glorie. Duo autem sunt argumenta in nobis quibus spes nostra iuuatur. Primum sumitur ex bonis que agimus. thi. ij. sobrie et iuste et pie viuamus in hoc seculo expectantes beatam spem. Gregorius in mora. Cum amplius crescit fiducia premij: fiducia perficit. Securus est de re qui apud se pignus habet. Sic securi sunt de regno que habent pignus spiritus sancti. ij. Cor. i. Qui dedit nobis pignus spiritus cuius pignoris euidentia est de opibus bonis. An greg. Sancti viri quot labores nunc veritati commendantes exhibent tot iam remunerationis pignora intra spei cubiculum clausa tenent. Secundum argumentum et auxilium nostre spei est ex malis que patimur. scilicet pro deo. Ro. v. Tribulatio patientiam operatur patientia probationem: probatio vero spem. greg. bonorum mens quo duriora pro necessitate tolerat eo eternitatis premia certius sperat. Certus est de re que venalis est qui precium apud se habet. Sic certus est de regno futuro que multas tribulationes pro christo sustinuit quibus regnum celorum emittitur actu. Per multas tribulationes oportet nos transire in regnum dei. Et Matthe. Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam quam ipsorum est regnum celorum Sed tamen tam bona que egimus quam mala que patienter sustinemus gratie dei ascribere debemus exemplo pauli dicentis. i. Cor. xv. Habundantius illis omnibus laboravi. non autem ego sed gratia dei mecum. Tertia ratio est quare spes significatur per istud celum quod dicitur esse celum sidereum quod precipue dicunt philosophi virtutem habere super elementum terre. Nam sicut dicunt philosophi. Sphera solis in qua est fons caloris nata est mouere ignem. Et sphera lune aquam propter quod mare ingreditur et egreditur ad quietatem et etatem lune. Sphere autem quinq; planetarum. scilicet saturni iouis martis veneris et mercurij: mouent spheram

aeris. Unde motus aeris multi sunt sicut diuersus est valde motus dictorum planetarum. Et est in aere frigus gelatiuum ex sphaera saturni: et estas ex sphaera martis et tempestas in calido ex sphaera iouis et tempestas in frigido ex sphaera veneris. Et commiscibilitas et passibilitas facilis ex sphaera mercurij. Sphera autem stellarum multarum que est octaua in qua sunt multe ymagines et figure mouet terram. An etiam ipsa figurant ymagines in generatis. Nam quia terra est centrum totius mundi necesse est quod in ipsa variatur omnis radius orbis stellati: cuius ipsa est centrum propter quod etiam secundum naturam habet moueri ab ipsa sphaera stellata in figuras stellarum fixarum. An quia orbis ille multarum est imaginum. propter hoc terra susceptibilis est diuersarum figurarum que figure variatur ex signis imaginum et ex modo diuersitatis radiorum qui variantur ex ortu et occasu stellarum super terram. Et inde est quod terra profert multiformes varietates. Sicut ergo celum sidereum habet dominium et virtutem precipue super terram vel infra scilicet in terre visceribus ubi generantur virtute eius preciosa metalla. Sic quoque spes locum suum et dominium habet in hominibus super terram viuentibus vel etiam in hijs qui in purgatorio sunt cuius locus infra terram esse creditur qui ad huc sunt de eodem foro nobiscum que super terram viuimus: et ideo a nobis iuari et absolui possunt. In hijs autem qui sunt in celo qui iam tenent et possident bonum hic speratum: spes iam locum non habet. Illi ergo etiam qui sunt in inferno qui scilicet a nobis sunt totaliter separati quamquam infernus sub terra esse dicitur: tamen quia ipsi sunt a terra viuentium perpetuo exclusi. ideo etiam sunt omnium spe salutis priuati prouer. xi. Mortuo autem et impio nulla erit spes. Quarto debemus considerare successionem et vicissitudinem temporum quia factum est vespere et mane dies secundus. Sed hic primo queritur cum primo occurrit mane quam vespere quia mane est principium dei. Vespere autem

Sermo quintus.

finis quare primo nominavit vespere post mane. Ad quod dicendum secundum basilium quod dies incepit a luce prius autem occurrat terminus lucis quod est vespere quod terminus tenebrarum et noctis quod est mane vel secundum Chrysostomum. ut designet quod dies naturales non terminantur in vespere sed in mane. Item queritur cur plures sint alie partes diei quod vespere et mane. quare solum istas duas nominavit. Et iterum quare non facit mentionem de nocte sed solum de die. Ad quod dicendum secundum basilium quod totum tempus consuevit denotari a principaliori parte. scilicet a die secundum quod dicit Jacob. dies peregrinationis vite mee etc. Nulla mentione facta de nocte. Vespere autem et mane ponuntur ut termini diei cuius mane est principium. sed vespere finis vel quod per vespere significatur principium noctis et per mane principium diei. Congruum autem fuit ut ubi commemoratur prima rerum distinctio sola principia temporum designarentur. Sed secundum Augustinum per vespere et mane intelligitur matutina et vespertina cognitio in angelis. Et vocatur cognitio vespertina per angelos cognoscunt esse rerum quod habent res in propria natura per species innatas. Matutina autem cognitio vocatur per cognoscunt esse quod habent res in visione verbi. Et non habet se vespertina ad matutinam sicut imperfecta ad perfectam. Item queritur cum dicat hic. Factum est vespere et mane dies secundus quare non dicit supra dies primus. sed dies unus. cum secundum dicatur respectu primi. Dicendum ad hoc quod unus dies in prima diei institutione ad designandum quod. xliiij horarum spacia pertinent ad unum diem unde per hoc quod dicitur unus prefigitur mensura diei naturalis vel per hoc ut significaret diem consummari per reditus solis ad unum et idem punctum vel quod completo septenario dierum reditur ad primus diem qui est unus cur octavo. Et has tres rationes assignat basilius. Item queritur cum dicatur infra vidit deus cuncta que fecerat et

erant valde bona. Et supra in opere prime diei dictum sit de luce vidit deus lucem quod esset bona quare hic in opere secunde diei non permittit de firmamento quod esset bonum. Dicendum quod hoc est quod opus distinctionis aquarum in hac secunda die inchoatum est. sed in tertio die perfectum est. unde cum hoc ponit in tertia refert etiam ad secundam vel quod distinctio que ponit in secunda die est de hijs que non sunt manifesta populo. Ideo huiusmodi approbatione scriptura non vitur ut quia forte per firmamentum intelligitur aer nubilosus qui non est de partibus permanentibus vel de principalibus partibus mundi. Et has tres rationes assignat rabi moyses. Quidam autem assignant rationem mysticam ex parte numeri. quod binarius ab unitate recedit. unde opus secunde diei non approbatur. Et dicunt hebrei quod hac die angelus factus est angelus et dyabolus peccavit. Et ideo congruit numero diei quia binarius est primus numerus ab unitate recedens. Et idem numerus infamis et numerus transgressionis sed hoc quod dicitur de dyabolo non videtur verum quia supponit quod ista distinctio dierum fuerit realis et natura angelica fuisse creata a principio simul cum empyreo ut dicit strabus. Et quod dyabolus peccaverit post primum instans sue creationis propter quod dicitur de eo Jo. 8. quod in veritate non stetit tunc non esset verum quod secunda die peccasset. Et multo minus si ponantur angeli fuisse creati ante mundum visibilem ut multi doctores posuerunt. Moraliter secunda autem ista dies qua factum est firmamentum etiam correspondet spei. sunt enim quasi tres dies tres virtutes. Prima est fides illuminans contra tenebras ignorantie et hoc pertinet ad primam diem qua facta est lux. Secunda est spes corroborans contra debilitatem negligentie et hoc competit secunde diei qua factum est firmamentum. Tertia est caritas rectificans contra deviationem malitie que refertur ad tertiis diem. Isti

1 sit tres dies quibus penitens restituit
gen. xl. ¶ Adhuc tres dies sunt post
quos recordabit pharao ministerij
tui et restituet te in gradum pristinum.
¶ Item tres dies quibus ad solitudinem
contemplationis venitur ero 8. vias
trium dierum ibimus in solitudine.
¶ Item tres dies quibus xpus substi-
netur. Ecce iam triduo substat me.
i. laborem p me Marci. viij. S; ista
scda dies pmo habet vespere. i. dubie-
tate siue obscuritate. s. i. vita. sed post
habet mane. i. claritatem et certitudi-
nem. s. in fine. i. in morte per quam ad
claritatem diuini iudicij perducetur
et post hoc ad claritatem glorie eter-
ne. Ad quam nos perducatur etc.

¶ Sermo sextus de opere tertie
diei.

Congregatur vero deus congregetur
aque que sub celo sunt
in locum vnum et appare-
at arida. Factum est ita.
Et vocauit deus aridam terram. Co-
gregationesque aquarum appellauit
maria. Et vidit deus quod esset bonum
et ait: germinet terra herbam viren-
tem et facientem semen. lignumque po-
miferum faciens fructum iuxta genus
suum cuius semen in se ipso sit supra
terram. Et factus est ita. Et protulit
terra herbam virentem et facientem
semen iuxta genus suum. lignumque fru-
ctiferum. Et habens vnumquodque se-
men iuxta speciem suam. Et vidit de-
us quod esset bonum. Factusque est vespere et
mane dies tertius. ¶ Supra omnium
est quod verbum incarnatum prefigu-
ratum fuit in productione firmamen-
ti. Hunc autem sequitur ostendendum
quomodo fructus incarnationis si-
ue aduentus domini prefiguratus est
in opere diei tertie in quo. s. facta est
distinctio tertia in inferioribus. s. p
segregationem aque a terra vbi quo-
ad lralem sensum. iij. describuntur.
¶ Et primum est elementorum duo-
rum distinctio cum dicit deus. Con-
gregentur aque etc. ¶ Secundo ponit-
ur eorum nominatio ibi. Et vocauit

deus aridam etc. ¶ Tertio distinctio-
is approbatio ibi. Et vidit deus quod esset
bonum etc. ¶ Quarto vegetabilium ger-
minatio. s. plantarum et herbarum ibi
germinet terra etc. ¶ Circa primum
notandum est quod in opere huius diei
non vitur scriptura verbo factionis
sicut fecit supra in opere prime diei et
scde quia non dicit dicit dominus fiat etc.
sed vitur nomine congregationis di-
cens quod dicit deus. Congregentur aque
etc. Cuius ratio est secundum multos
doctores. quod hac die formatum est vlti-
mum opus. s. terra non quidem formatio-
e substantiali (quod a principio iam erat facta
terra) sed formatioe et pulchritudine
distinctiois per hoc quod est discoopta; ab
aere et facta est distinctio terre et maris
ita vt terra appareret. vñ quod hoc opus
perfectum est per motum soluz localem non
oportuit quod scriptura vteretur verbo fa-
ctionis. ¶ S; beatus aug. qui in omnibus
hys opibus non ponit ordinem dura-
tionis. sed solum originis et nature
vult quod in hoc tertio ope intelligatur im-
pressio formarum elementarium in materi-
am informem que. s. materia informis
non precessit istam formarum impressio-
nem tempore sed origine. An per hoc
dicit. Congregentur aque et appareat
arida intelligitur quod materie corpali im-
pressa est forma substantialis aque per quam
operatur sibi talis motus et forma sbalis
terre per quam operatur sibi sic videri. Pro-
ergo sicut eum non vitur scriptura in hoc
opere verbo factionis sicut in produ-
ctione lucis et firmamenti: quod in productione
lucis intelligitur formatio angelorum
spualis et forme corporum celestium sunt
perfecte in se et stabiles. S; hic intelligitur
formatio elementorum et inferiorum quorum
forme sunt imperfecte et mobiles. Et ideo
per congregationem aquarum et apparitionem
aride talium formarum impressio designa-
tur. Aqua enim est labiliter fixa et terra
stabiliter fixa. Unde propter differen-
tiam talium formarum ostendenda vitur
scriptura non verbo factiois (vt
supra) sed congregationis aque et ap-
paritionis aride. ¶ S; circa hoc quod dicit

Sermo sextus.

Cōgregentur aque. Notādū q̄ istam
cōgregationē aquarū diuersimode in
tellererūt vt aug. tangit sup̄ gen. ad
Iram. Hāc q̄dā dixerūt q̄ aq̄ i maiorē
altitudinē sūt eleuate in loco vbi sūt
cōgregate. Nam mare esse alti⁹ ter-
ra experimento probatum est in ma-
ri rubro vt Basilius dicit. ¶ Alij hō
dixerūt q̄ terra potuit aliquas ptes
p̄bere cōcauas q̄b⁹ fluentes aq̄ reci-
perentur. ¶ S; q̄dā alij dicūt q̄ terra
nunq̄ fuit tota coopta aq̄s. sed semp
in ista parte i qua nūc ē fuit discoop-
ta. Et hoc probant primo quia cōstat
q̄ semper fuerit ḡnatio naturaliter.
Sed locus ḡnatorū mixtorū nō est ibi
vbi se contingūt tria elementa. ergo
semp̄ aer fuit cōtingēs terrā i vno lo-
co. s. vbi ē discoopta z aquā i alio vbi
est coopta. Itē cū aqua nō sit corpus
ita formale sicut ignis z aer s; sit val-
de materialis. naturalit̄ minus habz
de loco z de figura spherica q̄ aer et
ignis z ideo nō pōt̄ implere cōcauum
alicui⁹ spherice cū humidū ei⁹ redat
i se ipm z sic ptes ei⁹ p̄hanē iō nō hz
aqua figurā spherica s; circularē vel
semicircularē. Et iō dicit alpetragi⁹
q̄ ignis velocit̄ z vniformit̄ imitatur
motū circularē celi z p̄ p̄ns locū. Aer
etiā imitat̄ s; nō vniformiter. Aqua
vero nec vniformit̄ nec p̄plete s; semi-
circularit̄. Terra vero i nullo imitat̄
sed spherica figurā p̄plet nō imitādo
celū sed recedēdo a celo p̄ hoc q̄ par-
tes ei⁹ sua grauitate p̄primunt̄ ad cē-
trū. ¶ Scdm̄ hō istoz opinionem qm̄
d̄t de⁹ p̄gregent̄ aq̄ i locū vnū z appa-
reat arida. i. terra nō itelligit̄ q̄ tra-
esset cooperta aq̄s fluidis s; poti⁹ qz
rarioz aqua. s. velut nebula terraz te-
gebat q̄ p̄gregatiōe densata ē. ¶ Se-
cundū etiā opinionē aug. q̄ p̄ hāc con-
gregationē aque z appitiōe aride i-
tellerit̄ ipressiōe formarū substāiali-
um i materiā. Adhuc nō op̄ponere q̄
terra esset p̄mo coopta aq̄s z postmo-
dū aq̄ fuerit p̄gregate. Alijs autem
videē q̄ naturale sit cuiuslibet elemēto
superiori q̄ totaliter p̄cludat inferi⁹

elementuz. Et ideo sicut naturale est
igni q̄ circūdat aerē z aeri q̄ circū-
dat aquā sic ē nāle aq̄ q̄ circūdet ter-
rā z qz nāle ē iō alij ita fuit s; tm̄ sol
magnā pte cōsumens in meridie vbi
magis feruet residuū terre discoope-
ruit. scdm̄ hoc videē seq̄ q̄ coopertio
terre ab aquis sit naturalis z perse.
discoopertio vero sit p̄acidēs z vio-
lenta. Et tūc quidā arguūt cōtra hoc
qz sicut siccata ē in pte ita videē pos-
se siccari in toto qz qd̄ accidit in pte
homogenei possibile ē accidē i toto.
Et ita potest esse q̄ tm̄ tria elementa
remaneāt in mūdo. ¶ Et iō dicūt aliq̄
q̄ sicut totalis terre coopertio est na-
turalis respectu ipius aq̄ cui cum sit
superior terra nāliter cōpetit totalit̄
includere eā. Ita etiā ei⁹ discooptio
naturalis ē respectu agentis. Nō enī
fuit facta p̄ actionē solis. sed vt dicit
scriptura diuina fuit facta iussu dei.
Iussio aut̄ dei naturalē motū corpo-
ribus prebet. vñ d̄t q̄ suis naturalib⁹
motib⁹ faciūt v̄bū dei. ¶ S; forte di-
cereē qd̄ veri⁹ dici pōt̄ z melius q̄ na-
turale esset q̄ aq̄ esset circa terrā vndi
qz sicut aer vndiqz est circa aquam et
terrā. sed propter necessitatē finis vt
s. aialia z plante super terram essent
oportuit q̄ aliqua pars terre esset di-
scooperta ab aquis nō p̄ actionē so-
lis p̄ eleuationē vaporū terrā desiccā-
tis (sicut quidā phi dixerunt) sed vt sa-
cra scriptura dicit non solū in genesi
sed etiā Job. xxxviij. vbi ex p̄sona dei
dicit̄. Circūdedi mare terminis meis
Ethie. v. Ne ergo nō timebitis ait
dñs qui posuit arenā terminū mari.
¶ Sed queritur vlt̄erius quō ista cō-
gregatio aquarū sit facta in locum
vnum. Cum non omnes aque habeāt
ad inuicē continuitatem. Ad qd̄ dicē-
dum q̄ omēs aq̄ habent vnū terminū
s. mare i quo cōfluunt vel manifestis
vel occultis meatibus. Et p̄pter hoc
dicunt̄ aq̄ p̄gregari i vnū locū nō sim-
plicit̄ s; p̄ cōpationē ad locū t̄re sicce
vt sit sens⁹. Cōgregent̄ aq̄ in vnū lo-
cum. i. seorsū a fra sicca. Nam ad desi-

gnandum pluralitatē locoꝝ aque subditur infra q̄ congregationes aquarū appellauit maria. Et nota q̄ in p̄ncipio noīauit terrā cū d̄t. terra aut̄ erat inanis z̄c. Hūc aut̄ noīat aridā cum d̄t z̄ appareat arida. Cuius rō scdm̄ aug. est q̄ p̄ terrā de qua p̄mo fit mētio itelligit̄ materia p̄ma. Hūc autē p̄ aridā itelligit̄ elemētū terre. Vel pōt dici s̄m̄ Basiliuz q̄ p̄mo noīabat terra q̄ntū ad suā naturā. Hūc aut̄ nominaf̄ arida ex sua p̄ncipali pp̄rietate q̄ ē siccitas. Hāc cū quodlibz elemētū habeat duas p̄mas qualitates vnā actiuā z̄ aliā passiuā vna d̄t magis esse eius pp̄ria q̄ altera. Et ideo elemētū quodlibet magis d̄t eē vni⁹ suarū qualitātū q̄ alteri⁹: sicut ignis magis calidi q̄ sicci. Aer magis humidū q̄ calidi. Aqua magis frigidū q̄ humidū. Et terra magis sicci q̄ frigidū. Sic ergo terra denoīatur arida a pp̄ria z̄ p̄ma q̄litate sua que ē ipsi⁹ siccitas. ¶ Secundo ponitur elemētorū dictoꝝ noīatio. Et p̄mo terre qz̄ vocauit deus aridā terrā. ¶ Secundo aque qz̄ congregationes aquarū appellauit maria. ¶ Circa p̄mū attendendum q̄ sicut dicit rabi moyses vbicunqz̄ dicit̄ vocauit significat̄ equiuocatio noīs. vñ p̄ius dictum ē q̄ vocauit lucē diē p̄pter hoc q̄ dies dicit̄ spaciū. xii. iij. horarū s̄m̄ q̄ ibidē d̄t: factū ē vespere z̄ mane dies vnus. Similit̄ d̄t q̄ firmamētū vocauit celū quia celū etiā dicitur p̄mo creatum. Similit̄ z̄ hic d̄t q̄ aridā. i. illaz̄ partē que ē discoopta aquis vocauit aridā prout distinguitur cōtra mare. Quis cōmuni noīe terra vocet̄ siue sit ads̄ discoopta siue non. Itelligit̄ autē vbicqz̄ p̄ hoc q̄ dicitur vocauit. i. dedit naturam vel pp̄rietatem vt possit sic vocari: terre ergo elemētū hz̄ pp̄rietatē p̄ quā pōt vocari arida. s. siccitatem qz̄ vcz̄ sine aqua arens ē et sicca. Et quis siccitas cōueniat duob⁹ elemētis. s. igni z̄ terre. tamen ex alia et alia causa. ¶ Dicit̄ ei quidā q̄ ignis inter elementa est summe calidus iō

q̄ immediate supponit̄ celo. i. sphere in nari. Et cū calor causetur ex motu et precipue ex motu velocissimo et continuo maxime corporis vt est illud celum. oportet q̄ elemētum immediate subiectum ei maxime recipiat impresionē z̄ effectum motus eius. s. calozē vñ ignis ē maxime calidus. Et quia calidū in excellentia ē totū adurens humidum. tunc remanet siccum. ideo oportet q̄ ignis sit calidus z̄ siccus. ¶ Aer aut̄ cū subisciat̄ orbi celesti nō immediate. sed mediate igne est magis temperate calidus z̄ non excessiue vt ignis z̄ tale calidum nō ericcat humidum. Et ideo aer est calidus et humidus. ¶ Aqua vero magis remota a motu celi est frigida. Et quia tale frigidum conuertit ad se humiduz̄ et facit ipsum natate supra se ipm̄ p̄ hoc q̄ est spissans ipsum. oportet q̄ ipsa aqua sit frigida et humida. ¶ Terra autem que est a celo et motu eius remotissima est quiescens et habet frigidum ita constringens p̄tem materie q̄ totum humidum nature exp̄mit. ¶ Dicit̄ tñ̄ aliqui alij q̄ ex eo q̄ terra sit remotior a celo q̄ aqua non propterea est frigidius elemētū q̄ aqua. ¶ Dicit̄ enim q̄ sicut distinguitur calor. s. celestis z̄ elementaris qui manifeste differunt et ratione et actione: quia calor celestis receptus in semine figurat membra z̄ confortat. Elemētaris aut̄ desiccatur et extenuat. Itē celestis generat animalia propter qd̄ cum ph̄s dicat q̄ homo generat hominem z̄ sol̄ intelligitur q̄ calor cui⁹ virtute membra formantur virtute solis efficit̄. Et ideo ignis (vt dicit̄) habet duplicem calozē vnum. s. ex motu celi et alium consequentem speciem z̄ naturam propriam. Sic etiam distingunt duplicem frigiditatem in aqua et in terra vnāque sequitur ex elongatione a celo z̄ secundum hāc terra est frigidior q̄ aqua. Et alia ē elemētaris consequens. s. naturam et sp̄m̄ elemēti z̄ secundū hanc dicit̄ q̄ aqua est frigidior q̄ terra. ¶ Sic ergo pars

Sermo sextus.

quō terra vocat̄ arida a ppria q̄litate eius que est siccitas z ariditas. Terra aut̄ cōmuni noīe vocatur terra: qz teritur pedibus. Ante ḡ q̄ discoo periretur ab aquis poterat vocari hum⁹ i. ab humore aque vndiqz circumstantis. Sed discoo perta ab aquis ponit̄ vocari arida. i. arens z sicca. ¶ Terra aut̄ vocari pōt qz tribus circūuoluta est elementis. Ipsa etiam d̄ solum a soliditate scilz qua sustinet oīm pondera. ¶ Dicitur etiaz tellus quia tollerat hominum labores vocata ē etiam ops eo q̄ frugibus opem ferat. ¶ Secundo ponitur nominatio aque qz cōgregationes aquarum appellauit maria. s. hebraico ydiomate q̄ omnes magnas aquarum collectiones siue dulcium siue salzarum maria nominat. Et dicit appellauit. i. appellāda esse p̄uidit qz nōdum erat aliqd̄ ydioma in mundo. Sed etiam si dicatur maria ab amaritudine. i. a falsedine aquarum est verum q̄ sunt plura maria p̄ter illud p̄ncipale terrā circūdans qd̄ oceanum nominatur. ¶ Nam s̄m descriptionem factam sub iulio cesare maria mediterranea i toto orbe habitabili sunt. xxx. quoz duo ab oceano egredientia ab oriētē sūt mare gauritanū qd̄ mare p̄sicū a quibusdam putatur: z mare qd̄ est apud montes caspios oīa t̄n maria (vt dictum est supra) ad vnu m continuātur s. ad oceanus. ¶ Appellatur etiā mare vt traditur in grecismo plurib⁹ nominibus. ¶ Nominatur em̄ p̄mo mare ab amaritudine siue falsedine aqz que quidē amaritudo siue falsedo est in aqua maris: non vbiqz sed circa superficie m maxime in alto mari: ex eo q̄ vapor frigidus z humidus tamq̄ subtilior eleuatur ad superficiem aq̄ et in aerem. ¶ Alius vero vapor frigidus z siccus eleuatur de fundo maris p̄ motum solis z stellarū. Et iste vapor vtpote terrestris cōburitur z ita fit salus eo q̄ sal est ex speciebus terre cōbuste vt habetur quarto lib. methedorū. ¶ Et si minus comburitur fit

amarus: sicut in corpore qd̄ est subtilius de cibo eleuatur ad nutriēda mēbra: grossum aut̄ remanet indigestū qd̄ vel est falsum vt vana vel est amarū vt colera que deriuatur a felle. Et est quedā superfluitas cibi h̄ sitvtilis sicut etiam aqua colata p̄ cineres fit amara eo q̄ aliquid commisceatur ei. Et p̄pterea mare de nocte cuz mouetur videtur scintillas emittere: qz. s. alique partes salis sunt ibi resperse. Fulget aut̄ de nocte qz terreum cōbustum albescit vt patet in gipso. ¶ Itē mare vocatur pelagus qz pellit fluct⁹ ad littora vel pelagus qz penitus latet. s. eius profunditas: d̄ etiam fretū a fremitu p̄pter sonitum z feruorē. vocatur etiam pontus qz pōte caret. Dicitur equoz ab equalitate. s. qn̄ est sine turbine. D̄ altum qz vix fundus attingitur. Et ideo etiam vocat̄ abyssus quasi sine fundo. vocauerunt etiā phi amphitriōnem ex eo q̄ terrā circūcūit. ¶ Dicitur etiam oceanum mare ab ocys qd̄ est velox qz velocit̄ mouetur vel oceanū qz cingit terram. ¶ Tertio ponitur distinctionis approbatio qz vidit deus q̄ esset bonū. Abi aduertendum q̄ sicut diony. d̄ diuin⁹ amor non permisit deum esse sine germine. Et ideo amor dei causa fuit p̄ductionis creaturarum. Duo autem sunt (sicut augu. d̄ sup̄ gen. ad l̄am) Ad que deus amat creaturam suam s. vt sit et vt permaneat: vt ḡ esset q̄ p̄maneret dicit de⁹. Cōgregentur aq̄. vt autem maneret quod fecerat d̄ q̄ vidit deus q̄ esset bonum. In hoc em̄ significatur quedam cōplacencia dei opificis in re facta vt. s. sicut sibi placuerat in dispositiōe eterna qd̄ fieret ita p̄ acuit vt factum maneret. Unde nō d̄ vidisse qz alio mō agnouerit aut placuerit ei creatura iam facta q̄ anteq̄ fieret. ¶ Allegorice autem agitur de tribus que spectant ad aduentum xpi vel ex ipso prouenerunt. s. fidelium collectio q̄ designatur i aquaz cōgregatione. Eccleie iustitio q̄ notat̄ i aride appetitiōe: z regis fecūdatio q̄ desit

gnatur i terre noiatione. ¶ Quatum ad pmu sciendu q congregatio aqz designat pgregationem fidelium fm illud ysa. 33. aque ei fideles sut congregati. i. p unitate fidei. q unitas maxime completa e p morte xpi. Jo. xi. Ies^{us} morturus erat p gentem et non tm pro gente s; vt filios dei qui erant dupsi congregaret in vnum. Unde congregatae sut he aque. i. fidelium pprii in vnu locu i. in vna ecclesia. Jo. x. fiet vnum ouile et vnus pastor. ¶ Circa fm nota qd dt appareat arida. i. electorum ecclesia per xpm collecta que prius occulta erat sub aquis. i. doctrinis et erroribus gentilium | aqua sublatis aquis. i. doctrinis erroribus habudavit fructibus operum et aquis gratiarum. ysa. xxxv

¶ Circa tertiu cu dt vocauit aridam terram: notandu q hec arida fuit ipa beata virgo q quis esset arida. i. sine aqua carnalis concupiscencie. tm facta e terra fructifera per operatione gfe fm illud ps. Terra nra dabit fructum suu. Ad ea et referri pt qd dt qz pgregationes aqz. i. graz q alijs scis diuisim sut tradite s; fuerut congregatae in ea que mutato accentu appellatur maria. Unde dictu est ei. Que gratia plena. ¶ Moraliter autez in opere distinctionis terre ab aqua tanguntur aliqui effectus caritatis et amoris. s. iij. effectus. Primus est adunare et hic notatur in congregatione aquarum. Cum dicit congregentur aque in vnu locum. Per istas enim aquas significatur pprii fidelium in mundo viuendum et ista significatio accipitur ex aquarum diuersitate. Nam ex vno principio. i. mari oriuntur aque multe et diuerse et diuise adinuicem sicut diuersa flumina. Nam de fluminibus q ex eant a mari patet per illud ecci. pmo Ad locu vnde exeunt flumina reuertu E manifestu est em q oia exeunt a mari ta q a principio pmo. An aristoteles etiā hoc in libro methaphisice tradit. s. q mare oceanu est principiu omniu fluminu. Quasi em vnu mare oceanu erat totu gen^{us} humanu a principio

qn erat terra labij vni^{us}. i. vni^{us} lingue s; postea diuisu est in multas aquas i. in multos populos diuersarum linguarum. Unde apoca. i. aque multe populi multi. Et quibus iraxerut originem. Diuersa flumina. i. diuerse nationes et tribus. Et hec diuisio facta est propter superbiam. s. hominum volentium edificare turrin babel ptin^{entem} usq; ad celum vt. s. deus de cetero non posset ei nocere per diluuiu. Et propter hanc superbiam facta est diuisio linguarum: et hominum ab inuice separatio. Unde superbia fuit causa diuisionis no solu in mundo sed etiā in celo. s. i angelis qui. s. per superbiam a deo recesserunt: et a bonis angelis separati et de celo expulsi in infernum sunt demersi. Unde etiam hodie superbia est causa diuisionu et partialitatu quia inter superbos semp sunt iurgia

¶ Propt quod pyagora s (vt dicit valerius) docuit q in ciuitate non nutrirentur leones. i. non fouerentur neq; pmouerentur superbi: qz supbia i oi loco ponit diuisionem. Nam inter xpi discipulos ppter superbiam facta est p^{er}itio quis eoz videretur esse maior. Luce. xxi. Et ppter viduas cotetas vel nimis occupatas in cotidiano ministerio i pmutua eccia nata est diuisio et murmuratio inter fideles puerfos ex gentibus et iudeis vt patet act. sexto. ppter hoc etiā inter religiofos sut nonnuq; diuisiones et ptes. An. 4. reg. i. ij. percussit aquas q diuise sunt huc atq; illuc: hec est enim percussio superbie que aquas populorum et collegioz diuidit et dispergit. ¶ Sed certe iste aque. i. fidelium populi deberet congregari in vnu scilicet non solu in vna ecclesia: vt membra in vno corpore vel etiam in vna fide. sicut scholares qui adiscunt in vna schola: sed etiā in vna caritate. Et hoc significat congregatio in vno loco qz aqua in vno collecta efficitur vnum continuu: non sic lapides vel fruges in vno a ceruo congregata que significant eos q sut congregati in vno habitu vel in vna

Sermo sextus

cōgregatione ciuitatis vel loci et non sūt animo et concordia vniū. Et talis congregatio facile diuiditur et ruit. Sed aque congregatio que continuitatem h̄z signincat vnitatem caritatis et amoris que ita connectit corda affimulat vt omnes videantur vnū ps. Congregans sicut in vire aqua maris vter em̄ si non esset ligatus desup non contineret aquas. Et sic nō cōtineretur in pace collegium si nō h̄z amoris vinculum. Isa 8. Congregamini populi et vincimini. s. vinculo caritatis hoc vinculo amoris et vnitatis erant ligati p̄mi fideles de quibus d̄z. actuū quarto q̄ illis erat aīa vna et cor vnū in domino. ¶ Sc̄ds effectus amoris est manifestare. Unde dicit ap̄pareat arida significans animam: qz terra h̄z ariditatem ex tribus. ¶ Prima ex naturali proprietate qz. s. vt dictum est supra ex frigiditate exprimente h̄aidū h̄znāliter siccitatem: q̄ est pp̄ria eius qualitas et p̄pterea d̄z arida ex natura. ¶ Sic anima h̄z ariditatem et defectum humoris gr̄e ex naturali siue originali infectione q̄ ē quedā pp̄rietas ip̄ius nature infecte pp̄t̄ qd̄ d̄z q̄ sumus naturalit̄ filij ire qz nascimur infecti ip̄o pctō originali. ¶ Unde legit̄ in libro de mirabilibus actōz q̄ quidā magister solebat magnā festū facere in die beati bartholomei patris sui. s. m̄tos iuitādo celebrādo et p̄dicando. Et cum dyabolus in spē cuiusdam speciosissime et ornatissime puelle aduenisset et sederet an̄ oculos p̄dicantis ille oculos iniecit. Et facto sermone eā vocari fecit et ad cōuiuū suū inuitauit. Et dū sederet in mensa et illa niteretur eū allucere in sui amorē: B̄t̄s bartholomeus stās in porta appuit in spē pegrini petēs loqui maḡro p̄dicto. Et cū ip̄e d̄icte d̄na nō ap̄retur ei s̄z mitteretur ei panis: ille panē recipere noluit sed rogauit maḡm vt saltem p̄ nūciū responderet ei. Quid esset magis pp̄riū homini. Respondit magister q̄ risibile. Et d̄z d̄na q̄ nō h̄z pctm̄ erat ma-

gis pp̄riū cū quo concipitur et nascitur et viuūt. Et cū nūciata fuisset r̄f̄sio peregrino: ait q̄ bene dixerat magister sed meli⁹ d̄na. ¶ Ad sc̄das aut̄ q̄stio n̄. s. in quo puo loco in terra p̄ia mirabilia de⁹ opatus fuisset. R̄ndit magister in loco vbi steterat pes crucis xp̄i: d̄t d̄na nō sed in capite hoīs in q̄ r̄p̄sentat̄ tot⁹ maior̄ mūd⁹. Et cū beatus bartholome⁹ approbasset r̄f̄sionē d̄ne: misit adhuc tertiam q̄stionē. s. q̄ tū spaciū esset a sūmo celo vsqz ad fūdū inferni. Ad qd̄ cū magister diceret se nescire: d̄na dicit bene video qd̄ patior. Hec em̄ b̄n̄ noui: qz de altero ad alterum descendit. Et hoc nūc in me ip̄so manifestabo vob̄ et hoc dicto statim cū magno sonitu et eulatu disparens et corruens in abyssum descendit. Querentes autem post hoc peregrinum inuenire non potuerunt. Sic ergo bene ait q̄ peccatū post naturā corruptam sit q̄si pp̄riū homini Et sic inest h̄oi ex quadam infectione pp̄ria et originali et excludens ab anima gr̄e d̄ne humorem eam aridam reliquit. p̄pter qd̄ ex persona pctōz d̄z Numeri. xi. aīa n̄ra arida est. ¶ Sc̄do terra efficitur arida ex defectu irrigatis aque. Nam cessante pluuia sicut accidit temporē helye q̄ nō pluit annis tribus et mensibus sex: vel illa irrigatione fontali que legitur gen. ij. fuisse ab initio mundi quādo nō d̄ū pluerat super terram: sed fons ascēdebat de terra irrigans vniuersam superficiem terre vel etiā irrigatione fluminali. vt d̄z terra egypti irrigari flumio nili: terra enim esset arida et siccissima. Et sic est anima arida non influēte diuina gratia et a fructu germinis idest meritorij operis vacua. Unde in ps. dicitur ex persona peccator. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Sed sicut helyas oratione impetrauit pluuia. Sic etiā p̄ orones sc̄dōz interdū pctōribus impetrat̄ diuina gr̄a. Debet etiā et peccator pro seip̄o orare d̄icēs illud iosue. xv. Terrā arētem dedisti michi iuge et irriguā. ¶ Tertio

terra efficitur arida p̄ deficcationem
 qualitatis actie. i. p̄ actionē z calorē
 solis sicut patet in estate qñ est estus
 hec caliditas estat̄ significat inflama-
 tionē tētatiōis p̄ plenum pct̄i hūorē
 gr̄e euacuātis: siue sit tētatio gula vt
 fuit in eua: siue inuidie vt caym: siue
 luxurie vt in dauid z sic de alijs pec-
 catis. Et tūc dicere potest tenatus a
 ruit tāq̄ testa virtus mea. ¶ Hec er-
 go arida. i. aīa humore dīne gratie ca-
 rens dz apparere p̄ euidētiā p̄nie
 Debet em̄ p̄nia esse euidēs z appare-
 re in p̄pūctiōe lachrymar̄ sicut fecit
 magdalena z petrus. ¶ Apparuerūt
 effusionis maris. i. anime amaricate
 et contrite de peccatis. ps. Apparu-
 erunt fontes aquarum. ¶ Item debet
 apparere p̄nia in cōfessione culparum
 p̄i. macha. 4. apparuit iudas in cā-
 po. Judas interpretatur p̄nitens qui dz
 apparere nō latē in cāpo. i. euidēti cō-
 fessione vt in cāpo post p̄fessionē pa-
 ret se ad p̄liū tētationū qz hostis (vt
 bt̄ greg.) p̄to magis sibi rebellare cō-
 spicit tanto amplius expugnare con-
 tendit. ¶ Et nota qz dz homo singula
 pct̄a z circūstantias aggrauantes et
 p̄cipue in naturā z sp̄em trahētes di-
 stincte p̄fiteri actū. ij. Apparuerunt
 illis dispertite lingue. Item dz appa-
 rere penitēs in satisfactione elemosi-
 ne. tho. ij. Elemosine tue modo appa-
 ruerūt. Et ad hoc dz maxime mouere
 amor caritatis sine qua elemosine nō
 valēt. i. cor. xij. Si distribuero in ci-
 bis paupum oēs facultates meas ca-
 ritatē nō hēam nichil michi prodest.
 ¶ Terti⁹ effect⁹ amoris ē firmare siue
 stabilire q̄ notat̄ cū dz. Et vocauit ari-
 dā terrā. Vocat̄ ei terra p̄p̄ stabilita-
 tē. Est ei terra velut mūdi fūdamētū
 immobile de q̄ i ps. Fūdasti terrā i f̄ sta-
 bilitatē suā. Cui⁹ qdē cā ē qz terra est
 elemētū graui⁹ quia aut̄ nāl̄ tēdūt ad
 mediū mūdi z tale mediū fra petit ita
 qz idē ē mediū mūdi z mediū terre: q̄
 nō tā qz mediū terre sit q̄ mediū mū-
 di d̄scitur in eo. Et itez̄ immobilis ter-
 ra qz maxie distat a circūferētia celi

p̄p̄ qd̄ i bonitatē nō p̄ticipat nisi p̄ qd̄
 tē quā facit frigiditas causata ex ma-
 xima distātia orbis p̄mi. vt periti ph̄
 dicūt. Silt̄ ḡ caritas ad modū terre
 est fūdamētū z radix ois boni z aīam
 firmās et stabilēs eam in omni bono
 An̄ apl̄us gal. 31. In caritate radica-
 ti z fūdati. Terra em̄ dz qz pedib⁹ te-
 ritur: lz tñ a sua stabilitate nō mouet̄
 Quis in ea z super eam alia mouean-
 tur eccl̄i. i. gñatō p̄terit̄ gñatio adue-
 nit: terra aut̄ in eternū stat. Q̄ best̄ dī-
 cē gñatio. i. iustoz p̄terit̄ a gr̄a cadē-
 do in culpā z gñatio. i. pct̄oz aduenit
 ad p̄niām. lz terra. i. aīa bñ in carita-
 te fūdada in eternū stat. Talis ei erat
 aīa pauli dicētis. Ro. xij. Quis nos
 separabit a caritate christi. zc. ¶ Ar-
 bor enim bñ radicata nō timet impul-
 sum ventozū. Sic nec aīa in caritate
 stabilitata impulsū tētationū nec do-
 mus bñ fundata incursum fluioruz
 Sic nec aīa in caritate bñ fundata p̄
 secutiones malozum. Et lz terra qñqz
 p̄moueat̄ p̄ terre mor⁹ z vētos subter-
 raneos quia faciūt eā tremere: nō tñ
 p̄p̄ hoc terra a loco suo recedit. Sic
 aīa i caritate bñ solidata lz aliqñ ali-
 qua timeat nō tñ ita qz gr̄a recedat̄
 qz talis timor non est in caritate.
 ¶ Terra etiā ad maiorē firmitatez
 h̄z fara q̄ fm̄ ambrosium sunt ossa ei⁹
 Et hec sunt sc̄torum auxilia z cōsilia
 z documenta et exempla quibus inte-
 rius receptis aīa roboratur: p̄pter q̄
 omnia dz. Firmavit orbē terre. i. spi-
 ritum in caritate p̄fectū qui nō cōmo-
 uebitur. ¶ Sed pct̄ozes extra carita-
 tē z sūt pleni aquis fluidis pct̄oz: b̄-
 dif̄ de eis p̄gregatiōes aquaz̄ appel-
 lauit maria: habent em̄ velut maria
 modo tempestatem aduersitatis: mo-
 do tranquillitatē p̄sp̄eritatis z aduer-
 sitas commouet ad iram. p̄p̄itas ac-
 cēdit ad p̄cupiscētiā: p̄cupiscētia ē a
 vētis flātib⁹. i. a demonib⁹ istigātib⁹
 z attrahūt̄ ab imp̄ssione lune. i. a tē-
 tatione z corruptiōe carnis p̄p̄ie et
 a vaporibus ab infra surgētibus. i.
 a panib⁹ s̄sualitat̄ p̄dūantib⁹ vt tiorē
 c. ij.

Sermo septimus

dolore gaudio et spe propter quod dicitur ysa. lvij. Cor impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. ¶ Quarto effectus amoris est beatificare. Nam quia virtus est que bonum facit hunc et opus eius bonum reddit ut philosophus in libro 2. ethicorum dicit manifestum est quod caritas que est virtus excellens imo que est forma omnium virtutum facit hominem excellentem beatum. propter quod augustinus dicit quod non numerositas operum neque diuturnitas temporum facit hominem meliorem sed maior caritas et melior voluntas. Et ideo caritas facit hominem videri bonum non tantum in conspectu hominum sicut de sapientia dicitur sapientie. vij. per hanc in multitudine videbor bonus et habeo claritatem ad turbas et honorem apud seniores sed etiam in conspectu dei. Et hic tangit cur dicitur vidit deus quod esset bonum. De enim cor si sit caritate plenum deo videtur esse bonum. Bonus videtur bos agricolae que bene portat iugum. Caritas autem iugum dicitur. scilicet a iugendo quia sicut iugum simul coniungit boves. Ita caritas simul ligat homines imo etiam hominem deo iungit. Et ideo de hoc iugo dicitur trencus 3. Bonum est viro cum portauerit iugum domini. Sicut enim fit aliquid calidum adherendo igni qui est fons caloris. Sic cor hominis efficitur bonum adherendo deo qui est fons bonitatis. unde caritas qua mens hominis deo inheret est ei causa boni propter quod dicitur in psalmo mihi adherere deo bonus est. scilicet per amorem caritatis. Hoc enim amore inheret anima deo in via perfecte sed in prima perfectissime. id est perfectissima fruitione. Ad quam nos etc.

¶ Sermo septimus adhuc de opere tertie diei.

Germinet terra herbam virentem et facientem semen lignumque pomiferum faciens fructum iuxta genus suum. Cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et prouult terra herbam virentem et facientem fructum iuxta genus suum. Et vidit deus quod esset bonum et factum est vespere et mane dies tertius. ¶ Describitur hic prima terre germinatio. In qua allegorice figurata est generatio christi ex virgine. Sed quantum ad

litteram notantur. iij. ¶ Primo dicitur terre prouultum virtus quia dicitur deus germinet etc. ¶ Secundo sequitur prouultio effectus ibi. Et factum est ita prouult terra etc. ¶ Tertio additur probationis aspectus quia vidit deus quod esset bonum. ¶ Quarto numeratur successio temporis quia factum est vespere et mane dies tertius. ¶ Circa primum aduertendum est quod terre diuini verbi imperio data est virtus ad prouultionem herbarum seminum arborum et pomorum. Sed attende ordinem quia primum ex terra germinant ex semine herbas ex herbis vero semina nasci mandauit. Ex quo apparet (ut beda dicit) quod prima germinatio herbarum non fuit ex semine sed ex imperio diuino imperio facta post modum autem ex semine et interdum humano cultu fit herbarum germinatio. ex ipsis herbis iterum semina prouultunt et tota hac virtute sic germinandi tunc ex diuino imperio terra suscepit ligna etiam. id est arbores non ex semine sed ex germine prouultunt. Nam diuino imperio virtus terre data est ut arbores pomiferas subito germinarent. Sed post hoc ex semine germine ex germine vero lignum. ex ligno vero terra fructus prouultit et semina. ¶ Allegorice autem sicut terra accepit ex virtute diuina potentiam germinandi. Sic beata virgo maria. ex dei virtute habuit potentiam generandi quod angelus luce 1. a parte ostendit dicens. spiritus sanctus superueniet in te et virtus altissimi obruabit tibi. ¶ Habuit etiam ex dei virtute ut lignum fructiferum prouulceret. id est ut tempus pareret quia sicut eius conceptus sic et partus fuit mirabilis quia fuit sine dolore et absque detrimento virginitatis. unde utriusque simul tanquam miraculosus et diuinus effectus. expressit dicens. Dabit dominus vobis signum. id est miraculum. Ecce virgo concipies etc. Conceptio ergo exprimitur in fre germinatione. unde leuiticus. xvi. ¶ Terra gignet germen suum. id est beata virgo filium suum. Ipse enim secundum humanitatem totus fuit suus. quia nullius alterius hominis opere vel carne generatus sed non ex virili semine. sed mystico spiramine. Partus autem ipsius exprimitur ex ligni prouultioe generis. id est prouultit deus de limo. id est de virgine humore gratie

plena omne lignū pulchrum. i. xpm i quo fuit ois pulchritudo ois ligni. i. cuiuslibet sancti viri. vñ dicit speciosus forma pre filiis hominū. ¶ Moralit̄ aut̄ terra. ē ecclesia i qua virtute diuine gr̄e sūt germina herbarū. i. virtutes sc̄toꝝ ⁊ isup poma arborū. i. opa bona iustoz. Et etiā velut germiatio herbarū i terra. īfusio virtutū i aīa q̄ fit diuina gratia ⁊ opatiōe pp̄ q̄d augu. dicit. Virtus ē bona qualitas mēt̄is qua recte viuūt. qua male nemo vit̄ quā de⁹ in nobis sine nobis operatur. ¶ Aut̄ sit gnatio virtutū in aīa sicut gnatio herbarū i terra ex. 4. apparet. Primo ex p̄tinetia qz. s. germen herbe i multū calozē ⁊ humorem continet in se. vñ s̄m f̄sido. Germē. ē p̄gnās surcul⁹ a gerēdo vel germinādo dicit̄. Continet eī germē i se tā inuicē cōiūcta. s. qz ē in eo humor nutritimētalis ⁊ vigor seminalis. Et viget etiā i eo calor naturalis. Quasi igit̄ humor nutritimētalis ē fidei deuotio qz iust⁹ ex fide viuūt vt habet̄ heb. 2. Sicut germē herbe vel plāte viuūt ex nutritimēto humoris. s. quasi vigor seminalis. ē mor⁹ spei. Quz ille q̄ semiat semiat i spe fruct⁹. alias semē nō p̄iiceret. s. q̄lī calor nālis ē caritas. Abi ḡ sūt ista tria. s. vigor fidei spes p̄mū. feruor amoris sequit̄ germiatio fecūda boni opis ad quā etiā sequet̄ post ea leticia retributionis. vnde dicitur Isa. 35. Herminans germinabit ⁊ exultabit letabūda. Et vult dicere germinās. s. germina virtutū germinabit et germinatio operū ⁊ exultabit letabūda. s. de p̄ticipatiōe p̄miorū. ¶ Secundo ex consequentia sunt enim i generatione plura se habētia. Primo enim est radix ex qua erumpit germē ex germē stipēs. ex stipite flos. ex flore vero fructus. Radix igitur est gr̄a germen est virtus. stipēs intentio finis. flos actus. fructus meritū operis. ¶ Igitur ex gratie radice procedūt germina virtutū. ex germē aut̄ virtutis ⁊ p̄cipue caritatis p̄cedit. stipēs recte intentionis. ⁊ ex rectitudie

intentiōis p̄cedit flos. i. puritas ⁊ s̄uitas operis. ⁊ ex opere puro procedit mercedis plenitudo. math. iij. Altro em̄ terra fructificat p̄mū q̄dez herbā. deinde spicā. deinde plenū fructū. In spica terra hec est aīa q̄ vltro fructificat. i. volūtarie opat̄ act⁹ virtutū s. quodā ordine qz p̄mo herba gnatur. i. h̄it⁹ virtutis acq̄rit̄. deinde spica p̄ducit̄. i. virtutis op⁹ exercet̄. deinde plen⁹ fruct⁹. i. plenitudo mercedis ex ip̄a spica. i. opere virtutis recipitur. ¶ Tertio ex custodia qz germen emittit frondes mutuo. i. neccētes. qd̄ natura facit vi innati calozis ad conseruationē germinis. Nam cū tenera sit eius s̄ba ab aere frigido facile lederet nisi tutela frōdiū muniret̄. ¶ Aliē aut̄ non solū a frigore. sed a grādine ⁊ a vento ⁊ a roze noxiō siccaretur facilliter. Sic etiā germē virtutis vastaretur facillit̄ siue a frigore accidie vel malitie. siue a vento vane gl̄ie. siue a grādine supbie. siue a noxiō roze fraudis ⁊ deceptiōis dyabolice nisi debitis cautelis ⁊ exactis custodijs vndi q̄ muniret̄. qz quicunqz ex mala custodia i peccatū caderet virtutis germen deficeret. ⁊ gr̄osi opis viroz penit⁹ interiret. Isa. xv. Aruit herba defecit germen. viroz ois interijt. ¶ Quarto ex efficacia. Nam quīs germē sit modice q̄t̄itatis est t̄n maxime virtutis. Nam virtus radicis trāsit i s̄bam germinis. Et ideo herbe q̄ diu sūt i germine ⁊ viget in eis humor transfus⁹ a radice maxie p̄ueniūt medicine. Sic quīs virtutes quas sancti i se h̄nt videant̄ eis p̄ue pp̄e humilitatē. t̄n maxime virtutis sūt. ⁊ ap̄d deū p̄meritū ⁊ ap̄d hoies p̄ exēplū. Nam virt⁹ radicis. i. caritatis de qua Apo. ephe. iij. In caritate radicati ⁊ fundati transit in s̄bam. qz caritas ip̄a forma est cuiuslibet virtutis ⁊ dū quelibet virt⁹ p̄ dilectionē opatur tā h̄ ip̄o opante q̄ alijs erga quos opat̄ quasi medicine. mō langorē pcti ⁊ defectus virtuti s̄uos excludit dan. iij. Germina dicit ei⁹ in terra finite ⁊c. ¶ Sunt etiā in terra. i. c. iij.

Sermo septimus

in ecclesia ligna pomifera seu fructifera. i. viri iusti quorum opera sunt ut fructus vel poma virtute diuini verbi. i. christi producta qui ait Jo. xv. Sine me nihil potestis facere. de quo etiam apostolus ait phil. 4. **D**ia possum in eo qui me confortat. vñ Jo. xv. Ipse etiam christus dicit apostolis. Ego sum vitis et vos palmites. Et sicut palmites non possunt ferre fructum nisi manserint in vite. Ita vos nisi in me manseritis. Eze. xxxiii. lignum agri dabit fructum suum. lignum agri est seruus et amator christi. Ipse enim christus est ager de quo dicitur gen. xvij. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni et cetera. **A**ere autem opera iustorum assimilantur fructibus arborum triplici ratione. **P**rimo ratione generationis generantur enim fructus ex humore arboris et calore solis. Et generatur fructus bonus et nobilior humore qui sit in arboze. Sic opera bona ex timore et amore generantur. Nam timor ad bonum operandum sollicitas Ecc. xv. Qui timet deum faciet bona et precipue timor reuerentie siue filialis quia iste est nobilior timor qui possit esse in homine. Amor vero ad bonum operandum fortificat ita ut nunquam sit ociosus prout gregorius dicit. Hoc enim ad fructificandum modo in bonis operibus hortatur nos apostolus. In omni opere bono fructificantes. Talibus ergo fructibus siue pomis habundant arbores dei. i. viri iusti leuitici. xvi. Pomis arbores replebuntur. **S**ecundo ratione defensionis quia fructus arboris postquam generatur coopculo foliorum defenditur. Hoc coopculum est humilitas que bonorum operum fructum interdum abscondendo conseruat: propter quod dominus dicit Mathei. vi. Attredite ne iusticiam vestram faciat coram hominibus ut videamini ab eis. **M**orandum quoque fructus omnes generaliter in loco sicco melius conseruantur et in humido citius corrumpuntur. Similiter in humido. i. in mollicie diuiciarum opera bona corrumpuntur dum homines in delicijs resoluntur et carnales efficiuntur. In sicco vero abstinentie melius conseruantur

puer. xij. De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis. Fructus enim oris est utilitas abstinentie que valet ad hoc ut homo bonis repleatur dum in bonis opibus per se seruantur. **T**ertio ratione maturacionis. maturatur enim fructus a calore. Nam calore exteriori interiorum confortate et humorem terrenum dissolvente ac digerente fructus crudi sunt maturi. Sic calor amoris interioris anime confortatus ab exteriori calore. i. ab alicuius verbi auditi. vel alicuius exempli visi vel alicuius talium dissoluto siue expulso timore vel amore terreno producit fructus bonorum operum ad maturitatem. i. ad plenitudinem. **E**t nota quoque illi fructus citius maturescunt qui alti in ramorum summitatibus crescunt. eo quod radius solis directius se opponunt. Summitates enim ramorum sunt affectiones contemplatiuorum qui quanto solis calore. i. christi amore directius accendantur tanto bona opera sollicitius et perfectius operantur. **I**tem nota quoque signum maturitatis fructuum est mutatio coloris viridis in pallidum vel rubrum. Et mutatio saporis insipidi vel amari in dulce et gustui suauem. **I**pse enim tactus discernit aliquid inter fructus. Et illum iudicat esse maturum quem digitis compressus cedere inuenit et qui se esse ostendit ut dicit ysaac. in dietis particularibus. **E**x quibus omnibus colligimus quod illi fructus sunt maturi. i. illa opera completa et perfecta que sunt pallida. i. cum timore facta Jo. ix. verebar omnia opera mea. **I**tem que rubra. i. amore et feruore inflammata. **I**tem que sapida et dulcia. i. cum deuotione et delectatione et non cum accidia et aggrauatione. **I**tem que sunt mitia vel mollia. i. cum mansuetudine facta ecc. iij. Fili in mansuetudine opera tua perfice. Et nota sicut dicit ysaac ibidem. **D**e fructus dulces sunt alios in. iij. qualitatibus excedentes. Sunt enim temperatiores. calidiores. suauiores et nutritiores. **E**x quibus colligitur quod opera nostra tanto sunt deo dulciora quanto sunt magis

Et

temperata per discretionem. calidiora per dilectionem. suaviora per deuotionem et nutritiora per confortationem de talibus fructibus operibus. Dicit deus illud. Fructus illius dulces gutturi meo. ¶ Scdo ponit germinationis actus cum dicitur factum est ita scilicet sicut deus dicit. id est sicut suo verbo ab eterno disposuit vel finem imperium sue sapientie factus est. Et ideo sequitur obedientia creature quod protulit herbas virentem etc. Abi aduerte quod quia tempore veris terra virentes herbas mundo germinat. id est tali tempore quidam dicunt mundum fuisse factum. ¶ Alij vero dicunt quod tempore autumni quando fructus colliguntur propterea quia sequitur protulit terra lignum fructiferum etc. ¶ Sed magis videtur approbare ecclesia et tenere quod in martio sit factus mundus et quod hec germinatio fuerit. xv. kal. aprilis. Dicit tamen beatus augustinus. v. super gen. ad litteram quod casualiter tunc dictum est terram produxisse herbam et lignum. id est producendi accepisse virtutem. Et hoc quidem confirmat auctoritate sacre scripture. Dicit enim gen. ij. Iste sunt generationes celi et terre. quando create sunt in die quo fecit deus celum et terram et omne virgultum agri antequam oriretur in terra omnem herbarum regionis priusquam germinaret. Antequam ergo oriretur super terram facte sunt casualiter in terra. Confirmat etiam hoc ratione quod in illis primis diebus condidit deus creaturam originaliter vel casualiter a quo opere postmodum requieuit. Qui tamen postmodum finem administrationem rerum conditarum per opus propagationis visque modo operatur producere aut plantas ex terra ad opus propagationis pertinet. Non ergo in tertia die produce sunt plante in actu sed casualiter tamen. ¶ Sed alij expositores dicunt quod produce sunt plante in actu in suis speciebus in hac tertia die finem quod superficies littere sonat. Et finem hoc prima institutio specierum ad opera sex dierum pertinet. Sed quod ex speciebus primo institutis generatio similitudinum in specie procedit. Hoc iam pertinet

ad rerum administrationem. Et hoc est quod scriptura dicit antequam oriret super terram vel antequam germinaret. id est antequam ex similibus similia generarentur vel producerentur sicut nunc naturaliter fieri videmus finem viae seminatiois. vnde signant scriptura dicit. Germinet terra herbam virentem et facientem semen quod. id est sunt producte perfecte species plantarum ex quibus semina aliarum orirentur. Et hinc damascenus dicit quod spine et tribuli non fuerunt facta cum alijs herbis quod dicitur gen. 3. quod post transgressionem primi parentis deus dicit ei. Maledicta est terra in opere tuo spinas et tribulos germinabit tibi. vnde vult damascenus quod primo erant rose sine spinis. Sed post peccatum cum spinis in memoriam et penam transgressionis. vnde in eo quod fecerat ad iocunditatem posuit ad punitionem. Tamen alij dicunt quod spine sunt facte cum alijs plantis. sed non erant tunc in penam et nocumentum hominis. Sed in penam hominis factum est ut terra quam in cibum coleret infertua quedam et nova germinaret. Item autem solum herbe sed etiam arbores fuerunt producte in suo esse completo. scilicet cum fructibus et fructibus et semibus alijs. Et ideo ait. Lignumque fructiferum habens vnumquodque seminem secundum speciem suam. Et dicit sementem. id est seminatiua virtutem. quod sementis proprie dicitur puti est in seminatio nec refert vtriusque virtus seminatiua ut in radice vel in stipite vel in fructu. prius ergo nominavit seminem nunc autem sementem. dicitur enim semen vel sementem cum seminatura est. sementis autem cum est in seminatio. Distinguitur etiam aliter quod sementis est frugum et arborum. Semen autem animalium seminum autem cuiuslibet rei exordium. ¶ Et notandum quod plantarum productio ponitur ut quedam terre formatio. duplex enim informitas terre supra describatur. Una quod erat inuisibilis vel inanis. scilicet quod aquis cooperta alia vero quia vacua. id est non habens debitum decorem qui acquiritur terre et plantis eam vestientibus. Et ideo vtriusque informitas remota est hac die tertia

Sermo septimus

Prima quidē p hoc q cōgregate sūt aque in locūvnum z apparuit arida. Alia vero p germinatiōē plantarū z arborū in quibus est vita occulta q̄ caret motu locali z sensu quibus maxie aiatum ab aiatō distiguitur. Et ideo qz immobiliter terre adherēt eaz pductio ponitur quasi qdā terre formatio. ¶ Sed si qrat̄ quare nō sit mētio de mineralib⁹ cū in terra generantur ¶ Dicēdum qz rō est qz moyses ea tū pposuit q̄ i manifesto apparēt Corpōra aut̄ mineralia habent generatiōē occultam in viscerib⁹ terre. Et iteruz nō hnt̄ manifestā distinctionē a terra s; qdam spēs terre vidētur. Et iō de eis mentionē non fecit. ¶ Allegorice autem dicere possum⁹ qz terra. i. virgo beata tūc germinabit herbā virētem: qn̄ genuit saluatorem viventem Isa. xl. 7. Aperiat̄ terra z germinet saluatorem. Et hec herbā. s. xps̄ protulit semē euāgelice doctrine: qz semē est verbum dei. Mathe. 14. S; lignū pomiferum fuit crux xpi. patiētis: cuius poma. i. supplicia intantum fuerunt grauiā qz rami. i. membra christi contracti sunt: sed tamē nobis fuerunt fructus vtilēs. ps̄. Erit tamq̄ lignum qd̄ plantatum est secus decursus aquarū qd̄ fructum suum dabit in tēpore suo. ¶ Moraliter aut̄ tūc terra. i. aia germinat herbas virētes qn̄. s. facit actus gratos z placentes: sicut herbarū viroz oculis gratus est. Ecc̄. xl. Gratias z speciem desiderabit oculus z sup̄ hec virides sationes. ¶ Sed sicut dicit damascen⁹. Quedam herbe germinauerūt. s. ad necessitatē vt essēt in cibū aialiū z hominū vt olera z hndi. ps̄. Produces, fenū iumētis z herbā seruituti hominū. ¶ Quedā vero germinauerūt ad sanitatē. s. herbe q̄ purgāt z sanant sicut dictamus que est herbā psumēs venenū eūciēs partum: z excutiens ferrum. Hā primo quidē dictamus h; virtutem dissoluēdi: attrahēdi: z consumēdi venenū. ¶ Et hanc herbam primo cerue oñderūt. Nam, eam manducant

vt facilius pariant z si sagitta fuerint percusse comedunt dictamum. q̄ ferrum in vulnere derelicum excutiunt Sicut basilus et ambrosius dicunt. ¶ Similiter celidonia ē herbā cuius succo oculi hyrūdinis eruti vilesi ad statum pristinū reuertūtur vt isidor⁹ z plinius dicunt. ¶ Item centauria ē herbā amarissima z cū amaritudine h; qdam dulcedinē admixtam. Unde dolorem ventris sedat: viūm clarificat: palyim curat et vermes ventris cū melle necat. ¶ Huiusmodi ergo herbe significant opa pnie quibus peccati venenū extinguitur partus. i. bonū ppositum in corde cōceptū ad effectū opis educitur: ferrum. i. cordis durities expellitur. hec dissoluit compunctionem. i. indurationem male cōsuetudinis: attrahunt ad cōpunctionem z cōsumūt omnem malam affectionē Et q̄tuz ad hoc assimilātur dictamo hec illumināt aie cecitatē. Et hec assimilantur celidonie. Hec etiam licet prebean: amaritudinē ex memoria offense: cōferūt tamē dulcedinem ex spe venie. Hec etiam dolorem prouenientem ex inuidia vel ira restringunt. Ai sum interiozem per superbiam obscuratum clarificant: palyim. i. accidiam negligentiam frigiditatem et immobilitatem expellunt: vermes ventris. i. pruritus corruptiones gule vel luxurie extingunt. ¶ His ergo herbis non sanantur obstinati peccatores sapi. xv. Neq; herbā neq; malogina sanauit eos. ¶ Quedam vero pducte sūt ad hominum iocunditatem. Unde herbe florigere vt violarum rosarum z huiusmodi. Et hec sunt opera siue studia penitētie que pertinent ad contemplatiuos qui scilicet in studijs sapie z ptemplatiōis iueniūt dulcedinem z magnam quietem mentis. Eze. 34. requiescent in herbis virentibus. ¶ Sed vltērius tunc herbe pducūt semia quādo huiusmodi bona opa efficiūtur istoruz exēpla. Quedā em̄ plante nascuntur ex bono semine quedam ex malo. Et dicit albumazar

q̄ ex malo semine non proueniunt de
facili bone plante. nec ex bono defaci
li male: q̄uis in animalibus et potis
sime in hominibus sepe videatur cō
trarium. Cuius ratio est (vt idem d̄t)
q̄ plāta est terre affixa propterea vni
formiter a terra recipit uutrimētus.
animalia vero non sic: tū propter va
rietatem complexionis: tum propter
volubilitatem varie voluntatis.

¶ Similiter ergo inter homines illi
ex malo semine nascūtur qui malozū
opera imitantur: s̄z qui bonozū imitan
tur vestigia illi ex bono semine nascū
tur. prima petri non ex semine corru
ptibili zc. ¶ Malum enim semē est
quod seminauit diabolus. Nam sup
biam seminauit dyabolus in adā | in
uidiam in caym | gulam in esau | aua
riciam in balaam | iram in saul | acci
diam in achitophel. Unde qui eorum
vitia imitantur hū sunt qui malo se
mine nascuntur. Et de his dicitur in
epistola iude. Ne illis qui i viā caym
abierunt z errore balaam seducti sūt
zc. Mathe. v. Ipsi non erant de semine
illozū per quos salus facta est.
Bonū autē semē est quod seminauit
xp̄us scilicet humilitatem in matre | fi
dem in centurione | abstinentiam i io
hanne baptista | continentiam virgi
nitatis in iohāne euāgelista | et sic de
alijs virtutib⁹ in quibus qui eos imi
tantur de bono semine nascuntur. An
de de ip̄o xp̄o ex cuius semine. i. ex cu
ius vite imitatiōe isti pdierunt dicif
eccl̄i. xlvi. dereliquit de semine suo post
se. Itē cū terra lignū. i. arborē pducit
q̄n aia bonū ppositū concipit. Quod
lignum tūc est pomiferū cū pcedit in
opus bonū: q̄d totū est x̄tute radicis
i. caritatis q̄z nichil h̄z viriditatis ra
mus boni opis si non māserit i radice
caritatis. ¶ S̄z tūc lignū facit fructū
cū pseuerat vsq̄ ad vltimū. Nam fru
ctus vltimū est q̄d de arboze expecta
tur z hic est fruct⁹ pmanēs de quo d̄t.
Fructum afferatis et fructus vester
maneat. s. hic maneat quo ad meritū:
z in celo q̄ ad premium. s. vite eterne

Ad quam nos perducatur.

¶ Sermo octau⁹ de ope quarte diei.

Dixit autē de⁹. Fiant lūnaria
in firmamēto celi z diuidāt
diē ac noctē. Et sint i signa
z t̄p̄a z dies z ānos z luce
ant i firmamēto celi z illuminēt terrā
Et factū ē ita. Fecitq̄ de⁹ duo magna
lūnaria: lūinare mai⁹ vt p̄sset diei.
Et lūinare min⁹ vt p̄sset nocti. et stel
las: z posuit eas i firmamēto celi vt lu
cerēt sup terrā: z p̄sset diei ac nocti
z diuiderēt lucē ac tenebras. Et vidit
deus q̄ esset bonū. Et factū est vespe z
mane dies quartus. ¶ Hic incipit op⁹
ornatus quod factum est i tribus die
bus. Nam die quarta factus est orna
tus in superioribus. s. i celo. q̄n̄a vero
die factus est in medijs elemētis. s. ae
re z aqua. Sexta factus est in infimo. s.
in terra. ¶ Quātū vero ad quartā di
em ponūtur tria. ¶ Primo lūnariū p
ductio q̄z d̄t de⁹ fiat lūnaria zc. ¶ Sc̄do
pductiōis p̄mēdatio. Et vidit de⁹ q̄
eēt bonū. ¶ Tertio t̄p̄is determinatio
q̄z factū est vespe z mane dies quart⁹.
¶ Agēs iḡ p̄mo de lūnariū pductio
ne ponit tria. ¶ Primo p̄mittit p̄du
cētis impium q̄z d̄t de⁹ fiat lūnaria zc.
¶ Sc̄do determinatur pductorū offm̄.
Et diuidāt diē ac noctē zc. ¶ Tertio
subseq̄tur pductionis cōplemētum
q̄z factū est ita zc. ¶ Quātū ḡ ad pri
mū q̄d dicit deus fiant lūnaria zc.
notādū q̄ lūnaria dicūtur vasa lu
minis. s. sol z luna z stelle. Et d̄t fiant
nō q̄rū ad subiectū q̄z facta sūt sil̄ cū ce
lo: s̄ dicūtur facta in q̄rū collata ē eis
determinata virtus. Et iō nō facta ē
mētio de eis a p̄ncipio sed solum hac
quarta die vt crisosto. d̄t: vt p hoc re
moueat pp̄s ab ydolatria q̄z sat̄ on
dūtur lūnaria nō eēt dū p hoc q̄d nō fu
erūt a p̄ncipio. Data ē ḡ lūnarib⁹ de
terminata x̄t⁹ ad determinatos effect⁹:
s̄m q̄ videm⁹ alios effect⁹ h̄re radium
solis z alios radiū lune z sic de alijs.
¶ Et nota q̄ stella influit dupliciter. s.
p motū z radiū: p motū influit calozē
sed per radium influit calozem z vir

Sermo octauus.

tutem. Influit enim calorē p reflexionē
radioꝝ ad superficiem corporis solidi.
Influit etiam virtutē p eum radium
S; aliā influentiā dicūtur hęc stelle fixe.
Et aliā planete: qm stelle fixe hnt
ordinare res inferiores q̄am ad fi-
guras z lineationē p̄iū. An nō est ho-
die aliqua figura in istis inferiorib⁹
quin etiam eadem in similitudine z v̄u-
te repariatur i octauo celo. An z sco-
pio q̄ est in celo dñatur scorpionī qui
est in terra vt p̄tholome⁹ d̄t. S; plane-
te hnt dñum z v̄utē oim istoz infe-
riorū. i. z elemētoꝝ z mineraliū z ve-
getabiliū z aialiū. Nā p̄pter dñū et
v̄utē quā hnt sup elemēta z elemēta
ta attriuiūtur ipis planetis q̄litates
elemētares: nō quidē subiectiue. i. vt
talib⁹ q̄litatib⁹ subsint v̄ eis afficiantē
s; effectiue z cautiue. ¶ An saturn⁹
d̄t eē frigide z sicce nature. ¶ Jupiter
calide z humide. ¶ Mars calide z sic-
ce z aduitiue: s; iōi calide z sicce q̄
dē caliditas est plena vita. ¶ Ven⁹ fri-
gide z hūide hūiditate aerea. ¶ Mer-
curi⁹ cū calidis ē calid⁹: z cū frigidis
est frigid⁹. An teq̄tur naturā illi⁹ cum
quo p̄iūgitur. ¶ Luna autē est frigida
z humida s; hūiditate aquea. ¶ Scdm
aut excellum z tēperiē hui⁹ q̄litarum
quidē d̄ctoꝝ planetaz dicūtur eē beni-
uoli quidā vero maliuoli z quidā in-
differentes. A maliuoli dicūtur satur-
nus z mars z dicūtur infortunati. Be-
niuoli vero sūt iupiter, venus z luna.
Sol vero p̄ p̄mōtionē est malus per
aspectū vero bon⁹. Mercurius vero
vt d̄ctm̄ est cū bonis est bon⁹ cū malis
mal⁹. ¶ Item hnt dñum z v̄tutes de-
terminatas respectu mineraliū. ¶ Di-
cūt ei alchimisteq̄ effect⁹ celi p̄mo ap-
paret in formis mineralib⁹ q̄ sūt scde
p̄o elemētares cui⁹ signū est q̄ v̄tus
v̄ij. planetaz p̄mo resultat in. v̄ij. gñi-
bus metalioꝝ: p̄pter q̄ saturno plū-
bū attribuūt. ¶ Ioui es. Ferrū marti
aurū holi⁹ veneri: stagnū: mercurio ar-
gentū viuū: lune vero argētū. Quoz
rōnes lōgum esset p̄ singula enarra-
re. ¶ Item hnt dñum z v̄tutē in vege-

tabilibus q̄d patet in seminib⁹ de sole
qz nō oim̄ t̄p̄e est bonū seminare: s; opz
respicere ad solē z ad signa stel: ap̄ in
q̄bus est: z hoc diuersimode scdm di-
uersitatē seminū q̄ seminauda sūt. Nā
miliū z fabe (qm q̄ v̄gili⁹ d̄t i georgi-
cis) seiari dñt in vere circa mediū qm̄
sol est in thauo: s; frumētū d̄z semina-
ri qm̄ sol est i scorpione in fine autūni
qm̄. i. constellatio q̄ vocatur stella co-
rone est p̄pe scorpionē nō p̄t videri p̄
pter radios solis sub q̄b⁹ eliace occi-
dit z sic de alijs seminib⁹. ¶ Itē p̄z de
alijs planetis in fructib⁹ terre: qz acci-
dit sterilitas vel vbertas fructuū fre-
quēter ex cōiūctionib⁹ planetarū: si-
cut qm̄ mars z saturnus p̄iūgūtur in
signis igneis: q̄ sūt aries, leo z sagitta-
ri⁹: tūc leq̄tur siccitas z sterilitas fru-
ctuū in terra: z ex multis q̄q̄ alijs si-
gnis posset p̄bari dñū z v̄tus plane-
tarū sup vegetabilia. ¶ Itē hnt dñum
z v̄tutē i aialib⁹. Nō p̄z s̄m astrolo-
gos quadruplici. ¶ Primo q̄ ad p̄ce-
ptionē. Nā i p̄ceptiōe aialiū z p̄cipue
hoim. Primo mēsis. i. ab hora p̄cepti-
onis ē saturni. Scds ē iouis. Terti⁹ ē
martis. Quart⁹ solis: quī⁹ veneris:
sex⁹ mercurij: septim⁹ lune: octau⁹ ite-
rū est saturni. Ideo nō viuūt q̄ nascit̄
in octauo mēse: eo q̄ sub pt̄ate saturni
natus sit. ¶ Scdo quo ad natoꝝ dispo-
sitiones qz. i. planete disponūt vitā na-
ti etiā post natiuitatē hoc mō: qz luna
incipit disponere a natiuitate pueri
s̄m q̄titate annoꝝ nutritionis q̄ sunt
q̄ttuoz. Deide mercurius p̄ ānos. iij.
Deide venus p̄ octo. Deide sol p̄ xix.
Deide mars p̄ xv. post iupit̄ p̄ xij. sa-
turn⁹ vsq̄ in finē. ¶ Tertio q̄ ad hūo-
res qz saturn⁹ h̄z dñum z v̄tutē sup
hūozes flegmaticos viscosos z melā-
colicos p̄gelatos acutos z supra le-
p̄rā morpheā z podagrā z hmōi. Et
h̄z dñum sup oēs infirmitatē z sāguis-
nē q̄ nō sūt supflua extra mēsurā natu-
re ex sanguie. Et sup pustulas sāguie-
as vt i petiginē z rubedinē corpis cū
aspitate z feditate. Sol h̄z sup egritu-
dines calidas z siccas. Ven⁹ h̄z dñū z

sup egritudines frigiditas & humiditas
 q̄ accidunt circa membra genitalia.
 Mercuri⁹ sup infirmitates aie. s. cogitationes & imaginationes horribiles & inquietudines & dubitationes et similia. Luna h̄z dñiū sup guttā morbū caducū & vlcus tortionē & mēbro: rū p̄p̄ctionē & quicquid fuerit in similitudine frigoris & humiditatis.
 Quo ad alias virtutes qz s̄z ptholomeū. Sol est origo virtutis vitalis nāi. Saturn⁹ virtus receptiue. Iupit⁹ virtus vegetabilis. ven⁹ p̄cipiscibilis. mars irascibilis. Mercuri⁹ discretiue. Et h̄mōi q̄ & cōsimiles determinate virtutes colate sūt luminaribus in die. 4. Et de h̄mōi determinatione virtutis d̄t dio. 4. c. de diuinis noib⁹ q̄ lumē solis qd̄ p̄mo erat in forme q̄rto die formatus est. Post impium p̄ductionis seq̄t determinatio locatiōis siue situatiōis: qz in firmamēto celi. Et de stellis q̄ dicuntur fixe cōs̄ p̄sentit q̄ sūt in firmamēto & p̄pterea firmamētū vocat̄ celū sydereū. Et de planetis q̄ dicuntur stelle erraticæ d̄t q̄ nō sūt in firmamēto vt puta in celo sydereo s̄ potius in. 7. spheris siue orbib⁹ q̄ sic ordinatur vt d̄t damascen⁹ qz in p̄ma superiori spherā est saturn⁹. In sc̄da iupit⁹: in tertia mars: i. 4. sol: i. 5. ven⁹: i. 6. mercuri⁹. in septima. i. in inferiori luna. Et preter motū diurnū q̄ est ab oriēte in occidentē: mouētur etiā motu s̄uo ab occidentē in oriētē. Et ideo planetas. i. erraticas eos vocauerūt. S̄z tñ qz moyses loq̄batur rudi pp̄o cui nō appet ad sensum illō celū sub firmamento. Et ideo totā ptē celestiu spheraz in q̄b⁹ sūt tam planete q̄ sydera firmamētū appellauit. Qualit̄ aut̄ lūiaria. i. stelle sūt in firmamēto. i. in orbibus suis. Due sūt opinionēs qz s̄m ptholomeū lūiaria nō sūt fixa in spheris s̄z h̄nt motū seorsū a motu spheraz. An̄ crisost. d̄t q̄ nō iō d̄t q̄ posuit ea in firmamēto celi: qz ibi sint fixa: s̄z qz iussit vt ibi essent: sicut posuit hoīem in paradiso vt ibi eēt. An̄ q̄ quedā stelle dicuntur fixe nō ē q̄ nō habeāt aliū motū a motu q̄

ē ab oriēte s̄z qz figura est imago quā constituerunt aliquot ex eis retinentur ab ip̄is. Vbi gratia. Si tres stelle facerent triangulū semp̄ retinerēt eādem figurā. An̄ dicuntur fixe a fixiōne figurarum quā faciunt. S̄z s̄m aristoto. Stelle sūt fixe in orbib⁹ & nō mouētur nisi motu orbū: s̄z veritatē rei tñ motus lūiariū sensu percipiunt nō autem mot⁹ spherarum. An̄ moyses cōdescendēs rudi pp̄o & sequēs ea que s̄m sensum apparent dixit omnia luminaria posita in firmamento. Dicunt q̄ quidā q̄ s̄m opinionē ptholomei. Sphere celestes h̄nt duos mot⁹ vnū ab oriēte in occidentē infra diem & noctē semel circa totā terrā a p̄cto ad p̄ctū supra polos mūdi. Et isto motu mouētur om̄s. ix. spheræ motu vniiformi & cōtinuo raptu prime spheræ & ab aliquo vno motore q̄ est intelligentia ad hoc deputata q̄ a quibusdā philosophis vocata est aia mūdi. Ali⁹ est mot⁹ in. viij. spheris solis ab occidentē in oriētē diuersis motib⁹ supra polos zodiaci. Et de isto dicūt qdā q̄ duplex est vnus ab occidentē in orientem ip̄az. viij. spheraz. Ali⁹ est mot⁹ spheraz in spheris. Prim⁹ aut̄ mot⁹ ab occidentē in oriētē est vniiformis in oibus. Et ānis vno gradu & p̄pletur tot⁹ in. xxxvi. milibus annorū. Et sic mouentur oēs spheræ. viij. s̄z opinionē ptholomei ab intelligentia vna s̄z thebica alius senserit. Ali⁹ est motus stellarū in spheris & illenō cōuenit (vt dicūt) stellis fixis: qz ille nō habet aliū motū a motu spheræ s̄z solū auēit. viij. planetis & illo motu mouētur planete s̄ motū spheraz sicut fornica s̄ motū rote. Et hoc mō q̄z planeta h̄z suū motore p̄p̄iū. s. intelligentiā aliquam. Saturnus q̄ cōplet cursū suū vt d̄t alfraganus. d̄ra. xvij. in. xxix. annis in quib⁹ mētib⁹ & diebus. vi. Iupiter aut̄ in. xi. annis et. x. mensibus &. xiiij. diebus et dimidia. Mars autem in anno perfecto &. x. mensibus. et. xvi. diebus fere. Sol autem et venus & mercurius in. ccclv. diebus & quar-

Sermo octauus.

ta vnius diei fere. Mult autem pto-
lomeus vt oēs stelle fixe z omnes au-
ges planetarū moueant sup polos zo-
diaci contra motū none sphere. The-
bich vero post ptholomeū uenit mo-
tū stellarū fixarū esse aliū cui⁹ positio-
nē z declarationē subtilissimā ppter
plexitatē vitādā omitto. ¶ Hora etiā
q̄ alijs planetis a sole assignāf epyci-
cli. i. circuli pui i circūferētia deferē-
tis quos quidē epycyclos astrologi
ponere coacti sunt p hūc modū. Vide-
rūt quidē vt sensibili⁹ p̄z in stella mar-
tis martē cōiūgi alicui stelle z quasi
plurib⁹ noctib⁹ figi cū ipa deinde eū
moueri vers⁹ oriētē ab eadē stella et
stare cū alia. Et itez versus occidētē
redire versus ipam. Ne igitur mot⁹
celi sit vag⁹ vel incert⁹ coacti sūt po-
nere vnum circulū parū i cui⁹ circū-
ferētia mouet planeta aliqui sū pro-
cessionē ab oriēte i occidentē z tūc di-
cūt direct⁹. ¶ Aliqñ vero p retrogra-
dationē ecōuerso z tūc d̄z retrograd⁹
¶ Aliqñ vero quasi habeat stationes
a supiori pte epyccli ad inferiōrē vel
supiōrē z tūc d̄z stationalis. ¶ Allego-
rice aut p firmamētū i quo posita sūt
oia lumina xps significat i quo sūt
oia grāz munera vel etiā oīs virtutū
exēpla. An ipse xps significat ē i can-
delabro in quo fuerūt. vij. lucerne. i.
vij. dona spūs sancti. vel exempla. vij.
virtutū. Ero. xxxv. Imperauit domin⁹
fieri candelabrū ad luminaria susten-
tanda. ¶ Moralit⁹ aut per luminaria
posita in firmamēto itelligunt docto-
res quos de⁹ dedit z posuit i ecclesia
sua vel q̄cūq; viri iusti q̄ alios illumi-
nāt verbis z exemplis. Et sunt multe
pprietates i luminari⁹ celi q̄re viri
iusti assimilant eis. primo ppter pu-
ritatē. Nam luminaria celi. i. stelle sūt
puri sime nature. qz s̄ dicat Job. xv
qz stelle nō sūt mūde i cōspectu ei⁹ tñ
hoc d̄z p respectū ad puritatē diuinā
respectu cui⁹ oīs creatura ē pmixta z
i pura s̄z tñ stelle i se vel in compara-
tione ad alia corpora mūdissime sūt
nature. Et similit⁹ sancti viri iunt pu-

ri nulla peccati feditate turbati. Itē
ppter simplicitatē qz nō sūt illa celi
luminaria. i. astra sūm Aristo. ex hūis
pposita. Et similit⁹ sancti viri sūt sim-
plices p intētionē. vñ ēt non p̄riaē in
eis opus intētionē vt. s. aliud intēdāt
z aliud p̄tendant. ¶ Itē ppter incorru-
ptibilitatē quia luminaria. i. astra sūt
incorruptibilia corpora. Et sic sancti
viri sūt incorrupti vel mēte vel vt q̄-
dā etiā mēte z carne qz neq; in mēte p
malitiā culpe neq; in carne p resolu-
tionē luxurie. ¶ Itē ppter rotūditatē
qz sūt luminaria. i. astra figure spheri-
ce z sphaera tangit supficiē planā solū
q̄si in pūcto. Et sic sancti viri nō t̄gūt
terrā. i. terrena p affectū nisi in pūcto
siue i casu necessitatē. ¶ Itē ppter solidi-
tatē qz sūt corpora luminaria solida nō
porosa. Et sic sancti viri vndiq; sunt
clausi nullis vanitatib⁹ apti p aliquā
vanitatē vel curiositatē s̄z hnt mētis
stabilitatē z firmitatē nature. Et iō i
firmamēto dicūtur eē posita. ¶ Itē p-
pter lenitatē sūt ei corpora luminaria
celi plana non angulosa nec aspera.
Et similit⁹ sancti viri sūt plani p mētis
trāquillitatē z pacē nō angulosi p sin-
gularitatē nec asperi p iordiatā rigi-
ditatē s̄z mites z dulces p lenitatem.
¶ Itē ppter sublimitatē qz. s. corpora
luminaria. i. astra sūt situ altissima z a
corruptiōe eleuata. Et similit⁹ sancti
viri sūt eleuati p ai magnanimitatē
vel p cōuersationē celestē. ¶ Itē ppter
mot⁹ cōtinuitatē qz astra non sistant
quin semp moueātur. Et sic sancti non
sūt ociosi vel iperseuerātes s̄z p̄tinui
in merēdo z assidui i diligēdo z ope-
rando. ¶ Itē ppter aspectus puritatem
qz quīs in virtute sūt corpora lumi-
nariū. i. astroz maxima tñ in aspectu
nobis vident⁹ p̄a ppter distantiā maxi-
mā a tra. Sicut sc̄ti viri apparent pui
ppter humilitatē z sūt maximi p carita-
tē altissimi p sc̄titatē z gr̄e sublimita-
tē. ¶ Itē ppter luminositatē qz sūt astra
celi luminosa z radiosa z ideo dicun-
tur luminaria. Et sic sancti viri illu-
minant alios p radios doctrine z p

fulgores. i. exēpla honeste vite. vnde ppter hec oia dicit eis phi. ij. Sitis sine querela simplices filij dei sine reprehensione in medio nationis prave et peruerse inter quos lucetis sicut lumina in mundo verbū vite continētes. Et dicit verbū vite qz p ipm verbū in pnti assequimur vitā grē et in futuro vitā glie. Ad quā nos perducatur.

¶ Sermo. ix. adhuc de ope quarte diei.

Quidam diem ac noctem et sint in signa et tempora et dies et annos ut luceant in firmamento celi et illuminent terrā. Hic tangit quadruplex officium ad quod deputata sunt luminaria. Primo quod ad distinguendum diem et noctem. Nam in die sol tunc apparet. Et dicitur sol quasi solus lucēs. Nocte vero alia luminaria apparet. Et sic in prima die facta sit distinctio in die et noctem possumus dicere quod tunc facta sit per motum diurnum quod est communis toti celi quod potest intelligi incepisse primo die. Secundum spales distinctiones diei ac noctis per dies est calidior nocte et humidior sunt sunt spales motus solis et planetarum seu stellarum et hec potest intelligi quarta die incepisse. Tertio deputata sunt luminaria ad significandum. scilicet ut sint in signa. Et ubi notandum quod figuratio luminarium aliqui accipiunt a stellis fixis. aliqui ab erraticis. id est planetis quibus vero ab utrisque simul operatur. Et quibus etiam in ptholo. a stellis errantibus siue comatis. In stellis namque quod dicuntur fixe que. scilicet sunt in firmamento. id est in celo. sidero significatur circulus quod zodiacus dicitur siue circulus signorum. Et ipse est circulus quem describit sol per motum suum ab occidente in orientem qui diuiditur in xij. partes equales (ut dicit almagranus) quod signa nominantur. Et ista signa sunt ymagines stellarum quod signa vocantur quod significant in qua parte celi sit sol. Stelle enim apud philosophos nove sunt mille et xxij. quod sunt fixe eiusdem et equalis motus. De autem stelle sunt dispositę in. vi. ordinibus secundum plus vel minus luminis et in. xlvij. ymaginibus. Sed harum ymagi-

nium quedam a via solis versus meridiem et quedam versus aquilonem. Remanent autem. xij. quod sunt in via solis. Et hec sunt. xij. signa quod sunt alijs digniores significatione et re. quod sunt curium solis in ipsis. xij. ymaginibus attenditur mutatio in rebus. Denominantur autem hec signa nominibus animalium quorum nomina sunt hec. Aries: Taurus: Cancer: Gemini: Leo: Virgo: Libra: Scorpio: Sagittarius: Capricornus: Aquarius: Piscis. Rationes istorum nominum sunt iste. Nam dicitur aries quod sol ingrediens repellit frigiditatem hyemis precedentis. Sicut aries animal fronte repellit obstaculum. Dicitur taurus quia taurus fortior est ariete sic sol in eo fortius repellit frigiditatem. Dicitur gemini propter magnam temperiem temporis que tunc est. Sicut inter geminos concordia est. Dicitur cancer ratione retrocessionis solis quod tunc incipit in descensu. Dicitur leo ratione fortitudinis et immense caliditatis. Dicitur virgo ratione sterilitatis temporis et aduste humiditatis. Dicitur libra ratione equalitatis eorum noctium autumalis. Scorpio vero dicitur ratione frigoris iam pugnantis. Sagittarius ratione frigoris acutius ledentis. Capricornus vero quod tunc sol incipit ascendere. Nam capra ardua petit. Aquarius vero propter aquarum copiam quod est tunc temporis. Piscis autem quod sole existente in illo signo pisces dicuntur suos fetores emittere. Horum etiam signorum tria dicuntur esse ignea. scilicet aries leo et sagittarius. Tria vero aerea. scilicet gemini libra et aquarius. Tria vero aqua. scilicet scorpio. cancer. et piscis. Et dicuntur tria esse terrea. scilicet taurus virgo et capricornus. Et sic in celi partibus ordinantur. quod ignea sunt in oriente. Aerea in occidente. In astro terrea. In septentrione aquea. Habes ergo ex hijs dictis. iij. triplicationes. Prima computat quod ignea et est calide et sicce nature in qua vniuersus trium signorum dicitur esse masculinum diurnum colericum et sapore amarum et hec intelliguntur effectiue et causatiue. Secunda computat quod terrea cuius signa sunt frigide nature et sunt feminea et noctur-

Sermo nonus.

na. ¶ Tertia triplicitas ē aerea. Et ē signoz calide et humide nature sicut fāguis et sūt masculina diurna. Quarta triplicitas ē aquea et sūt reminea et nocturna. ¶ Itē notādū ē q̄ quodlibz dictoz signoz d̄z habere tres facies. i. partes. Cū em̄ quodlibet signū diuidatur per. xxx. gradus initium faciei est a primo gradu et durat vsq̄ ad. x. gradus. ¶ Scda vsq̄ ad. xx. ¶ Tertia vsq̄ ad. xxx. Et quelibet facies signi datur alicui planete. Xbi gratia. ¶ Prima facies arietis datur marti. Scda soli. Tertia veneri. ¶ Prima aut facies. Thauri ē mercurij. 2. lune. 3. saturni. ¶ Prima facies gemini est iouis. 2. mercurij. 3. lune. ¶ Prima facies canceri ē veneris. 2. martis. 3. lune. ¶ Prima facies leonis ē saturni. 2. martis. 3. iouis. ¶ Prima facies virginis est solis. 2. veneris. 3. mercurij. ¶ Prima facies libere est lune. 2. saturni. 3. iouis. ¶ Prima facies scorpionis est martis. 2. solis. 3. veneris. ¶ Prima facies sagittarij est mercurij. 2. lune. 3. saturni. ¶ Prima facies scorpiōis est iouis. 2. martis. 3. solis. ¶ Prima facies aquarij est veneris. 2. mercurij. 3. lune. ¶ Prima facies piscis est saturni. 2. iouis. 3. martis. ¶ Et notādum q̄ ista signa. xij. dicuntur habere. xij. domos in celo. s. in zodiaco circulo quas debemus sic ymaginari. Intelligamus zodiacuz diuidi i. iij. partes equales. Et per circulum orientis et per circulum meridiei. Tūc sunt. iij. quarte in zodiaco. Et quelz quarta diuidit̄ in tres ptes equales et quelibet pars vocat̄ vna dom⁹. p̄cipiū p̄me dom⁹ est grad⁹ ascēdēs in orientē. Et post p̄mā sequit̄ scda et post scdam sequitur tertia ab orientē vsq̄ ad angulū terre. Et post sequuntur alie dom⁹ tres ab angulo terre vsq̄ ad occidentē. Et iste sex dom⁹ debēt ymaginari sub terra. Postea sequuntur alie tres ab occidentē vsq̄ ad lineam meridiei et sunt. ix. Postea sequuntur alie tres a p̄icto meridiei vsq̄ ad orientē. i. x. xi. et. xij. Et sic debem⁹ ymaginari.

xij. domos semp̄ inobiles sūt istaz dispositionē. vñ sicut signa cōtinue mouent̄ sic mutant̄ de domo i domū. vñ signū qd̄ i p̄mo ortu suo fuit i p̄ma domo incipit post ortū eē in t̄cda domo s̄m celi reuolutionē. Itē notādū q̄ dicta. xij. signa dicunt̄ esse dom⁹ planetarum. D̄z enim planeta esse in signo inq̄tū ē sub signo. Dixerūt ergo aliq̄ sapiētes q̄ illud signū d̄z eē dom⁹ alicuius planete in quo ip̄e planeta fuit creat⁹. S; hoc icertū ē tñ hoc magis certū repit̄ q̄ planeta fortior i virtute iuenit in domo sua. q̄ possit esse in toto celo. ¶ Sol ergo h; p̄ domo leone tñ luna cancrū. Des alij planete habēt duas domos. ¶ Aries et scorpio est dom⁹ martis. ¶ Thaurus et lioza dom⁹ veneris. ¶ Gemini et virgo domus saturni. ¶ Sagittari⁹ et piscis dom⁹ iouis. ¶ Capricorn⁹ et aq̄rius domus saturni. Et plures secūdū sentētiā sapiētū. In istis domib⁹ sunt quinq; fortitudines. ¶ Et ē sciendū q̄ sicut planeta in sua domo h; fortitudinē. Sic in opposito sue dom⁹ h; detrimentū sue fortitudinis. ¶ Itē p̄dictas virtutes planete hñt alias virtutes q̄ dicunt̄ exaltatiōes planetaz s. in q̄busdā signis. Sicut sol exaltat̄ in ariete. Luna i thauro. Saturn⁹ in libra. Jupiter i cancro. Mars in capricorno. Venus in piscibus. Mercurius i virgine. ¶ Itē notādū q̄ q̄libz istoz signoz h; significationē ex mēbris hoim. Nam aries h; caput. Gemini h; ex corpore hois humeros brachia et man⁹. ¶ Cancer pect⁹ et stomachum splen et pulmonē. ¶ Leo collum latus deorsum. ¶ Virgo h; ventrem et interiora et t̄pafragma. et testina. ¶ Libra h; lumbos et inferiora vētris vmbilicū pectē et anchas y. i. a. et nates. Scorpio h; ex corpore hoim testiculos vesicā anū et femora. Capricornus habet genua. ¶ Aquarius habet crura vsq̄ ad inferiora. ¶ Piscis habet pedes. ¶ Itē notādū q̄ iij. signa sūt mobilia in q̄bus mutat̄ tps vt aries: cancer. leo et capricornus. Quae

tuor vero sūt fixa in q̄b⁹ figiē t̄ps que sunt thaurus:leo:scorpi⁹:aquarius. Quattuor sūt cōmunia siue p̄missa i quib⁹ p̄iūgātur duo tēpora vt sūt gemini:virgo:sagittarius:z piscis. Et ita p̄s de signis stellaz fixaz. ¶ Quedā vero signa sūt q̄ accipiunt̄ a stellis erraticis. i. a planetis sicut dicūt astro nomini q̄ saturi⁹ q̄n dñat̄ i natiuitate alicui⁹ figure significat hoīem melācolicū. Est em̄ planeta masculin⁹ z at testat̄ supra humores malācolicos et supra senectutē. Et iupit̄ attestat̄ supra p̄plexionē sāguineā z de etatibus significat iuuetutē z vitā z leticiā et veritatem et religionem z patientiā z omne p̄ceptū pulchrū. Et ex signis hominum album ruborem habentes in facie vt dicit aristallat et est planeta masculinus. ¶ Mars est masculinus et ex etatibus significat mediu iuuetutis et supra complexionem colericā z bellum z omne magisterium igneū. Et ex ymaginib⁹ hoīm hoīem rubeū habentē capillos rufos z faciē rotūdā. ¶ Sol est masculinus et significat regnū maximū z animā amabilem z lumen z splendorem. Et habet finem iuuetutis. Et ex figuris hominū eū q̄ habuit colorē inē croceum et nigrū. i. fuscū mixtum cū rubore et est breuis stature crispus calid⁹ pulchri corporis. Ven⁹ ē feminea. Et ē significator mulierū z vxorū totū iuuetutis. Et ex figuris hoīs significat hoīem albū trahentē ad nigredinem pulchri corporis z capilloz hñtem faciē rotūdā hñtem paruam maxillam oculos rotūdōs. ¶ Mercurius ē masculin⁹ z significat dilectionē concubinarū. Et ex opib⁹ opa q̄ generant cognitionē z phiam z studiū z sciētā et scripturas z iuuetutē. Et ex figuris hoīs hoīem nō multū albū neq̄ igneum hñtem digitos lōgos. ¶ Luna est feminea z signat p̄plexionem flegmaticā z significat etatē puerilē z initiū crescendi. Et ex opibus leges et mandata. Et ex figuris hominum hominem album cum facie rotunda et pul

chrū statura. Sz adhuc inē planetas. vij. specialiter a sole z luna accipiuntur futurorum euentuum signa. Et maxime accipiuntur signa ymbrium ventorum z tempestatum z gradinuz z serenitatum a sole precipue in ortu et occasu prout virgilius ait in georgicis | dicit enim ibi virgilius q̄ sol oriens si cum maculis varijs appareat vel si appareat in medio nubis cōcaue et rotunde significat ymbres cū vento noxio arboribus et pecoribus. ¶ Item si añ solis ortum diuersi radij inter densas nubes sese cōfringāt aut auroza appareat pallida significat horridā gradinē z vineis nociuā. ¶ Item sol occidēs si appareat cerulei coloris significat pluuias. Si aut appareat ignei significat vētos. ¶ Si aut appareat igne⁹ z rutilans sed cū quibusdam maculis admixtis significat ventum magnū et tunc non est nauigandum. ¶ Item si i ortu vel occasu solis circulus appareat lucidus significat serenitatem cum vento adlonari. De luna quoq̄ dicit virgili⁹ q̄ si dum primo noua cum nigro obscuruz cornu appareat significat magnū siue maximum ymbrem in terra et in mari. Si vero luna appareat rubens et sanguinea significat vētos. Item luna quarta maxime indicat temporis futuri qualitates. Itaz si pura appareat et cornua non habeat obrusa totus ille dies et totus mēsis sequens diem illum erit sine pluuiā et ventis. Unde etiam dicitur in libro de presagijs tempestatum q̄ luna et precipue quarta si habeat cornua obrusa significat pluuias. Si aut erecta z inēsta ventos. ¶ Item i plenilunio si luna per dimidiuz pura appareat dies serenos significat. Si aut fuerit rutila significat ventos. Si vero increscēs significat ymbres. ¶ Item si i appitiōe lune noua cornua grossa fuerit horridam tēpestatē significat si añ q̄rtā habuit vento fauorū flāte hyemalis toto mēse erit. ¶ Quedā vero signa sūt q̄ accipiuntur ab vtriusq̄

Sermo nonus.

Stellis. s. fixis & erraticis sicut in cōiū-
ctionibus planetarum in diuersis si-
gnis sequuntur in posterum diuersi ef-
fectus tam rōne stellarū fixarum q̄ sūt
in illis signis q̄ ratione planetarū cō-
iunctorum in eis. i. sub eis quorū. s. ef-
fectuum huius stelle & planete sūt cau-
se & significāt anteq̄ eueniāt. ¶ Ad cu-
ius euidentiam sciendum q̄ quadruplex
est coniunctio planetarum superio-
rum & coniunctio inferiorum. Coniunctio
superiorū est multiplex. Prima
est coniunctio maxima. s. q̄n̄ coniu-
guntur tres planete superiores vt sa-
turnus iupiter & mars. Et hec coniunctio
sicut dicitur in Isaias signat res maxime atq̄
maxime durandas p̄pter tarditatem
motus eorum. Et si istam cōiūctionē
aspererit sol: significabit ista coniunctio
destructionem sectarū & regnorū & eorū
mutationē. Et res maritimas sicut q̄nta-
tem fortioris eorū & vicētis sup̄ signa
eorū. Et hec est cōiūctio maxima q̄ si-
gnificat p̄phetiam & destructionem
quorūdam climatum & maxime si auri-
liatus fuerit eis aliquis planetarum
inferiorum. Et si coniuncti sunt isti tres
planete in signo igneo significabit eo-
rum coniunctio sterilitatē & in signo
aquatico pluuię multitudinem: & in
aereo ventorum fortitudinem: & in ter-
reo frigoris sup̄fluitatem. Et si fuerit
eorum coniunctio in signis masculi-
nis significabit detrimētū animalium
precipue masculini sexus. ¶ Secunda est
cōiunctio maior. s. saturni & iouis. Et
hec cōiunctio significat sectas novas
Et si iupiter fuerit fortior significat
bonū. Si saturnus significabit detri-
mentum atq̄ tribulationem. Et si cō-
iūctio eorum fuerit in signis igneis
significat terre siccitatem & sterelita-
tem. Similiter & in aereis. In aquati-
cis vero significabit nimietatem plu-
uiarum ac pestilentie si non fuerint
impediti. ¶ Tertia est coniunctio mi-
nor. s. marti & iouis et hec coniunctio
significat niues pluuias & corruptio-
nem aeris atq̄ guerram. Et si fuerit
ista coniunctio in ascendente anni vel

in aliquo angulorum significabit cō-
motionem & diuersitatem rex nisi eos
aspererint fortune. ¶ Quarta est cō-
iunctio media. s. marti & saturni. Et
hec significat guerras & bella & cōtra-
rietatem diuitem vel regum & dura-
bit res donec iungantur alia vice. Et
coniunctio eorum in signis igneis si-
gnificat siccitatem & sterelitatem ter-
re. In aereis vētos: in aquaticis plu-
uias: in terreis gelu. ¶ Est etiam alia
coniunctio planetarum inferiorū di-
uersas habēs significatiōes. Vbi gr̄a
sicut coniunctio lune vel mercurij cum
alijs planetis. Nam si luna coniungat̄
cum saturno tunc ipsa est infortuna-
ta: nec est bonū tūc dār̄ medicinam.
Et tunc attestatur talis coniunctio su-
per mutationē aeris & nubes plures
Et si fuerit cōiunctio in mansione sic-
ca erit sine pluua. Et si in humida si-
gnificat pluuias magnas. Si vero lu-
na cōiungat̄ ioui tunc est fortunata.
Et si fuerit ista cōiunctio in mansione
sicca significat serenitatem aeris. Et
si in humida significat q̄ in occidente
sint rores & pluuię dulces sine tempe-
state. Si vero luna coniuncta fuerit
cum marte tunc erit infortunata nec
aliquo modo danda est medicina qz
tunc salubrem nō sequitur effectū. Et
si fuerit coniunctio in mansione humi-
da nubes portabit inuolutas & imix-
tas cum tonitruis vel coruscationi-
bus & plerūq̄ sine ymbribus nisi fue-
rit coniunctio simul cum ioue vel satur-
no. Si autem coniunctio in mansione
sicca significabit nubes sine pluua
¶ Si vero luna coniungatur cum
sole in mansione humida et sol satur-
no vel marti applicetur pluuiarum
lapis asprimos & aquarū inundatio-
nes portabit. Nubes em̄ grossas et q̄
cito dissoluuntur ḡstat & postmodū ae-
rem efficit serenū. Si autē fuerit ista
coniunctio in mansione sicca sine appli-
catione maliorum planetarū nullam
pluuiarū fore oñdit nec tunc dētur me-
dicine. Item luna veneri applicans
in mansione humidis ymbres futuros

nunciat: nec poterit hoc deficere si stel-
le superiores lunam aspexerint. ¶ Si
autem in mansione sicca fuerit et non
fuerit applicatio cum superioribus im-
brium ceterat significatio. In ista etiam
coniunctione luna incipit esse fortunata
Et tunc bonum est dare medicinam.
Et tunc etiam crisis est frequentissime ad
bonum maxime si inceptio egritudinis
fuerit quam luna fuit fortunata. id est coniuncta
cum benivolis planetis: quod si cum maliuo-
lis frequenter fit crisis ad malum nisi pla-
neta malivolus fuerit dominus super nativi-
tatem infirmi. ¶ Item si luna coniungatur cum
mercurio in mansione humida celeres et
continuos signat imbres. ¶ Et nota quod
mansiones lune dicuntur spacia que descri-
bit luna in circulo signorum. Et sunt. xxviii
mansiones lune que ponit alfraganus.
quarum quedam sunt humide: quedam sicce. scilicet per
naturam signorum et stellarum que sunt in eis
humiditatem vel siccitatem causantes.
¶ Et etiam coniunctio mercurii cum plane-
tis superioribus signat pluviarum redun-
dantiam et assiduationem submersio-
nes et ruinas metuendas. ¶ Si si mer-
curius applicetur veneri in mansione
humida pluviarum habundantiam signat.
¶ Si si mercurius fuerit in domo sua
ventos maximos signat et motum aeris
mirabilem. Et tunc est bonum dicere
scripturas et ponere pueros ad litteras et
mittere nuncios et rumores tunc dicti ha-
bent frequenter virtutem. ¶ Quarta luna-
rii significatio accipitur a cometis de
quibus ptholomeus in centiloquio dicit quod stelle
cum caudis sunt scilicet stelle et non sunt ex eis
Sunt enim quedam vapores elevati et igniti
¶ Non dicuntur scilicet stelle quod sunt effectus
stellarum et rotantur etiam ad modum
stellarum. Et per hoc alpetragius in
astrologia sua probat ignem circulariter
moueri quod vapor ille ignitus circulariter
mouetur. Et tales etiam stelle dicuntur
esse in firmamento. id est in superiore parte
aeris. Et ab istis scilicet stellis que vocantur
crinite vel comete a crine et a coma eo
quod quasi crinium et comarum caude ap-
parent et quod radium quasi crinitum ex
se emittant ut dicit ptholomeus in eodem li-

bro propositione quarta. ¶ Sunt au-
tem. ix. modi cometarum de quibus ptho-
lomeus in dicto libro mentionem facit. po-
nens numerum et nomina et significaciones ea-
rum hec etiam propter has sunt alie. xxviii. sed
ptho. permisit eas quod permulervi hnt cum
istis. ¶ Quattuor ergo illarum. ix. assimilantur
stellis et omnes significant bella et horro-
res et maximos eventus in mundo. Et ex
colore earum cognoscetur malum quod
futurum sit. Et si apparuerit in oriente ci-
to erit: si vero in occidente tardabit.
vna que illarum (ut dicit ptholomeus) vocatur
miles que ex complexione veneris et magnis
ad modum lune et hec crines et radios dif-
fundit retro se et peragrat. xij. signa.
¶ Qui cum apparuerit nocet regibus
et potentibus hominibus. Et inurgent homines in
mundo qui volent mutare leges anti-
quas et res adducunt novas et peioris si-
gnificatio est a parte caude. ¶ Secunda
vocatur dominus ascone et ex complexione
mercurii et est ceruleus et parvus et
cauda eius longa. Et in parte que appu-
erit cauda eius signat mortem regum et guer-
ras. ¶ Alia dicitur matuta que est rubea
et hec cauda longa et non tantam quantam
dominus ascone: et est ex complexione martis
que quando apparuerit in oriente cadit inferius
et signat aquam paucitatem et famem magnam
et combustionem ignis et guerras in terra
babilonie et arabum et in egipto vs-
que quo dum applicuerit in occidente.
¶ Quarta dicitur argenteum que hec radium
pulcherrimum et album admodum argen-
ti purissimi qui non potest diu aspici.
Et quando apparuerit significabit annos
fertiles in terra ubi hoc erit et melius
erit si apparuerit ioue existente in signo
aquatico. ¶ Quinta vocatur nigra
et est ex colore saturni et eius natura ma-
gis cerulea quam mars. Et quando appa-
ruerit significabit mortalitatem et deso-
lationem. ¶ Sexta dicitur rosa que dicitur esse ma-
gna et rotunda et habet faciem ad mo-
dum hominis. Et color eius ut color
argenti cum auro mixti que quando apparet
signat mortem regum et dominorum et commu-
tabuntur res mundane. Et venient et
succedant eis meliores. ¶ Septima
d. i

Sermo nonus.

est et dicitur veru et est horribilis aspectu et vadit prope solem et significat mortalitatem infructuam. s. pomorum et eorum que ex terra procedunt et mortalitatem regunt diuitum. ¶ Octava vocatur pertica que habet grossum radium et significat paucitatem aquarum et defectionem annonae. Et si iuncta fuerit alicui planetarum significat aliud propter hoc. Si enim cum venere iuncta fuerit erit inundatio aquarum maxima. Si cum mercurio viuetes et sapientes. s. cum luna fere morientur. Si cum saturno mortalitas grauior. Si autem cum ioue fuerit quicquid ipsa significabit cum regibus et diuitibus apparebit. ¶ Nona vocatur tenaculum que assimilatur stellis et significat bella et terrores et magnos euentus in mundo. ¶ Decima igitur omnia sunt peritorum astrologorum dicta de signis stellarum et planetarum propter quod tamen est sciendum quod corpora celestia non sunt signa nisi eorum que possunt esse cause. s. corporaliu transmutationum non autem eorum actuum qui dependunt a voluntate siue libero arbitrio: propter quod damascenus dicit quod corpora celestia humanorum actuum nequaquam sunt cause. Et propterea etiam dicitur hieremias. x. a signis celi noli metuerere. Et si obijcias quod hoc est contra premissa et contra experientiam quod astrologi (ut ex parte est) frequenter vera annunciat de euentibus bellorum et alijs humanis actibus de quibus super predictum est. ¶ Dicendum quod hoc id accidit non quod humani actus ex corporibus celestibus causentur sed quod presertim hominum sequuntur passionem sensitiui appetitus. Ad quas cooperari possunt corpora celestia. Pauci autem sunt sapientes qui hominum passionibus resistunt. Et ideo astrologi ut in pluribus vera possunt predicere et maxime in communi non autem in speciali quod nichil prohibet aliquem hominem pro libero arbitrio passionibus resistere. Unde et ipsi astrologi dicunt quod sapiens dominatur astris in quantum. s. dominatur suis passionibus. ¶ Allegorice autem luminare principium diuidens diem a nocte fuit christus qui ideo in mundo per incarnationem

apparuit ut fugaret noctem culpe et induceret diem gratie. Unde apud Romanos. iij. Machab. s. post christi aduentum propter eam nostram salutem quam cum credimus. Hic presertim sit dies autem appropinquauit. etc. Ipse est christus fuit luminare positum in signum secundum illud luc. ij. positum est hic in ruinam et in resurrectionem multorum israel et in signum cui dicitur. ¶ Moraliter autem quattuor modis diuiditur dies a nocte. Primus est propter penam que repellit tenebras culpe et induit lumen gratie. Unde et ipsa assimilatur aurore que noctem repellit et diem adducit. Si quis enim vult de domo sua tenebras pellere et lumen inducere oculos quod aperiat fenestras. Domus est anima tenebre peccata: lux verna gratia. Aperta est ergo fenestra cordis per contritionem fenestra oris per confessionem: et fenestra exterior. s. pro operis satisfactionem. Et quod sic faciunt expulsis tenebris efficiuntur lucidi. apud iohannem. i. thi. v. Qui non estis noctis neque tenebrarum. Omnis igitur vos filij lucis estis et filij dei. ¶ Secundus est patientia que. s. obscuritatem pene conuertit in serenitatem anime quod pro penam purgatur culpa et relinquitur conscientia serena. Sicut per limam ferrum obscurum et rubiginosum efficitur clarum et fulgidum et argentum in igne. Et ita in patientibus conuertitur tenebra pene in lucem conscientie. Job. xvij. Noctem verterunt in diem. ¶ Tertius est diuina scriptura que pellit a fidelibus tenebras ignorantie et inducit lucem. i. veritatis notitiam. Sicut lucerna in domo ecclesie. Unde propter hanc fideles sunt illuminati sed infideles sunt tenebrosi sicut hactenus in egipto egiptij habebant tenebras: sed israelite lucem. Unde sap. viij. Illis superposita erat grauis nox imago tenebrarum que superuentura erat illis. Ipsi ergo sibi erant grauioribus tenebris. Sanctis autem tuis maria erat lux heretici autem prauae intelligentes et exponentes scripturam istam lucem sibi conuertunt in tenebras et diem in noctem. Iudic. xix. Dies mutabuntur in noctem. ¶ Quartus diuidit diem et

noctem. Est ordinata vita. s. eorum q̄ diem dant operi idest vite active noctem vero quieti. s. contemplatiue sicut legitur de beato dominico q̄ diē impēdebat proximis noctē dco sciēs qz mādaunt dñs mīam suam et nocte canticum eius. Sic anima alterat vices suas vt. s. in die vigilando operentur sensus exteriores nocte vero dormiendo operentur virtutes interiores vt digestiua z etiam sensitiua interior sōniando Hee. iij. Sint vobis vices per noctem z diem ad operandum. Per luminaria aut̄ q̄ dicuntur eē posita in firmamento in signa intelliguntur hoīes virtuosī. Hec ei luminaria sūt de quib⁹ scriptura bt q̄ posita sūt in signa sicut sol lūa z stelle vt cū stellis intelligantur etiā alij planete. An luce. xxi. Erūt signa in sole z luna z stellis. Et per hoc intelliguntur homines virtuosī. Hā hō rōne intellect⁹ assimilatur soli qz sicut sol ceteris planetis est clarior ita intellect⁹ est clarior ceteris viribus cognitiuis z lumine sue cognitionis circa oīa sensitiua negociatur faciens ea intelligibilia: sicut sol facit cetera sydera fulgore suo fulgida. Rōne aut̄ volūtatis assimilatur hō lune qz p volūtatem variabilis est sicut luna in lumine suo variat. Rōne vero sensuū assimilatur stellis: stelle ei hz multe sūt oēs tñ in firmamento sūt z sūt ples sūt exteriores sens⁹ z oēs sūdatur in vno. s. in tactu. Sicut ḡ sol corporalis vadit per. xij. signa z luna sūt et stelle. i. alij quicq; planete. Sic homo qui intellectum z volūtatem z quicq; sensus hz dz p hoc aliquid ambulare. Primo dz eē i arietate Arietes enim est animal (a quo primū signum denotatur in quo. s. sol mense martij suscipit) qd̄ iacendo super lat⁹ vnū equalit̄ mutat vices qz tāto tpe iacet sup lat⁹ dextrū q̄to sup sinistrū. Tota ei estate dormit in latere vno z tota hyeme in altero. Et ita sol exis in illa parte zodiaci i q̄ est signū arietis facit ednoctiū qz equales facit dies artificiales z noctes. Unde morali

ter tūc hō est sicut sol i arietate qñ eē cōstans in bono eq̄nimit̄ se h̄s i prosperis z aduersis. Eccli. xxvij. hō sanctus in sapientia sua manet sicut sol. Stultus aut̄ vt luna mutatur. Secundo dz eē in thaurō qz thaur⁹ aīal terram fecūdat z locupletat. Et tūc qñ sol est in signo thauri terra ē aratilis z cōgrua agriculture. Unde tūc hō est vt sol in thaurō qñ pacifice viuere satagit: tpe ei pacis terre colūtur z est habūdantia frugum Jac. iij. Fructus iusticie in pace teminatur. Vel qz thaurus est animal forte significat fortitudinem perseuerantie in lat̄ oriosis et difficilibus: vel quia est animal vngulas diuidens z mature incedens significat discretionem z maturitatem in agendis. Tertio debet esse in geminis. i. in gemina caritate. s. dei et proximi. Quā ei sol eē in gemis virt⁹ ad fecundādū inferiora geminat z qñ vna ps istius stellatiōis occidit alia ps anterior orit̄ z ascēdit. Et iō dixerūt poete q̄ illoz geminoz fr̄m quos fabule vocāt castorē z pollucē. An⁹ celos z alios inferos possedit q̄ omnia ppetūt caritati q̄ in nobis spū sc̄to p̄ntē ad fecundādū vitā nostrā geminatur. s. i dilectione dei z proximi. An vna ps anterior ascēdit sup̄. s. amor dei. Alia est inferior. s. amor proximi Jo. iij. Hoc mādatū habem⁹ a deo vt qui diligit deū diligat z fratrem suū. Quarto debz esse in cancro qz cancer est aīal retrogradum z sol peragrans illā pte zodiaci facit retrogradationē in. viij. gradu cācri. An tūc dies incipiunt minorari. An p hoc signat̄ illūtiatio mētis qua hō severtit ad cōsiderandū p̄terita q̄ retroacta sūt. s. pctā ad delendū z purgandū. Quinto dz esse i leone q̄ est aīal magis forte in anteriori pte q̄ retro z sic sol eē maioris calidit̄ z ignitionis i principio q̄ i fine. Et signat fortitudinē in bonis operib⁹ que maxime i principio iuenit obstacula z plura resistentia q̄ post. Sexto debz eē in virgine. In illo enim signo sol reddit terram sterilem consumens suo

Sermo decimus

calore eius humilitatem et hoc appetit continentie et castitati et precipue virginali que calori amoris diuini adiuta humores lubricos sic in carne consumit ut sterilis permaneat a generatione carnali et vberior et fertilior fiat in fructu spirituali. ¶ Septimo debet esse in libra. que est instrumentum equi ponderis quia sol in illo signo facit equinoctium autumnale. id est equalitatem diei et noctis et significat iusticiam per cuius equitatem redditur unicuique sui iuris est. ¶ Octavo debet esse in scorpio. Scorpio enim est animal valde pungens cauda. Et sic sol de illo signo exiens est causa punctio nis et lesionis humani corporis quia sol declinans minus calefacit aera. Et cum aer disponitur ad frigiditatem cito ledit et pungit humanum corpus quia inuenit ipsum dissolutum et poros apertos propter calorem estatis. Et sic peccatum pungit retro quam post peccatum sequitur penitentia punctio que licet quibus ledat corporis vigorem tamen anime predest. ¶ Nono debet esse in sagittario quia sole existente in illo signo mittuntur ad nos imbres et niues quasi sagitte. Et significat orationem rectam que petitur celestia. quia sagitta torta non vadit ad signum. ¶ Decimo debet esse in capricorno quod. id est animal spiritus ad superiora nitens et sic sol facit ibi solstium hyemale et incipit ascendere ad superiora prout ad nostrum situm. Et fit solstium hyemale. Et significat contemplationem vel temperantiam quia contemplatio ad superna petit et illud animal debet esse temperatum. ¶ Undecimo debet esse in aquario ibi enim sol condensa in multa aquositate. Et significat habundantiam lacrymarum vel humilitatem que aque gratiam attrahunt. ¶ Duodecimo debet esse in pisce quia illo tempore fit generatio piscium et confricatio quia calore solis ascendente et humores dissolvente solent tunc pisces effundere semine suum in quo designat scientiam ex qua effunditur semen verbi que est necessaria ad repellendam astuciam dyaboli et ad ostendam viam paradisi. id est vite eterne quam nobis concedat.

¶ Sermo. x. adhuc de opere quarte diei.

Sunt in signa et tempora et dies et annos et ut luceant in firmamento celi et illuminent terram. ¶ Hic tanguntur tria officia ad que deputata sunt celi lumina. ¶ Primum ei deputata sunt ad oportunitatem negotiorum et operum in quantum. scilicet ex luminaribus celi accipitur significatio pluuiosi temporis vel sereni que sunt apta diuersis negociis. Et quantum ad hoc dicitur sint in signa. ¶ Secundo ad vicissitudines temporum quibus et fastidium tollitur et valitudo conseruatur necessaria victui oriuntur que non essent si semper esset estas aut hyems. Et quantum ad hoc dicitur ut sint in tempora et dies et annos. ¶ Tertio ad manifestationem temporum. scilicet quantum ad visum que est directio in operibus et maxime utilis ad cognoscendas res. Et quantum ad hoc dicitur ut luceant in firmamento celi et illuminent terram. ¶ Circa primum notandum est quod celi lumina sunt non solum ad signa eorum que in inferioribus sunt sed etiam cause. In quantum ad casum sensibilem quibus inducimur ad cognitionem effectuum futuri. Sic et e converso nihil prohibet idem esse causam et signum. Ideo tamen luminaria potius noiantur signa quam cause ut tollatur occasio ydolatrie. quia ex hoc quod dicuntur esse facta in signa ostendunt esse facta ad utilitatem hominum. scilicet. ex eis accipiuntur significationem futurorum vnde dicitur deus. iiii. Ne forte oculis eleuatis ad celum videas solem et lunam et omnia astra celi et errore deceptus adores ea et coles que creauit dominus deus tuus in ministerium cunctis gentibus. ¶ Sunt ergo luminaria celi signa eorum quorum possunt esse cause. ¶ Sunt autem corpora celestia cause corporalium motionum que directe et per se imprimunt in inferiora corpora. Sed quia celestia corpora sunt cause inferiorum effectuum mediis tibi particularibus causis inferioribus que deficere possunt in minori parte ad quod cooperatur distantia loci et dispositio materie quia virtus celestis corporis non est infinita et ideo requirit determinatam dispositionem in materia: et quantum ad distantiam loci impedit effectum corporis celestis. Non enim sol eundem

effectum h3 in dacia quē h3 in ethio-
pia. Ita 7 gressus materie v' frigi-
ditas vel caliditas aut aliq' hmoi di-
spositio impedire pōt celestis corpis ef-
fectū ppē qd celi lumiarū etiā corpa-
liū motiōnū 7 effectū nō sūt necessa-
rie cause aut infallibilia signa. Et p-
pterea phīs dī i lib. de sōno 7 vigilia
q' neq' eoz q' i corpib' sūt signoz cele-
stiu velut aquarū 7 vētoz iconueniēs ē
multa nō euenire. ¶ Eoz aut effectū
um q' sūt ab aīa corpa celestia nō sunt
cause vel signa nisi per accidēs 7 indi-
recte. Itā q' tū ad actiōes viriū sensi-
tiuarū p3 qz in vires sensitivas q' sunt
act' organoz corporeoz nō directe in-
primūt; s3 p accidēs qz necesse ē hmoi
act' harū potētiaz impediri sū impedi-
mēta organoz sicut oculus turbat' nō
bñ videt. ¶ Quātū vero ad actiōes q'
sūt ex libero arbitrio qd ē facultas vo-
lūtatis 7 rōnis. Ad hec ē magis negā-
dū q' corpa celestia sint eoz cause qz
intellect' siue rō nō ē corp' neq' act'
organū corporeū 7 p pñs nec volūtas
q' ē in rōne vt p3 p phīm in. 3. de anima
Nullū aut corp' pōt impinere i rem
icorporeā. vñ impossibile ē q' corpa ce-
lestia directe imprimāt i intellectū 7 vo-
lūtate. Hoc ei esset ponere intellectum
nō differre a sensu qd aristo. in lib. de
aīa iponit hīs q' dicebāt q' talis volū-
tas ē i hoīb' qualē i die cōducit pat-
dictoz virozq. i. sol vel celum. vnde
corpa celestia nō pñt eē per se cau-
se v' signa opoz liberi arbitrii; possūt
tñ ad hec dispositiue inclinare inq' tū
imprimūt in corpus humanū 7 i vires
sensitivas que sūt actus corporalium
organoz que inclinant ad huma-
nos actus. S3 qz vires sensitive obe-
diūt rōni vt patet p phīm i. 3. de aīa 7
in pmo eth. nulla necessitas ex hoc li-
bero arbitrio imponit. Possum' er-
go pcludere q' q' rūdā rez lumiarū
celi sūt signa. infallibilia. s. eoz q' ex eis
ex necessitate eueniūt sicut astrologi
pñciāt eclipses futuras. ¶ Quozū-
dā vero sūt signa vt i p'libus s3 aliqñ
falloibilia sicut in effectib' corpalib'

7 naturalibus q' nō ex necessitate eue-
niūt sicut astrologi pñciūt ex inspectio-
ne celestiu corpoz siccitates; pluuias
7 tēpestates 7 hmoi. ¶ Quoz aut eue-
tuū p se 7 directe nō signa nec cause;
vt vcz illozū euentū qui causatur et
per accidens p'ringunt; qz sicut phīs
in. vi. metha. probat. Ens pacci dens
nō habet cām p'cipue naturalē cuius
modi ē virt' corpoz celestiu; qz tale
ens nō ē p'prie ens neq' vnū; sicut q'
lapide cadente fiat tremor vel q'
hoīe fodiente sepulchzū inueniatu r'
thesaurus; hmoi em nō sūt vnū s3 sim-
pliciter multa. Et operatio nature sē
per terminatur ad aliquod vnū sicut
7 procedit ab vno p'cipio qd est for-
ma rei naturalis. ¶ Item non sunt si-
gna neq' cause per se et directe operū
que sunt in libero arbitrio. Et ideo si
quis vtatur consideratione lumina-
rium celestium ad p'cognoscendum
futuros casuales vel fortuitos euen-
tus aut etiā ad cognoscendū per cer-
titudinem futura opera hominum p-
cedet hoc ex falsa et vana opinione.
¶ Unde q' astrologi esse talia aliquan-
do vera p'nuunciant procedit ex du-
plici causa. ¶ Ana est quia in alio ser-
mone dictum est plures hominū pas-
siones corporales sequunt' 7 ita act'
eorum disponuntur vt in pluribus se-
cundum inclinationem celestium cor-
porum; quia pauca sunt. i. soli sapien-
tes qui non huiusmodi inclinationi-
bus moderentur. Et ideo astrologi i
multis vera p'nuunciant et p'cipue
in communibus euentibus qui depē-
dent ex multitudine. ¶ Alia vero cau-
sa est propter demones se immiscētes
¶ Unde augustinus super gen. ad litte-
ram. Fatendum est a mathematicis
vera instincta quodaz occultissimo di-
ci que nescientes humane mentes pa-
tiuntur quod cum ad decipiēdos ho-
mines fit spirituum imundozum et se-
ductorum operatio est. ¶ Quibus q-
dam vera de temporalibus reb' nos-
se p'mittunt. ¶ An concludit; qua p'p'
bono xp'iano siue mathematici siue
d. iij.

Sermo decimus.

quilibet ipse diuinationū z maxime di-
centes vera cauēdi sūt ne cōsortio de
moniorū aiām deceptā pacto quodā
societatis irreciant. ¶ Sunt secundo
posita luminaria ad causandas vicis
situidines tēporū. Et iō dī. Et tpa qd
non est intelligēdū q̄si tēpora p ea fie-
ri inciperent q̄ iā ceperāt eē cū mūdo
sed qz sit p. iij. temporū distinctio. Hā
sol intrans signū arietis facit ver. Et
in hoc tpe vt dicit Damascenus fa-
ctus est mundus. Unde et tunc incipit
plantarū z herbarū germiatio. In hoc
em tpe sol ascendens obtinet signa. s.
arietem in initio. Et i hoc fit equino-
ctium estiuale. Item thaurū i medio
est in fine signum geminorū. Et est tem-
pus veris calidum z humidum. An
medium renet in h̄yemem z estatem
qz est calidi⁹ z siccus h̄yeme s̄z humi-
dius et frigidus estate et est sangui-
nis augmentatiū. Deinde sol ascen-
dens ad cancerum facit tēpus estatis
in quo tpe sol obtinet tria signa. s. in
p̄cipio cācrū in quo fit solsticiū esti-
uale. In medio aut ē in leone. In fine
vero ptigit signū x̄ginis. Et ē tēpus
estatis calidū z siccū. Hā mediat in
ver z autūnū. vñ ex vere h̄z calidū ex
autūno siccū. Et est hoc temp⁹ cole-
re augmentatiuum. ¶ Tertio sol in-
trans signū libze facit autūnum. Et i
hoc tpe ptransit tria signa. ¶ Primo
libram i qua fit eq̄noctiū z scorpiū in
medio z sagittariū in fine. et est tem-
pus mediū inter estatē z h̄yemem. vñ
est tps frigidū z siccū qz siccitatē h̄z
ex estate z frigiditatē ex h̄yeme. Et ē
tēpus melancolie augmentatiuum.
¶ Quarto sol descendit ad capricor-
nū et fit tps h̄yemis. In quo sol tria
signa ptransit. s. i p̄cipio cap̄cornū i
quo fit solsticiū h̄yemale. In medio
sq̄riū. In fine vero piscem. Et ē tps
mediū inter autūnū z ver. vñ est tps
frigidū z humidū. Ex autūno habet
frigiditatē z ex vere h̄z humiditatem
Et i hoc tpe augmentat̄ flegma. ¶ Itē
q̄ dī. sint in signa z tpa. Dicūt qdam
q̄ ē ibi endyadis ut exponatur in si-

gna z tempora. i. in signa tēporū se-
tur et dies. Et dicit in plurali dies qz
multiplex est dies. Est em dies natu-
ralis. i. xxiij. horarū spaciū et est dies
vsualis siue artificialis. s. ab ortu so-
lis vsqz ad occasū. Et aliqñ ponitur
p tpe ideterminator ignoro a nobis
Sicut ibi in illa die stillabūt montes
dulcedinē. ¶ S̄z nota qz in p̄ma die qñ
pducta fuit. facta fuit cōis distinctio
tēporis p diēz noctē fm motū diurnū
q̄ est cōis toti⁹ celi. qui. s. potest intel-
ligi incepisse p̄mo die. S̄z sp̄ales disti-
ctiones dierum fm q̄ dies est calidi-
or sunt secundum sp̄ales motus stel-
larum z h̄c possunt intelligi. incepisse
quarta die qñ dī vt sint in dies. ¶ Et
notandū qz p̄cipiū diei diuersimo-
de accipit̄ adiuersis. Hā quidā icipi-
unt dies ab occasu solis sicut arabes
Hā dies arabū quib⁹ nūerant mē-
ses. viij. ¶ Quorū prim⁹. s. dies dñica i-
cipit ab occasu solis ex eo qz arabes
dies mensis ab ortu hora ortus lune
z ortus lune fit tempore occasus solis
Unde posuerunt arabes initium vni-
uscuiusqz diei cum nocte sua ab hora
occasus solis. Sed greci et romani z
cetere gentes que non vtuntur in mē-
sibus suis visione noue lune dies pre-
cedit noctem. i. fit initium vniuscuius-
qz diei cum nocte sua ab ortu solis vs-
qz ad ortū solis sequentis diei. ¶ S̄z
secundū leges dies incipit a media
nocte. ¶ Sed quidam sunt alij. qui ac-
cipiunt diei initium a primo appari-
tōis claritatis solis vel diei. s. in au-
roa vt vulgariter loquētes. ¶ Qui-
dam vero in meridie vt astronomi.
¶ Dicunt enim astronomi diem io-
uis incipere in meridie eiusdem diei
Et hoc intelligendū est q̄tum ad mo-
tus et adequationes planetarum.
¶ Caldei autem incipiūt a media no-
cte. ¶ Notandū etiam qz quilibet. viij.
dierum denominatur ab aliquo pla-
neta qui dñatur in prima hora illius
diei accipiendo. s. primam horam ab
ortu solis put vult albumazar i suo
introductorio. Verbi gr̄a. In p̄ma ho-

ra diei lune dñat luna. In sc̄da hora eiusdē diei dñatur saturn⁹. In tertia. iupit̄. In q̄rta mars. In q̄nta sol. In sexta ven⁹. In septima mercuri⁹. In octaua luna. In nona saturn⁹. Et sic cōtinue p̄putado tm ordinē planetarū p. xxiij. horas diei naturalis. Tertio planeta a luna dñatur i vltima hora diei lune vt iupit̄ quare in p̄ma hora die sequētis dñat mars. s. i die mart̄. In sc̄da sol. In tertia ven⁹. Et sic cōtinue p̄putado tm formā p̄dictā sequēt idē de alijs dieb⁹. ¶ Dies aut̄ sabbati s̄ dies saturni ⁊ dies dñica dies solis. In alijs aut̄ sunt nomia planetarū manifesta q̄bus denominant̄ vt lunemartis:mercurij:iouis: ⁊ veneris. ¶ De horis aut̄ diei dicēdum ē q̄ duplex ē hora i astronomia. s. eālis. ⁊ in eālis. Hora equalis vocat̄. xxiij. ps diei naturalis. An̄ si totū t̄ps diei naturalis diuideret̄ i. xxiij. ptes q̄libet illarū p̄tiū diceret̄ vna hora equalis Et iste hore sumūtur penes ortū p̄tiū eq̄noctialis ⁊ ē vna hora nihil aliud nisi t̄ps dū oritur. xv. grad⁹ de eq̄noctiali. ¶ Hora aut̄ iequalis est. xij. ps diei artificialis. vñ si itelligerem⁹ q̄ dies artificialis diuideret̄ i. xij. ptes eāles ⁊ noctis. xij. alias tūc q̄libet ista rū diceret̄ hora iequalis ⁊ ille sumūtur penes ortū p̄tiū zodiaci. Et est talis hora nihil aliud q̄ t̄ps in quo oriuntur. xv. grad⁹ de zodiaco. Dicuntur ergo ille hore iequalis nō qz hore diei sint inequales iter se vel hore noctis iter se. S̄ qm̄ hore diei sūt inequales horis noctis. Et de primis horis loquendo s̄ q̄ dies h̄ tot horas et noct tot. sed de alijs horis diei. scilicet in equalibus loquimur in acceptiōe horarū p̄ instrumēta astronomica ⁊ etiā p̄ horologia q̄ sūt tm formā astronomica. Quis nō sit possibile q̄ aliquid horologiū sequat̄ oīo iudiciū astronomie tm veritatem. ¶ Sequit̄ ⁊ annoz. ¶ Notādū q̄ ann⁹ s̄ ab an̄ qd̄ ē circū quia in se reuoluitur. Unde antiquiores ante vsū litterarum annū significabant sub specie serpen-

tis cuius cauda in os eius reuoluebatur. ¶ Sunt aut̄ tm diuersas nationes diuerie annoz. distinctio es. maiores ⁊ minores ⁊ aliq̄ h̄nt annū. iij. mesiū tm. ¶ Et arabes (vt d̄ alfagrauus) incipiunt mesiē suos a luna. annum a sole. planete etiā h̄nt annos suos. Et secundum vsū ecclesie distinguit̄ quadruplex ann⁹. Est enim ann⁹ lunaris habens. ccc. liij. dies et continet hic annus. xij. menses lunares. Et accipitur mensis lunaris tm iudeos ⁊ arabes tm cursum lune in toto zodiaco donec solem attingat qd̄ fit in. xxix. diebus ⁊. xxxi. minutorum ⁊. xl. sc̄dorum. ¶ Sed attendendum. secundum quosdam q̄ mensis lunaris duobus modis accipi potest. ¶ Uno modo p̄ spacio tēporis quo luna circuit zodiacum ab vno puncto exiens ⁊ rediens ad eūdē qd̄ qdem fit i. xxvij. dieb⁹ ⁊. viij. horis. ¶ Alio mō cōiori accipitur mensis lunaris p̄ spacio quo luna simul accēsa fuerit ⁊ redierit ad eūdē locum sue accensionis. sed cuz ibi solem non inueniat qz sol iam processit per vnum signum ipsa luna attingit solem per spaciū duoz̄ dierū ⁊. iij. horarū. Et tm hoc mensis lunaris (vt dicūt) continet. xxx. dies ⁊. xij. horas exceptis fractionibus minuto rum. ¶ Alius est annus solaris constans ex diebus. cclxv. ⁊ sex horis et ix. minuta et duo sc̄da secundū azaellem tholetanū ⁊ secundum albatēgnū Et h̄ ann⁹. xij. menses solares qui distinguntur tm motum solis in zodiaco. Et isti sunt maiores menses q̄ lunares. Hos autem menses aliter inchoant astrologi et aliter componite ¶ Astrologi enim inchoant mensem ab ingressu solis in signum. Unde p̄ncipium mensis dicunt in ingressu solis in ariete vel thauro. ¶ Compositi vero ⁊ fundatores calēdarij nō sic posuerunt initia mensium sed potius credibile est eos esse secutos medicorum cōsideratiōes ponētū mensurū p̄ncipia dies i quib⁹ vt frequēt̄ sol incipit mouere ⁊ ifluere sensibilē d. iij.

Sermo decimus

¶ Est enim annus bisextilis ex. ccclxvi. diebus cuius anni causa et necessitas (ut dicuntur computiste) hec fuit quod cum annus solaris habeat (ut dicuntur). ccclxv. dies et sex horas. philosophi videntes quod maxima esset confusio si annus noster per horas terminaretur. scilicet ut primus inciperet ab ortu solis et terminaretur in meridie. ¶ Secundus a meridie et terminaretur in occasu. ¶ Tertius ab occasu et terminaretur in media nocte. ¶ Et quartus a media nocte in ortu solis. Continuerunt ut ille sex hore absque ulla computatione preteriret tribus annis donec in quarto anno facere valeant solis diem qui bisextilis quod. vi. kal. bis phunciat. Vel secundum astronomos bisextus quasi ex bisse momentorum collectus quod sic declaratur. ¶ Dicunt enim quod sol in quolibet signo moratur. xxx. diebus et xxx. trientibus horarum et xxx. bisse momentorum faciunt. xx. momenta et sic duo puncta: sed multiplicatis. x. horis duodecies habemus. v. dies et multiplicatis duobus punctis duodecies habebimus sex horas ex bisse momentorum collectas. Et quod ex istis sex horis puenit ille dies propterea bisextus. ¶ Est quarto annus embolismalis qui. ccclxxx. dies excedit habens. xiiij. lunationes. ¶ Tertio ponitur tertium officium ad quod deputata sunt celi luminaria est ad manifestationem rerum. scilicet ut luceant in firmamento celi. Quod necessarium est homini ad cognoscendum et contemplanandum celestia corpora que alio sensu quam visu cognosci non possunt et visus sine luce non videt. Quidam tamen ut pitagorici dixerunt corpora celestia esse sonantia et ex confractione adinuenientem spherarum motarum causari armonicos sonos ut sic agnosci possint etiam per auditum: sed tamen (ut dicuntur pitagorici) non a nobis qui sumus hic in terra auditur huiusmodi sonus quod vel propter immensam distantiam vel quod a natiuitate afluati sumus non percipimus tale sonum sed quod est quod si corpora celestia essent sonantia tunc sonus spherarum maxime distantium esset minime perceptibilis et maxime propinquarum esset maxime perceptibilis et me-

dio modo distantium esset medio modo perceptibilis. Et sic saltem ista differentia perciperetur. Manifestum est enim quod quedam spheræ celestes sunt nobis propinquiores et quedam a nobis remotiores imo etiam eadem celestia corpora sunt nobis quandoque magis propinqua quandoque magis remota sicut sol et stelle et planete et luna propinquiores sunt capitibus nostris. quam sunt super nostram habitabilem terram quam quam oblique respiciunt nostram terram habitabilem. ¶ Item maius corpus deberet facere maiorem sonum et magis percipi. An cum sol sit maior omnibus planetis deberet magis sonare et magis audiri. ¶ Et cum una stella sit velocius motus et propinquior nobis quam alia deberet etiam eius sonus magis audiri. Nam dato quod planete deferentur in epiciclis erit aliquis longior pars dyametri super zenith caputem et tunc stella altius et longius distat a capite et debet minus sonare: et hec differentia debet esse perceptibilis. An non est credibile quod corpora celestia sint sonantia et ideo solo visu cognoscuntur lumine manifestate. ¶ Notandum est autem quod luminaria et stelle que sunt in firmamento secundum veritatem conveniunt in hoc quod habent lumen a sole nec a seipsis lucent. Cum enim omne quod est in multis secundum unam rationem. Primum fit in uno quod est omnium illarum causa sicut causa calidorum ignis. Lumen autem in celo multiplicatum sic quod unum sit causa multiplicationis huiusmodi. sed nichil aliud apparet quod puenientius possit poni tale et ideo bis sol quasi solus per se lucens. In receptione autem luminis a sole differunt stelle recipiendi virtute: sicut differunt nobilitate nature. Quedam enim sunt nobilissime et purissime et ideo lumine receptum ab ipsis statim penetrat ab una superficie que est opposita soli ad superficiem itaque tota spheræ stelle impletur lumine sic quod nichil obscuritatis remanet in talibus stellis et lumine earum non declinat a primo candore sicut facit iupiter et quedam stelle ei similes. Et quedam stelle a lumine penetrantur sed lumine in eis

declinat ad ruborē q̄ prouenit eo q̄ corp⁹ recipiēs ip̄m nō est adeo nobile z sic accidit in marterz in plurib⁹ alijs stellis q̄ rubee apparent. In quibusdā aut̄ declinat ad pallore vt in venere z in quibusdā ad obscuritatē sicut in quibusdā stellis rubeis. Et i quibusdā ad colorem rubeum sicut in galacia. Et in oibus tāta puritas est q̄ stella recipiens lumē in parte que vertitur ad solem statim impletur sc̄dm totā superficiem z p̄ oia ei⁹ interiora sicut si lumen recipiatur a candela. ¶ Luna q̄ est quasi terrestris nature nō est in toto purā lūi. Si diffūdit lumē receptū in ip̄a parz in interiora z nō penetrat. Et ideo apparet vt nouacula z hec lunaris corp⁹ opacitas ē q̄re luna solē eclipsat z ecōtrario stella veneris et mercurij supposito soli eū nō eclipsat pro eo q̄ sol implens illas stellas ad ip̄m cōuertitur statim p̄fundat lumē suum in eis vsq̄ ad inferiorem superficiem ad nos cōuersam. Et sic hūare lucēs positū sup lūitare facit eclipsim non apparere. In luna vero qz quasi terre. i. opace vel sp̄isse nature est nō accipit lumen fm̄ totā suum profūdū. Et iō in eclipsi solis apparet luna nigerrima vt nigredo carbonū. Nō solū aut̄ sūt posita lūitaria vt luceāt i firmamēto s; etiam vt illuminent terrā. s. ad utilitatem aialium z precipue hominū habitātū in terra. ¶ Allegorice aut̄ lūitaria posita in firmamēto fuerūt ap̄ i firmati in xp̄o qui dati sūt nobis in signa directiua in q̄tū nos suis exemplis z verbis direxerunt. Unde cor. ¶ Signaculum apostolatus nostri vos estis. zc. Item in signa distinctiua distinguimur nos fideles ab infidelibus per baptismi characterem. Et ipsi ap̄ i fuerunt primi qui a xp̄o ad baptizandum missi sunt. Mar. ij. Euntēs docete omnes gētes baptizātes eos. zc. Ephe. i. ij. Et vos signati estis. zc. Item in signa confirmatiua quia signis et miraculis suam doctrinam cōfirmabat. Actuum. ij. Per manus autem apostolorum fiebāt signa

Item fuerunt positi in t̄pa qz fuerūt p̄figurati in t̄pe legis nature in. xij. patriarchis filiis iacob. Item in t̄pe legis moysae in. xij. fontibus in helim. Item in tempore legis euangelice fuerunt electi et officio a. ossolico deputati. Roma. xi. In hoc tempore reliq̄e secundum electionem gratie dei salue facte sunt. In t̄pa ap̄loz fuerūt tēpora fructifera in quibus inundauerunt pluuie gratiarum z repleta est ecclesia cibo verbi dei et leticia spiritali actu. xiiij. De celo dās pluias et tempora fructifera implens cibo sp̄iali z letitia corda vestra. Item apostoli fuerunt vt dies pleni luce diuine cognitionis et calore diuini amoris z mercede fructuosi laboris. ps. Dies pleni inueniantur in eis. Item fuerūt positi in annos. Ipsi enim fuerunt anni in quibus ecclesia fuit humiliatōnem z malorum persecutionem passā sed tamen ex hoc postea iustificata et exaltata ita vt dicere possint fideles letati sumus pro diebus quibus nos humiliastis et annis quibus vidim⁹ mala. Ipsi lucebant in firmamento fidei. In quibus lucetis sicut luminaria in mundo. zc. ea scilicet luce de qua Mathe. v. Sic luceat lux vestra coram hominibus. zc. Ipsi illuminauerunt terram. i. ecclesiam apoc. xvij. terra illuminata est. zc. ¶ Moraliter autem pro nobis data sunt signa z tempora z lūitaria. ¶ Signa sūt sancti viri quos nos debemus imitari. Nam signorum corporū celestium (vt patuit supra) quedā sunt ignea: quedam aerea: quedam aquea z quedam terrea. Sic z sc̄toz viroz quos imitari debemus quidā fuerunt ignei. i. inflāmati per dilectionem. Quidam aerei. i. illuminati per cōtēplationē: quidam aquei. i. lacrimosi per cōpunctionem et quidam terrei. i. fructuosi per operationem. Sed quidam miseri nō attendūt ad ista signa immo dicunt illud psal. Signa nostra non vidimus. ¶ Item data sunt nobis in tempora. ¶ Primo quidē ad impetrādā sicut

Sermo vndecimus

in curia romana añq̄ claudatur per mortē bulla dñe gracie. ysa. x. it. tempore accepto exaudiui te. ¶ Item ad operandū ne simus ociosi quia operantibus soluitur merces gal. vii. Dū tempus habem⁹ operemur bonū. Itē ad purgandū. i. p̄cā per p̄niam Job. xxxij. dedit illi deus t̄pus p̄nie. zc.

¶ Item sicut plāte h̄nt tēpora ad fructificandū sic homo ad beneviuēdum. Mathe. xxi. reddāt ei fructū tēporib⁹ suis. Sed ista tēpora habent dies et annos. Dies t̄pales grati iūt q̄ sunt clari sine obscuritate z tranquilli sine tempestate: claritas diei est veritatis cognitiō. Tranquillitas diei est pacifica conuersatio. De his d̄r ysa. xlv. Fiat pax et veritas in diebus meis. ¶ Item habent annos. Annus habet quatuor partes scilicet ver in quo significatur nouitas cōuersationis qz in eo est renouatio arborum et plantarum. ¶ Item estas in qua feruor dilectionis quia estas calida et feruens est. ¶ Item autūnus in quo maturitas perfectionis qz tunc est maturitas fructuum. ¶ Item hyems in quo asperitas tribulationis qz p̄ multas tribulatiōes op̄nos intrare i regnū dei. Et sic perducitur homo ad ānum eternitatis in quo corona gl̄ie percipitur. ps. b̄ndices corone āni benignitatis tue. ¶ Itē habem⁹ luminaria. i. sē suū ad illuminādū terrā corpis nostri. Mathe. vi. Lucerna corpis tui ē oculus tuus si ocul⁹ tuus fuerit simplex Sed cauendum est ne ista luminaria eclipsentur per peccatum. Mathe. vi. Aide ne lumen quod in te est tenebre sint. Adhas tenebras repellēdas orus est sol iustitie scilicet filius dei. ysa. lx. Ecce tenebre operient terram et caligo populos super te orietur dominus scilicet ad illuminandū te lumine gracie vnde tandem peruenias ad lumen glorie. Et ideo subditur. Et gloria eius in te videbitur. Ad quam gloriam. zc.

¶ Sermo vndecimus adhuc de opere quarte diei.

Ecit⁹ deus duo lūiaria magna lūiare mai⁹ vt p̄ellet diei. Et lūiare min⁹ vt p̄ellet nocti z stellas. ¶ Postq̄ p̄mā est p̄ductio lūinariū in ḡnali z lucis ponit in sp̄ali. Qz fit metio de sp̄alibus luminari⁹. An̄ d̄r q̄ fecit duo magna luminaria. zc. ¶ In quib⁹ verbis ¶ Primo fit metio de luminari⁹ q̄ sūt apparētis maioris qz fecit duo magna lūiaria. ¶ Sc̄do de his q̄ sūt apparētis minoris. i. de stellis cū subditur z stellas. ¶ Circa p̄mū tāgūtur duo. ¶ Primum eoz p̄ductio qz fecit duo magna luminaria. ¶ Sc̄dm eozū distinctio: qz lūiare mai⁹ vt p̄ellet diei. Et lūiare min⁹ zc. ¶ Circa p̄mū notādū q̄ duo lūiaria q̄ deus d̄r p̄duxisse intelligūtur sol z luna: q̄ inter luminaria celi sp̄aliter dicūtur magna qz s̄m sensum apparēt omnibus i yderibus maiora. Vel s̄m crisosto. dicuntur magna nō tā q̄titate q̄ efficacia z virtute: qz et si alie stelle sint maiores in q̄titate q̄ luna: t̄n effectus lūe magis sentit̄ in istis inferioribus. Et ista duo sunt hic breuiter declaranda. ¶ Primo quō luna est maioris q̄tittatis q̄ alie stelle ¶ Sc̄do quare eius effectus magis sentit̄ i istis inferiorib⁹ Sc̄dm enī traditionē alfagrani sol est maioris q̄tittatis oibus lūiari⁹ celi Et est mēsurā corpis solis. Cēties sexagesies septies maior q̄ corp⁹ terre. ¶ Et post solē maioris q̄tittatis sunt xv. stelle fixe. ¶ Quaz vna est in signo arietis in fine imaginis drachonis. ¶ Alia est in thauro. i. stella rubea q̄ est cōtra oculum thauri z d̄r etiā cor thauri. ¶ Tercia est i geminis. i. stella rubea cui⁹ cursus est prope zenith capitis in quarto climate. ¶ Quarta est stella q̄ est sup̄ sinistrū pedē geminorū. ¶ Quinta ē stella rubea q̄ ē sup̄ humerū dextrū geminorū. ¶ Sexta est stella imaginis nauis ¶ Septia ē a serē de xtra. i. canis i fine geminorū z vitas. i. quia z sexta sūt i medio celi vna hora ¶ Octava est in cācro. i. a serē sinistra. i. canis septētrionalis. ¶ Nonā

est in leone que dicitur cor leonis.

¶ Decima in angulo circuli signorum in cursu vtz solis et vocatur aliarpha.

¶ Undecima est in libra. s. stella que dicitur ieremis et est super manum virginis sinistram

¶ Duodecima stella que dicitur laceator et est stella rubea cuius cursus est prope summitatem capituli.

¶ Decima tertia est stella que est prope pedem dextrum virginis cethi que est stella tenebrarum

¶ Decima quarta in sagittario. s. multum cadens cuius cursus est super zenith capituli.

¶ Decima quinta est stella que est in manu piscis meridiani. Cuius cursus est prope cursum scorpioidis.

¶ Et iste sunt maiores omnibus stellis firmamenti et sunt in primo gradu magnitudinis quo ad

stellas fixas quarum probatio sapientibus fuit possibilis: distinguntur autem per sex gradus

sive ordines magnitudinis stelle fixe. An predictas. xv. stelle sunt in primo gradu magnitudinis

et vnaqueque earum est ceteris et septies maior terra

¶ Post dictas. xv. stellas maioris quantitatis est iuppiter cuius. s. magnitudo est nonagesies quinquies maior terra.

¶ Post iouem maioris quantitatis sunt omnes alie stelle fixe in ordinibus suis.

¶ Nam vnaqueque stellarum secundi ordinis nonagesies est maior terra.

¶ Et vnaqueque tertii ordinis est septuagesies et bis maior terra

¶ Et vnaqueque quarti ordinis quinquagesies et quater maior terra.

¶ Et vnaqueque quinti ordinis trigesses quinquies et trigesses septies quantitas terra.

¶ Et vnaqueque sexti ordinis decies septies quantitas terra.

¶ Post octavas stellas maioris quantitatis est mars et est mensura eius decies octies tantum quantitas terra

et dimidium et octava eius

¶ Post martem est terra cuius ambitus est. 252000 stadiorum

¶ Vnde autem est vna de. xxxvij partibus terre.

¶ Deinde luna que est vna pars de. 39. partibus terre.

¶ Altitudo mercurii que est vna de. 22. milibus partibus terre fere.

¶ Et sic patet secundum traditionem alfragani quod luna est minor quantitate omnibus lunaribus propter mercurium

¶ Quidam autem ex hijs (ut ptholomeus in almagesti tradit) colligunt quod magnitudo corporis saturni. i. ambitus corporis eius est. 91600.

tudo vero iouis in circuitu est. 9316.

¶ Magnitudo autem martis est. 23800

¶ Magnitudo solis est. 213200.

¶ Magnitudo veneris est. 4248629

¶ Magnitudo lune est. 5958.

¶ Magnitudo autem mercurii est. 52.

¶ Et in mensura iste sunt miliaria. puta. 4000. cubiti faciunt vnum miliare.

¶ Secundo declarandum est quare effectus lune magis sentitur in istis inferioribus.

Et est triplex causa siue ratio.

¶ Prima est quod luna est magis propinqua terre.

¶ Que enim minus distant magis imprimunt et efficacius mouentur

¶ Quia autem luna magis sit vicina terre ostendit alfraganus differentia. xij. vbi ponit distantiam vniuscuiusque planete a terra

secundum quod potest esse maior. i. secundum quod planeta potest eleuari in maiori altitudine.

Et dicit quod maior distantia lune a terra que est propinquior distantia mercurii est ducentorum milium

et quingentorum. xliij. milium miliariorum.

¶ Et maior longitudo mercurii que est propinquior longitudo veneris est quingentorum milium et. xliij. milium septingentorum. i. miliariorum.

¶ Et longitudo longior veneris que est propinquior solis est trium milium et sexcentorum milium et. xl. milium miliariorum.

¶ Et longitudo longior solis. que est propinquior martis est duum milium et quingentorum octo milium et septuaginta. viij. milium miliariorum.

¶ Et longitudo longior martis que est longitudo propinquior iouis est. xxvij. milium milium et octingentorum. lx. milium miliariorum.

¶ Et longitudo longior que est propinquior saturni que est equalis longitudini stellarum fixarum est. 65357500.

¶ Alij autem dicunt quod longitudo conuere superficie sphere saturni a centro terre est. 733677. miliariorum.

¶ Et longitudo conuere sphere iouis a centro terre est. 52529881. miliariorum.

¶ Et longitudo conuere sphere superficie martis a centro terre. 32352075.

¶ Et longitudo conuere superficie sphere solis a centro terre est.

¶ Et longitudo conuere superficie sphere solis a centro terre est.

¶ Et longitudo conuere superficie sphere solis a centro terre est.

Sermo xi.

3392866. ¶ Et distantia conuere su-
perficie sphere veneris a cetro terre
est. 9096. ¶ Et distantia couere sup-
ficie sphere mercurij a cetro terre est.
57930. ¶ Et longitudo conuere su-
perficie sphere lune a centro terre e.
107936309198. ¶ Longitudo vero co-
caue superficie a centro terre e. 10793.
¶ Et sunt iste mesure miliaria put.
4000. milia cubiti faciunt vnum mi-
liare. ¶ Et sic p̄ quomodo luna e pro-
p̄ in quoz istis inferiorib⁹. Et iō magis
mouet ⁊ magis sentitur ei⁹ effectus.
¶ Secunda ratio huius est quia in lu-
na cum sit infima congregantur vir-
tutes oim superiorum mouentium ⁊
maxime solis a quo recipit lumē. vn-
de q̄ sol facit in anno sm variationē
humoris ⁊ caloris luna facit i mense
vt aristo. dicit in libro de aialib⁹. Et
ideo luna maxime agit mouēdo ista
inferiora. ¶ Variat tñ lune effect⁹ in
istis inferiorib⁹ sm varietatē signoz
celi i qb⁹ est luna. Unde dicunt astro-
nomi q̄ si luna fuerit in signis mobi-
lib⁹ significat sup mutabilitatē reruz
festinant vel nihil durabile fit in eis
cum sint in ascendente nec plongat
tēpus eoz que tñc incipiūt. Et bo-
nū est i eis seminare. emere ⁊ v̄dere
⁊ mulierem firmare. hec enim omnia
sub eis p̄ficiūt. Et infirm⁹ illo tpe inci-
piens egrotare liberabit ⁊ ad bonuz
terminabit egritudo. Et fugiens tñc
tēporis cito reuertet. Peregrinatio
aut vtilis e in eis. Et si quis tñc pro-
miserit perficiet promissum. Et rumo-
res falsificant in eis et somnia. Non
curet sub eis aīnis medic⁹ qm̄ medi-
catio non erit firma. Et non fundetur
in eis fundamentū. Et breuit omē qd
inceperit in eis cuius stabilitate vo-
lueris non erit stabile. ¶ Omne autē
op⁹ instabile ⁊ festinationis incipiat
sub eis. Et si luna fuerit in signis fi-
xis tñc e congruitas omni opi cuius
stabilitas ⁊ plongatio tēporis q̄rit.
¶ Et vtile e i eis edificare ⁊ nuptias
celebrare. Et q̄ irascit i eis nō poterit
cito mitigari. ¶ Et si fuerit luna in li-

gnis cōibus tñc tēporis inceptū i eis
erit sepe reiteratum et frequenter ac-
cidit in eis ingenium et deceptio. Et
si capitur tunc fugitiuus redit ad fu-
gam suam secundo. Et quicquid va-
dit in eis ad iudicem non firmat sen-
tentia neq̄ iudicium. Hec tunc tēpo-
ris incipiat aliquis ire cum nauī. Et
quando moritur tunc aliquis morit⁹
post eum alius in proximo. Et mitte-
re tunc pueros ad lras e bonū. Ista e
sētētia zaelis phi in lib. de electiōib⁹
hozarū. ¶ Tertia rō quare effect⁹ lu-
ne maxime sentit in istis inferioribus
est sm aristo. quia luna appropiquat
similitudine ad naturam terrestrium
⁊ ideo obscuritatem retinet etiā post-
q̄ illuminata est a sole. Et ideo pro-
pter cōnaturalitatem variat terrena
vt aristo. dicit magis q̄ aliq̄ corp⁹
aliorum q̄ sunt in celo. Et maxie facit
luna orietatē in corpe humano preci-
pue q̄tū ad humores. Et qz ex humo-
rib⁹ vt plurimū causant egritudines
in diuersis partib⁹ corpis. Unde est q̄
piti medici multū i curis hominum
respiciunt ad lunam. Unde dicit ABe-
sallach q̄ sapiens medicus inspicere
debet ad partem corpis in qua fuerit
egritudo et ad partem celi in qua fue-
rit luna. Qm̄ si egritudo fuerit i pte
capitis gutturis aut pectoris curan-
da e egritudo tñc cū luna fuerit i arie
te thauro ⁊ gemis. Et si fuerit egritu-
do i pte vētris aut i pectore curāda e
cū luna fuerit i cancro leone ⁊ xgine
⁊ capricorno ⁊ aquario ⁊ piscibus.
Si vero fuerit morb⁹ in pte inferiori
vt in ano vel inferi⁹ curādu est cum
luna fuerit in libra scorpione aut sa-
gittario. et sic luna iuncta forūnis
aucta lumine. Et cum voluerit medi-
cus curare aliquā egritudinē oculi vt
fiat abscissio cum ferro sit luna aucta
lumine semper iūcta forūnis. Et sit
iupiter super terram in ascendente.
aut. xi. aut. x. aut. ix. et non iungatur.
Et si hoc non potest fieri cauendū
est ne luna sit in signis terreis vel
sit in coniunctione cum marte. Et

aduertendū est diligenter q̄ mars nō sit in dñio suo in curatiōe oculorum z etiā toti⁹ capitis vt scindatur aliq̄s cum ferro cū luna fuerit in signo cōi vel mobili. Et si voluerit aliq̄s dare medicinam euacuatiuam sit hoc cuz luna fuerit in signis aquaticis i ascēdēte. ¶ An̄ ptholome⁹. Signa inquit in accipiēdo purgatoriū meliora sūt aquatica z eoz meli⁹ est scorpio dete ri⁹ vero cancer z etiā q̄ luna sit fortuna ta z ne iūcta cum saturno quia tūc dicitur luna esse impedita. ¶ Sūt ei plu res modi quib⁹ fm dorothium luna dicitur esse impedita. ¶ Primo qñ lu na ē cōbusta ppe. per. xij. gradus añ vel retro. ¶ Secūdo qñ ē i oppositiōe so lis. ¶ Tertio qñ ē cōiuncta cū malis sicut cū saturno vel marte. ¶ Vel etiā qñ est in aspectu malorum. Sunt enī secundum astrologos. v. planetarum aspect⁹. s. oppositus coniunctus ter tius quartilis z sextilis. Oppositus aspectus est qñ duo planete sunt i op positis signis. Omne enim signū op positum alteri signo in zodiaco respi cit ipm in oppositiōe. Et planete eri stentes in oppositis signis dicunt se respicere opposito aspectu. ¶ Et iste aspectus dī prim⁹ p̄p̄t̄ trarietatem si gnoz z p̄cipue qñ planete i eis existē tes hñt cōtrarias qualitates vt si ve n⁹ sit in ariete z saturn⁹ in libra. ¶ Cō iūctus aspect⁹ est qñ vn⁹ planeta ir radiat sup aliū in eodem signo citra xv. grad⁹ scdm̄ zaelem. Et vt ipse di cit hic aspectus fortissim⁹ dicitur qñ duo planete maliuoli coniunguntur in signo eiusdē cōplexionis vt satur nus et mars in ariete vel thauo. Sz secus de planetis beniuolis vt si iupi ter z venus coniungant̄ in libra vel in geminis quia non est aspectus ma lus sed bonus. ¶ Tertius aspectus ē quando inter duos planetas ē tertia pars zodiaci. s. c. xx. gradus. i. iij. si gna. Et hic aspectus dicitur optim⁹ quia ē perfecte amicitie vt dicit Adi sael. s. propter concordiam signorum quia non est contrarietas signorum z

precipue si sint planete in qualitatib⁹ concordantes vt iuppiter et venus. ¶ Quartilis aspectus est qui conti net quartam partem zodiaci. s. quan do iter duos planetas sunt tria signa integra. i. xc. grad⁹. Et hic aspectus dicitur esse malus. qz est aspectus ire z inimicitie z inuidie qd̄ est prop̄i con trarietatem signorum in qualitatib⁹ et aliquando etiam planetarum vt si sol fuerit in ariete z saturnus in can cro. ¶ Sextilis aspectus est qui con tinet. vi. partem celi. s. qñ inter duos planetas sūt duo signa. i. lx. gradus. Et talis aspectus dicitur bonus et laudabilis et fortunatus quia est si gnum dilectionis medie. s. propter cō cordiam signorum vel etiam plane tarum in qualitatibus. ¶ Si ergo lu na sit in aspectu malo et precipue cū planeta maliuolo vel ecōtrario dicitur esse impedita. ¶ Quartus mod⁹ impedimenti lune est si ipsa sit in capi te vel i cauda draconis prope. xij. gra dus q̄ sunt terminus eclipsis. ¶ Qui tus modus est si sit luna in vltimis gradibus signorum qui sunt termini malorum. ¶ Sextus modus est si sit i via combusta que est finis libe et iiti um scorpionis. Et hoc ē deterius ex impedimenti lune et maxime si fue rit de facto mulieris vel de venditio ne vel de emptione aut pegrinatione ¶ Septimus est si sit luna in opposi tione domus sue. ¶ Octauus modus est si nulli coniuncta sit. ¶ Sunt etiaz alij modi sed non manifesti et ideo omittendi. ¶ Generaliter ergo dicūt astronomi cauendum esse cum aliqd̄ est agendum ne luna sit infortunata vel impedita. sed sit in ascendente for tunata z non impedita. ¶ Patet ergo ex omnibus dictis quare sol et luna dicuntur luminaria magna quia sol est maius omnibus q̄titate et virtu te. ¶ Sed luna dicitur luminare ma gnus vel propter magnitudinem vir tutis circa ista inferiora vel propter apparentiam sensus qz propter p̄p̄i quitatem suam apparet sensui maio

Sermo undecimus

ris quantitas quae stelle que in rei veritate sunt maiores ea. ¶ Secundo ponitur distinctio istorum duorum luminarium in quia luminare maius. i. solem ut praesentet diei. Et dicitur praesentet diei quia luminis sui presentia diem facit. Et luminare minus. i. lunam ut praesentet nocti. quia scilicet illuminat noctem. ¶ Sed contra hoc obijcitur quia luna non praesentet nocti quoniam est prima probabile autem est quod luna fuerit prima facta. Sic enim homines incipiunt computare ergo luna non est facta ut praesentet nocti. ¶ Sed ad hoc dicendum quod luna quoniam est perfecta oritur vespere et occidit mane et sic praesentet nocti. Et satis probabile est quod luna fuerit facta plena. sicut et herbe facte sunt in sua perfectione facientes semen et similiter aialia et homo. licet enim naturali processu ab imperfecto ad perfectum deveniat simpliciter tamen perfectum prius est imperfecto. Augustinus tamen hoc non asserit quod dicit non esse inconueniens quod deus imperfecta fecerit quae post modum imperfecta. ¶ Notandum est etiam quod sol dicitur luminare maius non tamen respectu lune. sed etiam respectu omnium aliorum luminarium quod vix omnia celi luminaria. in. iiii. excidit. ¶ Primo quidem in quantitate. s. magnitudinis et hoc ostensum est supra in principio sermonis. ¶ Secundo in claritate quod est principium luminis in omnibus alijs ut dicit aristoteles. i. lib. de proprietatibus elementorum et planetarum. Et cum eo concordant auicenna et ptholomeus et mesalachus. quod dicunt sicut omnium calidorum est vna prima causa scilicet ignis. Ita oportet omnium luminosorum sit vnum principium et hoc non est nisi sol. Et ideo dicitur vocari sol. i. solus lucens sicut etiam in homine (quod est ut minor mundus) vnum membrum influat in omnibus scilicet cor. Et ideo etiam opus quod sol plus habeat de luce quam aliud luminare: sicut ignis plus de calore. vñ eccl. xvij. quid lucidius sole quasi dicat nichil. ¶ Tertio in dignitate. vñ dicitur vas admirabile eccl. xliij. Sol in aspectu adnuncians. In exitu vas admirabile opus excelsi. ¶ Quarto in virtute. Nam maioris

virtutis est et plus influat in superiora et inferiora corpora et ideo omnia respiciere dicitur eccl. xliij. Sol illuminans per omnia respexit. ¶ Luna autem dicitur luminare minus respectu solis vel minus. i. minoris quantitate etiam respectu aliorum ut supra patuit. Est tamen nichilominus magne virtutis et dignitatis. Nam secundum basilium. Luna est decor noctis mater rosis ministra humoris dominaatrix maris. mensura temporis. emulatrix solis et imitatrix aeris. Iste sunt. viij. virtutes et dignitates lune. ¶ Prima quia est decor noctis. s. non tantum quia noctem illuminat. sed quod precipue in nocte decor ipsius apparet praesertim in plenilunio. ¶ Sed tamen aduertenda est cautela quare luna aliquando apparet nobis plena aliquando vero varie diminuta. Quae ei huius est luna non habet lumen quod nostrum visus possit imitare nisi a sole. Et semper illa medietas lune que obijcitur soli illuminatur ab eo. ¶ Cum ergo luna est in coniunctione cum sole medietas lune obiecta nobis est sine lumine. Et cum luna sit velocior in motu suo quam sol pertransit solem et tunc aliquantula portio eius medietatis que soli est obiecta incipit conuertere ad nos et apparere ad modum figure arcualis. Et quanto plus recedit a sole tanto plus pars illuminata incipit apparere nobis donec luna sit in oppositione et tunc medietas eius que obijcitur soli tota nobis apparet totaliter illuminata quare videtur nobis luna plena lumine. Et cum luna transit a via oppositionis consequitur solem donec erungatur iterum et tunc medietas illuminata a sole incipit paulatim occultari aspectui nostro donec de ipsa nichil nobis appareat et sic quotieslibet mense accidit ista diuersitas que dicitur incrementum vel decrementum lune. ¶ Secundo luna est mater rosis Nam vim humiditatis suae aeri imprimat et aerem subtiliter alterans et immutans in ipsius superficie rosam signat. vñ manifeste videmus quod est.

uali tempore quanto luna serenior tanto habundantior ros super gramina descendit. ¶ Tertio est ministra humoris. Nam in augmento lune humores crescunt in corpore et humescunt in capitibus cerebra in ossibus medulle et breuiter in corporibus omnis humoralis substantia. Et similiter in eius diminutione hec omnia minuitur, propter quam causam melius est minuere sanguinem in lune augmento quam in decremento, sed lingua incidere pro edificijs vel arbores plantare vel inserere est melius in decremento quam in augmento. Cuius ratio est quia in augmento crescunt humores, si tunc arbores insereres vel plantares humorum nunquam qui in planta habundaret quia ab ea regi non posset, fructus vermiculosos faceret. ¶ Ligna etiam tunc incisa edificijs non sunt apta quia propter humiditatem inclusam ad putredinem sunt apta a vermibus etiam faciliter corrodantur et etiam perforantur. ¶ Quarto est dominatrix maris. Nam sicut adamas trahit ferrum post se ita luna mouet et trahit post se oceanum, unde in ortu suo intumescit mare et crescit ex parte orientali, et decrescit ex parte occidentali, et econuerso quando est in occa sua, secundum autem quod luna plus vel minus proficit in lumine. Ita plus vel minus in fluxu suo se extendit vel retrahit ipsum mare. Et sicut dicit Aduarus in libro ciceronis. ¶ Oceanus in incremento lune retinet istum modum. Primo enim die crescentis lune fit copiosior solito et habundat in summo, sed in secundo minuitur et decrescit usque ad diem septimam. Deinde iterum crescit per vii. dies. Ita quod in xiiii. die in totum est plenum in summo. Unde in nouilunio semper est mare plenum. ¶ Quinto luna est mensura temporis, quia secundum motum lune accipiuntur anni lunares qui apud hebreos obseruabatur, unde ecci. xliij. luna in omnibus in tempore suo ostensio temporis

et signum eius. ¶ Et continet annus lunaris. ccc. liij. dies, unde deficit ab anno solari in xi. diebus. Et ideo hebrei annum seruant minorem quam nos xi. diebus preter quadrantem unius diei. ¶ Sexto est emulatrix solis. Nam aliquando ipsi soli est ante, aliquando retro, aliquando super, aliquando subter. ¶ Aut enim est cum sole in coniunctione, ut quando ascendit, aut a latere, ut quando a sole recedit, vel quando ad solem reuertitur, aut in plena oppositione quando totaliter soli opponitur: sed quando luna est sub sole ita quod recto diametro inter nos et solem sit interposita tunc eclipsat solem. ¶ Sed non potest eclipsis solis accidere naturaliter nisi in coniunctione solis et lune quando de nouo accenditur et ipsa coniunctio in linea ecliptica celebratur, et hoc est semper quando sol est in capite draconis et luna in cauda et econuerso. Unde dicit albumazar in libro de motu planetarum. Si luna inter nos et solem obuiat defectum radiorum nobis facit in capite vel in cauda draconis. ¶ Luna autem eclipsam patitur ex interpositione terre inter eam et solem. Nam cum sol illuminet medietatem spheræ terre, successiue tamen secundum motum eius ab oriente in occidentem, et sol sit maior terra, oportet quod terra ex parte non illuminata producat umbram in aerem habentem figuram pyramidalem que scilicet incipit a lato et tendit in conum id est in angustum. Huius autem umbra terre secundum ptholomeum et alfagramum differentia. xviij. habet longitudinem a facie terre quousque deficiat equalè diametro ducetes sexagesies octies. Ex quo patet quod protenditur ad utramque spheram lune, tanta est sexagesies quater tamen quam dimidius diameter terre secundum alfagramum. Sicut autem sol regulariter et semper decurrit sub ecliptica ita et acumen umbræ terre directe sub ecliptica fertur, ita quod si linea longitudinis umbræ pro-

Sermo xi.

traheretur in longū vsq; ad zodiacū
in ecliptica finiretur. Abi nadir so-
lis. i. oppositum signum significatur.
Et q; luna nō est sub ecliptica nisi qñ
est in capite v; cauda draconis nec ap-
propinquat ad eclipticam nisi qñ ap-
propinquat alteri istorū. ¶ Hinc est q; lu-
na nō pōt ab umbra terre pprehendi
neq; p pñs eclipsari nisi sit in capite
vel cauda draconis vel ibi prope. Et
quia ista umbra terre rotunda est et
sphericalis et in rotūditate sua subtili-
atur ad acunē pueniēs et huius pro-
fūditas rotunditatis est in qua luna
recipitur vel totaliter vel partialit̄ et
tū; eclipsatur in toto vel in parte: et
fm q; magis vel min⁹ in tenebris cō-
prehenditur scdm hoc est maior eclip-
sis vel minor. Ana qñ est luna in ho-
ra oppositionis in pūcto capitis vel
caude: ita q; centrum lune sit sup cen-
trum rotūditatis vmbre tūc est eclip-
sis maxime et lōgioris more. Si aut̄
sit centrum lune extra centrū rotūdi-
tatis vmbre tūc est minor eclipsis: et
tanto minor et breuioris more q; cen-
trum lune est magis longe a centro
vmbre. ¶ Et est notandum q; sicut al-
chabius dicit. Si fuerit eclipsis in si-
gnis frigidis significat grauitatē fri-
goris in proximo in tpe sequēti: nisi
cōiunctio maxima aliūde impediāt in
toto vel in parte. Et si fuerit in signis
aquaticis significat habūdātiā pluui-
arum maxime si fuerit hyems. Sive
ro fuerit estas temperamentū in aere
gnabitur: sic intellige in alijs signis
fm signorum naturā. Et si stelle fortu-
nate tpe eclipsis sint in cōiūctione cū
luna vel aspexerint eam tunc attestat̄
eclipsis super bonum. ¶ Si autem in
fortunate fuerint in pūctione cū lu-
na vel aspexerint illam attestatur eclip-
sis super malum. Et maxime tūc ca-
uendum est incipere seminare q; nul-
lus ide nasceretur fructus sicut expi-
mento pbatum est. ¶ Dicunt etiā qui-
dam sapientes q; verius iudicium ac-
cipitur in eclipsi hoc modo q; accipia-
tur ascēdens qñ est in medio eclipsis

et videatur quis sit dñs ascendētis
et si fortunat⁹ sit certissime attestatur
eclipsis super bonū. Si autem sit ifor-
tunatus multo tunc accidunt multa
mala sicut fames pestilentie aeris et
similia. ¶ Septimo luna ē imutatrix
aeris et mediāte aere maxime imutat
corpora humana. ¶ Unde hypocrates
in principio pnosticoꝝ de luna lo-
quens ait. Est quoddā celeste syd⁹ in
quo oꝝ medicum prouidere cui⁹ pro-
uidētia est mirabilis et stupēda. ¶ Et
galienus in libro de diebus criticis
dicit q; docuerunt astrologi egyptio-
rum q; per coniunctionem corporis
lunaris cum stellis fortunatis hūt e-
gritudines terminabiles ad bonū cū
cōtrarijs vero ptrarie. s. ad malū. Et
ideo cautus et perfectus mēdicus se-
cundum doctrinam hypocratis aspi-
cere d; primam lunam et etiam qñ est
plena luie q; tūc crescūt humores in
omnibus. ¶ Quā igitur aliquis infir-
mus cadit multum necesse est videre
vtrum luna tunc exeat de cōbustione
tūc em̄ crescit infirmitas quousq; ve-
niat ad oppositionis gradū. s. i pleni-
lunio et tunc si fuerit luna in malo si-
gno et aspexerit dñm dom⁹ vite. s. mar-
tem qui est domus arietis siue primi
signi tūc de vita desperandum est vt
p; ex libro hypocratis quē d; scripsis-
se et cōposuisse de iudicijs infirmitatis
fm lunam. ¶ Item experimento pba-
tum est et visum q; multi qui infirmati
sunt crescente luna et qñ erat sup terrā
eueuata ab oriente ad mediū celi eua-
serunt de magnis infirmitatib⁹ eo q;
nō erat tūc fortis et humidum comple-
tionale multum commouebatur tunc
motu nutritiuo corporis. ¶ Alij vero
ecōtrario de minoribus infirmitati-
bus mortui sunt quia ceperunt infir-
mari luna deficiente et non existente
super terrā et precipue cum luna fuit
recedēs ab angulo medie terre ihemi-
sperio inferiori. ¶ Item si animal ha-
beat apostema et de nocte iaceat sō ra-
dus lune deficiētis precipue quando
luna est in calido signo celi non unq;

tale animal ex paruo apostemate moritur: qm̄ luna tunc macerat putrescit et corrumpit. ¶ Item crescete luna crescum humiditates in matricibus feminarum. Et sunt ille humiditates vigorose plene spū viuifico quādo luna ascēdit ab oriēte ⁊ tunc facile concipiunt ⁊ magis tunc filios masculos q̄ alio tempore. ¶ Allegorice autem ista duo magna luminaria celi significāt duas naturas dñi n̄ri iesu xpi. s. sol naturā diuinā: ⁊ luna humanā: quaz coniunctio facta ē in vtero virginali velut in quodā signo in quo dicitur Isa. viij. Dabit dominus ip̄e nobis signum: qz ecce virgo concipiet et pariet filium. ⁊c. Unde tūc fuit iste sol q̄ si in signo virginis abac. Sol et luna i. diuina natura ⁊ humana steterunt in habitaculo. s. in vtero virginali vel in persona ipsa filij dei in qua sūt vnite ille due nature in vno esse suppositi diuini: vel per solem intelligitur xps de quo malach. Orietur vobis timētibus nomen meum sol iusticie qui ē luminare maius. Per lunam vero virgo maria tamq̄ luminare minus ps. Fecit luminaria magna. ⁊c. Ista luna quasi solem nobis eclipsauit: qm̄ filium dei nostra carne vestiuit: quia tunc eius claritatem (quo ad nos) q̄dāmodo inumbrauit. Unde luce. i. dictum ē virgini. Virtus altissimi obūbrabit tibi. ¶ Moraliter autem in claritate horum duorum luminariorum celi representatur duplex prudētia mundi: qz in sole representatur prudētia spiritalis. In luna vero prudentia carnalis siue secularis. Tria em̄ attribuuntur soli que habet prudentia spiritalis sanctorum. ¶ Primum est qz sol (vt supra patuit) habet dominū sup aurum: sicut luna super argentū. Unde est aurum inter metalla fulgidius: sicut sol inter luminaria lucidius. Per fulgidum solem intellige virum prudentem. Per aurum vero hominem patientem. Mā aurū in igne positum non euaporat: vt incensum nec in pondere minuitur: nec p̄sumit

Sed q̄nvi caloris dissoluitur: si quid habet impuritatis admixtum depuratur. Similiter vere patiens tantā habet mentis soliditatem: q̄ tribulationis positus neq̄ euaporat p̄ iram nec in pondere virtutis minuitur per diffidentiam: neq̄ consumitur per tristitiā seu accidiā: s̄ potius depuratur per pene tolerantia. Et fulget per veritatis euidētiā q̄ s̄ sol aurum generat: est q̄ prudētia patientiam causat. d̄natur enim homo prudens animo suo: ⁊ patienter nouit aduersa tolerare. Unde reb̄ de auratis maxime splendor solis refulget: qz in hoibus patientius maxime prudentia patet p̄mū machabe. Refulsit sol in clipeos aureos. Item sol dominatur igni sicut luna dominatur aque. q̄ etiam patuit (vt supra dictum est) de dominio luminariū super elementa. Unde et radius solis ignē accendit. Unde si mittatur aqua frigida in vitro bene mūdo ⁊ decēter rotūdo: sicut sunt vrinalia vel phiale vitree: et obijciatur directe radioz circulo solis: multiplicabitur calor ex reflexione radij sup vitrum: et m̄r̄ ille calor repellitur ab aque frigiditate post vitrum. Et si sit ibi pannus bene mundus ⁊ siccus et aliquātulum adustus incenditur ⁊ elicitur ex eo ignis. Et si accidit: si mittatur in vitrum aqua calida: eo q̄ calidum non repellit et congregat: sed potius attrahit et clarificat: et ideo debilitat calorem generatum ex reflexione radioz. ¶ Congregatio igit̄ caloris ad oppositum vitri est per fugam eius a frigiditate aque sibi contraria: quia vnum contrarium fugat aliud. ¶ Sicut ergo radius solis generat ignem: sic prudentis consideratio et discretio generat amorem. propter q̄d augustinus dicit q̄ prudētia est amor ea quibus iuuamur ab his quibus impeditur sagaciter eligēs. Mā cum prudēter vtilia a nociuis discernimus hec amamus et illa odimus. sc̄di macha. sc̄do. Refulsit sol q̄ prius erat in nubilo: et accensus est.

Semo vndecimus.

ignis magnus. Item sol dñatur generationi: ppter qd dñ phūs in secundo phisicor: q homo generat hoīem z sol. Item in scō de gñatione z corruptione dñ phūs q i natura causa generationis efficiēs est obliqu⁹ mot⁹ circuli celestis afferēs gñationes. i. solē appropinquare faciēs ad locū generationis: per radios recte cadētes cū ariete vsq ad librā res gñatur et faciēs solē recedere ad signa meridionalia i tēpore quo res corrūpūtur. q sol causat gñationē significat q prudentia causat operationem qz non est homo prudens ocios⁹: sed operos⁹ vt et soli s ortus diem faciēs sollicitat hominem ad operandum. ps. Ort⁹ ē sol et congregati sunt zc. Et postea sequitur. Exhibit homo ad op⁹ suum. Per lunam vero (que est luminare min⁹) intelligitur prudentia seculari et carnalis que est in peccatorib⁹ ppter tria. Primo ppter vmbrositatem: qz qto luna est magis lūie plena tanto plus apparet in ea macula et vmbra: de qua macula et vmbra quare ibi appareat quadruplex est opinio. Prima est rusticor et ista est fabulosa: quia enim illa macula videt̄ habere quasi formā hoīs: fabulatur rustici q fuerit quidam rusticus qui fuerat furat⁹ spinas: z dum portaret eas sup dorsum fuit stellificat⁹: id est posit⁹ in stella lune: cui⁹ imago (vt dicunt) est illa nigredo. Sed quia hoc ridiculosum est et fabulosum ideo est alia opinio quorundam dicentium q cum luna si corp⁹ mediū inter celestia z terrestria participat naturā tā istorum q illoz. Et ideo s q participat naturā corporū supercelestium: apparet in ea claritas: scdm vero q ptiat naturā corporū terrestriū apparet in ea nigredo. Alij vero dicūt q lūa est corp⁹ politū et tersū z mundum in quo resplendent forme rerum sibi obiecte sicut in speculo mundo: partes autem terre que sunt cooperte aquis apparent in luna clare: sed partes nō cooperte apparent in ea obscure: sed

secūdū formam situs illarū partium in terra apparet imago in luna. Et si obijciatur q tota forma rei resplendentis seu apparentis in speculo ita apparet integra in medietate vel quacūqz portione speculi: sicut i toto integro: sed non tota illa imago vmbre apparet in luna semiplena. Et sic non videt̄ q hoc possit eē mō speculari. Rñdetur q hec obiectio suppoit falsum. s. q qñ lūa apparet nobj semiplena q nō sit nisi medietas lune: qz reuera semper est tota integra: lz in receptione luminis q̄tum ad aspectū nostrum nō ita sit. An si tota luna sēper illuminaretur a sole: semper illa macula tota appareret: sed nō non tota illuminatur ideo non tota imago semper apparet. Alij aut pbabili⁹ dicūt q in corpore lune est ponere aliquas partes rariores et aliquas densiores: et i rariores plus recipit de lumine solis: et ideo magis apparēt lucide: i densioribus vero minus recipit: et ideo magis apparent obscure. Et secundum illius densitatis situm apparet talis figura. Et si quis obijceret q raritas et densitas videtur esse proprietates elemētariū corporū: z tō nō ponenda in celestib⁹. Dicendum est q sicut hētur in libro de sba orbis raritas z densitas quā o3 ponere in celo equiuoce se h3 ad raritatē et densitatē corporū inferiorū. Unde etiā astrologi qui ponūt sex planetas pter solē moueri in epicyclis. i. i circulis quis extra sphaeras suas ne cogantur inter sphaeram et sphaeram ponere vacuum vel ipsas sphaeras scissibiles: distigūt in celestib⁹ triplicē sba3. s. sba3 stellaz que est luminosa: z substantiā sphaeraz q est dyaphana z solida z non diuisa: et substantiam aliā q est inter sphaeras diuisibilis z inspissabilis ad modum aeris q̄uis incorruptibilis. In luna autem quia appropinquat ad naturam terrestrem est hoc spāle: qz non h3 vniūformitatem in partibus: vt sit tota equaliter rara: vel eāliter dēsa: q̄uis tota sit incorruptibilis z solida.

Unde non est vniformiter dyaphana
 aut luminis receptiua. Et ideo dictū
 est q̄to magis quo ad nos lumine vi
 detur plena t̄to apparet magis ma
 culosa. Et ideo significat prudentiam
 carnalium hominum et peccatorum
 qui q̄to plus lucent prudentia secula
 ri: tanto plus habent de macula pec
 cati: quia prudentes sunt ad facien
 dum mala et nescientes facere bona:
 propter quod dicitur q̄ prudentia car
 nis mors ē. Joel. sc̄do. Luna vertitur
 in sāguinē pcti. ¶ Sc̄do representat lūa
 prudentiam sclarem pp̄ mutabilita
 tem: luna em̄ mutabilis est et instabi
 lis: pluribus em̄ motibus mouet lu
 na q̄ aliqui planetarum. Nam (put
 astrologi nob̄at) Saturnus iupiter
 et mars et venus tres habent motus
 ¶ Primus motus est ipsius planete
 in epicyclo superiori versus orientē
 et in inferiori versus occidentē: quo
 differūt a luna et cōueniūt cum mer
 curio vt statim patebit. ¶ Sc̄ds mo
 tus est ipsius epicycli: cuius centrum
 mouet sup̄ circumferentiā deferentis
 versus orientē. ¶ Tertius mot⁹ ē ip̄i
 sphere in centū ānis vno gradu fm̄
 motū octaue sphere. ¶ Mercuri⁹ ve
 ro quattuor habz motus vnum sui in
 epicyclo in superiori parte vers⁹ oriē
 tem et in inferiori versus occidentem
 in quo est cōtrarius lune. ¶ Secūduz
 hz ecentricū. s. epicycli ei⁹ i circūferē
 tia deferētis vers⁹ orientē. ¶ Tertio mo
 tus est cētri deferētis versus quēdā
 circulū puū circū centrum terre ver
 sus occidentem: deferens em̄ mercu
 ri⁹ nō est fixus sicut nec deferens lune
 Sunt autē deferens equans et circū
 paru⁹ em̄ in superficie vna et similiter
 et equas in alijs supradictis. Sed in
 omnibus istis epicyclis declinat a su
 perficie aliorū circulozum ad partes
 diuersas. ¶ Luna vero. v. habet mot⁹
 ¶ Unus est lune in suo epicyclo: qui q̄n
 est in inferiori parte mouetur versus
 orientem: sed in superiori parte ver
 sus occidentem: et econtrario est i om
 nibus planetis habentibus epicyclū

vt dictum est. ¶ Secundus motus est
 cētri epicycli in circūferētia deferen
 tis ab occidente, versus orientem.
 ¶ Tertius est deferētis in circulo bre
 uī circa terram ab oriente in occiden
 tem. ¶ Quartus motus lune est mo
 tus interceptiōis quē faciūt deferēs
 et equans in duob⁹ locis appellatis
 caput et cauda draconis: qui est simi
 liter ab oriēte in occidentē p̄tra suc
 cessionē signoz. ¶ Quit⁹ mot⁹ lūe fm̄
 quē sphaera lune p̄tinēs oēs istos mo
 tus mouetur fm̄ motū octaue sphere
 in omnib⁹ centum annis vno gradu.
 ¶ Habet etiam luna varietatē et mu
 tabilitatem in aspectu et variatur per
 quattuor etates. ¶ Nam prima etas
 lune est quādo crescit quousq̄ sit me
 dia: et tunc in effectu suo est calida et
 humida. Deinde luna vsq̄ ad pleni
 lunium est calida et sicca. Deinde lu
 na cadens a plenilunio quousq̄ effi
 ciatur dimidia est frigida et sicca.
 Deinde a medietate quōsq̄ deficiat ē
 frigida et humida secundum ptholo
 meum et alcabicium. ¶ Varietas er
 go et mutabilitas lune significat in
 stabilitatem et mutabilitatem volun
 tatis et consilij et operationis: que ē
 in prudentibus et sapientibus secu
 li qui cogitant consilia que non pos
 sunt stabilire. Unde eorum prudētia
 in rei veritate est quedam stultitia.
 Ecclesiastici decimo septimo. Homo
 sanctus in sapientia sua manet sicut
 sol. Sultus autem vt luna mouetur.
 ¶ Tertio representat luna seculi pru
 dentiam propter oculozum viciositā
 tem. Nam secundum ptholomeum lu
 na efficit hominem in oculis male di
 spositum: qz facit vnum oculum ma
 iorem altero: aut strabum aut orbem
 in vno oculozum. Et generaliter (di
 cit ptholomeus) q̄ homo in cuius cō
 plexione lune cōstellatio dñium hūit
 vitio in oculo non carebit. Similiter
 prudentes seculi sunt i oculis cordis
 prauē dispositi: qz oculum id est sensū
 habēt circa t̄palia magnū et sagacem:
 sed circa spūalia paruū et hebetem.

Sermo duodecimus

habēt etiā vt plurimū ocām vitiosum
i. sensū fallace z fraudulentū sed tñ si
tales conuertant ad deū tunc quodā
mō luna efficitur vt sol | quia cōuer-
tunt sensum suum ad bonū tan illud
Isa. xxx. Erit lux lune sicut lux solis.
Et tñc lucent non solū lumine spūa-
lis prudentie. sed etiam lumine gra-
tie et radē fulgebunt lumine gl̄ie. i. in
vita eterna. Ad quā rē.

¶ Sermo. xij. adhuc de opere
quarte diei.

Ecit deus duo magna lu-
minaria et stellas z posu-
it eas i firmamēto celi rē.
Postq̄ dictū ē in p̄cedēti
sermone de luminariis que
sūt maioris apparētie. i. de sole z lu-
na. Dicendū ē de his que sūt apparē-
tie minoris. i. de stellis. ¶ Primo qui
dē de earum p̄ductione | qz fecit deus
duo rē. ¶ Secundo de earū locatiōe:
qz posuit eas i firmamēto celi. ¶ Ter-
tio de productiōis rōne | vt lucerent
super terrā. ¶ Quarto de earū appro-
batione | z vidit deus qz esset bonum.
¶ Quinto de t̄p̄is ordinatiōe | qz factū
est vt p̄peret mane dies quartus. ¶ Cir-
ca p̄mū notandum ē qz cum stellis q̄s
d̄ deus fecisse | intelligunt alij quōs
planete q̄ non sūt notati. i. saturnus | iu-
piter | mars | venus | z mercurius: z cō-
prehenduntur sub noīe stellarū: quia
q̄tum ad apparentiaz visus (quo ad
vulgares) non vidētur differre a stel-
lis fixis. licet in rei veritate multum
differant: z quo ad situm | z etiaz quo
ad motū | vt. ex supradictis p̄t̄. ¶ Om-
nium autem stellarum fixarum nomi-
na nota sunt deo qui numerat multi-
tudinem stellarum | et omnib⁹ eis no-
mina vocat. S; apud astrologos stel-
larum fixarum ille que note sunt (s-
icut dictum fuit supra) sunt mille. xxij.
distincte per sex gradus magnitudi-
nis et sunt in. xliij. imaginibus vel
vt alijs places. xlvij. ¶ In primo etiā
gradu magnitudinis ponuntur ille
xv. stelle de quibus dictum est in p̄-
cedenti sermone. ¶ In secundo vero

gradu magnitudinis sunt stelle. xlv.
inter quas sunt alfatcadon que sunt
due stelle lucidiores v̄se maioris | et
lucidiores v̄se minoris. ¶ In tertio
gradu sunt stelle. ccvij. ¶ Et in quar-
to sunt stelle. cclxxij. ¶ In quinto sūt
stelle. ccxvij. ¶ In sexto gradu sunt
stelle. ccxix. p̄ter has sunt. v. nubi-
lose et nouem obscuriores sūt vt ala-
bacha z arad que sunt stelle parue cō-
gregate similes nubibus quarum q̄-
dam p̄me sunt in cauda thauri z alie
in naribus leonis. ¶ Sed adhuc om-
nium stellarum dictarū quedam sūt
in parte septentrionali a circulo si-
gnorum et sunt. cclx. Quedam vero
in imaginibus signorum et sunt. ccc.
xvi. Et quedam ex parte meridiei ex
circulo signorū et sunt. ccc. vi. ¶ In-
ueniuntur autem in sacra scriptura
specialiter quedam stelle nominate si-
cut iob. ix. dicitur. Qui facit arcturū
et orionas et hyadas et interiora au-
stri. Et iterum iob. 33. Nunquid con-
iungere valebis micātes stellas pley-
ades. Arcturus ergo (sicut dicit Isi-
dorus) est signum constitutum a. vij.
stellis in axe fixis in se reuolutis | que
i. septem stelle vicine sunt polo septē-
trionali. sunt enim sub polo circa axē
locate z vertūtur semper circa axem
sicut v̄sa circa stipitem. Et ideo ille
circul⁹ vocatur v̄sa maior sicut ma-
crobis dicit. Apparent etiam ille.
vij. stelle radiose z rutilantis forme:
quarū. iij. anteriores in modū qua-
dranguli alterius lateribus ordinan-
tur. Tres vero sequētes in modū se-
mi circuli disponunt. ¶ Et sicut dicit
gregori⁹ sup iob ille circulus arcturi
semper vertit z nunq̄ ad ima demergit
Et q̄n stellas tres eleuat. iij. ad ima
declinat z ecōuerso cā. iij. sursum eri-
git tres ad ima deorsum mittit. Et di-
citur arcturus ab arctando quia. i. s.
suo frigore arctat et stringit terram.
vnde iob. xxxvij. ab interioribus egre-
diatur tempestas et ab arcturo frig⁹
Ab illa em parte surgit frigus p̄pter
elongationem a calore solis frigore

vero politerre artantur. ¶ Orion autem est quedam stellarum figura (quam sicut dicit Plinius) gladiati militis et accincti in stellarum ordine faciem pretendit. Unde ad modum armati militis pedes et brachia extendentis disponitur in signo thauri. Orion maxime fulget et ab ariete usque ad geminos se extendit et totam illam trium signorum faciem scilicet arietis thauri et geminorum sua pulchritudine reddit clariores. Exoritur autem hyemali tempore et aquas et tempestates excitat. Et est notabile quod orion in ortu suo tempestatem significat sed postea serenitatem. Unde etiam Marcus Celsus dicit. Splendor orionis est signum future serenitatis et e converso eius obscuritas future est presagium tempestatis. Item sole existente in signis orionis, scilicet in thauri et geminis omnia oriuntur et germinant que nutrimentum recipiunt ex aquis et aere ut idem Marcus dicit. ¶ Et operatur etiam orion ad terre fecunditatem. ¶ Item constellationem orionis sequitur quedam stella que canis dicitur que ab astrologis maliuola et nociva iudicatur sed non est hec stella ille canis siue canicula que oritur sole in leone existente a qua denominantur dies caniculares. sed est alta stella de complexione martis. Est ergo duplex canis celestis, scilicet canis qui lucet ad pedes orionis: et alius qui lucet ad pedes geminorum. Et iste canis siue canicula (ut dicit Albumazar) oritur in xxix. gradu cancri. In cuius ortu fit magna turbatio in aere. Et quando oritur cum sole, id est quando occultatur sub radio solis in estate tunc sunt dies calidissimi qui dicuntur caniculares: quia tunc est quadruplex causa caloris. ¶ Prima quia sol est in domo prima, scilicet in leone. ¶ Secunda causa est directio oppositio solis ad habitabilem terram nostram. ¶ Tertia est ex reflexione circuli quia diu radii morantur circa eundem locum circuli signorum. ¶ Quarta est ex coniunctione duarum stellarum calidarum unde talibus diebus sanguinem minuere

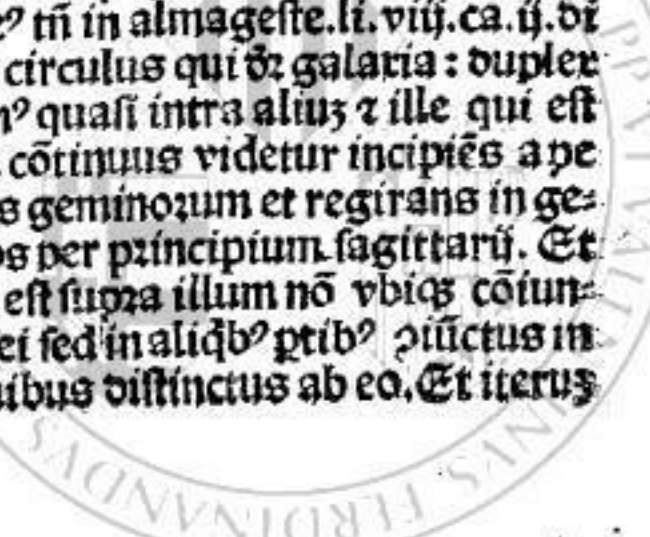
vel medicinam accipere est valde periculosum propter excessum distemperantie aeris in calore. Unde Hippocrates dicit in amphorisis quod ante canem et sub cane et post canem molesse sunt purgationes et pharmacie. ¶ Et ibi dicitur in commento quod ante ortum et in ortu et post ortum illius statim dare medicinam laxiuam periculosum est. quia tunc est aer calidus et siccus, scilicet a calido signo et calida stella, scilicet sole in leone cum canicula existente. Unde ex modica medicina corpus fieret nimis calidum et siccum et febris forsitan sequeretur. Ad medicinam enim euaporaret et minus operaretur cum corporis pori tunc ex calore aeris sunt aperti. Dicit enim ibidem Galienus quod calor extraneus extrahit vires medicine. Unde aqua calida repugnat soloni si calor aeris tunc est fortis. ¶ Prima virtus interior tunc est debilior et per positionem vel minutionem plus debilitatur. ¶ Hyades autem sunt quedam stelle pluuiales que oriuntur in vere in quorum ortu oriuntur pluuie eo quod vapores amari et a terra per calorem solaris violentiam fortius ad superiora trahuntur: qui motu hyadum reuoluuntur in pluuiam. Unde dicuntur hyades ab ydo quod est pluuia ut aqua (ut dicit Gregorius). ¶ Sunt autem stelle (ut dicit Marcus Celsus) site in fronte thauri et oriuntur in xvi. gradu thauri. Et tunc crescunt dies et sol incipit esse feruentior: et fruges uberius crescunt quia a pluuiis irrigantur. ¶ Habet etiam constellatio hyadum stellas plures et clarissimas aspectui nostro: et etiam ordinatas per girum. ¶ Pleiades autem a pluralitate sunt dicte. ¶ Est etiam constellatio vii. stellarum que etiam Virgilio dicitur que inter genua thauri site et vicine sibi sunt et diuise. ¶ Oriuntur autem pleiades vernali tempore et quanto aura serenior est et frigidior tanto ab alijs stellis melius discernuntur. ¶ Una autem ex vii. illis pleiadum quasi latere videtur: itaque nec ex toto se occultat nec ex toto se manifestat.

Sermo duodecimus.

Cum autem sol per pleyades iter facit aeris caliditas vernalibus pluuijs temperatur: et terra tunc temporis floribus adornatur. **E**st etiam alia stella nota nautis et nominata plurimum: que dicitur tramnotana siue stella maris: q̄ licet quo ad aspectum nostrum videatur parua in se: tamen est valde magna. **E**t licet ista stella a loco suo moueri non videat: tamen in sphere circulo circulariter circūuoluit: sed q̄ circulū h̄z breuissimum quasi non moueri videtur. **I**psa quoq̄ ē medijs totius celi ostensiuā. Et ad eā astrologi potissime aspiciūt: q̄ per eius situm discernuntur aliorum siderum et celestium circuloꝝ termini et situs. **I**tem illa stella p̄ girū arcturi sibi propinqui ab alijs stellis est distincta: a cuius vicinitate polus arcticus est vocata vt dicit beda. **A**nde etiā ipsa ē axis celi ex vna parte receptiuā siue terminatiuā: axis enim vocatur linea quedam imaginatiuā que ab alio polo antarctico vsq̄ ad istum polum arcticum recto dyamet̄ro a puncto vsq̄ ad punctum esset tracta. **V**ocatur autem stella maris: eo q̄ ipsa est nauigatiū directiuā. **H**āc propter situs sui immobilitatem homines ad ipsam aspicientes maxime certificat. **A**nde ipsa vocat̄ polus: q̄ semper nobis pollet: et nunq̄ occidit sed semper nos respicit. **A**nde polus a pollēdo est dictus quia continue mūdo pollet. **E**st etiam in celo quidam stellarum circulus famosus qui dicitur galaxia. qui secundum aristotele nihil est aliud q̄ multe stelle parue quasi continue in illo loco orbis: in quibus diffunditur lumen solis: et iō videtur quasi circulus albescens quasi fumus ignis. **A**nde et via lactea antiquis est dicta: siue circulus lacteus. **I**gnis enim qui est iuxta orbem ē de natura lucidi: licet non luceat: et est perspicuus et rarus. Et ideo cum sit rarus et perspicuus non impedit visus nostros a consecutione claritatis illius q̄ clare venit per ignem. Sicut et

immutatio facta ab alijs stellis.

Sunt etiam inter eos quedam magne stelle intermixte: que distincte videntur. **A**nde cum lumine illarū stellarum cum lumine in eis diffusio procedit ex illo loco orbis inflammante et igniente sine obstaculo videtur lumen ob longum. ille autem stelle fixe sunt in orbe et suscipiunt splendorem a sole. et insuper lumen earum diffunditur in se et ab vna ad alteram diffusum cōtinuatur. **E**t hec est causa: quare galaxia videtur in loco vno orbis octauī. non recedens ab eo precipue q̄ in eisdem imaginibus semper videtur. **V**enit enim a partibus geminorum et regirat per principium sagittarij i geminos. **A**nde licet giret spacium sicut et cetera stelle fixe: non tamen imutat imagines zodiaci. **P**atet ergo q̄ causa efficiens galaxie in parte sunt stelle parue multe que sūt in illo loco orbis habentes insertas quasdam alias magnas distinctas: et ille diffundunt lumen suum super spacium in illa parte orbis. **E**t alia pars cause efficientis est radius solis coincidens illis stellis quasi triguis. **C**ausa autē materialis q̄ ē subiectū ē illa pars orbis q̄ spissior ē alia pte orbis: et iō retinēs et representās lumē solis et stellarum: et terminans vsus n̄ros p̄ eūdē motū quo stelle retinēt lumen et representant et visum terminant. **E**t huius signum est quia cōpertum est per astronomiam q̄ circulus galaxie mouetur motu stellarū fixarum: hoc est in centum annis gradu vno. **E**t ideo oportet q̄ sit de natura stellarum fixarum. **E**t hec est sententia aristo. ptholo. et auicēne. **P**tholomeus t̄m in almageste. li. viij. ca. ij. dicit q̄ circulus qui dicitur galaxia: duplex est vnus quasi intra alius et ille qui est intra cōtinuus videtur incipiēs a pedibus geminorum et regirans in geminos per principium sagittarij. **E**t alter est supra illum nō vbiq̄ cōiunctus ei sed in aliq̄b̄ p̄tib̄ iunctus in aliquibus distinctus ab eo. **E**t iterum

ille exterior circulus nō videt oīo cōtinuus a puncto aliquo ad pūctū idē s; in multis locis videt quasi intrinsecus. ¶ Secūdo agitur de locatiōe stellarū qz posuit eas i firmamēto. ¶ De stellis fixis consentiunt cōiter phi q sunt in firmamēto. i. in octaua sphaera que dicitur celum sydereū. sed stelle erratice. i. planete dicuntur posite i firmamento. s. q̄tum ad apparentiam sensus: licet aliter sit scdm veritatem: qz quilibet planeta hz orbē suū. i. celū vt supra ostēsus est. qui tñ celi nō terminant visum nrm qz transparentes sunt et rari. ¶ Tertio ponitur rō productionis et locatiōis triplex. ¶ Prima ē ppter illuminationem. s. vt luce rent sup̄r terram. Et hoc fuit necessarium propter tria. Primo ad rerū gnationē: qz x̄t^o celi (sine q̄ nō ē gnatio) mediāte luce deuenit ad inferiora. Unde diony. dicit. iij. cap. de diuinis noibus q lux omnib⁹ corpib⁹ generationem confert. ¶ Secundo ppter sensus cognitionē. s. quo ad visum: qz sine luce non immutatur a visibili. Et ideo sine luce homo careret visibiliū scientia. ¶ Tertio ppter opationem Jo. xi. Venit nox qñ nemo pōt opari s. propter lucis carentiaz. ¶ Secūda rō productionis luminariūz ponit ppter plationem. s. vt p̄esset diei ac nocti. Diei autem p̄est sol qz de die nobis apparet: et sua p̄sentia nobis diem facit. Nocte autē dicuntur p̄esse stelle. s. qz de nocte apparent. De die enīz (licet sint in celo) tamen non apparēt in p̄sentia maioris luminis. s. solaris. ¶ Tertia ratio ponitur propter distinctionem. s. vt diuiderent lucem z̄c. Licet enim prima die facta fuerit distinctio lucis a tenebris. s. secunduz distinctionem continue noctis z diei: tamen q̄tum ad hoc q lux diurna solis calidior ē q lux nocturna stellarū: vel secundum alios speciales effect⁹ luminariū qui alij sunt in nocte q̄ in die. Distinctio lucis diurne a tenebris nocturnis dicitur facta quarta

die. ¶ Quarto ponitur productozum approbatio quia vidit deus q̄ esset bonus. i. sicut sibi placuit vt fieret ita visum est ei bonum q̄ factum permaneret. ¶ Quinto ponitur temporis ordinatio. quia factū est vespere et mane. i. nox z dies artificialis dies quartus. i. naturalis. ¶ Dies autem naturalis. xiiij. horas habet. s. diurnas z nocturnas: sed artificialis habet. xij. tātū s̄m illud Jo. xi. Nonne. xij. hore sunt diei. Sed obicitur contra hoc qz hoc. s. q̄ dies artificialis habeat tātū xij. horas nō ē verū nisi in eq̄noctio: qñ dies equales sunt noctib⁹: tūc em̄ tā dies q̄ nox hz. xij. horas: alias nō. ¶ Sed dicendum q̄ oī tēpore ē veruz q̄ dies artificialis est. xij. horarū. ¶ Itā hore huiusmodi distinguntur duplici. ¶ Quedam em̄ equales: quedam in equales. Equales quidē distinguntur s̄m circulū eq̄noctialis: z s̄m hoc nō omnes dies hnt. xij. horas: sed aliqui plures: aliqui pauciores: nisi tantuz in equinoctio. Inequales autē distinguntur s̄m ascensionem zodiaci ppter ei⁹ obliquitatem: qz non equaliter ascendit zodiac⁹ i oibus partib⁹ suis. Eq̄noctialis autem equaliter: et de istis horis inequalibus quilibet dies artificialis habet. xij. horas: qz qualibz die ascendūt sex signa de die: et sex de nocte: sed illa que ascendunt in estate sunt tardioris motus q̄ illa que ascendunt in hyeme. ¶ Ascensus autem cuiuslibet facit duas horas. ¶ Allegorice autem stelle que omnes habent lumen a sole significant sanctos noui testamenti: et precipue doctores ecclesie qui omnes illuminati sunt a x̄po Danielis xij. ¶ Qui ad iustiaz erudiunt plurimos erunt sicut stelle z̄c. Et he posite sunt in firmamento scilicet in celo per amorem et conuersationis altitudinem secūdu illud. Itā cōuersatio in celis ē. Vel i firmamento. i. in firma fide. Iste stelle illuminauerūt terrā. i. ecclesiaz sicut doctores z p̄fuerunt diei et nocti. i. fidelibus e. iij.

Sermo .xiii.

bonis et malis sicut pastores et pontifices. Et diuiserunt lucem a tenebris id est fideles ab infidelibus segregauerunt: et isti fuerunt in quarta die id est in quarto statu siue tempore. ¶ Prima dies fuit status innocentie. ¶ Secunda legis nature post lapsum. ¶ Tertia tempus legis moysayce. ¶ Quarta repositio legis euangelice. ¶ Moraliter autem nos debemus imitari stellas id est viros virtuosos quo ad quatuor que sunt in stellis. ¶ Primo ad stellarum naturam. Nam stelle secundum suam naturam sunt pure: sunt alte: sunt spherice. Sic nos debemus esse puri per continentiam: alti per contemplationis eminentiam: spherici. id est bene mobiles per obedientiam. ¶ Secundo que ad stellarum permanentiam: quia stelle sunt incorruptibiles: infatigabiles: ineclipsabiles. ¶ Sic nos debemus esse incorruptibiles per tolerantiam: infatigabiles per constantiam: ineclipsabiles per perseuerantiam. ¶ Tertio quo ad apparentiam: quia stelle sunt aspectu parue sunt pulchre: sunt proxime. ¶ Sic nos debemus esse parui per humilitatem: pulchri per honestatem: proximi per caritatem. ¶ Quarto quo ad influentiam: quia stelle sunt virtuose: operose: lumineuse. ¶ Sic nos debemus esse virtuosissimi per gratiam: ecclesiasticum. xliiij. homines diuites in virtute pulchritudinis studium habentes. ¶ Item operosi per iusticiam. heb. xi. operati sunt iusticiam. ¶ Item luminosi per doctrinam. baruc. iij. Stelle dederunt lumen in custodijs suis. ¶ Istud lumen sacre doctrine dirigit in viam iustitie et perducit ad claritatem glorie. Ad quam nos perducatur etc.

¶ Sermo. xiiij. de opere quinte diei.

Creuit etiam deus producant aque reptile anime viuētis et volatile super terram sub firmamento celi. Creauitque deus cete grandia et omnem animas

viuentem atque motabilem quam produxerunt aque in species suas. Et omne volatile secundum genus suum. Et vidit deus quod esset bonum. Et benedixit eis dicens. Crescite et multiplicamini et replete aquas maris. Quaeque multiplicentur super terram. Et factum est vespere et mane dies quintus. ¶ Postquam supra ostensum est quomodo per allegoriam christi incarnatio et ecclesie sue inchoatio per figurata fuit in productione luminarium. Hunc ostendendum est quomodo per figurata fuit ipsius incarnatio in productione natabiliu et volatiliu ex aqua que pertinet ad opus ante diei. ¶ Sed primo quantum ad litteram moyses describit quinq. Nam primo permittit diuinam iussione quia dicit etiam deus. ¶ Secundo adiungit natabiliu et volatiliu productionem: quia creauit deus cete. etc. ¶ Tertio subinfert productionis approbationem. ¶ Et vidit deus quod esset bonum. ¶ Quarto datur virtus ad multiplicationem: quia benedixit eis dicens crescite. etc. ¶ Quinto vero addit temporis determinationem: quia factum est vespere et mane etc. ¶ Premittitur ergo verbum die iussionis quia deus producat aqua etc. Ubi attendenda tria. Nam prima datur elemento. id est aque virtus producendi cum dicitur producant aque. Et secundum opinionem aug. data est hec quinta die aquis tantum virtualiter producendi: et non ut tunc actualiter produceret pisces et aues: sed secundum alios doctores data est aque virtus ut statim actualiter produceret. ¶ Et ideo non debet possit produceret sed dicit producat terra. Et statim post ea etiam sequitur. ¶ Creauit deus cete. etc. ¶ Sed queritur hic quare magis dicit producat aqua quam producat terra. etc. Cum pisces et aues non tantum producantur ex aqua: sed in earum compositione videatur magis dominari terra: quia corpora eorum naturaliter mouentur in terra. unde et in terra quiescunt. ¶ Ad quod dicendum quod corpora auium et piscium potest dupliciter considerari. Uno modo secundum se et sic necesse est quod in eis magis

gnū terreſtre elemētū magis dñetur: qz ad hoc vt cōtemperatio mixtionis fiat in corpe aīalis: necesse est vt quo ad hoc habūdet in eo elementū qđ est min⁹ actiuū scilicet terra: sed si considerantur corpora aīaliū prout nata sunt moueri talibus motibus scilicet natando in aqua et volando in aere. Et sic habent affinitatem quandam cum corporibus in quibus mouētur scilicet cum aqua et aere. ¶ Et sic de scribitur eorum generatio: et ideo attribuitur aque quia in aqua pisces ⁊ etiam quedam volatilia mouentur vt vt anates et merguli et alie aues aquaticae: nec obstat qđ non fit expressio de aere in quo aues volant: quia intelligitur cum aqua. Nam quia aer insensibilis est: non per seipsum commemoratur: sed cum alijs. partiz quidem cum aqua quantum ad inferiorē partem que exalationib⁹ ingrosatur: partim etiam cum celo quātū ad superiorē partem. Aues autem motum habēt in inferiori parte que cū aqua adunatur ⁊ ideo etiam auiū generatio aque attribuitur. ¶ Secūdo determinatur effect⁹ producend⁹ cum subditur reptile anime viuētis ⁊c. Ubi moyses pisces reptilia vocauit: quia impetu quodam totos se rapiunt in aqua vt serpentes in terra qđ non feruntur pedibus vt fere. ¶ Unde ps. Hoc mare magnum et spaciosum: illic reptilia quorum non est numerus. Et volatile super terram. Ex isto verbo dicitur errasse plato qui (sicut magister i historijs scolasticis refert) descendens in egyptum libros moysi legit ⁊ putauit moysen sensisse volatilia esse ornatua aeris tantū circa terram existentis. ¶ Ornatum vero aeris superioris dicit esse calo demones id est bonos angelos et calco demones id est malos spirit⁹ quos apuleius platonius (vt refert augustinus) dicit animalia eē corporea aerea mente rationalia anima passiva ⁊ tempore eterna. ¶ Sed ecclesia

fideliū tenet communiter bonos angelos i empyreo esse: et quosdam etiam esse ad custodiam hominū deputatos vsqz ad diem iudicij scilicet angelos infimi ordinis. ¶ De demonib⁹ autē siue malis spiritibus quosdam esse in inferno ad torquendū eos quos ad peccandum induxerunt. ¶ Et quosdam esse in hoc aere caliginoso scilicet ad pugnandum et exercitandum homines scilicet vsqz ad diem iudicij qui tamē non sūt animalia corporea. (vt dicūt platonici) sed spirit⁹ incorporei nisi interdū ad temp⁹ ex ipso aere corpora sibi formēt: in quib⁹ hominib⁹ appareant. Necqz etiam sūt i aere ad ipsi⁹ aeris ornamentū (vt plato credidit) sed poti⁹ ad hominū exercitiū: et etiam ad suū tormentū. ¶ Et propter hoc aug. dicit tertio super gen. ad litteram qđ aer caliginos⁹ est quasi carcer demonū vsqz ad temp⁹ iudicij: sed post diez iudicij omnes mali tam homines qđ angeli in inferno erunt: boni vero in celo. ¶ Tertio determinatur habitationis et mansionis eorum locus scilicet sub firmamento ceeli: siue enim intelligatur firmamentū ipsū celū sydereum: siue superior regio aeris a nubibus supra elementum est aque in qua mouentur et morantur pisces. Et etiam inferior pars aeris in qua volando eleuantur volucres sub firmamento est. ¶ Unde ⁊ alia translatio habet secus firmamentum id est secus regionem superiorē aeris ad quam non eleuantur aues. ¶ Secundo ponitur natabilium ⁊ volatiliū productio cum dicitur. Creauit deus cete et cetera. In quo ostendit qđ a maximis vsqz ad minima creauit deus omnia aque animantia. ¶ Creauit igitur deus id est plasmauit cete grandia. ¶ Cete neutri generis et indeclinabile quous etiam declinetur hic cetus ceti. Cete dicitur esse idem qđ balena: quous isidorus videatur differentiam ponere quia balena (vt dicit) emittit

Sermo .xlii

aquam: non autem cete. Dicit autem de cete ambrosius q̄ non parit oua sicut multi alij pisces: sed parit viuos fetus quos quidem postq̄ peperit secum tenet et ducit. ¶ Et statim cum aliquid quod possit illis esse nocuum vel terribile superuenire sentit eos in ventrem suum recipit et abscondit quousq̄ iam securos viuos et incolumes euomit. ¶ Item sicut dicit iorath si eos ab arenarum cumulis impediri contigerit: dum eos per mare ducit tunc cete siue balena aque multitudinem in ore colligit: et super eos effundit et sic eos a periculo liberans ad pelagus reducit: et contra omnia pericula se pro eis exponit: et semper eos inter se et mare in loco tutiori ponit. ¶ Itē dum crocodillus pugnat contra cetum fugiunt pisces ad caudam ceti: et ipse pugnat pro eis: et si videat crocodillus q̄ vincere non possit: fetorem fedissimum in aquam mittit. ¶ Sed econtra cetus odorifero fumo ex ore emisso fetidum illum pudorem expellit. Est autem cete siue balena tante pinguedinis: q̄ quando percutitur vulnus non sentit: nisi pinguedo eius perforata totaliter fuerit. ¶ Sed quando eius caro interior leditur facile capitur: quia amaritudinem aque non sustinens litus petit vel moritur cito. ¶ Item (sicut dicit iorath in libro suo de animalibus) quando cete siue balena senuerit propter magnitudinem corporis adunatur puluis in dorso eius et condensatur instatum q̄ herbe et fructifices ibi crescunt: ita vt in sile similes videatur: ad quem si nauigantes incaute appropinquant: sine periculo vix euadunt. Nam aqua in tanta quantitate eiicit ex ore super nauem q̄ aliquando eam subuertit. ¶ Item (dicit iorath) q̄ cete habundat in spermate et post coitum quod superfluit superrenatat et collectum desiccatur: et in ambre substantiam vertitur. Facit autem diuina scriptura

mentionem specialiter de cete quia sunt maioris magnitudinis q̄ alij pisces qui inueniantur in mari. Unde signanter dicit cete grandia. Sed ne credatur q̄ alij pisces minores vel quecumq̄ animalia in aquis manentia non sint creati a deo subditur.

Et omnem animam viuentem atq̄ motabilem. ¶ Accipitur hic anima pro toto animali. Unde dicit omnem animam id est omne q̄ habet animā. Et de piscibus quidem q̄ habent animam patet ex motu et sensu. Mouentur enim a seipsis ad omnem partem natando. ¶ Sunt etiam in piscibus sensus tam exteriores q̄ interiores. Nam sensus tactus omne animal habet etiam gustum. ¶ Sed non omnia habent odoratum vel visum: sed pisces odoratum habent vt experimento patet. Dicit enim iorath in libro supradicto q̄ est belua quedam de faucibus suis aquam expirans cum vapore odore pleno. Unde pisces sequuntur ipsum odorem sentientes et intrant odoris gratia in fauces eius qui ipsos protinus deglutit. De visu autem non est dubium cum oculos habeant perfectos et apertos. ¶ Habent etiam sensus interiores et non solum fantasiam sed etiam memoriam vt refert augustinus experimento probatum esse.

¶ Est enim fontem esse in bulliensione plenum piscibus qui cum hominibus supergradientibus gradatim natando eunt et redeunt et stant cum stantibus expectantes vt eis aliquid iaciant quia sic consueuerunt. ¶ Addit autem animam viuentem id est animal viuens. ¶ Quedam enim sunt in aquis que non videntur moueri de loco ad locum sicut ostrea conchis inclusa. Unde non est ita manifestum an habeant animam sicut de piscibus: sed tamen quia apparent in eis aliqua opera vite scilicet quia nutriuntur. Unde et se aperiuunt ad suscipiendum nutrimentum vel rosis

vel alterius rei: et postea se claudunt manifestum est q̄ habēt animam viuentem. Unde etiam refert ambrosius q̄ cācer volens comedere ostrea cum propter duas testas quibus clauduntur non valeat: obseruat tempus quando scilicet ostrea radijs solis se aperiant tempore scilicet quieto a ventis. Tunc enim ros cadit et tunc vt ostrea recludi non possint clancullo lapillum accipit et latenter immitit post quod secure immisis chelis id est brachijs ipsa diripit et comedit. Unde quia in ostreis apparent opera vite manifestum est q̄ habēt animam viuentem. Sed addit scriptura atq̄ motabilem. Notabiles enim dicuntur anime piscium et auium respectu anime hominum: quia ille mouentur de esse ad non esse: sed anima hominis non quia perpetua est. Dicitur ergo animal motabile creatum: quia creatum est sic vt moueatur de vita ad mortem quod non est homo qui creatus est vt non moueretur si vellet. Illa autem creata sunt vt vel in esum cedant alijs vel senio deficiant. ¶ Sequitur quam produxerunt aque in species suas.

¶ Sed contra hoc obijcitur quare illud aque producant ad cuius productionem sufficit virtus aque: sed virtus aque non sufficit ad productionem omnium piscium et auium cum videmus plura eorum ex semine generari: ergo non videtur conuenienter dictum: q̄ omnem animam viuentem id est omne animal viuens in aquis et motabile et omne volatile et cetera produxerunt aque.

¶ Ad quod dicendum q̄ Quicerna posuit omnia animalia posse generari ex aliquali elemētorum commixtione absq̄ semine: etiam per viam nature: sed hoc videtur inconueniens: quia natura determinatis medijs procedit ad suos effectus. Unde illa que generantur naturaliter ex semine non possunt naturaliter generari

sine semine. ¶ Et ideo dicendum est aliter q̄ in naturali generatione animalium principium actiuum est virtus formatiua in his que ex semine generantur loco cuius virtutis in his que ex putrefactione generantur est virtus celestis corporis.

¶ Materiale autem principium in vtrorumq̄ animalium generatione est aliquod elementum vel elementatum. In prima autem rerum institutione fuit principium actiuū verbum dei quod produxit animalia: vel in actu secundum alios sanctos: vel virtute secundum augustinum. non q̄ terra vel aqua habeat in se virtutem producendi omnia animalia vt Quicerna posuit. Sed quia hoc ipsum quod ex materia elementari virtute seminis vel stellarum possunt animalia produci est ex virtute primitus elementis data. ¶ Sed ideo q̄ subditur in species suas ostenduntur ex aquis varie species piscium siue aquaticorum animalium. Unde etiam plinius dicit q̄ piscium species sunt. lxxiiij. preter illa animalia aquatica que sunt crustis intecta quorum species sunt. xxx.

¶ Sed ambrosius in exameron dicit q̄ plura sunt in mari genera piscium q̄ in terra sunt animalium: sed plinius forte loquitur de notis et nominatis a nobis. Inuenitur autem inter piscium species differentia quo ad plura. Primo quidē quo ad nomina q̄ quibusdam piscibus imposita sunt nomina. Hanc vituli et leones marini. ¶ Quidam vero pisces nomina suscipiunt ex terrestrium animalium moribus vt lupi et canes marini. ¶ Quidam quoq̄ nominantur ex coloribus sicut vmbre et aurate. Et quidam nominantur ex figurarum dimensionibus sicut orbis quia rotundus.

¶ Quidam vero ex feribus vt masculus eo q̄ balene sit masculus.

¶ Secundo differunt pisces quo ad figurarum liniamenta: q̄ aliqui sunt rotundi vt orbis. ¶ Alij longi

vt murena et conger. ¶ Alij plani vt rubi, solee et passerres. ¶ Tertio differunt quo ad tegumenta. ¶ Quia quedam aquatica animalia sunt corio et pilis cooperta vt vituli et p̄potani. ¶ Quedam corio vt delphini. ¶ Quedam cortice vt testitudines. ¶ Quedam silicū duricia vt conche et ostrea. ¶ Quedam crustis vt locuste. Quedam crustis et spinis vt echini. ¶ Quedam squammis vt pisces. ¶ Quedam aspera cute vt squamma qua ligna poliuntur et eboza. ¶ Quedam vero molli vt polipes. ¶ Et iter predictos pisces illi qui sunt sine sanguine diuiduntur in tria genera. ¶ Et primum est eorum que appellantur mollia. ¶ Secundum eorum que sunt crustis tenuibus contexta. ¶ Tertium eorum que sunt duris testis inclusa. ¶ Mollia sunt loligo sepie et polipi et huiusmodi. ¶ Et hec habent caput inter pedes et ventrem et habent. viij. pedes quorum in sepia et loligine duo sunt longi et asperi quibus adducunt cibum ad os et quibus in fluctibus se velut anchoris stabiliunt. ¶ Quarto differunt quod ad nutrimenta quia quedam pascuntur herbis aut minutis vermibus. ¶ Et alia se iuicem deuorant. ¶ Quinto differunt quod ad motum quia quedam reptant in aquis et quedam ambulandi in terris et natandi in aquis officium habent. ¶ Sexto differunt quod ad generationis modum quia quidam pisces oua generant vt truete. ¶ Et quidam fetus viuos emittunt vt mustelle canicule, cethe, delphini, et foca et huiusmodi. ¶ Septimo differunt quod ad pinulas que sunt date eis loco pedum. Nam quidam habent quaternas alulas pamarum. Quidam vero ternas, quidam binas et quidam nullas. ¶ Et omne volatile secundum genus suum. ¶ Sed contra obicitur quod sicut pisces habent motum in aquis sic volatilia. i. aues habent motum in aere. Si ergo pisces ex aquis sunt p̄-

ducti non debuerunt aues ex aquis produci sed potius ex aere. ¶ Sed ad hoc dicendum est aues mouentur in inferiori parte aeris que cum aqua adunatur quia illa pars aeris aque exalationibus ingrossatur. Et ideo productio auium aque attribuitur sed in eo quod addit. ¶ Secundum genus suum dat intelligere quod plura sunt genera volatiliū multipliciter ad inuicem differentia. ¶ Et primo quod ad generationis modum. Nam quedam sunt infecunda sicut illa que habent unguis adunatos. ¶ Quedam vero sunt fecunda qui plurimos pariunt vt galine et perdices. Et earum que fecunda sunt et generant. Solus vespertilio animal parit et lacte nutrit vbera adinuens. Reliqua vero volatilia. i. aues ex ouis generant sed inter oua differentia est quia quarundam auium oua sunt candida vt columbe et perdices. ¶ Quarundam vero pallida vt auium aquaticarum. ¶ Quarundam vero punctis distincta vt melagridarum. ¶ Quarundam vero oua sunt rubei coloris vt fasianorum. Intus autem omne ouum auium bicolor est. Piscium autem unicolor in quo nichil est candidum. ¶ Secundo differunt quod ad cibum quia quedam aues carnibus pascuntur quedam vero semine reperiunt. Et quedam cibo diuerso et fortuito vescuntur. ¶ Tertio differunt quod ad consortium quia aliquae carent societate vt aquile et aues prede quia refugit auaricia plurimorum consortia. ¶ Quedam vero societatem diligunt vt columbe, grues et huiusmodi. ¶ Quarto differunt quod ad locum quia quedam semper manent in locis quedam vero sunt auenticie quod abeunt ad regiones alias et pacto hinc reuertuntur. Item quedam habitant in locis solitariis et desertis. Et quedam in hominum domiciliis. Unde etiam quedam sunt domestica que ad manum redeunt et mense domini sui assue-

scunt et mulcentur tactu. Alie vero hoc formidant et fugiunt. ¶ Quinto differunt quatum ad cantum quia quedam vocibus instrepunt. Et quedam canora et suavi modulatioe delectant. ¶ Quedam vero ex instructioe. ¶ Et quedam ex natura diuersarum volucrum obloquuntur modulamina. ¶ Sexto differunt quatum ad sensum quia quedam aues sunt simplices vt colube quedam vero astute vt perdices. ¶ Septimo differunt quatum ad aspectum quedam enim sunt speciose in penes vt pavones. Quedam iactantiores vt galli. ¶ Octauo differunt quatum ad motum quia quedam ambulat vt cornices quedam saltant vt passeret quedam currunt vt perdices. Quedam ante se pedes iaciunt vt cyconie et grues. Et quedam etiam sine voce non volant. Et quedam in volatu silent. Et quedam sunt que communiter in regionibus diuersis inueniuntur. Et quedam in quibusdam locis nunquam sunt. Omnia igitur volatilium siue auium genera virtute dei sunt producta ex aqua. ¶ Tertio ponitur productiois approbatio quia vidit deus quod esset bonum. ¶ Abi notandum quod sola dei visio habet bonitatem rei iudicium perfectum. hominum autem visio non tantum corporalis sed etiam spiritalis deficit a vero iudicio propter tria. ¶ Primo quia deus videt totum quod est non tantum extra sed etiam intra homo autem solum extra. Multa ei alia videntur extra quam sint intra. ¶ Hinc quedam extra videntur utilia que intus sunt inutilia sicut nuges seu poma que nascuntur super locum sodomorum que extra sunt grossa et plena ita vt ad comedendum merito credantur utilia sed fracta vel diuisa inueniuntur intus plena cinere et fauilla ita vt esui in nullo sint utilia. Et quedam ab extra videntur pulchra que intus sunt fetore plena sicut sepulchra dealbata que extra apparent speciosa et intus continent fetida cadavera. Sic est corpus cuiuscumque

quod mulieris vel viri speciosi sicut dicit boetius dealipyade dixisse aristo. qui fuit homo pulcherrimus. quia si homo habuisset oculos leonis vt potuisset prospicere quid erat interius in visceribus eius. scilicet que erant plena fecibus. certe illud pulcherrimum corpus eius sibi fuisset abominabile et fetidum ad aspiciendum. Sic hypocrita ab extra videtur bonus et intus est malus. Unde homines iudicando falluntur non autem deus. Quia homines solum vident que foris patent. Deus autem inuicetur etiam cor interius sicut dicitur. i. ro. ¶ Item quia deus videt totum simul. id est omnes conditiones rei conuenit autem secundum unam conditionem iudicari bonum quod secundum aliam non est bonum sicut cibus calide complexionis est bonus et qui habet stomachum debilem et frigidum. Sed tamen si idem homo habeat epar calidum quatum ad hoc erit ei nocuum sicut accidit in ydropico tympanico. ¶ Et ideo docet suicensa quod deus ei cibus conferens stomacho. scilicet calide complexionis sed ne incendatur epar apponantur extra super epar egypti mata frigida. ¶ Videmus etiam quod illud idem quod vni est utile alteri est nocuum sicut amigdala viridia stomachum hominis confortant sed vulpi essent venenum. ¶ Homo igitur qui non videt omnes conditiones rei nec eas simul considerat nec iudicat de re nisi secundum illam conditionem quam videt frequenter in iudicio suo errat. ¶ Sed deus qui omnes rei conditiones simul intuetur et videt errare non potest. Omnia enim nuda et aperta sunt oculis eius vt habetur heb. ¶ Item quis dei visio includit omne tempus. scilicet quia vno intuitu videt preterita presentia et futura et omnia sunt sibi vt presentia. ¶ Quedam autem secundum unum tempus iudicantur bona que secundum aliud sunt mala. Unde homo cuius cognitio est cum continuo tempore et qui iudicat de preterito vel presenti et est de futuris ignarus non potest da

Sermo .xlii

re certum iudicium de bonitate rei
sed solus deus. Unde apostolus mo-
net. I. cor. 4. Nolite ante tempus iudica-
re quousque veniat dominus etc. Vidit igitur
deus. i. approbavit et sibi placuit quod
istud opus. s. piscium et avium fieret in
tempore et iterum quod esset bonum ipsum sic
factus permanere. Quarto datur na-
ture a deo virtus multiplicandi huiusmodi
animalia primitus instituta cum dicitur quod benedi-
xit eis. s. piscibus dicens. Crescite per
propagationem. Et multiplicamini per
naturalis generationem. Et replete aquas
maris ad eius orationem. Et in aquis
intelligitur omnis aqua siue dulcis siue sal-
sa: quia omnis aqua aliquo modo continuatur
ad mare. ut supra ostensum fuit. Sunt
enim quidam pisces in solo mari viven-
tes. Alii vero sunt in stagnis tantum
et fluminibus commorantes. Et alii nunc in
aquis dulcibus commanentes. Pisces
autem a mari ad aquas dulciores egre-
dientes in earum dulcedine delectan-
tur et impinguantur. Et similiter econtra-
so. Unde tales nunc in aqua dulci. nunc
in mari sunt commanentes: quia dum unum
contrarium experitur magis in reliquo
delectantur. Sunt quidam fluminales
pisces sic allecti dulcibus aquis ut ma-
ris amaritudinem non ferentes mox
aquam salis gustantes subito moriun-
tur. Item dicitur auicenna quod illi sunt opti-
mi pisces qui morantur in aquis alti-
ssimis propter quod de marinis illi sunt laudabi-
liores qui non alibi quam in alto loco si-
ue pelago commorantur. Item qui in aquis
discoptis ubi pluviant libere ventis me-
liores sunt aliis quam modo se habent
et meliores sunt illi qui sunt in aquis
fortissime agitatis. Nam meliores sunt
pisces et magis conservantur in pelago
aquilonari et orientali quam in australi:
quia ex illorum ventorum impetuoso fla-
tu aque amplius commovetur et melius
depurantur propter quod pisces qui mo-
rantur in eis magis a suis superfluis emun-
dantur. Sequitur aves multiplicentur
s. per generationem super terram. Quedam
enim aves nidificant super terram. i.
in aere. s. in arboribus vel edificijs et

quedam super terram. i. in superficie
terre: quia faciunt nidos in terra pa-
rum deserta. Et nota quod aves per ge-
nerationem multiplicantur duplici-
ter. Anomodo quia multiplicantur
plura individua sub una specie simul
actu existens. Aliomodo ut non sint
plura actu simul sed solum per succes-
sionem: sicut fenix que non invenitur
nisi una sola simul. Sed tamen generatur
fenix ex fenice: alio tamen modo quam
alie aves generantur. Est enim fenix
avis que secundum philosophum postquam
cccc vel quingentis annis vixerit cum su-
um fetum sentit. nidum ex lignis aro-
maticis facit in tantum siccis: ut ven-
to calido accendantur: qui visus accen-
sis sponte nidum ingreditur: et inter
ligna ardentia incineratur. Et ex ci-
nere infra triduum quidam vermicu-
lus nascitur qui paulatim plumas re-
cipiens in volucrum transformatur.
Est autem avis pulcherrima. Est
enim ad modum aquile magna: cri-
stato capite: circa collum fulgore au-
reo: postera parte purpureo: preter
caudam cuius nitor roseus ac cerule-
us scribitur. Quinto ponitur deter-
minatio temporis cum additur factum
est vespere et mane dies quintus. Sed
videtur quod piscium et avium produ-
ctio non debuerit fieri quinto die: quia
terrestria animalia avibus preferuntur
quia habent membra magis distincta: et
perfectiorem generationem: generant
enim animalia. Preterea videtur non
eadem die. s. quinta debuerint produci
pisces et aves. Nam non minus di-
stant pisces et volucres quam volucres
et terrestria animalia. Sed alia dies assi-
gnatur productioni volucrum: et alia pro-
ductioni terrestrium animalium: ergo alius
dies debuit deputari productioni pi-
scium et alius volucrum productioni.
Sed ad primum dicendum quod pro-
ductio istorum animalium ordinatur
secundum ordinem corporum que eis
adornantur magis quam secundum pro-
priam dignitatem. Ordo autem orna-
tus istorum corporum cor respondet or-

dñi distinctionis eorum. Unde sicut
 inter tres dies distinctiōi deputatos
 Prima die fuit facta distinctio in cor-
 pore supremo scilicet per lucis produ-
 ctionem et media. i. secunda die fuit
 facta distinctio corporis mediū scili-
 cet aque per productionem firmamē-
 ti quod diuidit aquas ab aquis. Et
 tertia die distinctio infimi elemēti. i.
 terre per hoc q̄ separata fuit ab aq̄s.
 ita inter tres dies ornatus prima (q̄
 est quarta dies) deputatur ad ornatū
 supremi per productionem luminari-
 um media vero. i. quinta ad ornatus
 mediū corporis. s. aque per productio-
 nem piscium et auium sed vltima. i.
 vi. ad ornatum infimi elementi. i. ter-
 re per productionem animalium ter-
 restrium. ¶ Ad secundum dicens q̄
 productio animalium recitatur secū-
 dum q̄ sunt in ornatum partium mū-
 di. Et ideo productio animalium di-
 stinguatur vel diffinitur solum secun-
 dum hanc solam cōueniētiam vel dif-
 ferentiam que conueniunt vel diffe-
 runt in ornando aliquā partē mundi.
 Et idcirco pisces et volucres q̄ cōue-
 niūt i ornādo mediū elemētū. s. aquā
 qua aer adornatur quinta die produ-
 cti dicuntur. ¶ Allegorice reptile ani-
 me viuētis ex aqua productum. i. pi-
 scis significat xpm cuius productio.
 i. incarnatio fuit ex aqua. i. ex gratia
 i. supra merita et supra nature legem
 Unde ipse figuratus est in moyse qui
 interpretatur assumptus de aqua qui
 est prefiguratus in pisee thobie cuius
 fellis. i. passionis amaritudo fugauit
 cecitatem thobie. i. humane nature.
 et piscis de quo tractus est didragma
 i. precius nostre redemptionis. Item
 etiam est piscis assus igne passionis
 cibans nos se ipso in sacra cōmunio-
 ne. Ipse quoq̄ fuit volatile super ter-
 ram in arborem crucis ascendens. vñ
 de assimilatur pellicano aut. Nam
 pellicanus super filios suos a serpen-
 te occisos percusso pectore proprio ad
 eos viuificandos sanguinem fundit
 qui fuso sanguine in tantum debilita-

tur q̄ pulli pro cibo exire coguntur.
 Illos quoq̄ pullos qui naturali affe-
 ctu ipsam auem matrem suam pascūt
 postq̄ resumpsit vires tenerrime dili-
 git et sollicitē nutrit. sed illos qui de
 ipsa tanq̄ degeneres nullam gesse-
 runt curam tanq̄ ingratos eicit et
 secum viuere non permittit. ¶ Repre-
 sentat ergo pellicanus christum qui
 in psalmis ait factus sum sicut pelli-
 cano solitudinis. Ipse enim homines
 quos creauerat tanq̄ filios ad imagi-
 nem et similitudinem suam a serpen-
 te antiquo veneno peccati occisos vi-
 uificauit. Unde gratos filios qui eū
 in suis pauperibus nutriunt finali-
 ter secum ad celestem hereditatem
 admittet dicens. Venite benedicti pa-
 tris mei etc. Ingratos enim et crude-
 les excludet dicens. Ite maledicti etc.
 Math. xxv. Ipse etiam in celum ascē-
 dens factus est sicut passer solitari-
 us in tecto. Et dicitur solitari⁹ quia
 ipse solus virtute propria ascendit.
 vñde Jo. tertio. Nemo ascendit in ce-
 lum nisi qui descendit de celo fili⁹ ho-
 minis qui est in celo. ¶ Moraliter au-
 tem aqua est iusticia. Videmus enim
 q̄ aque humor partes terre conglu-
 tinat adinuicem et conglutinatas si-
 mul continet ne sua siccitate soluan-
 tur in pulueres. Et sic quelibet terra
 et ciuitas per legum iusticiam conti-
 netur et conseruatur ne per effrena-
 ta maleficia communitas dissoluatur.
 ¶ Aqua etiam sordes abluat quia
 iusticia criminum labes abstergit.
 ¶ Aqua etiam grauis est et mollis ta-
 men impetuosa existit. Et sic iusticia
 habet molliciem in compassione sed
 impetuositatis violentiam in puni-
 tione. Habet enim vir iustus mansue-
 tudinem cum rigore mixtam. ¶ Item
 aqua tria habet. Primum est quia ci-
 bis et refectionibus deseruit. Nam ci-
 bi in ea decoquuntur et pot⁹ cū ea tēpe-
 rantur. ¶ Secundū ē qz in bonū liquo-
 rem conuertit. Sicut humor aque in-
 vite conuertitur in vinū. ¶ Tertium
 est qz homines in nauiculas tanq̄ q̄

Sermo xlii.

diuersas semitas ad diuersa loca deducit. Et hec tria facit iustitia. Nam p̄ eā esurientes z sitientes iusticiā reficiuntur: z mala p̄ eius correctionem in bona cōuertuntur: z p̄ eius semitas i. precepta homines ad vitā eternam deducuntur. Unde de his ps̄. ait super aquam refectiōis educauit me z animā meā cōuertit: deduxit me super semitas iusticie. zc. ¶ Ex hac aqua p̄ducuntur reptilia. i. pisces qui significant iustos: quia iusticia dicuntur iusti precipue actiui: qui a proximis conantur amouere mala: z facere eis bona que sūt iusticie opera. ¶ Ibi enī tāq̄ pisces sic viuunt z natant ī aquā q̄ non suffocantur in ea: qz tales viuūt ita in mūdo q̄ non corrumpuntur a mūdo velut etiam pisces qui non corrumpuntur sed seruant in aq̄ sicut sunt retores et iudices qui ita se tenent constanter ī iustitia: q̄ nec amore nec odio nec munere corrumpuntur. ¶ Sed homines qui sunt sine iustitia cito tales corrumpuntur velut pisces sine aqua. ¶ Sunt etiam velut reptilia siue pisces in mari natantes homines in aquis lacrimarum z in amaritudine p̄nie viuētes. Est enī velut aqua maris iustitia penitētis. ¶ Et notādum q̄ sicut dicit ambrosius in exameron ¶ Quedam reptilia seu animalia sūt que cōtrariam naturam vidētur h̄re in terra z in mari: q̄ tñ in hominibus cōueniūt z exemplificat p̄mo de leone. Nam leo cum sit terribilis in terris in mari tamen est dulcis. i. piscis leo: in quo significatur q̄ aqua maris i. iusticia p̄nie hominem immitem et ferocem transmutat: z cōuertit in dulcem. i. in mitem. Itē rana que (vt ambrosius dicit) horrens est in paludib⁹ in aquis tamē est decora z omnibus fere prestat alimentis. i. piscis rana. In quo significatur q̄ iustitia penitētis homines horredos z impios facit gratissimos: z p̄ alijs acceptos. Itē mustelle odor grauis in terris: suavis in aquis. In quo accipiunt q̄ fetētes per malā famā in aquis p̄nie

efficiuntur redolētes per bonā vitam. Itē lepus animal timidū in terris in mari est inforimidabile: sic lauacrū p̄nie pusillanimes z pauidos magnanimos facit z fortissimos. Itē lup⁹ in terris animal rapiēs: in aq̄s aures aial impotens: scilicet piscis lupus. Unde nescit hos lupos agn⁹ timere: sic per p̄nie iustitiam homines terribiles et rapaces efficiuntur benigni z misericordes. Itē porcus in terra est aial immundum: in mari vero est animal mundum. Unde porci marini (vt dicit ambrosius) etiam iudeis sūt grati: qui porcos terrestres nō comedunt. In quo significatur q̄ penitentie iustitia imundos purificat z b̄nos reddit z mundos. Itē coruus terrestris habz carnis duritiā: marinus vero coruus carnis teneritatem. In quo significatur q̄ mare p̄nie cor aridum z durum facit molle z deuotum z piū. de talib⁹ reptilib⁹ in mari natantib⁹. i. ī p̄niā viuētib⁹ b̄z ī ps̄. hoc mare magnū z spaciosuz manib⁹ illic reptilia quorum nō est numer⁹. ¶ Per volatile vero quod ex aqua producit z super terram volādo eleuatur intelligitur homo cōtēplatiuus ex aqua sapiētie nutritus et super terrena mēte eleuatus. Et notādum q̄ viro cōtēplatiuonecessaria est quadruplex dispositio cordis. ¶ Prima est vt habeat cor mundum. s. a peccatis saltem mortalibus in hoc assimilatur caladrio. Caladrius enī (vt dicit aristo.) est auis albi coloris nihil nigredinis habens: et differt a chalque est auis carior. Natura autē caladrii est q̄ quā quis graui infirmitate detent⁹ fuerit si egritudo ad mortem fuerit caladrius faciem suam ab eo auertit z tunc homo morte certus existit. Si autē infirmus curand⁹ sit: visum in ipsum figit et quasi applaudens in ipsum intēdit. ¶ Est ergo velut caladri⁹ homo cōtēplatiuus qui b̄z esse in pena totaliter albus. i. in conscientia totaliter mundus infirmitas autem mortis est temptatio peccati mortalis.

a qua caladrinus faciē. i. contempla-
 tiuus mētē totaliter auertit: qz ad de-
 lectationes libidinosas nullatenus
 aspicit. ¶ Sed quia infirmitas curabi-
 lis peccati venialis quā homo cōtē-
 platiuus ex toto vitare non potest: li-
 benter et frequēter eam in se inuenit
 aspicit vt expellat et mundet. ¶ Secū-
 da dispositio est vt habeat animum q̄
 erum. i. a mundi auersis tamq̄ scilicet
 amaris procellis. Et in hoc assimila-
 tur halcyoni. Halcyon em̄ (vt ambro-
 sius dicit) auis marina est que in me-
 dio hyemis quando. i. mare ventozū
 ac fluctuum tempestatib⁹ seuit. oua
 sua in littoze maris et in arena facit
 Et ibidem: versus mare respiciēs per
 septem dies eis incubās persistit post
 quos nascuntur pulli quibus natis
 ad eos nutriendos alios septem di-
 es adiungit. Et per omnes hos. xiiij
 dies tranquillum mare permanet et
 serenum. Unde et de industria naute
 hos. xiiij. dies serenitatis ad nauigā-
 dum obseruant: et eos halcyonidas
 vocant vt dicit ambrosius. In quo si-
 gnificat q̄ si mens hominis virtuosi
 et puri contemplationis et amoris
 oculos figat in eterno et in commuta-
 bili bono. i. in deo orando scilicet et cō-
 templando mare siue cordis fluctuā-
 tis siue mundi seuiētis tranquillum
 protinus atq̄ placatum habebit. Job
 viij. Tu quoq̄ si diluculo surrexeris
 ac deum et omnipotentem deprecā-
 tus fueris statim quoq̄ euigilabit a-
 te et pacatum reddet habitaculū iu-
 stitie tue. ¶ Docet etiā nos hec auis
 vt ppter psecutiōes vel tētatiōes in-
 surgētes neq̄ loca timeam⁹ aggredi
 neq̄ etiā ad pfectū ea timeam⁹. Non
 ei auis hec qz mare pcellosū videat
 aut oua ponere i littoze refugit: at̄ in
 añ pulloz ortū et nutritionē opportunā
 recedit. ¶ Tertia dispositio est vt ha-
 beat cor eleuatum. i. ab affectib⁹ ter-
 renis. Et sic assimilatur ardee. Est
 enim ardea auis aquatica: quā qui-
 dam tātallum vocant. Et qdā ardee
 habēt colorē albū qdam vero cineri-

ciūm. Vocatur autē hec auis ardea
 quasi ardua propter altos volatus:
 formidat hymbres et volare dicitur
 super nubes vt. i. procellas hymbziū
 sentire non possit. Cum autē vola-
 uerit significat tempestatem. Simili-
 ter viri contemplatiui et perfecti (ne
 instigante dyabolo pcellis psecutio
 nū inuoluant) intētionē suā supra om-
 nia t̄palia collocāt: et in serenitate ce-
 lestis p̄rie vbi facies dei cōspiciēt mē-
 tes leuāt. Isa. ¶ Extollāte iuper a-
 titudinem nubium: et cibabo te here-
 ditate iacob. ¶ Quarta dispositio est
 vt sit cor ad deum directum. ¶ Et in
 hoc assimilat̄ aqle: q̄ filios i nido pro-
 bare volens mane in ortū solis ad so-
 lem capita coruz dirigit et quē solē in
 cōniuentib⁹ oculis respicere cernit tan-
 q̄ filiū retinet et nutrit. Quē autē la-
 crimātē et cōspectum solis non posse
 pati videt: de nido euicit tanq̄ nō suū
 Sic vir cōtēplatiu⁹ intētionē et affe-
 ctionē et cogitatiōes cordis ad deū
 dirigit et tales i se fouet et nutrit: aīs
 autē tāq̄ sinistras et a se alienas vitat
 et abijcit. Sicut iḡ aqle diligit solis
 cōtēplationē: sic aīa viri cōtēplatiui
 desiderat et appetit clarā dei visionē:
 in qua sol in sua rota. i. deus in sua ef-
 sentia videbitur: et in gloria vita erit
 eterna. Ad quam nos. rē.

¶ Sermo quartus de decimus
 de opere septe diei.

¶ Trit⁹ deus producat ter-
 ra animā viuētē in gene-
 re suo iumenta et reptilia
 et bestias terre iuxta spem
 suam. Factūq̄ est i. a. Et fecit deus
 bestias terre iuxta species suas et iu-
 menta omne reptile in genere suo. Et
 vidit deus q̄ esset bonum et ait: facia-
 mus hominem ad imaginem et simi-
 litudinem nostram et p̄stitit piscibus
 maris: et volatilibus celi: et bestijs
 vniuerse terre: et omni reptili quod
 mouetur in terra. Et creauit deus ho-
 minem ad imaginem et similitudinē
 suam. Ad imaginem dei creauit illū
 masculum et feminam creauit eos:
 f. i.

Sermo xliii.

benedixitq; deus illis et ait. Crescite et multiplicamini et replete terram. Et subiicit eam et dominamini piscibus maris et volatilibus celi et vniuersis animantibus terre que mouentur super terram. ¶ Dixitq; deus ecce dedi vobis omnem herbam afferentem super terram: et vniuersa ligna que habent in semetipsis semetē generis sui: vt sint vobis in escam et cunctis animantibus terre: omniq; volucris et vniuersis que mouentur in terra in quibus est aia viuens vt hēant ad vescendū. Et factum est ita. Viditq; deus cuncta que fecerat. Et erant valde bona. Et factum est vespere et mane dies sextus. ¶ Postq; ostensum est quō ea que pertinebāt ad aduentum filij dei in mundum id est ad eius incarnationem allegorice prefigurata sunt in operibus quinq; dierum. Nūc ostendendum quomodo expressius preostensa sunt in opere sexte diei que sextam etatem figurat in qua dominus noster venit. ¶ Nam prima etas computatur ab adam vsq; ad noe. ¶ Secūda a noe vsq; ad abraā. ¶ Tertia ab abraam vsq; ad moysen. ¶ Quarta a moysen vsq; ad dauid. ¶ Quinta a dauid vsq; ad tempus plenitudinis in quo christus venit. ¶ Sexta etas inchoata est in qua perfectus et nouus homo secundum deum creatus est. s. xp̄us. ¶ Sed primo quo ad litteralem sensū ponūtur tria. ¶ Primo premititur brutorū animalū et hominū pductio cum dicitur producat terra. ¶ Secundo subditorum pductorū approbatio ibi. Et vidit deus cuncta que fecerat. etc. ¶ Tertio t̄pis determinatio Et factum est vespere et mane etc. ¶ Quantum ad primū ponuntur duo ¶ Quia primo agitur de pductione brutorū. ¶ Secūdo de pductione hoīs ibi faciamus hoīem etc. ¶ Circa pductionem autem irrationaliū animalū describit moyses quadruplicem causam. ¶ Primo materialem. s. terram qz dicit deus producat terra. ¶ Secūdo formale cū subditur aiam viuentem.

Nam aia corpus viuificans p̄s formalis est in quolibet aiali s̄m aristo. ¶ Tertio specificat causā efficiētem qz fecit deus. etc. ¶ Quarto concludit causā finale qz vidit qz eēt bonū. bonū em̄ rationem habet finis respectu appetitus. ¶ Circa primū notandum qz terra est infimū elemētum ex qua p̄cipue animalia pducta esse dicuntur virtute x̄bi dei. Nūc dicit deus producat terra: loco igitur virtutis actiue in animalium productione fuit x̄bū dei: sc̄dm qd̄ ex terra. i. ex materia elemētari animalia produxit: q̄q; animalium corpora ex quattuor cōstant elemētis: illud t̄n̄ solum elemētum h̄c cōmemoratur qd̄ ex ipsis aialibus adornatur scilicet terra. Nam sicut in quinta die ornatum est corpus medium: et respōdet sc̄be diei. Ita hac sexta die ornatū est corpus vltimum scilicet terra et respondet tertie diei. Unde vtrobiq; fit mentio de terra: vult tamen augustinus qz hac die sit tantum data virtus pducēdi. i. vt ip̄a aialia fresria potentialiter producerentur. Sed secūndum alios sanctos hac sexta die producta sunt actiue. ¶ Secundo tangitur causa formalis cum dicit aiam viuētem. Sed cū deus pduxerit aialia fresria nec sint ip̄a aia viuēs incōueniēter videtur dictū producat terra aiam viuētem: sed potius debuit dici producat terra quadrupedia anime viuētis. ¶ Sed ad hoc dicendum qz (sicut basilius dicit) diuersus gradus vite qui in diuersis viuētibus inuenitur ex modo loquendi scripture colligi potest. Plante igitur h̄nt imperfectissimā vitam. Unde in productione plantarū nulla fit mētio de vita: sed solum de generatiōe siue de germinatione: qz s̄m hanc solum inuenitur actus vite in eis. Nutritiua enim et augmentatiua generatiue deseruiunt. Item animalia cōmuniter loquendo terrestria animalia perfectiora sunt auib; et piscib;. Nō qz pisces minus careant: vt basilius dicit qd̄ augustinus probat: s; p̄ distinctionem membrorū

et perfectionem generationis. Quoniam autem ad aliquas sagacitates etiam aliqua animalia imperfecta magis vigent ut apes et formice: et ideo pisces scriptura vocat non animam viventem: sed reptile anime viventis: sed terrena animalia vocat animas viventem propter perfectionem vite in eis: ac si pisces sint corpora habentia aliquid anime. Terrestria vero propter perfectionem vite sint quasi anime dominantes corporibus: perfectissimus autem gradus vite est in homine: et ideo vitam hominis non dicitur produci ad aquam vel terra sicut ceterorum animalium sed a deo. Sed additur in genere suo: ut per hoc designaretur generatio filium ex similibus: quod in ipsis animalibus esse debebat. Et non solum in productione animalium: sed etiam plantarum facta est mentio de genere et specie: quod in viris talis generatio reperitur. Deinde specificatur tria genera animalium terrestrium que deus produci iussit. scilicet. Inimicum reptilia: et bestias terre. Et per inimicum quidem intelliguntur animalia domestica que homini seruiunt qualiacumque siue ad usum siue ad esum. Nam quedam ex eis sunt ad laborandum ut equi: boues: et asini et huiusmodi. Quedam vero ad lanificandum ut oves et similia. Et quedam ad vescendum ut hedi: porci et huiusmodi. Per reptilia vero intelliguntur animalia que vel pedes non habent quibus eleuantur a terra ut serpentes: vel habent pedes breues quibus parum eleuantur ut lactrate et tartuce et huiusmodi. Per bestias autem intelliguntur animalia seua ut vrsi et leones et huiusmodi. Et ideo dicuntur bestie quasi vastie a vastando. Sed quia ista tria genera animalium distinguntur in diuersas species ideo subditur iuxta species suas. Manifestum est enim quod iumentorum. id est animalium domesticorum plures sunt species: quorum quedam seruiunt homini ad ministerium sicut sunt equi: muli: asini: cameli: dromedarii: et canes propter rerum custodiam et cati et huiusmodi. Quedam vero ad nutriendum ut arietes:

agni: hirci: hedi: porci: et huiusmodi. Quedam vero ad iolatum ut catuli. scilicet. simie et huiusmodi. Reptilium vero tria sunt genera seu species. scilicet. trahentia. id est. vermes qui ore se trahunt. serpentina ut colubri qui in costis se rapiunt et reptilia pedibus suis ut lacerte: huiusmodi. Bestiarum etiam id est seuorum animalium plurime sunt species. quorum quedam armata sunt unguibus ut leones: quedam cornibus ut unicornes: quedam dentibus ut apri et lupi et huiusmodi: quedam brachijs fortissimis ut vrsi et sic de alijs feris: quarum scuitas et ferocitas etiam in eorum corporibus in aliqua parte apparet: ut in leopardi: tigrides: panthere: yene: meticere et alie quod plurime que in diuersis partibus mundi habentur.

Tertio ponitur causa efficiens. prima scilicet deus: quia fecit deus bestias terre iuxta species suas. et cetera. Sed quia inde est quod per bestias intelliguntur animalia seua que frequenter hominibus nocent. Queritur an creata sint a deo nocua vel ante peccatum facta sint mitia et post peccatum facta sint homini nocua. Ad quod (sicut magister dicit in historia) dicitur communiter quod post peccatum facta sunt nocua tribus de causis. scilicet. propter hominis punitionem: corruptionem: et instructionem. Punietur enim homo cum leditur his vel saltem cum timet ledi: quod timor maxima pena est. Unde ecclesiasticus xxxix. Omnia hec ad vindictam creata sunt bestiarum: dentes et scorpius. Et si dicatur quod vindicta non debet precedere offensam: et homo non dum offenderat: quoniam hec fuerunt creata: ergo non debuerunt creari ad vindictam. Dicendum quod hoc potest intelligi quantum ad pre-scientiam dei: quia presciebat deus quando creauit hominem esse casurum: et hec que creabat ad vindictam peccati esse conuertenda in nocuum hominis. Vel potest dici quod omnia hec creata ad hominis obsequium ad vindictam sunt conuersa post hominis peccatum. Secundo ad correctionem: quod corrigat homo his cum scit ista

Sermo .xliii.

accidisse propter peccatū. ¶ Item ter-
tio ad instructionem qz dñi videt imi-
nora z ignobiliora se sibi posse nocere
habet documētū z materiā humili-
tatis z timoris dei: cui? .s. virtute sã
eti viri obturauerūt ora leonū. ¶ Se-
quit iumēta s̄m aliam trãslationē ad
diē z quadrupedia. Sunt enim q̄dam
animalia que sub nullo dictorū generū
comphendūtur vt sūt cerui capre et
h̄mōi. vñ vt etiã ista cōphēderentur
additur quadrupedia. Sed vel qua-
drupedia p̄misit tanq̄ gen? z alia hu-
iusmodi tanq̄ speciem. .s. iumenta et
omne reptile in genere suo. Sunt enī
etiam quedam reptilia quadrupedia
vt lacerte et tortuce. ¶ Sed cum sint
quedam animalia que ex putrefactio-
ne generantur et putrefactio sit que-
dam corruptio et corruptio nō videa-
tur competere prime rerū institutio-
ni queritur an talia animalia fuerit
tunc a deo producta. ¶ Ad quod re-
pondent quidam q̄ animalium que
non generantur ex coitu siue ex simili-
bus sunt sex genera. Nam quedaz ge-
nerantur ex alationibus vt bibones
ex vino vt papilioes ex aqua. ¶ Que-
dam ex corruptione humorum vt ver-
mes. ¶ Quedam ex cadaueribus vt
apes ex iumentis scarabi et scara bo-
nes. .s. musce grandes que sonant vo-
latu ex equis. ¶ Quedam ex corrup-
tione lignorū vt teredones. ¶ Que-
dam ex corruptione herbarum vt ti-
nee ex oleribus. ¶ Quedam ex corrup-
tione fructuum vt gurgulioes ex fa-
bis. De his ergo dicunt q̄ ea que ge-
nerantur sine corruptioe sunt ea que
ex alationibus tūc facta sunt que ve-
ro ex corruptionibus post peccatum
hominis inceperunt sicut dicit magi-
ster in hystoria. ¶ Sed meli? dici po-
test. .s. q̄ generatio vnus sit corruptio
alterius quia ex corruptione ignobi-
liorum generantur nobiliora non re-
pugnant prime rerū institutioni. vñ
de animalia que generantur ex corrup-
tione rerū inanimatarum vel plā-
tarū potuerunt tunc generari. ¶ Nō

autem que generantur ex corruptioe
animalium tunc potuerunt produci
nisi potentialiter tantum. ¶ Quarto
tangitur causa finalis cum dicitur.
Et vidit deus q̄ esset bonuz zc. ¶ Po-
tuit enim dici bonum hoc q̄ factum
erat non tantum q̄ erat a bonitate di-
uina deriuatum et exemplatum. Sed
etiam ad diuinam bonitatem osten-
dendam erat finaliter ordinatum: q̄
s. diuina bonitas facta est fons omni-
um creaturarum. Sed cum inter ani-
malia sint quedam venenosa z noxia
vt sunt serpentes et scorpiones z mul-
ta reptilia. Videtur q̄ talia non pos-
sint dici bona z sic non videtur omne
animal a deo factum fuisse bonum.
¶ Ad qd̄ dicendum est q̄ (sicut dicit au-
gustinus in primo super gen. contra
manicheos) si in alicuius opificis of-
ficinam imperitus intrauerit: videt
ibi multa instrumenta quorum cau-
sos ignorat. Et si multum est insipi-
ens superflua putat. Jam vero si in
fornacem incautus ceciderit: aut fer-
ramento aliquo acuto se vulneraue-
rit: noxia existimat sibi eē multa quo-
rum vsum qui nouit artifex insipien-
tiam eius irridet. ¶ Sic in hoc mun-
do quidam audent multa reprehē-
dere quorum causas non vident mul-
ta enim et si domui nostre non sunt ne-
cessaria eis tamē completur vniuer-
sitis integritas. Homo autem an-
te peccatum ordinate fuisset vsum re-
bus mundi. Unde animalia veneno-
sa ei noxia non fuissent. ¶ Allegorice
autem per terram intelligitur virgo
maria. Nam terra (s̄m basilium) est
corpus infimum orbis medium celi
centrum omnium viuentiu recepta-
culum pedum dei scabellum et ma-
germinum. ¶ Sicut igitur terra est
s̄ma in ordine elementorum sic vir-
go maria per sui reputationem humi-
lem fuit infima omnium sanctorum.
Unde se appellauit infimo nomine fe-
minarum. .s. ancillam Luce p̄mo. Ec-
ce ancilla dñi zc. prouerb. rrv. terra
deorsum. Item sicut terra est i medio

Orbis sic virgo est mediatrix per re-
 co. iciliationem nostrā cum deo psal.
 operatus est salutem in medio terre.
 Item sicut terra est centrum celi per
 fixationem et stabilitatem habens: sic
 virgo beata ex domo dei stabilitate
 fixationem habuit in fide et gratia psal.
 firmavit orbem terre qui nō comoue-
 bit. Item sicut terra est omnium viventium
 siue plantarum siue animalium loc⁹
 et receptaculum sic beata virgo om-
 nes recipit ad se confugiētes immo
 ipsa inuitat dicens ecci. xliii. Tran-
 se ad me omnes qui concupiscitis me
 et ipsam cunctis hominibus dedit
 refugium deus psal. Terram autem
 dedit filiis hominum. Ipsa quoque ad
 modum terre dei scabellum fuit: dux
 dei filium recepit. Nam pedes dei (quibus
 mediantibus in eius utero fuit)
 fuerunt caro et anima christi. vii isa.
 lvi. Terra scabellum pedum meorum
 Ipsa etiam ad modum terre illius ger-
 minis mater fuit: ex quo salutis me-
 dicina processit. Isa. xlv. Aperiat
 terra et germinet saluatorem. Ista er-
 go est terra cui dictum est producat
 terra animam viventem. i. christum
 animatum et viuum. Nam Jo. primo
 dictum est. verbum caro factum est.
 Dixerunt quidam heretici verbum
 dei solam carnem in materia sumpsit
 se: sed animam non habere: quia ver-
 bum loco anime ibi est. Sed contra
 hoc est quia terra animam viventem
 i. beata virgo filium suum christum
 peperit animatum: anima viuifica-
 te corpus eius: de qua anima etiam ip-
 se dicit Math. xvi. tristis est anima
 mea. Et ideo potestatem habeo po-
 nendi animam meam et iterum sumē
 di eam. Vel sicut isidorus dicit: terra
 est ecclesia questi. sexta die. i. in sexta
 etate producere incipit animam vi-
 uentem. i. animam vitam eterna de-
 siderantem. ante enim. s. die quinta p-
 ducta erant reptilia anime viventis
 que. s. reptilia corporea erant: Et ideo
 quinta dies significat statum in quo
 iudaicus populus corporalibus sacrificiis et

corporis circumcisiōi seruebat. ¶ Per
 iumenta vero et bestias et reptilia in-
 telliguntur gentiles qui in christum
 erant credituri: et fidelibus ecclesie
 aggregandi de quibus Petro dictum
 est macra et manduca: et cum ille di-
 ceret se non comedere immunda au-
 diuit quod deus mundauit tu ne comē-
 dixeris. Et in hac. vi. die. i. vi. etate cre-
 atus est homo nouus christus. ¶ Ad-
 oraliter autem hec sexta dies designat
 virtutem fortitudinis in qua terra. i.
 homo stabilis et constans producit
 animam viventem. s. quia ducit vitam
 secundum rationalem et virtuosam
 prout glosa dicit: sed in quibus forti-
 bus sit talis vita specificatur cui sub-
 ditur iumenta et reptilia et bestias
 terre. Si quidem in iumentis intelli-
 gitur fortitudo laborantium: in reptili-
 bus fortitudo patientium: in bestiis
 fortitudo bellantium. ¶ Habent enim
 iumenta fortitudinem in olerantia
 laborum: sicut asini cameli et muli et
 huiusmodi qui pro domino suo ma-
 gna onera portant: longa itinera am-
 bulant: et propter flagella a domino
 suo non se elongant. tales sunt qui pa-
 tienter portant pro amore christi ma-
 gna onera laborum et longa itinera
 faciunt propter salutem suam et pro-
 ximorum: sicut dicebat apostolus. in
 itineribus sepe: et non separantur a
 caritate propter flagella tribulatio-
 num vel persecutionum: de talibus
 iumentis dei erat dauid dicens in psal.
 ut iumentum factus sum apud te et
 ego semper tecum. ¶ Precipue tamen
 onera per obedientiam imposita de-
 bet homo humiliter suscipere et pa-
 tienter portare exemplo cameli. Nam
 cameli (vt dicit Isidorus) nomen a
 greco vocabulo sunt sortiti: eo quod quā-
 do onerantur se inclinantes coram ho-
 minibus humiliantur: et semper sup-
 genua incuruantur. Came enim gre-
 ce humile vel breue dicitur latine.
 ¶ Sunt enim animalia ad onera apta
 et ad portandum mansucta. Sic ergo
 homo debet omnis obedientie a supe-

Sermo xliii.

riozī iniunctum vel penitentie imposito humiliter suscipere: et mansuete et patienter illud ferre. Unde etiam de malis prelatiſ ſz ſubditis. **Matth. xliij.** Quęcunq; dixerint vobis ſeruate et facite: tales ergo qui ſic faciunt tanq̄ homines rationabiles rationabiliter viuunt: et tanq̄ cameli patienter obeiunt. Indubitanter ad finem ſalutis pertingent: ſecunduz illud homines z iumenta ſaluabis dñe. ¶ **Secundo** in reptilibus ſignificatur fortitudo patientium. Nam et ipſe chriſtus patienter aſſimilauit ſe reptili. i. ſerpenti dicens **Jo.** ¶ Sicut moyses exaltauit ſerpentem in deſerto: ſic exaltari oportet filium hominis. Ipſe quoq; propter patiendi humilitatem aſſimilauit ſe reptili. i. vermi dicens in **psal.** Ego autem ſum vermis z nō homo opprobrium hominum zc. Reptilia quoq; i. ſerpentes pro capite ſeruando totum corpus flagellis et ictibus opponunt: et ita reptilia xpi i. ſancti martires pro capite ſuo chriſto: corpora ſua omni ſupplicio expoſuerunt. Non tantum autem patientia hominum ſed etiam patientia chriſti representatur in aliquo reptili. ſ. in teredine qui eſt vermis ligni qui propterea ſecundum iſidoruz a terendo vocatur: quia terendo lignum rodit. **Hic** ergo licet mollis inueniatur dū tangitur: cōminuit tamen duriffima ligna et in ſubtiliorē puluerem redigit: q̄ poſſet facere lima. Sic quoq; diuina patientia quīs diu peccatorem hominem molliter et leuiter ferat: ipſum tamen finaliter conterit z ſeueriſſimo ſupplicio muctat. **vij. ro.** ¶ **Secundum** duriciam tuam z impetens cor tuum theſaurizas tibi irā in die ire. Sicut ergo vermiculus ligni eſt dum tangitur leuiſſimus: ſed dum tangit ſeu rodit duriffimus: ſic deus leuis eſt in ſuſtinendo: et durus in puniendo. **ij. ro. xliij.** ipſe quaſi tenerrimus ligni vermiculus. Verum quia patientiam in tolerandis pro deo ſupplicijs homines ſine gratia

dei habere non poſſunt: dicitur geſi. primo producat aqua ſcilicet gratie reptile zc. id eſt hominem pro chriſto patientem. ¶ **Tertio** quoq; in beſtijs i. in animalibus ſeu ſignificatur fortitudo bellantium: ſue contra tentationes viciorum: ſue contra perſecutiones hoſtium. Notanduz eſt autem q̄ ſancti viri et amici dei ſunt fortes quadrupliciter. **Primo** ad modum elephantorum. ¶ **Elephantes** enim domiti optimi ſūt in bellis. **Nā** acies proſternunt armatos ferunt: nec armatorum acies expaueſcunt: nec ſuorum rumores fugiūt. Item ſuper eos turribus ligneis constructis de eis tanq̄ de muro tela ignea iaculantur. Sed mirabilis res quia q̄q; ſint tales: tamen murem timent. Sic etiam fortes et ſpirituales viri quīs maxima tentationum bella vincant: z magnarum virtutum arma ferant: nec tribulationes et perſecutiones expaueſcant: nec linguas infantium ſeu detrahentium fugiant: tamen aliquādo minimus defectus vel moleſtia relinquitur in eis: que ſemper eos in timore et cruciatu tenet. Sic paul⁹ ad tertium celum raptus: et omnium tribulationum pericula expertus: z omnib⁹ gratijs ac virtutibus plenus: tamen ſtimulo carnis premitur: et timens et orans vt amoueri debeat minime exauditur. ¶ **Secdo** ſūt fortes et ſecuri ad modum leonum. Apparet autem ſecuritas et audacia leonis in tribus. ¶ **Primo** quia cum venatores eum inſequuntur non latitat: nec ſe occultat cum videri ſe putat: ſed in medium campum vadens ad pugnam ſe preparat: et ſe abſcondere vel fugere quaſi verecundiam reputat. ¶ **Similiter** fortes et virtuoſi viri tribulationes et perſecutiones (cum oportu- num eſt) non refugiunt: immo quandoq; perſecutores incitādo vel expectando preueniunt: et perſecutiones cum veniunt cum gaudio ſuſcipiunt. Unde **act. v.** dicitur q̄ ibant apoſtoli gaudentes z conſpectu conſilij: quo-

niam digni habiti sunt pro nomine
hiesu contumeliam pati. ¶ Secundo
ostenditur securitas leonis secundus
isidorum: quia venatores intuetur
vt ipsis visis min⁹ terreatur: sed am-
plius animetur. econtra autem est in
animalibus pauidis: vt sunt ceruus
z lepus: quia quatinus plus aspicerent
venatores vel persecutores: tanto pl⁹
ex pauescerent. An̄ puer. xxx. leo for-
tissimus bestiarum ad nullius paue-
bit occursum. ¶ Sic fortes z perfecti
viri iter suos persecutores positi: dū
eos seuire vident intuentur: z cōside-
rant q̄ sit p̄s z ira breuis et transi-
toria: et quomodo eorum perfidia sit
eternum supplicium receptura: z quo-
modo ab illis fabricatur sibi sempit-
erna corona. ¶ Et dum ista cōside-
rant magis in eis crescit virtus z pa-
tientia. Simile quoq; faciunt de tri-
bulationibus et infirmitatibus: con-
siderando q̄ breues sunt et inutiles:
ideo ex eis efficiū̄ fortiores. Aposto-
lus. ij. cor. xij. Cum infirmor tunc for-
tior sum. ¶ Tertium ostēsiuum securi-
tatis leonis est: quia cum insequitur
saltu vitur: sed cum fugit non vitur
sed potius lento passu graditur. Sic
virtuosi et fortes spiritualia bona in-
sequuntur saltibus amoris et feruo-
ris phil. ij. sequor aut si quō p̄phēdā
Can. ij. Ecce iste venit saliens in mō-
tibus. sed in persecutione z pena non
saltando. per impatientiam vel impe-
tum furoris incedunt: sed cum suau-
te patientie et mansuetudinis transe-
unt: p̄pter que oia dicit puer. xxvij.
q̄ iustus quasi leo confidēs absq; ter-
rore est. ¶ Tertio viri virtuosi fortes
sunt precipue in bellis tentationū cō-
tra spūales hostes ad modum aproz.
Nam aper contra venatorem tribus
modis se munit. ¶ Primo duriozem
partem corporis opponendo. Nam
in latere suo dextero durissimum lo-
cum habet: quem semper opponit ve-
nabulo persecutēis tanq̄ clipeus va-
lidum. Et sic sancti viri contra tenta-

tionum impetus duriciam. i. asperi-
tatem carnis obijciunt secundum il-
lud psal. Ego autem cum mihi mole-
sti essent: induebar cilicio et humilia-
bam in ieiunio animam meam. ¶ Se-
cundo aper munit se culmos suos id
est dentes longos ad arbores acuen-
do: sciens enim sibi imminere pericu-
lum: acuit culmos ad arbores. eos fri-
cans: quibus postea pro gladius viēs
omne quod ferit laniano dirumpit.
Isti culmi sūt virtutes viri fortis: qui
acuuntur cum arbores fricantur:
quasi enim culmos ad arborem frica-
re est suas virtutes proprias sancto-
rum: et fortium virozum virtutibus
comparare: quibus illorum exemplo
et ad opus feruentiores et ad bellum
acutiores reddantur. ¶ Tertio aper
si dentes ad arbores fricando eos re-
trahentes inuenerit: origanum her-
bam querit: cuius virtute mastican-
do dentes acuit vt auicēna dicit.

¶ Origanium ergo est verbum dei cui-
us masticatione. i. cōsideratione cō-
tra tentationes anima premunitur.
vilius est ergo sermo dei et efficax et
penetrabilior omni gladio ancipiti
¶ Vel origanū est diuina protectio quā
orando querere debemus: vt eius vir-
tute vires nostrē contra tentationē
acutiores et fortiores reddantur.

¶ Quarto fortes sunt viri virtuosi
ad modum pardorum. Leo enim mi-
rabiliter pardum odit. Unde pardus
leonem timens (quia minor illo est)
foueam facit: orificium duplex haben-
tem: vnum per quod intrat: alterum
per quod exit: et est fouea in vtroq;
orificio valde ampla. sed in medio stric-
ta. Veniente ergo leone per foueam
fugit quem leo insequens cum ipso
foueam intrat: sed ad medium foue-
am strictam reperiens transire non
potest: neq; retro se vertere: vnde leo
pardus exiens per aliam partem: et
post eum ingrediens: terga mordet: z
sic sepe de eo arte triumphat: de quo
triumphare viribus nequibat.

Sermo .xv.

¶ Leopardo assimilatur homo cuius fouea est p̄ns vita. hec h̄ ingressū p̄ natiuitatē z egressum per mortē: et utrobis est larga hūilitatis materia siue hoīs principiū cōsideres siue finē: sed in medio d̄ esse stricta aritudine p̄nie: qz arta via est que ducit ad vitā: z h̄c aritudinē cū leo. i. diabolus inuenit i hoīe: nō p̄t p̄gredi vt ulterius ip̄m decipiat: nec retrocedere vt per p̄terita (q̄ iam per p̄niam deleta sunt) teneat. Unde leopard⁹ exiens sp̄m mordens occidit: qz postea vita vel p̄nia nequitiam in se extinguit.

¶ Hora ergo q̄ cautela viri fortis: et eminentia contemplantis: et tolerantia patientis: arma diaboli cōfringuntur. Et ad eterne pacis quietem peruenitur. Unde osee. ij. pcutiam fedus cum bestia agri z cum volucre celi: z cū reptili terre: et arcū: z gladium: et belluz: cōterā dextera: z dormire eos faciam fiducialiter. Nam in bestia agri fortis viri cautelam: in volucre celi contemplantis eminentiam: i reptili terre patientis tolerantiam quibus diabolica frāguntur arma signantur. Post cui⁹ victoriam fiducialiter dormitur siue sōno salutifere mortis: siue sōno eterne quietis. s. vita eterna ad quam nos perducatur. zc.

¶ Sermo .xv. de productione hominis.

Faciamus hominē ad imaginē z similitudinē nostrā: z p̄sit p̄cibus maris z volatilib⁹ celi: z bestiis vniūsc̄q̄ terre oī reptili q̄ mouetur in terra. Et creauit deus hominem ad imaginem suam. ad imaginem dei creauit illum masculum et feminam creauit eos: benedixitq̄ illis deus et ait. Crescite et multiplicamini et replete terram et subd̄cite eam. Sicut facta z p̄parata domo introducitur habitator sic mundi partibus productis z ornatis vltimo producit homo tanq̄ habitator precipuus: z quasi complementum operis totius. Sed circa hoc scriptura humano modo loquens de ope

re dei ponit tria. ¶ Pr̄mo remittit sui operis deliberatio cum dicitur faciamus. zc. ¶ Secundo sequitur operis executio cum dicitur z creauit deus hominem. zc. ¶ Tertio additur operis multiplicatio: qz benedixit illis de⁹ et ait crescite z multiplicamini. zc.

¶ Quo ad primum premititur tractatus et deliberatio de trib⁹. ¶ Pr̄mo de hominis productione cum dicitur faciamus hominē. Intellexerūt quidam q̄ hic fuerit verbum dei ad angelos dictum: sed falsum hoc esse ostēditur ex eo q̄ statim sequitur ad imaginem z similitudinē. Nō em̄ ē vna imago dei z angelorum. Et iō hoc v̄bum dictum est ad designādā pluralitatem diuinarum p̄sonarū vt sit dictū q̄si dictum cōmune trium diuinarū personarum. s. p̄ris z filij z sp̄s sc̄i. Faciamus hominē. Sed ad insinuādā essentie diuine vnitatē in qua tres ip̄e p̄sone vnū sūt subditur ad imaginē z similitudinē nostram: z non ad imagines aut similitudines: quia vna est trium personarum imago et essentia. Sed queritur quare alio modo loquēdi v̄titur scriptura in productione hoīs a deo q̄ in productione aīa: s̄c̄i aut plantarū aut aliarū rerū. In alijs autem rebus dicit deus fiat z factum ē vnū: quodq̄: s̄ de hoīe singularit̄ q̄si deliberādo ofert dicēdo faciam⁹ zc. ¶ Ad q̄d dicēdū q̄ iō alio modo loquēdi v̄titur in p̄ductione hoīs q̄ in alijs: vt ostēdatur q̄ oīa alia p̄pter hoīez facta sūt ab ip̄o deo. Ea ei q̄ principaliter intēdim⁹ cū maiori de liberatione set studio facere cōsueuim⁹. Et in tribus ostēdit hic scriptura hoīs dignitatē. ¶ Pr̄mo in eo q̄ ip̄m factū eē refert a deo quasi cū quadā deliberatione. ¶ Sc̄do ex eo q̄ fact⁹ ē ad imaginē z similitudinē eius. ¶ Tertio ex eo q̄d ceteris animantib⁹ z viuētib⁹ est p̄latus. ¶ Sc̄do describitur fuisse quasi deliberatū z tractatū de hoīs figuratiōe cū s̄t sancta trinitas ad imaginē z similitudinē nostram. ¶ In quibus verbis quattuor sūt cōsiderāda: p̄mo de quo

dicit de^o: faciam⁹ ad imaginē rē. qz de solo hoīe: de nullo em̄ prius pducto dictū reperitur nisi de hoīe tm̄. Et ratio est qz solū intellectuales seu rationales creature. s. homo et angel⁹ pos sunt dici ad imaginem dei facte: licet alie creature irracionales assimilan tur aliquo modo deo non tm̄ ppter ea hnt tātā similitudinēqz possint dici ad imaginem dei facte et ratio est qz ad rationem imaginis non sufficit quelibet similitudo: etiam si sit ex altero expressa: puta qz sit similitudo secunduz genus tm̄. Non em̄ pōt vnus qui ex hoīe oritur dici imago hominis ppter similitudinē generis. s. qz sit animal. Item qz sit similitudo scdm aliqd accidēs cōmune puta si aliquid fiat al bū ad similitudinē alterius nō potest dici ppter ea qz fiat ad imaginē eius Sed requiritur ad rōnem imaginis qz sit similitudo secundum speciem: sicut imago regis est i filio suo: vel ad minus scdm aliquod accidens ppiū speciei: et precipue scdm figurā sicut imago hominis dicitur esse in cupro. Et ppter hoc hilarius dicit qz imago est species indifferens. ¶ Manifestū est autē qz similitudo speciei attenditur secundum vltimā dīam: assimilan tur at aliqua duo: pmo quidē z marie cōmuniter inq̄rum sūt. ¶ Secūdo inq̄tū viuūt. ¶ Tertio inq̄tū sapiūt z intelligunt. Et ista sūt de similitudie proxima vt in creaturis sit propinquius: sicut augustinus dicit in libro. lxxiij. q̄stionum. Ex quo patet qz sole creature intellectuales (pprie loquēdo) sūt ad imaginē dei. Et qz intellectualis creatura perfectior est in angelo qz in homine ideo fm̄ hoc magis insinuatur expressa: consequenter autem est homo qui est particeps intellectualis nature. Unde ps imaginem ptransiit homo. ¶ Secūdo attendēdum est qz nō dicit imaginem: sed ad imaginem rē. Qz s. imago dei est filius eius vnigenitus homo vero est ad imaginem eius. ¶ Duo enim sunt de ratione imaginis. ¶ Primum est qz sit filius ei cuius dicitur

imago. ¶ Secūdo est qz sit expressa ex eo. ppter ea dicitur imago quasi imitatio ex eo qz arguit imitationē alterius. Unde ouū q̄tūcūqz sit alteri ouo filie et equale: quia tamen non est expressum ex illo. non dicitur imago eius. equalitas autē non est de ratione imaginis quia vere imago non continuo ē equalitas vt patet in imagine alicuius i speculo relucente. Est tamen equalitas de ratione perfecte imaginis qz i perfecte imagine non deest aliqd imagini quod insit illi de quo expressa est. Cum ergo sit in homine aliqua dei similitudo deducta a deo sicut ab exemplari: licet nō sit secundum equalitatem: quia infinitū excedit exemplar. hoc tale exemplum ideo i homine dicitur imago dei esse non tamen perfecta: s. imperfecta. Filius autem dei est imago dei perfecta. s. perfecte implēs illud cuius est imago. Et ideo ipse filius dei dicitur imago dei: z nūqz ad imaginem ppter similitudinē imaginis. Dicitur signanter factus ad imaginem: qz ista prepositio ad dicitur accessum quēdā qui cōpetit rei distantē. Et quia similitudo dei perfecta nō potest esse nisi in identitate vere imago dei est in filio suo primogenito omnis creature. In homine autem est imago dei in aliena natura: sicut imago regis in nummo argēteo vt dicit augustinus i libro de. r. cordis. Et ideo hō dicitur factus ad imaginē dei. Sap. ij. Ad sue similitudis fecit illū. ¶ Tertio p̄siderādū ē cū dicitur ad imaginē: quare addit et similitudinē cum omnis imago sit similitudo. ¶ Ad qd dicendum qz similitudo accipitur dupliciter. Vno modo ḡnāliter putat hō se in plus qz imago qz similitudo cōparatur ad imaginē: vt genus ad spēm: ita qz vbi cūqz est imago ibi continuo est similitudo sed non cōuertitur. Et dicit augustinus i libro. lxxiij. q̄stionum: qz imago dicitur solū nec est similitudo magis perfecta. Et per istū modū (vt dicit augustinus i libro. lxxiij. q.) dicit hō factus ad imaginem dei solū fm̄ mētē rōnalem

Sermo .xv

sed ad similitudinem dei dicitur esse etiam secundum alias partes anime inferiores: vel etiam secundum corp⁹. Et ista similitudo vocatur similitudo vestigiij que etiam inuenitur in omnibus creaturis que representant deum sicut effectus suam causam. Vestigiū enim est quedam representatio rei ex qua imprimitur imperfecta tamen. Unde impressiones que relinquuntur ex motu aëritam vestigia vocantur. Et similiter cinis dicitur vestigium ignis: et desolatio terre vestigium hostilis exercitus. Unde representatio vestigiū est secundum quod effectus representat causam: sed non attingit ad rationem imaginis que est representatio perfecta: et secundum speciem. ¶ Videret ergo quia similitudo importat representationem magis communem: quam imago potest dici quod homo sit factus ad imaginem dei quantum ad ea que sunt magis propria nature intellectuali puta secundum actum intellectus et voluntatis. Sed ad similitudinem dicitur esse secundum quasdam communes proprietates ipsius intellectualis nature puta quod est incorruptibilis sicut dicit Augustinus in libro de Trinitate aie. Nam corruptibile et incorruptibile sunt cōes differentie entis. ¶ Secundo modo potest accipi similitudo puta se habet in modo quod imago ut vix dicat et importat quadam perfectionem imaginis. Dicimus ei imaginem: alicuius esse similem vel non similem et cuius est imago in quantum perfecte vel imperfecte representat ipsam. Et hinc ista modum dicitur homo esse ad imaginem dei: secundum naturam rationalem que est intellectualis et arbitrio libera: et per se potentem: sed ad similitudinem dicitur secundum virtutes secundum que natura imitatur virtutes diuinas secundum modum sibi possibilem ut Damascenus dicit. Et in hac similitudine fuit creatus primus homo. scilicet omnibus virtutibus informatus. In alijs autem hominibus posset dici quod etiam ista similitudo insit quodam modo naturaliter in quantum virtutes quedam na-

turaliter insunt anime administrantur secundum quedam semina. ¶ Quarto considerandum est quare dicit nostram et non meam. Certe id dicitur ut ostendatur homo esse creatus non ad imaginem unius persone vel essentie tantum: sed totius trinitatis. Fuerunt enim quidam qui dixerunt in homine solum esse imaginem filij contra quod dicit Augustinus .xij. de trinitate: quod si homo esset solum factus ad imaginem filij non diceret pro faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: sed tuam. Et cum secundum equalitatem essentie filius sit similis patri necesse est si homo sit factus ad imaginem et similitudinem filij quod sit factus ad similitudinem patris. ¶ Non potest ergo dici quod homo factus est ad imaginem et similitudinem dei: et quantum ad naturam diuinam et quantum ad trinitatem personarum: Et ideo quoniam dicitur faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram potest dupliciter intelligi. Uno modo ita quod hec prepositio ad designet causam factiois: ut sit sensus faciamus hominem taliter quod sit in eo imago nostra. ¶ Alio modo hec prepositio ad potest designare causam exemplarem sicut cum dicitur iste liber factus est ad illum. Et sic imago dei est ipsa essentia diuina: que abusiue imago dicitur secundum quod imago ponitur pro exemplari: vel secundum quod quidam dicunt diuina essentia dicitur imago quod secundum eam una persona aliam imitatur. Et sic dicit trinitas ad imaginem et similitudinem nostram id est ad exemplar essentie nostre que una et communis est in omnibus tribus personis. Tertio ostenditur fuisse quasi deliberatum et tractatum de hominis prelatione cum dicit et presit piscibus maris et volucribus celi: in quibus verbis primo ostenditur quod homo tantum excellens nature conditus est ut esset dignus dominari. ¶ Ratio quidem omnibus animalibus. scilicet piscibus que sunt in aqua: et volucribus qui volant per aera: et reptilibus que mouentur seu morantur in terra. ¶ Secundo etiam ut preesset omnibus creaturis. Unde ibi dicitur uniuerse terre. Alia translatio habet uniuerse creature. Cooperitque homini

naturaliter. ¶ Primo quidē dñium omnium aialium. Et hoc apparet ex tribus. ¶ Primo quidē ex ipō nature pcessu: qz sicut īgnatiōe rex naturalium intelligitur quidā ordo quo p greditur de iperfecto ad pfectū. (Iā materia est pp̄ formā: z forma iperfectior pp̄ pfectiorē) ita etiā ī vsū rerū naturalium. Iāz iperfectiora cedūt in vsū pfectoz. Plāte em̄ vtūtur tra ad sui nutrimentū: aialia vero plātis: hoies autem plantis z aialibus. Unde cōpetit naturaliter homini vt aialibus dñetur. Et p̄pterea vt ph̄s in libro p̄mo politicoz qz venatio aialium siluestriū est iusta z naturalis: qz per eā h̄p̄ vendicat sibi qd̄ est naturaliter suū. ¶ Sc̄do apparet hoc ordine diuine p̄uidentie que semp̄ inferiora per superiora gubernat. An̄ cum homo sit supra cetera aialia (vt pote ad imaginē dei fact⁹) cōueniēter eius gubernationi alia aialia subdūtur. ¶ Tertio apparet idem ex pp̄rietate hois z alioz aialium. In alijs enim aialibus iuenitur sc̄dm̄ exstimationem naturalē qdā p̄ticipatio p̄uidentie ad aliquos particulares actus. In hoie autē iuenitur vniuersalis p̄uidentia que est ratio omnium agibulum. Omne autē qd̄ est per participationē subdit ei qd̄ ē p̄ essētiam z vniuersalit̄. Unde p̄ qz naturalis est subiectio alioz animalium ad hoiem. Item talis naturalis fact⁹ est hō vt cōpeteret sibi p̄esse: nō tm̄ aialibus sed vniuerse creature sicut alia trāslatio d̄t. Iā in homine quodāmodo sūt oia. Et iō fm̄ modū quo dñatur his q̄ in se ipso h̄z fm̄ hūc modum cōpetit ei dñari in alijs. Est autem in homine. iij. considerare. s. rationem fm̄ quā conuenit cum angelis. Aīres sensitivas sc̄dm̄ quas conuenit cum aialib⁹. Aīres naturales sc̄dm̄ quas cōuenit cum plantis. Et ipsum corpus sc̄dm̄ qd̄ conuenit cum inanimatis. Ratio autē fm̄ quā hō cū angelis cōuenit in hoie habet locū dñantis et nō subiecti dominio. Unde homo angelis non dominaba-

tur in primo statu: et qz d̄z omni creature intelligitur q̄ non est ad imaginē dei. Aīribus autē sensitivis sicut irascibili et p̄cupiscibili (que aliq̄liter obediūt rōni) dominatur imperando. Unde in statu innocentie animalibus alijs per ipsum dominabatur. Aīrib⁹ autem naturalibus et ipsi corpori dominatur: non quidem imperando sed vtēdo: et sic etiā in statu innocentie dñabatur plantis z rebus inanimatis: nō per imperiū vel imminutionē sed absqz impedimēto vtēdo earum auxilio. ¶ Allegorice autem hō iste sexta die ad imaginē z similitudinē factus et cunctis rebus p̄latus significat nouum hominem christū. vi. etate qui sc̄dm̄ qz homo creat⁹ est in iusticia z s̄ctitate veritatis et cui deus omnia subiecit. Et ideo exprimitur hic misteriū incarnationis ipius cum d̄z faciamus hominem. zc̄. quantum ad quattuor. ¶ Primo q̄tum ad incarnationis nouitatē cū d̄t faciam⁹. ¶ Sc̄do q̄tum ad nature assūpte proprietatē cū d̄t hoiem. ¶ Tertio q̄tum ad assūptenature dignitatē qz ad imaginē. zc̄. ¶ Quarto q̄tū ad incarnati potestatē: z p̄sistit piscibus. zc̄. ¶ Ostēditur p̄mo nouitas incarnationis cum dicit sc̄ta trinitas faciam⁹. Cū enim xp̄us sit deus z hō in q̄tum deus non est factus: nec creat⁹: sed genit⁹. s. ex patre ab eterno: s̄z sc̄bz naturā carnis d̄z faciam⁹. s. nouū hominem. Ibiere. ¶ Nouum faciet dñs super terrā. zc̄. ¶ Sed qz d̄t faciamus. s. nos pater et filius z sp̄s sanct⁹ ostenditur qz incarnatio xp̄i fuit opus totius trinitatis. Iā sicut d̄t augu. in p̄mo de trinitate. Indiuisa autem sunt opera trinitatis sicut et indiuisa est trinitas essentia verumtamen q̄tum admodum auctoritas incarnationis attribuit p̄ri qui filiū carnē assumere instituit fm̄ illō gal. Et vbi uenit plenitudo legis misit deus. s. pater filium suū natū ex muliere factum sub lege. zc̄. ¶ Sed filio attribuitur assūptio carnis. Ro. s̄z. qz ante promiserat per prophetas

Sermo xv

suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus est ei ex semine david scd̄z carnem Jo. primo verbuz caro factū est. ¶ Sed spūs sancto attribuitur formatio corpis xp̄i: et ratio est qz spūs sc̄t̄s ē spūs filij s̄m illud. misit deus sp̄m filij sui. Sicut aut̄ virt̄⁹ aie q̄ ē in semine format corp̄⁹ i gn̄atiōe aūoz hoim: ita virtus dei que est ipse filius scd̄z illud. i. cor. i. Predicamus xp̄m dei virtutem per spiritum suū corp̄⁹ formauit quod assumpsit et hec sūt q̄ ostendit angel⁹ luce. i. dicēs spiritus sc̄t̄s supueniet in te: et q̄si ad p̄parandam et formandā materiā corpis xp̄i. Et virt̄⁹ altissimi. i. xp̄us obumbrabit. i. corpus humanitatis in te accipiet: incorporeum lumē deitatis. Ambra enim a lumine format̄ et corpe ut greg. dicit. xvij. moralium. Altissimus autē intelligit̄ pater cuius filius est virt̄⁹. ¶ Secūdo nota nature assūpte proprietatē siue idoneitatē: qz hoim. Abi nota q̄ deicit filium dei hoim fieri non angelum vel aliā creaturaz p̄pter duo. ¶ Primo p̄pter hois dignitatē: qz natura humana (in q̄tum ē rationalis et intellectualis) nata est aliquantū attingere ip̄z x̄bū p̄ suā operationem cognoscendo. s. et amādo ip̄sum. Item p̄pter necessitatē: qz hō indigebat repatore cum subiaceret remediabili pctō. et ista duo simul hūane nature pueniebāt: qz creature rōnali deerat dignitatis cōgruitas nature aut̄ angelice deerat cōgruitas necessitatis: qz si natura angelica i aliq̄b̄ subiaceat pctō ē tñ ei⁹ pctm̄ irremediabile: p̄pter qd̄ sicut d̄r heb. 2. nusc̄ p̄prehēdit sed semen abrahe et puer. viij. ex p̄sona sapiētie genite. i. filij dei d̄r delicie mee eē cum filijs hominum ¶ Tertio tāgit nature assūpte dignitatē: qz est ad imaginem et similitudinē dei. Idem enī q̄ s̄m idētitatē dei imago est dei: secundum humanitatē ē ad imaginē et similitudinē dei. Fuit enim ad imaginem dei s̄m similitudinē rōnalis aie: et etiā ad similitudinē ei⁹ in q̄tum deo assimilāē p̄ gr̄am. Fuit

ergo in xp̄o natura rationalis anime et etiam plenitudo gratie. ¶ Quarto tangitur incarnati pt̄as: ut presit zc̄. Super omnia hec et sup̄ vniuersam creaturam xp̄us dominus et pt̄arem habet: q̄ ait. Data ē mihi ois pt̄as in celo et i terra et in mari miracula operatus est cum voluit sed mystice in ysidorum. Sicut hac die sexta homo prelatus est piscibus maris: volucris celi et reptilibus terre: xp̄us in sexta etate subiectos sibi regit ex iudeis et gentilib⁹ conuersos: qui aliquando fuerunt vel carnali concupiscētie dediti velut pisces in aquis concupiscētiarum seu deliciarum viuētes: vel tenebrosa curiositate occupati velut psal. Omnia subiecisti sub pedib⁹ eius oues et boues zc̄. ¶ Moraliter autem virtute sancte trinitatis scilicet per gratiaz filij: per caritatem patris et per cōmunicationem spiritus sancti de quibus apostol⁹ ait. ij. cor. xij. Gratia dñi nostri iesu xp̄i et caritas dei et cōmunicatio sancti spiritus sit semper cum omnibus vobis amē. Fit homo perfectus cuius p̄fectio describit̄ tripliciter. ¶ Primo ex nobilitate nature: faciam⁹ hoim. ¶ Secūdo ex formositate nature: qz ad imaginem et similitudinē nostrā. ¶ Tertio ex dignitate plature et presit piscibus zc̄. ¶ Habet hō p̄re cunctis animantib⁹ q̄dam nobilitatis excellentiā. ¶ Primo quidem ex parte corporis: q̄ habet nobiliozem staturam. s. sublimem ¶ Secūdo ex parte aie: q̄ h̄z excellentiozem potentiam. s. rōnalem. ¶ Cum enim cetera aialia facta sint p̄na versus terram. solus homo h̄z staturam erectam versus ceum: ut ostendatur non propter terrena sed magis propter celestia esse factus. ¶ Competit ei hec statura homini q̄druplici ratiōe. ¶ Primo ratione naturalis noticie. Sensus enim dati sunt homini nō solum ad vite necessaria procuranda: s̄ etiam ad rerum cognitionem. cū ois cognitio hominis sit per sensus. Unde cum cetera animalia nō delectant̄

in sensibilibus nisi per ordinem ad cibos
 et venerea solus homo delectatur in
 ipsa pulchritudine sensibilibus secun-
 dum se ipsam et ideo faciem habet erectam
 ut libere possit omnia sensibilia contem-
 plari et precipue celestia in quibus
 maxime relucet sensibilibus pulchritu-
 do: ex quibus intelligibilem colligit
 veritatem. ¶ Ex hoc autem moraliter
 instruitur homo quod omnes sensus eius
 debent esse erecti ad superna. scilicet audi-
 tus ut libentius audiat verba celestia
 quam terrena. In cuius signum homo non
 habet aures deflexas ut quidam canes
 sed potius sursum erectas. Item
 visum secundum illud psalmum. Ad te leua-
 ui oculos meos quod habitas in celis.
 Item odoratum. scilicet ut etiam sentiat odo-
 res paradisi considerando et odoran-
 do gaudia sanctorum qui dicunt christo
 bonus odor sumus. Item gustus per-
 cipiendo alimoniam celestem. scilicet eu-
 charistie qui est panis qui de celo de-
 scendit: vel percipiendo interiorum gu-
 stum alimentum verbum dei. Item ta-
 ctum in quo significatur intima adhe-
 sio ad deum qui tangit ignem qui ca-
 lescit. scilicet deum et sic probatur tangere
 deum qui eius amore inardescit. ¶ Se-
 cundo conuenit homini talis statura
 ratione diuine influentie. Quia organa sen-
 sitiuarum virium sunt in facie quod quidem
 seruiunt intellectui et precipue orga-
 num fantasie sicut philosophus dicit in 3. de anima
 ut ergo iste vires liberius suas habe-
 ant operationes cerebrum in quo predictae vi-
 res perficiuntur est eleuatum in homine super omnes
 corporis partes ut anima aptior sit ad reci-
 piendum celestem et diuinam influentiam: quod
 ei competit ratione imaginis diuine
 menti eius impressae. ¶ Et ex hac ratione
 instruitur quod si habeamus sursum ele-
 uatum cerebrum (in quo radicitur sen-
 sitiuam virtus) ad recipiendam influen-
 tiam celi et stellarum multo magis
 debet eleuari intellectus ad percipiendas
 influentias dei et angelorum. Et
 hoc maxime fit per contemplationem
 et orationem deuotam et puram. Est
 enim oratio ascensus intellectus in deum

sicut damascenus dicit. ¶ Tertio hec
 statura congruit homini ratione in-
 strumentalis sufficientie. ¶ Si enim
 homo haberet staturam prout vteretur
 manibus loco pedum anteriorum.
 Et sic utilitas manuum (quod ad diuersas
 operationes ordinatur) cessaret. Et hanc
 rationem tangit augustinus in libro lxxxiij.
 questionum. ¶ Ex hac ergo ratione in-
 struimur ut manus nostras. id est opera
 sursum eleuemus ad deum. scilicet ut ea re-
 cta intentione agamus. scilicet propter deum
 trem. 3. ¶ Leuemus corda nostra cum ma-
 nibus in celum. ¶ Quarto competit
 homini hec statura ratione facundie
 quod si haberet staturam curuam et vte-
 retur manibus loco anteriorum pedum tunc
 oporteret quod sumeret cibum ore et quod ha-
 beret os longum et labia dura et gros-
 sam linguam et duram ne ab exteriori-
 bus lederentur sicut patet in alijs ani-
 malibus. Et talis dispositio omnino im-
 pediret locutionem: quod est proprium opus
 rationis ut philosophus tradit. Si ergo os et
 lingua exaltata sunt in homine: debet
 exaltari et eius officium. scilicet laudando
 altissimum et de supernis non infimis
 loquendo et predicando et propter
 omnia hec dicitur ecclesiasticus viij. quod deus fe-
 cit hominem rectum. Et quis videatur
 arbores esse erecte: non tamen eo modo
 quo homo: quod homo habet superius. scilicet caput
 versus superius mundi. et inferius sui
 versus inferius mundi. Et ideo est opti-
 me dispositio secundum dispositionem totius
 mundi. arbores autem habent superius
 sui versus inferius mundi. Nam radici-
 ces sunt ori proportionabiles. inferius
 autem sui versus superius mundi. Alias
 vero bruta medio modo. Nam superius
 animalis est pars que accipit alimentum. In-
 ferius autem pars que emittit superfluum.
 In quibus omnibus admonetur homo
 ut ea que sursum sunt sapiat et non que
 super terram. vnde augustinus dicit belluas
 prostratas in faciem fecit deus pastum
 querentes de terra: te autem in duos
 pedes erexit a terra faciem tuam sursum
 habere voluit. Non ergo discrepet cor-
 tuum a facie tua ut facies tua sit sur-

Sermo .xv

iū z cor tuum sit deorsum. ¶ Secūdo
 patet nobilitas hoīs ex parte anime
 in qua est excellentior viri⁹ q̄ in alijs
 Hā i aīa plāte supreme viri⁹ ē vege-
 tatiua. In aīa bruti suprema ē sensiti-
 ua. S; in aīa hoīs suprema ē rōnalis
 siue intellectiua. i; qua puenit cū ange-
 lis propter quā etiā insūt hoī plures
 nobiles pprietates. ¶ Prima ē discer-
 nere in⁹ honestū z turpe. vñ soli⁹ hoīs
 est honestū pseq̄ cū oīa bruta nō nisi
 vtilia vel delectabilia psequant̄. Et
 iō illi q̄ spretis bonis (sicut sunt virtu-
 tes z scientia z cōtēplatio diuinorū)
 sequunt̄ vtilia tm̄ vī delectabilia cor-
 poris vt puta voluptates relictano-
 bilitate hoīs sunt bestiales multum
 z vitam pecudū eligētes prout phūs
 dicit primo ethicozū. Et de talib⁹ dī i
 psal. Hō cum in honore esset non in-
 tellexit. s. que sūt ppria ei⁹ bona z ho-
 norabiliora sibi. z ideo cōparatus est
 iumentis insipientibus z similis fa-
 ctus est illis. ¶ Secunda est eleuari p
 intellectum. s. ad cōtēplationē itel-
 ligibiliū z diuinorū de quibus tm̄ siue
 pp̄t̄ ibecillitatem z infirmitatem. siue
 pp̄t̄ vite breuitatē hō min⁹. i. parū
 pōt capere per intellectum. Verūta-
 mē sicut dī phūs in p̄mo lib. de ptib⁹
 aīaliū etiā illud modicū q̄ de diuis
 capere possum⁹: delectabili⁹ ē q̄ oīa
 alia q̄ sūt apud nos. Et iō dī etiā gre-
 go. q̄ cū aliqd̄ eternū mente capim⁹:
 iam non in hoc mūdo sum⁹. Et iō in-
 terdū sancti hoīes ex tali delectatiōe
 ita capiunt̄ vt nō aduertant si sint in
 corpore vel extra corpus s̄m illud. ij.
 coz. xij. Scio hoīem siue in corpore si-
 ue extra corp⁹ nescio deus scit qm̄ ra-
 pius est in paradisu; zc. ¶ Tertia est
 passiones per rationem ordinare. et i-
 ponere eis limitē z modū. An̄ hō in
 quo passiōes dñant̄ z rōni nō subijci-
 unt̄ relicta humanitate s̄m diuersas
 passiōes diuersis bestijs similis effi-
 cif: vt dicat̄ fieri p̄ concupiscētiā porc⁹
 per irā canis. p̄ rapinam leo: et sic de
 alijs q̄ plato vocauit sciētiarū aīarū
 incorporationē eccl. iij. Dixi de filijs

hoīm i corde meo vt pbaret eos dñs
 z oñderet similes eē bestijs. ¶ Quar-
 ta ē habere amicitie solatium. s̄m oē
 gen⁹ amicitie q̄ solatiū tm̄ ē q̄ dicit
 phūs i. 8. ethi. q̄ sine amicis null⁹ eli-
 geret viuere. etiā hñs reliq̄ oīa bona
 In hoc eī differt hō a bestijs q̄ nō hñt
 amicitie spēm. licet sit in eis amor ali-
 cui⁹ z placētiē pp̄t̄ nutritionē vel
 concupiscētiā. sed nō ē i eis amicitie
 dilectio sc̄m electionē. S; istā pprie-
 tatē z nobilitatē maxime destruit ira-
 cundia. qz homo iracūdn̄ neq̄t delecta-
 biliter viuere cū amico. nec amicitia
 seruare. pp̄t̄ q̄ dī puer. xx. nolī eē
 amic⁹ hoī iracūdo. ¶ Quinta pprie-
 tas ē i intellectualib⁹ cōsideratiōib⁹
 speculari z delectari q̄ ē pasci pane
 angeloz quoz q̄si nutrimentū est in-
 tellectualis cōtēplatio. psal. Pa-
 nem angelozū manducauit hō. ¶ Se-
 xta pprietas ē verecūdari i turpi p-
 petrato: pp̄t̄ q̄ inemendabiles dicū-
 tur inuerecūdi. q̄ immutati sūt i ali-
 quo a rōnis honore pecozinā naturā
 assumētes. in qua nō ē verecūdia de-
 turpi. E contra de p̄sona hoīs penitē-
 tis q̄ de turpib⁹ ppetratis verecūda⁹
 dī Luce. v. Dñe eri a me qz peccatoz
 sum. ¶ Septima pprietas ē p̄fecte eē
 aīal cōiugale eo q̄ legib⁹ ordinatas
 facit honestas nuptias Math. x. re-
 linquet hō patrē z matrē z adherēbit
 vrozī suē. ¶ Octaua pprietas est esse
 animal sociabile z ciuile. qz distribu-
 tiōes z cohabitatiōes z federa z pu-
 gnas p̄fectas h; z vrbāitates ordi-
 natas eccl. xij. Dis homo suo simili
 associatur. ¶ Nonā pprietas ē disci-
 pline p̄ceptibile pp̄t̄ rationis vsuz
 Job. xxxij. erudiens eos instruit. di-
 sciplina vt auertat hominē ab hñs q̄
 fecit et liberet eū a supbia. ¶ Decima
 pprietas est esse animal mansuetuz
 natura. Unde nullum feritatis signū
 natura in corpore eius posuit sicut i
 animalibus seuis. vt vngues. vel cor-
 nua. aut dentes magnos et competit
 homini mansueto. eccl. xij. in mansue-
 tudine opera tua perfice et super hoī

minum gloriam dirigeris. ¶ Undecima proprietas est esse risibile et gaudibile. propter perfectas gaudendi rationes que soli contingant homini: non autem debet esse risus siue gaudium aut gloriatio hominis in rebus caducis et vanis ut sunt res transitorie et temporales. psal. ne timueris cum diues factus fuerit homo: et cum multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam cum iterierit non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria eius. ergo gloriandus non est in mundo sed in domino. id est in dei noticia et amore. Die. viij. non gloriatur fortis in fortitudine sua: neque diues in diuitiis suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur scire et nosse me. ¶ Duodecima proprietas est quod est homo animal rationale et mortale et propter primum ducitur ad honestatem. propter secundum ad humilitatem psal. Domine quis est homo quod immotuisi ei etc. id est in quantum rationalis. Et post hoc vanitati similis factus est illis. id est in quantum mortalis. ¶ Secundo describitur perfectio hominis ex formositate figure. quia figuratus et exemplatus ad pulcherrimam imaginem et similitudinem. id est sancte trinitatis. An dicit sancta trinitas ad imaginem et similitudinem nostram ut dicatur imago quantum ad naturalia. et similitudo quantum ad gratuita. Sed propter peccatum imago nature maculatur et similitudo gratie corrumpitur: siue sit peccatum superbie: siue luxurie: siue auaricie: que est triplex imago diuine trinitatis contraria. unde rom. i. mutauerunt gloriam incorruptibilis dei: in similitudinem imaginis corruptibilis hominis volucrum quadrupedum et serpentum. Nam in volucris signatur superbi qui alte volant: in quadrupedibus luxuriosi: propter corpus ex. iij. elementis compositum: quo luxuria exercetur. Per serpentes terre inherentes et de puluere terre viuentes: secundum illud serpentis puluis panis eius signant auarum terrenorum cupiditate occupati. ¶ Tertio describitur perfectio hominis ex dignitate prelature: quia dicit et presit pre-

scibus maris etc. In his ostendit quod le debet esse dominum rationis humane: quod debet preesse piscibus. id est passionibus concupiscibilibus et volucris. id est passionibus irascibilibus et bestis. id est sensibus corporis vniuersarum terre. id est toti corpori omni reptili quod mouetur in terra. id est cuiuslibet corporis membra quod mouetur in corpore: omnia enim hec ratione debent regi ut ex hoc deinde in omnibus his glorificetur. id est vita eterna. Ad quam nos perducatur.

¶ Sermo. xvi. adhuc de homine.

Creavit hominem ad imaginem et similitudinem suam ad imaginem dei creauit illum masculinum et feminam: creauit eos etc. ¶ Hic describitur actualis productio hominis tripliciter. ¶ Primo quantum ad producentem modum quod creauit. id est ex nichilo produxit. unde hic pertinet proprie ad animam hominis: que non est producta ex aliqua materia anima eius rationalis est forma subsistens. cui pro se fieri appetit et esse non autem potest fieri ex materia preiacente neque corporali: quod sic esset nature corporee: neque spirituali: quod sic spirituales substantie inuicem transmutarentur. unde necesse est dicere quod non fiat nisi per creationem. Creauit ergo deus. id est ex nichilo produxit hominem. id est animam hominis ad imaginem. Corpus autem hominis non dicitur creatum: sed formatum ex aliqua materia. id est de limo terre: sicut dicitur gen. 2. Formauit deus hominem. id est corpus hominis: de limo terre. vtrumque tamen. id est anima et corpus appellantur homo: ut ostendat quod vtrumque pertinet ad hominem substantiam. unde homo secundum corpus dicitur ex materia. id est ex terra formatus: sed secundum animam creatus: sicut hic vel inspiratus. Quia postquam dicit formatum deus hominem de limo terre: subditur de anima et inspirauit in faciem eius spiraculum vite. et quia prius fit mentio de formatione corporis quam de inspiratione anime intellexerunt quidam quod inchoauerit: quidam quod corpus hominis fuerit prius tempore formatum. Et postea corpori iam formato deus infuderit animam. Sed cum corpus dependeat ad animam et non e converso. Inconueniens est dicere quod corpus

Sermo xv

fuerit prius formatum q̄ anima creata vel infusa. Unde etiam scriptura prius loquitur i opere. vi. diei. de creatiōe hominis q̄tum ad animam. Et postea de formatiōe hominis quantum ad corp⁹. Et ideo ecōtrario dixerūt quidam alij q̄ prius fuerit anima creata: et postea corpore vestita. Hā origenes posuit nō solum animā primi hominis: s; aias oīm hominū ante corpa simul cū angelis creatas: ppter hoc qd̄ credidit oēs spūales substantias tam angelos q̄ aias eāles esse secundum nature sue cōditionē: sed solum merito distare: vt quedam earum corporibus alligentur: q̄ sunt anime hominum vel celestium corporum: quedam vero in sui puritate secundū diuersos ordines remanerent. Et sic q̄ anima sit immissa corpore secundū eum fuit i penam eius. Sed ista positio est erronea: qz cōtrariat̄ scripture: q̄ enarrata pductione cuiuslibz speciei spūalis creature: subiūgit. Audiat de⁹ q̄ esset bonum: quasi q̄ vnū: quodq; ideo factū est qz bonū est ipm esse sed scdm opinionem origen. creatura corporalis facta est: nō qz bonū sit ipsam esse: sed malo alterius puniatur. ¶ Unde beat⁹ augustin⁹ alia rōne videtur velle q̄ anima hoīs fuerit creata añ corp⁹. s. cū angelis. vij. sup gen. qz .s. ponit q̄ corp⁹ hoīs in illis opibus. vi. diez nō fuerit pductum in actu: sed solū scdm tales rōnes: q̄ nō p̄t de aia dici: que ex aliqua materia corporali vel spiritali preexistente fieri non potuerit: nec ex aliqua virtute creata produci: propter quod videtur q̄ in operib⁹. vi. dierum (in quibus omnia facta fuerut simul) cum angelis fuerit creata: et post modum non in penam: sed propria voluntate fuerit inclinata ad corpus ad ministrandum: q̄uis hoc augustin⁹ nō dicat asserēdo: vt ibi ex verbis suis pz. ¶ S; alij doctores volūt q̄ tā aia q̄ corp⁹ p̄mi hoīs in opib⁹ sex diez sint actu pducta. ¶ Et sim opinionē arist. videt̄ ipossibile aiam eē añ corp⁹ vel

ecōuerso: qz sim eū aia vnitur corpi vt forma: aia aut̄ cū sit ps hūanature nō hz naturalē pfectionē nisi scdm q̄ est vnita corpi. An nō fuisset cōueniens aiam sine corpe creari. Et ideo cū d̄z formauit de⁹ hoīem intelligitur (vt dicūt qdā) pductio corpis simul cū aia. ¶ Sed aut̄ addit̄ z inspirauit zc. intelligitur (vt dicūt) de spūscō: sicut z dñs iustitiam in aplos dicēs: accipite spm sc̄m. ¶ Sed hec expositio augustin⁹ in libro de ciuitate dei excluditur p̄ vba scripture. Hā subditur ad predicta z factus est hō in aiam viuētem qd̄ ap̄lus. i. ad cor. xv. nō ad vitā spūalē sed ad vitā aialem refert: ergo per spiraculum vite intely. r̄ aia: vt sic qd̄ d̄z inspirauit in faciem eius spiraculum vite: sit quasi expositio ei⁹ qd̄ premiserat: qz aia est corporis forma: z d̄z spirare ipz facere: z qz facies hominis est illud in quo maxime manifestantur operatiōes vite ppter sensus ibi existentes: p̄pterea in faciem hoīs d̄z esse spiratum spiraculum vite. ¶ Sc̄do describitur pductio hoīs q̄tum ad causale principiū: z tangit̄ duplex causa pductionis hominis. ¶ Prima effectiua. s. deus: qui per se ipsum creauit hominē. Ex quo eliditur error eoz qui dixerūt q̄ angeli (scdm qd̄ operatur in virtute dei) creauerūt aias rōales: qd̄ est impossibile z a fide alienum: cum ostensū sit q̄ aia non pōt p̄duci nisi per creatiōē z etiam sit ostensum q̄ solus de⁹ possit creare imo etiam formationē corporis p̄mi hominis deo scriptura attribuit dicens: formauit de⁹ hominē de limo tre: q̄uis fieri poterit vt aliquid ministerium in formatione corporis āgeli exhiberēt: sicut exhibebūt in vltima resurrectione pulueres colligendo. ¶ Sc̄do describit̄ cā exemplaris siue formalis qz ip̄e idem de⁹ fuit forma exemplaris sui operis. Unde d̄z q̄ creauit hominē ad imaginē z similitudinē suam. Dicitur ergo homo factus ad imaginē dei: q̄tū ad mētē rōalē: s; ad similitudinē q̄tū ad corp⁹

vel quodam ad alias partes inferiores vel ad imaginem quantum ad naturam mentis et similitudinem quantum ad virtutes mentis: ut supra dictum fuit quod sunt quedam perfectiones ipsius imaginis. Et ideo notandum quod cum homo sit ad imaginem dei secundum naturam intellectuale: secundum hoc oportet quod sit maxime ad imaginem dei secundum quod natura intellectualis maxime deus imitari potest: maxime autem natura intellectualis imitatur quantum ad hoc quod deus seipsum intelligit et amat. Unde imago dei tripliciter potest considerari in homine: vno quidem modo in quo habet aptitudinem naturalem ad intelligendum et ad amandum deum. Et hec aptitudo consistit in ipsa natura mentis: que est communis omnibus hominibus. Alio modo actu vel habitu deum cognoscit et amat perfecte. Et sic attenditur imago secundum similitudinem glorie. Unde super illud psalmi. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Glossa distinguit triplicem imaginem. scilicet creationis et recreationis et similitudinis. Prima imago inuenitur in omnibus hominibus. Secunda solum in iustis. Tertia solum in beatis. Sed notandum quod quidam dixerunt in homine esse solum imaginem filii. Dicit enim augustinus. vi. de trinitate quod solus filius est imago patris. Unde si deus id est pater fecit hominem ad imaginem suam sequitur quod sola imago (que est filius) sit in homine: sed hoc improbat augustinus. i. xii. de trinitate primo quod cum filius secundum equalitatem essentie sit patri similis necesse est si homo sit factus ad similitudinem filii quod etiam sit factus ad similitudinem patris. Item quod si homo esset factus solum ad similitudinem filii: non dixisset pater faciamus homines ad imaginem et similitudinem nostram: sed, tuam. Cum ergo subditur in littera ad imaginem quippe dei fecit illum: non est intelligendum quod pater fecerit hominem solum ad imaginem filii que est deus ut exposuerunt: sed ad imaginem suam. id est totius trinitatis. Unde imago dei que est in homine non solum representat

unitatem diuine essentie: sed etiam trinitatem personarum. Illa sicut in unitate essentie sunt tres persone: ita in vna essentia rationalis anime sunt tres potentie. scilicet memoria, intelligentia et voluntas: et hac assignationem ponit augustinus in x. de trinitate. Sed notandum quod trinitatis imago attenditur in mente magis secundum actus dictarum personarum quam secundum ipsas potentias propterea quod diuine persone distinguuntur secundum processionem verbi adiacentis: et secundum processionem amoris vtriusque connectentis. Verbum autem in anima sine actuali cognitione esse non potest ut augustinus dicit: vel principaliter attenditur imago trinitatis in mente secundum actus. scilicet ex noticia rei quam habemus que representat patrem. Cogitando interius verbum concipimus quod personam filii representat: et hoc in amore proprium: in quo spiritus sancti persona representatur. Sed hec tria sunt in vna mentis essentia: quia vna est essentia trium personarum. Unde etiam beatus augustinus dicit in xiiij. de trinitate: diligentius illam assignationem exponens: dicit se accipere memoriam per habituali retentione noticiae et amoris cum intelligentiam vocat qua intelligimus cogitationes et voluntatem dicit se vocare amorem vel dilectionem que ista plene parentemque coniungit: et quod patet quod imaginem trinitatis potius ponit cum memoria habituali quam potentiali et potius intelligentiam ex voluntate actuali quam secundum quod sunt in actuali retentione memorie. Unde et ix. de trinitate assignat imaginem trinitatis secundum hec tria: mens: noticia et amor. Et in xii. de trinitate dicit quod homo factus est ad imaginem dei secundum quod sumus. scilicet res rationales secundum mentem et nos esse nouimus et nostrum esse agnoscere diligimus. Verum est tamen quod quia principia actuum sunt habitus et potentie (vnuinquitque autem naturaliter est in suo principio secundario et quasi ex consequenti) imago trinitatis potest attendi in anima secundum potentias et habitus prout in eis actus virtutis existant. Unde licet actus non semper

Sermo xvi.

maneant in seipsis: quia tñ manent in suis pncipijs. i. potētis et hñibus qui semp sunt in aia saltem potētie: ideo imago trinitatis semp remanet i anima. ¶ Sed adhuc dicendum est q̄ hec imago non attenditur in aia i noticia vel amore sui ipsius vel alteri rei: sed per respectū ad aliud. i. iquātū mens pōt meminisse intelligere et amare deum: a quo facta ē vt augu. dicit: qz sicut dictum est diuine p̄sone distingūtur secundū p̄cessionē verbi ad amāre et secundū p̄cessionē amoris: v̄bum autem de inascitur in eo s̄m notitiā sui ipsius et amor eius p̄cedit s̄z q̄ se ipsum amat. ¶ Et manifestū est q̄ diuersitas obiectorum diuersificat ip̄em verbi et amoris: qz nō idē v̄bum de lapide et equo p̄ceptū. Et attendit̄ dīna imago sc̄dm v̄bū de deo p̄ceptū et s̄m amorem ex inde deriuatum. ¶ Tertio describitur hoīs p̄ductio q̄tum ad distinctionem sexū cū dicitur masculinum et feminā creauit eos. ¶ Notandum est hic q̄ sicut augu. dicit in. xij. de trinitate. Quidā poluerunt imaginē trinitatis in hoīe nō s̄m vnum diuiduū sed s̄m plura dicentes q̄ vir patris personam representat: filij vero personam (q̄ de viro ita processit vt de nullo nasceret) atq̄ tertiā personā velut spūs s̄cti dicunt esse mulierem que ita de viro processit vt nō esset ip̄a filius aut filia. ¶ Sed hec p̄ma facie absurdū videt̄. ¶ Primo quidē qz sequeretur q̄ spūs s̄ctus esset p̄ncipiū filij sicut m̄r est p̄ncipiū plis q̄ nascitur de viro. ¶ Secūdo quia vn̄ homo nō esset nisi ad imaginem vnius p̄sone. ¶ Tertio sc̄dm hoc scriptura de imagine dei in hoīe mentionem facere nō debuisset nisi productam prole. ¶ Et ideo dicendum q̄ scriptura postq̄ dixerat ad imaginē dei creauit illum addit masculinum et feminam creauit eos: non vt imago dei secundum distinctionem sexuum attendatur: sed potius qz imago vtrius sexui est cōis: cum sit s̄m mētem in qua non est distinctio sexuum. Unde apostolus col. iij. Postq̄ dixerat secundū

imaginem eius qui creauit illū: subdit vir non est masculinus et femina. ¶ Et notandū q̄ hic q̄ dicitur de femina est dictum per anticipationem: quia de productione femine agit scriptura. gen. i. post opera sex dierum secundū augustinū. ix. sup gen. ad litterā: corpus mulieres in p̄mis operib⁹ p̄ductū fuit nō actu s̄z sc̄bz causales rationes. Unde ait in dicto libro. Non habuit p̄ria rerū cōditio vt femina oīo sic fieret: sed tñ hic habuit vt sic fieri posset: et iō s̄m causales rōnales creatum est corp⁹ mulieris: in p̄mis operibus. Non s̄m potētiā actiuā: s̄z s̄m potētiā passiuā tñ in ordine ad potētiā creatoris: q̄ postea eā d̄ costa viri actu formauit. ¶ Dicit autē vtrūq̄ creasse. i. masculinum et feminā siue ratione anime: qz vtriusq̄ aia a deo est per creationem producta: siue qz etiā ipse creauit materiā. Et vtriusq̄ corpus formatū est. Et dicitur mas. et fe. creauit eos: non eum sed eos: quia solū de homine mentionē p̄miserat ne crederetur tñ vni vtriusq̄ sexū dedisse sicut hermaphroditi dicuntur h̄re. ¶ Sciendum q̄ h̄z quo ad principale q̄ d̄ ē in homine. scilicet quo ad mentem ita sit imago in muliere sicut in viro: tamen quo ad aliquid sc̄bariū imago dei inuenitur in viro sc̄dm q̄ non inuenitur in muliere. Nā vir est p̄ncipiū mulieris et finis. Sic deus ē p̄ncipiū et finis totius creature. Et iō ap̄tus. i. cor. xij postq̄ premisit q̄ vir imago et gloria est dei: mulier autē est gloria viri: ostendit quare hoc dixerit subdēs non enī vir est ex muliere: sed mulier ex viro. ¶ Ex quo etiam patet q̄ vir est p̄ductus immediate a deo: mulier autē a deo viro mediāte: qz corp⁹ viri formauit de⁹ de limo terre. Et quia corpus hoīs in rei veritate p̄stet ex. 4. elementis: tñ ex limo terre p̄positū dicitur. ¶ Primo quidē i limo terre est terra et aqua cōglutinās p̄ter terre: de alijs autē elementis scriptura mētionē nō facit: qz i tota re productione de igne et aere (q̄ sensu non percipiūtur a rudib⁹) mē

tionem non fecit scriptura: que rudi populo tradēbatur. ¶ Est etiam alia ratio quare magis dicitur corpus hominis ex terreo limo quam alijs elementis: quia scilicet alia elementa minus habundant in compositione humani corporis secundum quantitatem. ¶ Homo enim sic constitutus est a deo: ut sit ex omnibus rebus quodam modo compositus: quia de genere substantiarum spiritualium: habet in se animam rationalem: de similitudine vero corporum celestium habet elongationem a primis per maximam equalitatem complexionis. Elementa vero secundum substantiam: ita tamen quod superiora elementa प्रधानantur in eo secundum virtutem scilicet ignis et aer: quia vita precipue consistit in calido quod est ignis et humido quod est aeris. Inferiora vero elementa habundant in ipso secundum substantiam: aliter enim non posset esse mixtionis equalitas que necessario requiritur in corpore hominis: ex eo quod homo omnem cognitionem suam colligit a sensibus corporis: quorum omnium fundamentum est tactus. Et ideo oportet quod in homine maxime sit bonitas sensus tactus: ad quam bonitatem oportet quod organum sensus tactus sit maxime reductum ad equalitatem complexionis: quia organum cuiuslibet sensus non habere in actu contraria: quorum sensus est perceptiuus: sed in potentia tantum: vel ita quod omnino careat toto genere contrariorum: sicut pupilla caret omni colore ut sit in potentia ad omnes colores: quod in organo tactus non erat possibile cum sit compositum ex elementis: quorum qualitates percipit tactus: vel ita quod organum sit medium inter media: ut necesse est in tactu accidere: medium est quodammodo in potentia ad extrema: oportet ergo corpus hominis ut sit conueniens organum sensus tactus esse maxime reductum ad medium et ad equalitatem complexionis. ¶ Quod esse non posset nisi inferiora elementa (que sunt minoris virtutis) secundum quantitatem in homine habundarent. ¶ Et propterea dicitur corpus hominis de limo terre formatum: quia limus dicitur terra aque permixta. Et sic etiam patet quare homo dicitur minor mundus

quia omnes creature mundi quodammodo in ipso inveniuntur. ¶ Corpus autem mulieris formatum est a deo de costa viri. de cuius enim mulierem fieri ex viro in prima rerum institutione magis quam alijs animalibus triplici ratione. ¶ Prima ratio ut in hoc quodammodo dignitas primo homini seruetur. scilicet ut secundum dei similitudinem esset ipse principium totius sue speciei sicut scilicet deus est principium totius vniuersi: Unde et paulus dicit actus xvij. quod deus fecit ex viro omnem genus hominum. ¶ Secundo ut vir mulierem magis diligeret et ei inseparabiliter adhereret dum cognosceret eam ex se productam. Unde dicitur genese ij. de viro sumpta est quod os relinquet patrem et matrem et adheret uxori sue. Et hoc maxime necessarium fuit in specie humana: in qua masculus et femina conmanerent per totam vitam: quod non contingit in alijs animalibus. ¶ Tertio (ut philosophus dicit in vij ethi.) masculus et femina coniunguntur in hominibus non solum propter necessitatem generationis ut in alijs animalibus. Sed etiam propter domesticam vitam: in qua sunt aliqua opera viri et femine: in qua vir est caput mulieris. Unde conuenienter ex viro formata est mulier sicut ex suo principio. ¶ Causa quare autem dominus non solum masculum sed et feminam creauit (quia dicitur quod masculum et feminam creauit eos) est quod ponitur genese ij. faciamus ei adiutorium simile ei. Unde necessarium fuit feminam produci in adiutorium viri: Non quidem in adiutorium alicuius alterius operis ut quidam dixerunt: cum ad quodlibet opus conuenientius possit inuari vir per alium virum quam per mulierem: sed in adiutorium generationis. Et ideo statim post formationem mulieris dicitur genese ij. Erunt duo in carne una. Fuit enim conuenienter mulierem formari de costa viri: ad designandum quod inter virum et uxorem debet esse socialis coniunctio: neque enim mulier debet dominari. Et ideo non est facta de capite: neque despicitur: vel similiter subijci: et ideo non est facta de pedibus. ¶ Allegorice autem homo a deo creatus christum representat.

Sermo .xvi.

sentat: de quo dicitur phil. iij. Qui cū in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se equalem deo: sed emanauit semetipsum formam serui accipiens in similitudinem hominū factus: et hūtu inuentus ut homo: sed tamen sicut dicit ap̄tus. i. cor. xv. Primus hō de terra terrenus: sc̄s x̄o de celo celestis: hic creatus est ad imaginē: nō tñ ad imaginem nature sc̄m animā rationālē quē hūit ab initio sue creationis dei noriciāz amorē p̄fectū. Sed etiā ad imaginē gr̄e: q̄ statim ab initio habuit aia eius gr̄e plenitudinem et etiam creatus est ad imaginem glorie: quia etiam statim a principio anima eius (sc̄m partem superiorē) fuit beata: licet hec gloria dispensatiue retineretur ad tempus | ne redundaret ad partem anime inferiorē | vel ad corpus | ut x̄pus pro nobis pati possit tristitias et dolores. Unde ip̄e x̄pus amplius et perfectius q̄ primus homo omni mō habuit animam ad imaginem dei creatāz. Igitur creauit deus hominem. i. x̄pi hūanitatē. s. q̄tū ad imaginem nature | et similitudinē quātum ad imaginem gratie: ad imaginem dei creauit illum: q̄tū ad similitudinē gl̄ie masculinūz feminam. i. x̄pm et ecclesiā creauit eos. ¶ Et sicut femina producta est ex viro: sic ecclesia orta est a x̄po. Unde ep̄he. v. sacramētum hoc magnū est | ego autem dico in x̄po et ecclesia. Et sicut de latere. i. de costa viri dormiētis producta est femina | sic illud gen. ij. edificauit domin⁹ de costa quā tulerat de adam in mulierem | sic de latere x̄pi dormiētis in cruce fluxerūt sacramēta. i. sāguis et aqua quibus est ecclesia instituta. ¶ Moraliter autē circa productionem humane nature que describitur cum d̄z. Creauit de⁹ hōiem zc. debem⁹ cōsiderare tria. ¶ Primo nature vilitatē que designatur in hōie qz. s. denotatur ab humo. i. a terra humida deus creauit hōiem. zc. ¶ Secūdo forme nobilitatē que designatur in imagine quia ad imaginem. zc. ¶ Tertio coniugalem

vite societatem in sexus ḡnatione: qz masculinū et feminam creauit eos. ¶ Circa primum notandum qz hōmo creatus sit et formatus a nobilissimo artifice deo: tñ sc̄s corp⁹ formatus legit̄ de vilissima materia. s. de limo terre: et hoc sonat nomē hōis qz d̄z hō ab humo. i. de terra humida. ¶ Et hoc certe d̄z ad hominis instructionē triplici rōne: que sumit̄ ex triplici terre pp̄rietate. ¶ Nam terra ē elemētū infimū: fructiferum: et firmum. Formatum ergo dicitur corp⁹ hōis de elemēto terre infimo et vilissimo: ut per hec inducatur hō ad humilitatem cordis. Deus em̄ (sicut d̄t ap̄stol⁹) tēperauit corpus: qz ex vna parte dedit ei nobilissimā formā. s. animam rationalem secundū etiā quā preferē celesti corpori: inq̄tum celeste corp⁹ ē inanimatū. Et iō etiā ex gl̄ia aie supra celum collocabit̄ post resurrectionem. ¶ Sed ex alia parte fecit ip̄m deus de vilissima materia. s. de tra. vñ eccl̄. xvij. de⁹ de terra creauit hōiem ut. s. ex nobilitate aie spiritus infimis ad sup̄na tēdat: et ex vilitate corporis ab humilitate non recedat: considerans. s. quia de terra est: et in terrā ibit. Unde homini sup̄bienti dicitur eccl̄. x. Quid sup̄bis terra et cinis. ¶ Corpus enim tuum est terra immunda: et ideo statim inducit anime originalis peccati iniquitatem. ¶ Item terra ē lubrica: et iō inducit p̄nitatē et inclinationē itaqz p̄ni sunt sensus hominis ab adolēscētia sua in malūz. Sicut in terra lubrica est promitas ad cadendum. ¶ Item est terra dura et petrosa: et ideo inducit bene operandi difficultatem et laborem. Item terra est obscura ideo inducit intellectus ebetudinem et grauedinem et obfuscationem | quia corpus quod corrūpitur aggrauat animā zc. ¶ Item terra ē reproba generans spinas et tribulos quia scilicet inducit anime continuam impugnationem. ¶ Item terra morbida nō sana et ideo inducit multiplicem passionem. ¶ Item terra indigens cultura

et custodia: et ideo inducit curarū, sollicitudinem et laborem. Item terra a celo remotissima: et ideo facit nobis celestis glorie recordationē quā non potest consequi dum in corpe detinetur: propter quod cupiebat apostolus distolui et esse cum xpo. ¶ Ergo dixit scriptura: Quid superbis terra et cinis. ¶ Secundo terra est elementū fructifera: et propter fructus terra est utilis homini: et ideo corpus formatum esse dicitur de terra ut ostendatur ad utilitatem et fructum anime esse datus: acquirit enim anima cognitionis augmentus per corporis sensus: et meriti cumulum per corporis actus. Sed sicut terra non fructificat homini sine cultura et custodia: ita nec terra corporis anime sine cultura penitentie et custodia temperantie. ¶ Sed primus homo, tale corpus habebat: quod erat anime non solum ad auxilium sed etiam ad solatium. Nam dicit quidam sapiens: tale corpus dedit deus primo homini quod anime sue esset subiectum: ut esset obtemperans sine rebellionē: esset propagabile sine libidine: esset vegetabile sine mortalitate: esset proportionale quantum ad complexionem equalem: esset quoque anime conformis: ut sicut anima erat innocens et tamen poterat peccare: sic corpus esset imparabile ut tamen posset mortalitatem incurere: ideo poterat mori et non mori: poterat habere sufficientiam et indigentiam: poterat obtemperare et rebellare: et hoc fuit ratione nature defectiue: ex nichilo create: nec per gloriam confirmate. ¶ Et attendendum quod immortalitas corporis primi hominis in statu innocentie erat ab anima: sicut ab influente: a corporis equalitate: sicut a disponente: a ligno aut vite sicut a vegetante: et a regine diuine prouidentie sicut ab interiori conseruante et exteriori protegente. ¶ Tertio elementū terre est elementum stabile et firmum. Et propterea corpus humanū de terra formatū ē: ut homo discat debere se esse stabilem in bono. ¶ Corpus autē hu-

manum licet ex terra tantum supra dictis rationibus legatū esse formatū: tamen secundum rei veritatem ex. iiii. elementis componitur: et ex. iiii. humoribus constituitur. ¶ Quattuor elementa sunt ignis: terra aer: et aqua: ut. s. ex ipso mens humana discat habere sua elementa. s. pro igne prudentie claritatem: pro aere temperantie mediocritatem: pro aqua iusticie puritatem: pro terra fortitudinis stabilitatem: vel sicut aliquid dicitur vti mens humana pro igne intellectus subtilitate: pro aere conscientie puritate: pro aqua ingenij mobilitate: pro terra animi stabilitate. ¶ Debet etiam mens humana ad corporis similitudinem suos humores habere: ut pro sanguine vti dulcedie: pro colera rubea amaritudine: pro colera nigra contristatione: pro flegmate mentis compassione. ¶ Dicunt enim physici. sanguineos esse dulces: colericos amaros: melancolicos tristes: flegmaticos corpore compositos: ut dulcedo in contemplatione: amaritudo de peccati recordatione: tristitia pro compassione compositio in emundatione. ¶ Secundo ostenditur nobilitas hominis ex parte anime. secundum quā dicitur creatus a deo ad imaginem nature et similitudinē grē. ¶ Sed notandum (sicut dicit augustinus de trinitate) Quod imago dei in quibusdam est abolita siue obumbrata: ita ut pene nulla sit: sicut in hijs qui carēt usu rationis: quia in talibus non est dei memoria: aut noticia: aut amor actualis. In quibusdam vero est deformata et fedata: ut in peccatoribus: magnam iniuriam faceret pictori: qui pulcherrimam imaginem suam adulternis coloribus superiectis deturparet et deformaret. Sic magnam iniuriam facit creatori quod imaginem mentis sue peccatis deturpat. ¶ Theodosius imperator dicitur occidisse multos propter imaginem siue statuam vxoris sue fedatam vel destructam: quid ergo faciet deus hijs qui imaginem sponse sue. i. anime fedant: certe imaginem ipsorum ad nichilum rediget. s. quia nichil eis proderit ad

Sermo xvi

imaginem dei fuisse creatos. ¶ In quibusdam est clara et pulchra, ut in iustis in quibus est iugis dei memoria: contemplatio alta: dilectio fervida. ¶ Habet etiam similitudinem dei in virtutibus gratuitis. Et cum tali imagine deus hominem primum fecit quia creavit eum perfecte etatis cum memoria et noticia et amore sui. Et creavit eum in gratia omnibus virtutibus perfectum. Et dedit deus quadruplex adiutorium. ¶ Primum fuit ad recte volendum quod est conscientia. ¶ Secundum ad murmurandum contra malum et stimulum ad bonum quod est sinderesis. ¶ Tertium fuit scientia intellectum illuminans ad cognoscendum se ipsum deum suum et mundum istum qui factus est propter eum. ¶ An homo accepit triplicem oculum. scilicet carnis quo videret mundum: rationis quo videret animum et contemplationis quo videret deum. Et oculo quidem carnis videt quod sunt extra se: oculo rationis que sunt intra se: sed oculo contemplationis que sunt supra se. sed noticiam dei habuit: cuius presentiam interiori inspiratione contemplantur non tamen ita excellenter ut in patria: nec ita in enigmate ut nos modo in via. Res etiam factas novit: quia nomina omnibus animantibus imposuit. Noticiam etiam sui habuit: quia qualis factus erat sciuit et quid ageret vel caveret intellexit. ¶ Quartum adiutorium fuit caritas attendens affectum ad diligendum deum super omnia et proximum sicut se ipsum. ¶ Sed prima duo adiutoria pertinent ad perfectionem naturalium: alia vero duo ad perfectionem gratuitorum: quorum unum erat gratia gratis date. scilicet scientia: secundum gratiam gratum facientis. scilicet caritas: propter omnia ergo hec dicitur de homine ecclesiasticus xvij. quod deus secundum imaginem suam fecit illum et secundum se vestivit illum virtute. ¶ Tertio tangit conjugalis vite societas: quia masculinum et feminam creavit eos etc. ¶ Et notandum quod gregorius nixenus dicit in libro quod fecit de homine quod in paradiso terrestre aliter fuisset multiplicatum

si homo non peccasset genus humanum quomodo fiat. scilicet sicut multiplicati sunt angeli absque concubitu per operationem diuine virtutis. unde dicitur quod deus ante peccatum fecit masculinum et feminam respiciens ad modum generationis qui futurus erat post peccatum: cuius deus prescius erat. sed hoc est irrationabile: quia naturalia pro peccato non subtrahuntur neque dantur: naturale autem est homini secundum vitam animalem quam semper habuit generare per coitum: sicut patet ex naturalibus membris ad hec deputatis: quorum usus etiam ante peccatum fuisset sicut et ceterorum membrorum. sed tamen fuisset talis operatio et generatio absque deformitate concupiscentie. id est sine libidinis ardore et sine stimulo: cum quiete anime et corporis: ut dicit augustinus quia vires inferiores subdebant rationi: nec fuisset propter hoc minor delectatio imo maior secundum sensum: et tanto maior quanto erat purior natura: et corpus magis sensibile: sed concupiscentia non ita inordinate se effunderet super huiusmodi delectatione ratione regulata: sicut sobrius non minorem delectationem sentit quam gulosus: sed minus eius concupiscentia super huiusmodi delectatione requiescit. Et propter talem inordinationem concupiscentie modo continentia laudatur: per quam homines ab huius inordinatis delectationibus abstinere: per quarum inmoderantiam bestiales efficiuntur. ¶ Prodest ergo nunc fieri coniunctio maris et femine. id est uxoris et viri ad actum conjugalem. id est. ex causis scilicet causa proles: vel causa reddendi debitum: vel causa vitande incontinentie: istis tribus modis non est peccatum: quanto potest fieri cum explende libidinis et hoc modo est peccatum mortale vel veniale secundum quod libido est mortalis vel venialis. Sit autem peccatum quibus modis in coniugali actu. ¶ An versus. Quibus modis peccant uxor maritus abutens: tempore: mente: loco: condicione: modo. ¶ Ista autem coniunctio maris et femine representat indivisibilem unionem anime cum

deo que erit pfectissima in vita eterna. Ad quam nos perducatur &c.

¶ Sermo. xvij. adhuc de homine & de complemento operis. vi. diei.

Benedixit illis deus. Et ait crescete & multiplicamini & replete terram & subiugate eam et dominamini piscibus maris &c. ¶ In hoc sermone restat dicere de tribus que tanguntur in opere. vi. diei. ¶ Primo de his que pertinent ad conseruationem humani generis que benedixit &c. ¶ Secundo de his que pertinent ad conseruationem totius diuini operis. i. totius vniuersi. & vidit deus cuncte que fecerat &c. ¶ Tertio de his que pertinent ad enumerationem temporis. i. vi. diei que factum est vespere &c. ¶ Circa primum agitur de duobus que pertinent ad conseruationem speciei. i. de multiplicatione hominum per generationem. vnde dicit crescete &c. ¶ Secundo de his que pertinent ad conseruationem cuiuscumque individui. s. de nutritione ibi. dixitque deus ecce dedi vobis omnem herbam &c. ¶ Sed que ad vtrumque necessarium fuit que homines haberent dominium super terram & super ea que in terra producantur (cum eius habitatio sit in terra & de terrestribus viuatur) ideo interponitur de potestate dominandi que collata est homini super hoc. Et ideo agitur de tribus. ¶ Primo de hominum multiplicatione. ¶ Secundo de hominum plantatione. ¶ Tertio de nutritione. ¶ Quatum ad primum sciendum est que sicut generatio humanum est a deo productum ita virtute eius multiplicatur ad quod designandum dicitur que benedixit illis. s. viro & mulieri: que benedictio fuit dare eis virtutem multiplicandi per generationem. ¶ Et aduerte que plantis aut animalibus terrestribus non legitur benedixisse: sed solum piscibus et auibus & hominibus. ¶ Et ratio est que cum animalia terrestria multiplicantur per generationem sicut aues & pisces. Ex quo posita est diuina benedictio in auibus & piscibus que primo occurrunt non fuit necessarium repeti in animalibus terrenis que intelligitur In hominibus aut iteratur benedictio que in eis est quedam specialis multiplicationis

ratio propter completum numerum electorum. ¶ Et ne quis diceret in officio genuendi filios nullum esse peccatum. ¶ Plante vero nullum habent propagande proles affectum que sine villo sensu generant: vnde indigne iudicate sunt benedictionum verbis. Et ait illis crescete & multiplicamini et replete terram. ¶ Et est sciendum que si homo non peccasset: etiam facta fuisset multiplicatio hominum per generationem sicut etiam in alijs animalibus perfectis: que multiplicatio necessaria erat: cum fuissent facti tamen duo. Unde sicut nunc fit generatio et multiplicatio per opus carnale: sic & tunc fuisset. Sed ut dictum fuit in precedenti sermone. ¶ Non tamen legitur propterea que in paradiso ante peccatum vir & mulier carnaliter sint coniuncti: que formata muliere post modicum propter peccatum de paradiso eiecti sunt: vel que expectabatur diuina auctoritas ad terminandum tempus coniunctionis: de qua acceperant vniuersa mandatum. ¶ Et nota que omnes pueri qui nati fuissent in statu innocentie: fuissent nati in originali iusticia: in qua creatus fuit adam: sicut modo omnes in peccato originali quod transducitur ab ipso primo homine in posteros. ¶ Et quia originalis iusticia (que consistit in subiectione supernaturali rationis) a deo non possit esse siue etiam fuissent nati cum gratia sicut primus homo est conditus: quia tamen gratia non fuisset naturalis: quia non fuisset transfusa per virtutem seminis: sed fuisset celata homini statim que habuisset animam rationalem sicut statim que corpus est dispositum infunditur a deo anima rationalis: que tamen non est extrahere. ¶ Non tamen fuissent in gratia confirmati: ita que peccare non potuissent: ut dicit augustinus. xiiij. de ciuitate dei que nec ipse adam habuit hoc que peccare non potuisset: Gregorius tamen dicit in libro 4. moralium super illud Job. Somno meo requiescerem &c. ¶ Quod si parentem primum nulla peccati putredo corrumpere nequaquam ex se filios

Sermo .xvii.

gehēne generaret: sed alij qui nūc per redēptorē saluādi sunt, soli ab illo electi nascerentur. Et anselmus etiā dicit in libro. Cur deus homo. ¶ Si primi parentes sic vixissent cōtēptat tamen peccassent ita confirmarētur cum omni propagine sua q̄ vltra peccare non possent. ¶ Sed dictū grego. sic est intelligendum. s. q̄ si adam non peccasset non generasset filios gehēne ita scilz q̄ ab ipso peccatum cōtra heretur quod est causa gehēne: possent tamen fieri filij gehēne per liberū arbitrium peccando. Vel si filij gehēne non fierent per peccatum hoc non esset propterea quia esset firmati, i iustitia: sed per diuinā prouidentiam per quam a peccato p̄seruarētur imunes. ¶ Anselmus aut̄ hoc non dicit asserēdo sed opinando: q̄ patet ex ipso modo loquendi: q̄ dicit videtur q̄ si vixissent zc. Non autem fuissent pueri nati cum vsu liberi arbitrij: nec inscientia perfecti fuissent: tñ magis apti in p̄cessu t̄p̄is ad acquirēdum sciētiam sine difficultate: siue adiscendo siue inueniendo q̄ nunc sic et habuissent etiam in pueritia quātum ad ea que ad eos pertinuissent pro illa etate perfectiorem vsuz liberi arbitrij quā nunc habeant. Unde q̄tum ad illos qui ex adam nasci debebant posset forte littera exponi. Crescite per nutrimentum q̄tum ad augmentum magnitudinis z multiplicamini p̄ generationē q̄tū ad augmentū multitudinis: z replete terram q̄tū ad extēsiōnē habitatiōis. ¶ Secūdo agit de eorum p̄latione que s. cōcessa est eis duplici. ¶ Primo super ea q̄ sensu carent: q̄ innuit cum dicit subiicite eam. s. terram: vt in terra intelligātur etiam alia que generantur in terra: siue sint in animata vt metalla et huiusmodi: siue sint animata vt plante et huiusmodi que omnia voluit deus esse subiecta hōi ad vsū vel auxiliū, vel solatiū, vel saltem ad experimentum sensuū: vt eorum notitiam haberet. ¶ Secūdo ponitur dominiū datū sup ea que sensum hñ t c̄

sup aialia cū subditur. Et dñamini p̄scibus maris et volucris celi z vniuersis animantibus que mouentur in terra. Et si dicas ad qd de⁹ dedit dominium homini sup aialia cum ipse ante peccatum nō indigeret eis. Respondet ad hoc hieronim⁹ dicēs: q̄ hōi nō an̄ pctm̄ nō indigēti dedit deus aialiu dñationē: p̄sciebat em̄ hominem adminiculo aialiu adiuuandū fore post lapsum. ¶ Sed fm̄ hoc videtur iam q̄ an̄ pctm̄ non cōpeteret ei saltem vsus dominiū super animalia. ¶ Sed ad hoc dicendum q̄ reuera homines nō indigebāt in statu inocētie aialibus ad necessitatem corpale: neq̄ ad tegumētum quia nudi erant: et nō erubescabant nullo instigāte in ordinate cōcupiscētie motu: neq̄ ad cibū: q̄ per lignū paradisi cōseruabāt: neq̄ ad adminiculū: p̄pter corporis robur: sed tñ indigebāt eis ad experimētale cognitionē sumendam de naturis eorū: q̄ signatū est per hoc q̄ deus ad eum aialia adduxit: ad hoc vt eis nomia imponēt: q̄ eorum naturas designāt. ¶ Et q̄ ipsa aialia hñt quādam participationē prudētie z rationis: fm̄ extimationē naturalē: ex qua contingit q̄ grues sequitur duces et apes obediūt regi: z sic etiam tūc oia aialia per se ip̄a obediuissēt homini: sicut nūc quedam domestica obediūt. Sed q̄ solum super aialia bruta concessum est homini dñum: z nō vni homini sup alium. ¶ Dixerūt qdā q̄ oēs hoies fuissent equales nisi fuisset peccatum: z null⁹ hō fuisset alteri dñans. Sed de equalitate quo ad qdam nō ē verū: q̄ i multis oportebat eē inegalitātē z disparilitātē. ¶ Primo quidē quo ad sexū: q̄ sine diuersitate sexus gñatio nō fuisset. ¶ Secūdo quo ad etatē: q̄ quedā ex alijs nascebātur: nec illi nati steriles fuissent. Fuisset em̄ diuersitas scdm̄ aiam z q̄tum ad iustitiā z q̄tum ad sciām: cū homo p̄ liberum arbitrium fuisset opatus: sc̄z q̄ poterat magis vel minus applicare ad aliquid nolendum vel cognoscen-

dum vel faciendum. Unde quidam magis profecissent in iustitia et scientia q̄ alij. ¶ Preterea etiam corpus humanum non fuisset ita exemptū a legibus nature: q̄n ab exteriorib⁹ agētib⁹ aliquod cōmodū aut auxiliū reciperet magis vel minus. Cū etiā cibus eorū vita substētaretur. Et sic nichil prohiberet dicere quā scdm̄ diuersam dispositionē aeris & diuersum sitū stellaz aliq̄ robustiores corpe generarētur q̄ alij: & maiores & pulchriores & melius cōplexionati: ita t̄m q̄ illis qui excederētur null⁹ eēt defect⁹ vel pctm̄: siue circa aiaz siue circa corpus. ¶ Deus etiā hoīes sublimasset scdm̄ plus & minus vt pulchritudo ordinis magis ī oībus reluceret. ¶ De dominio aut̄ vni⁹ sup̄ alium dicēdū q̄ dupliciter p̄t aliquis subijci alterius dominio. ¶ Primo p̄ modū seruitutis. i. nō ad utilitatē p̄p̄riā: s̄ illi⁹ cui⁹ est seru⁹: & hoc dominiū penā h̄z & nō fuisset in statu innocentie. ¶ Secūdo p̄ modum libertatis: puta q̄n aliquis subijcitur alicui p̄pter suum bonum. s. vt dirigatur vel instruatur ab eo. s. vt ad bonum proprium vel ad bonū cōmunē: & tale fuisset in statu innocentie. ¶ Primo quidē q̄ tūc hoīes socialit̄ vitissent. Et socialis vita multorū esse non potest nisi aliquis presideret qui ad bonū cōe intenderet: multi em̄ per se ad multa intendunt vnus ad vnum. Et iō ph̄s d̄t in p̄ncipio politi. q̄ q̄n cūq̄ multa ordinātur ad vnum semp̄ inuenitur vnū vt p̄ncipale & dirigēs. ¶ Secūdo q̄ si vnus homo fuisset super alium super em̄nētia sciētie & iustitie non fuisset cōueniēs q̄ non fuisset vs⁹ ad aliorū utilitatē. Unde augu. dicit rix. de ciuitate dei. Iusti vero dñandi cupiditate non imperant: sed officio cōsulendi hoc naturalis ordo prescribit ita deus hominem cōdidit. ¶ Tercio agitur de his que pertinent ad cōseruationem indiuiduorū. s. de cibus et nutrimentis: quia dicit deus. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen sup̄ terram. Et vniuersa li-

gna que habēt in semetipsis semen generis sui: vt sint vobis in escam: & cunctis animātib⁹ terre: oīq̄ volucris celi: & vniuersis que mouētur in terras: in quibus est anima viuens vt habeant ad vescendum. ¶ Ex quibus verbis patet q̄ t̄m herbe & fruct⁹ sunt tam hoībus q̄ bestijs concessa ad vīum: et nō carnes aī alium. Et propterea quidam dicūt q̄ nullum aīal in statu innocentie comedisset carnes: p̄pter quod etiam dicūt q̄ aīalia que nūc sūt ferocia & occidūt alia aīalia fuisset mansuetata: nō solum erga hoīem sed etiā erga alia aīalia. ¶ Sed hoc oīno irrationabile est. Non em̄ p̄pter pctm̄ hoīs natura aīaliū est imutata vt quib⁹ hūc naturale est comedere aliorū aīalium carnes tūc vixisset de herbis: sicut leones & falcones: nec glosa bede dicit. gen. i. q̄ ligna et herbe date sunt omnib⁹ aīalibus et auibus in cibum sed quibusdam. Unde fuisset naturalis discordia inter quedam animalia nec p̄pter hoc fuissent subtracta a dominio hoīs: sic nec nūc subtrahuntur a dominio dei: cuius p̄uidētia hoc totum dispensatur. Et huius p̄uidētie homo executor fuisset: vt etiaz nūc apparet ī animalibus domesticis: ministrantur etiam falconibus domesticis per homines galline in cibum. ¶ Sed certe huic dicto videtur repugnare litterarū textus: que dicit vt sint vobis in escam et cunctis aīantibus terre omnib⁹ volucris. &c. Nisi forte q̄s dicat q̄ p̄ iterato herbe & fructus dicūtur data ī cibum omnibus aīalibus et volucris: quia etiam illa aīalia et volatilia (et quorum carnibus quedam alia pauciora vescūtur) pascuntur herbis et fructibus: vt. s. quia herba est cibus ouis ex cinis carnibus leo pascitur: dicitur esse data in cibū etiam propter leonem & sic de alijs. ¶ De homie autē verū ē q̄ nō fuit ei cōcessus esus carniū nisi post diluuiū: vt nō assuetus effusioni sanguinis etiam bestiarum: magis horreret homicidiū et effusionem sanguinis

Sermo xviij

humani. Unde etiā post diluuiū fuit ei cōcessus esus carniū sū sanguine tñ. ¶ Deinde postq̄ premisit diuinam iussionem subdit ip̄ius impletionem dicens ⁊ factum est ita. Si hoc referatur ad precedentia. s. ad hoc q̄ dicit Crescite et multiplicamini. zc. Certū est q̄ non statim ita factum est: qz non statim facta est multiplicatio hominū vel aialium: sed post mltā tēpora per gnationē. Unde factū est ita sicut de⁹ imperauerat. s. in postex vel qz iā erāt in presentia dei quod postea ita factū est in natura. ¶ Secundo agitur de cōseruatione ⁊ ap̄ppriatiōe totius diuini operis: qz vidit deus cuncta que fecerat et erant valde bona. Cuncta em̄ que fecerat vt essēt: vidit id est approbavit vt permanerent. Et lz singula secundum se essent bona: tamen in vniuersitate essent valde bona: sicut oculus est pulchrior in animali q̄ per se separatus. Unde cuncta que fecerat valde bona. i. vniuersitas rerum a se factarum erant optima. Nam lz inter hec prescīret deus et videret esse aliquos futuros malos puta angelos vel hominē q̄ postea peccauerunt: tñ etiam isti sunt in vtilitatem aliorum. Unde lz in se sint mali: respectu tamē aliorū vel ipsius vniuersitatis sūt boni: quāq̄ naturaliter om̄es creati sūt boni. Unde mali facti sunt: nō vicio nature sed voluntatis proprie. Sic ḡ (vt dicit augustin⁹ in encheridion) bona sūt singula q̄ fecit deus: sed vniuersa valde bona: qz ex omnibus cōsistit vniuersitatis admirabilis pulchritudo. ¶ Et si tu queras an deus ipsam vniuersitatem rerum potuerat facere meliorē: videtur si vniuersa erāt valde bona q̄ non potuerint a deo fieri meliora: qz maximo nichil est maius: sed idem est dicere valde bona q̄ maxime bona: q̄ quod videtur esse illud ap̄ ephē. iij. potens est deus oīa facere habūdātī q̄ petim⁹ aut intelligimus. ¶ Sed ad hoc dicēdū q̄ vniuersū suppositis istis rebus que sunt in eo nō p̄t eē meli⁹ p̄pter decētissimū ordi-

nē rebus a deo attributū: in quo bonū vniuersi cōsistit: quoz sūmū aliq̄ melius si esset corrūperetur p̄portio ordinis: sicut vna corda si plus debito tenderetur corrūperetur cythare melodia: posset tñ deus alias res facere vel aliqua addere istis rebus factis. Et sic cēt aliud vniuersū melius: ⁊ de hoc pōt intelligi verbum ap̄li: vel loquitur de donis spiritualibus q̄b⁹ aliquis homo ē accidētaliter bon⁹: que manēte tādē bonitate essēciali possūt habūdātius dari: sicut etiaz alias res posset deus sc̄dm quāsdam bonitates accidentales meliorare. ¶ Sed si queratur quare in ope sexte diei nō dicit de hōie p̄ducto. Vidit de⁹ q̄ eē bonū sicut supra dictum est de alijs. Rñdet augu. q̄ hoc ideo est: qz preuidit deus eum cito casurū et in bonitate in qua creatus erat non permansurū. Et idō tacuit de eius bonitate ī speciali. Sz ne crederetur esse creatus malus vel aliquid aliorū: gn̄aliter dictū est vidit deus cūcta q̄ fecerat: et erāt valde bona. ¶ Tertio agitur de enumeratione t̄pis. i. sexte diei qz factum est vespere et mane dies sextus. ¶ Notandum est hic q̄ cōsūmatio operum mūdi sc̄dm aliā translationē attribuitur sexte diei ⁊ merito: qz dei perfecta sūt opera. Unde cōpletio seu perfectio rerū diarum merito attribuitur numero perfecto. i. senario qui dicitur perfect⁹ numerus cōsurgēs. s. ex suis partib⁹ aliquotis: q̄ sūt vnus: duo: tres: que siml̄ accepte constituunt senarium: non sic autem est de partibus octonarij que sūt vnus: duo: quattuor: que simul accepte reddūt septē: et ideo octonari⁹ nō est numer⁹ perfectus sed diminutus. ¶ Sed secundum translationē nostrā cōsūmatio dinorū opm attribuit diei. viij. qz dicitur gen. iij. Compleuit deus die. viij. opus suum q̄ fecerat. At rurs⁹ autem verum est: qz duplex est dei perfectio. Et est prima quidem secundum q̄ res in sua sustātia perfectā est. Et ista perfectio est forma totius que ex integritate partiū consurgit.

De productiōe hoīs ⁊ cōplemēto opīs. vi. diei. Fo. liiii

Perfectio autē sc̄ba pōt dici operatio et p̄ma est cā sc̄be: qz forma est opatio nis p̄ncipiū. ¶ Sc̄ba ḡ cōsumatio seu perfectio mūdi (que est sc̄bm integritate in ptium ip̄ius vniuersi) cōpetit serte diei. Sed cōsumatio que est secū dum operationē ptium: cōpetit diei. vii. in qua deus operatus est nō nouā creaturā sed productaz creaturā administrādo: ⁊ ad ppriā opationē eam mouēdo qd iam pertinet aliquāter ad inchoationē quādā sc̄be perfectio nis. ¶ Allegorice autē. vi. dies in qua homo creatus est significat .vi. etates in qua fili⁹ dei (q̄ mūdū creauit) hō est factus. In hoc em̄ tpe habūdauerunt iiii. que in verbis suppositis designā tur. ¶ Primo. s. gratie b̄ndictio: quia b̄ndixit illis: quā. s. b̄ndictionē gabriel p̄mo x̄gini marie nūciauit dicens: b̄ndicta tu in mulierib⁹. Et elizabeth eidē x̄gini d̄t: b̄ndicta tu i mulierib⁹ ⁊c. Unde ab ip̄o x̄po deriuata est hec b̄ndictio i ceteros sc̄tos: qz tpe fuit se mē de q̄ dictū ē abrahe gen̄. ¶ In semine tuo b̄ndicentur om̄s gentes terre. ¶ Sc̄do habūdauit fidelīū multiplicatio: ⁊ ideo ait crescite ⁊ multiplicamini ⁊ replete terram. Leperūt enim ex tunc fideles crescere quo ad merituz. multiplicari quo ad numerū: ⁊ reple re terram viuētium. i. celestē patriam quo ad premium. Exodi. i. Filij israel creuerūt: ⁊ quasi herba germinantes multiplicati sūt ac roborati nimis impleuerunt terram. ¶ Tertio habūdauit gētiū seu nationū subiugatio: quo rum quedā erant vt pisces viuentes. s. in aqua sapie: sicut greci qui sapias querūt: ex quibus. s. magni phī cōuer si sunt ad fidem x̄pi: et eius dominio subiugati vt dionysius et multi alij. Quedam vero vt volucres per altitudinem potentie vt romani qui toti mundo dominabantur. ¶ Quedam vero vt bestie terre: sicut alie gentes terrena sapientes: que tamen ad fidē cōuerse x̄pi d̄no et pastorum ecclesie sue subiugati sunt. Et ideo ait. Etdominamini piscibus maris. ⁊c. Unde

de ip̄o x̄po et eius ecclesia d̄r in psal. Omnia subiecisti sub pedibus ei⁹ ⁊c. ¶ Quarto habūdauit spiritualium ciborum nutritio: de qua ait. Ecce dedi vobis omnem herbam. ⁊c. ¶ Concessit enim in cibum: semina fructus: ⁊ herbas que. s. significauit verba dei que sunt cibus mentis. Nam inq̄tus s̄m sensum l̄ralem cōtinētur ex eis rationū argumēta vocātur semina. Athethe. 8. Semē est verbū dei: s̄ sc̄bm sensum moralem qz iducūt ad bona opera dicūtur fructus lu. xxi. Dabitur. s. regnuz dei. i. sacra scriptura genti facienti fructus eius: s̄ sc̄bm sensū magis p̄gruū. Dicūtur herbe virētes q̄. s. nō arescunt feruore tribulationum. ezeche. xxxiii. ibi requiescent in herbis virētib⁹. ¶ Moraliter autem describitur triplex status. ¶ Primo incipiētū. ¶ Sc̄do p̄ficiētū ¶ Tertio perfectorum. ¶ Primo benedicuntur. Unde d̄r q̄ b̄ndixit illis deus. ¶ Sc̄di multiplicantur. Unde ait crescite ⁊ multiplicamini. ⁊c. ¶ Tertij d̄nantur ⁊ d̄nāmini. ¶ Circa p̄mū nota q̄ incipiētū bonā vitā est triplex modus. ¶ Quidam em̄ incipiūt ab innocētia: quam si vsq̄ ad finē seruant sunt b̄ndicti: et sic fuit beata virgo maria. Neq̄ enī b̄ndictio gr̄e neq̄ glorie datur nisi innocēti. Sicut em̄ corpa mūda ⁊ pura suscipiūt gratie ⁊ glorie illustrationē sic corda innocentium et mundanorū suscipiūt gr̄e ⁊ glorie b̄ndictionē. An in. ps. Innocēs manibus ⁊ mūdo corde. ⁊c. Sic accipiet b̄ndictionē a d̄no. ¶ Quidā x̄o incipiūt a penitētia. Artifex q̄ incipit facere op⁹: ⁊ cognoscit se errare: ⁊ non bonū facere: destruit illud nō b̄n factum: ⁊ incipit aliud nouū vt. s. recipiat p̄miuz. Sic peccator d̄s destruere malam vitam: ⁊ incipere nouam p̄p̄nam: ⁊ tunc recipiet benedictionē venie ⁊ gratie. Joel. ij. Conuertimini ad d̄nm deum vestrum. ⁊c. Et postea q̄s sc̄t si cōuertatur ⁊ ignoscat ⁊ relinquat post se benedictionē Dei iahel que occidit sc̄saram dicit. b̄ndicta tu inter mulieres iahel. Sic

Sermo xvii

anima penitentis que occidit pctm.
 ¶ Quidam vero incipiunt a mīa. i. dando elemosinas. sicut noui milites incipiunt dare vestimenta et tales benedicuntur. ¶ Primo benedictione gratie ecci. vij. pauperi porrige manum tuam vt perficiatur propiciatio et benedictio tua. ¶ Tandem enim accipient benedictionem glorie. quia dicitur hīs q̄ elemosinas fecerunt. Venite bndicti p̄fis mei etc. ¶ Scōdo describit̄ p̄ficiētū stat⁹ q̄ debēt crescē i dilectiōe caritatis: et multiplicari in operib⁹ suis. et replere aīam in subiugatiōe corporis. Augmētū i corpib⁹ fit a duob⁹. ¶ Pr̄mo a humore nutritiōe tali et huic assimilā affectio x̄bi dei que facit hoīem crescere i scientia dei ap̄s. col. i. ¶ Crescentes in sciētia dei Itē calore naturali et huic assimilā amor caritatis de qua ap̄s ephe. iij. In caritate crescām⁹. Sed multiplicare bona opa faciunt robur cordis: feruor amoris: et hylaritas deuotiōnis. vñ in psal. A fructu frumenti vini et olei multiplicati sunt. In frumēto ex quo fit panis qui cor hoīs cōfirmat. prout d̄r in psal. intelligit̄ robur cordis sed in vino q̄ calefacit. feruor amoris. In oleo autē accipitur hylaritas deuotiōis sicut d̄r in psal. vt exhilaret faciē in oleo. ¶ Repletio autē in terre fit i subiugatiōe corporis. Nam qñ terra corporis n̄ri spiritui subditur. fructib⁹ bonorū opm repletur. Et hoc est qñ exhibem⁹ membra n̄ra seruire iusticie in sc̄ificationē. ¶ Tertio quoq̄ describitur stat⁹ p̄fectorū q̄ vicij dñantur. et spūalib⁹ cibis nutriuntur. ¶ Dñantur em̄ viri p̄fecti piscib⁹ maris et volatilib⁹ celi. et bestiis terre. ¶ Nam p̄ pisces viuentes in aqua intelliguntur homines viuentes in luxuria: per volatilia celi hoīes elati superbia. per bestias terre hoīes occupati in auaricia. ¶ Sed viri perfecti dum oībus hīs dñantur vicij quib⁹ illi subiecti sunt merito eis dominari dicuntur. ¶ Legitur enim q̄ cum quidam ph̄s non assurgeret cuidā regi

Et ille peteret ab eo quare hoc faceret. Respondit. qz non debet maior assurgere minori. Cū rex peteret. quōtu maior me es? R̄ndit ph̄s. quia dñs iū dñorum tuorū: et tu seru⁹ es seruoꝝ meorum. i. viciorum quia cūcta q̄ tibi dñant̄ vicia mihi sunt subiecta: qd̄ rex patienter tulit: qz ph̄s erat et verum dicebat. ¶ Legim⁹ autē in lege iudeorum quedam de genere pisciū. et quedam de genere volucrum. et qdā de genere bestiarum fuisse iudeis ad esum specialiter prohibita. In quib⁹ significantur quedā vicia a quibus abstinere debent precipue q̄ cupiunt esse perfecti. ¶ Nam q̄tum ad ḡna pisciū seu natatiliū dicitur leui. xi. Omne quod habet p̄nulas et squāmas tā in mari q̄ in fluminibus et stagnis comedetis. Quicquid autē p̄nulas et squāmas non habet eorum que in aquis mouentur et viuunt: ab̄ omnib⁹ nabile vobis et ex coriā dumerit. Ad litteram enim hui⁹ natatilia sunt anguille et similia: que prohibita sunt iudeis. propter excessum humiditatis. Et pisces cōcessi sunt tanq̄ sicciiores. Sed moralis causa fuit. quia per p̄nulas significatur vita substantialis vel contemplatio. per squāmas autē signatur vita aspera: quorum vtrumq̄ necessarium est ad munditiā spiritualium. vñ qui talibus carent tanq̄ immundi non sunt in cibis. i. in exemplū assumēdi. ¶ Quātū vero ad ḡna volucrum vt h̄etur leui. xi. phibit⁹ fuit esus aquile in qua ex eo q̄ alte volat prohibetur et significat superbiam. ¶ Item gryphis in quo quia equis et hominibus infestus est. crudelitas potentium prohibetur. ¶ Item alieti in quo et quia minutis pascitur aūbus signant̄ illi qui sunt pauperibus molesti. Item milui in quo quia maxime insidijs vtitur signantur fraudulenti. Item vulturis in quo quia sequitur exercitum sperans comedere cadauera mortuorum. signantur illi qui mortes et occasiones hominum affectant: vt ibi lucrentur.

De productiōe hoīs & cōplemēto opīs. vi. diei. Fo. lb

¶ Item prohibita sunt aīalia coruini generis: in quib⁹ signantur aliqui q̄ sunt expertes bone affectiōis: q̄ coruus emissus ab archa nunq̄ rediit. ¶ Item structio qui cum sit auis & volare non possit: sed semper circa terram inuoluetur: signat qui sunt militantes deo et se negocijs secularibus implicant. ¶ Item niticorax que in nocte est acuti visus: in die autem non videt: & ideo significat eos qui in temporalibus sunt astuti: et in spiritualibus inertes. ¶ Item larus qui volat in aere et natat in aqua: et ideo significat eos qui circumcissionem et baptismum venerantur: vel significat eos qui per contemplationem volare volunt: et tamen viuunt in aquis voluptatum. ¶ Item accipiter qui deseruit hominibus ad predam et ideo significat eos qui ministrant potentibus ad predandum pauperes. ¶ Item bubo qui de nocte querit pastum: de die autem latet. ¶ Et ideo significat luxuriosos: qui occultari querunt in nocturnis operibus que agunt. ¶ Item mergulus cuius natura est vt sub vndis diutius inuoluetur: Et ideo signat gulosos: qui in aquis deliciarum se immergunt. ¶ Item ibis q̄ est auis in africa habens longum rostrum et pascitur ex serpentibus: et forte idem est q̄ ciconia: et signat inuidos qui de malis aliorum quasi de serpentibus reficiuntur. ¶ Item prohibitus est cygnus qui est coloris candidi: et longo collo quo ex profunditate terre vel aque cibum trahit. Et potest significare homines: qui per exteriorē iusticie cāndorem lucra terrena querunt. ¶ Item monocrotalus que est auis in partibus orientis longo rostro: que in faucibus quosdam habet folliculos in quibus primo cibum reponit: et post horam in ventrem mittit. Et signat auaros in moderata sollicitudine vite necessaria congregantes. ¶ Item pro firino q̄ preter modum aliarum auium h̄z vnum pedem latum ad natandum: et alium fixum ad ambulandum: quia in aqua

natat vt anates: et in terra ambulat vt perdices: solo morſu bibit omnem cibum aqua tingens et significat eos qui nihil ad arbitrium alteri⁹ facere volunt sed solum quod fuerit tinctus aqua proprie voluntatis. ¶ Item prohibitus fuit esus herodionis qui vulgarit̄ salco dicitur: Et significat illos quorū pedes veloces sūt ad effūdēdū sanguinē. ¶ Itē phibuit lex charadriōnē q̄ ē auis garrula signās loquaces ¶ Item phibita est vpupa q̄ nidificat in stercore: Et fetenti pascitur fumo: et gemitum in cantu simulat: significans tristitiam seculi: que hominib⁹ immundis tristitiam operatur. ¶ Item vespertilio qui circa terram volat: significans illos qui seculari scientia prediti sola terrena sapiunt. ¶ Quātum vero ad genera bestiarum quadrupedū d̄z leui. xi. Omne qd̄ habet diuisam vngulā & ruminat de pecorib⁹ comedetis. Quicquid aut̄ ruminat & habet vngulā sed non diuidit eam sicut camel⁹ &c. non comedetis. Cirogilius qui ruminat vngulamq̄ non diuidit immundus est: lepus quoq̄: Nam et ipse ruminat sed vngulā non diuidit: et sus qui cum vngulam diuidat non ruminat: horū carnibus nō vescemini. ¶ Item dicitur in eodē. Omne de volucris quod graditur super iij. pedes abominabile erit vobis. Quicquid autem ambulat super iij. pedes: sed habet longiora retro crura: per que salit super terrā: comedere debetis: vt ē brucus in genere suo: lactacus atq̄ ophiomachus atq̄ locusta singula iuxta genus suum. Abi notandū q̄ animal quod ruminat et vngulam scissam habet comeditur vt mundum: vt dicit augu. et quadam significatiōe quia. s. fissio vngule significat distinctionem duorū testamentorū: vel patris & filij: vel duarum naturarum in christo: vel discretionem boni & mali. Ruminatio autem significat meditationem scripturarum: et sanum intellectum earum cuiusq̄ autem alterum eorūdem deest spi-

